JOSEPH CAMPBELL

MOĆ MITA

Razgovor s Billom Moyersom

Joseph Campbell

MOĆ MITA

(razgovor s Bill Moyersom)

Naslov izvornika:

Joseph Campbell:
The Power of Myth
with Bill Moyers

Copyright © 1988 by Apostrophe S. Productions, Inc.
and Alfred van der Marck Editions
Published by arrangement with Doubleday, a division of Bantam Doubleday
Dell Publishing Group, Inc. All rights reserved.

Translation Copyright © 1999. by Hlad i Sinovi d.o.o.
(Hrvatski copyright © 1999. Hlad i Sinovi d.o.o. Sva prava pridržana).

Prijevod: Dragutin Hlad

Biblioteka: ***Serendipity***
Knjiga: 7

Urednik biblioteke: Dragutin Hlad

Nijedan dio ove knjige ne može biti reproduciran u bilo kojem obliku, a da se pritom ne osigura pismeno odobrenje nakladnika.

MISL, ZAGREB, 2001.

ISBN: 953-6306-06-9

Judithi, koja je davno čula glazbu

SADRŽAJ

Uredničin predgovor 7

Uvod 9

I. Mit i moderni svijet 19

II. Putovanje u nutrinu 61

III. Prvi pripovjedači priča 101

IV. Žrtvovanje i žar 129

V. Junakova pustolovina 169

VI. Dar Božice 221

VII. Priče o ljubavi i braku 245

VIII. Maske vječnosti 273

Bilješke o autoru i priređivačima 302

Kazalo 303

Uredničin predgovor

Ovi razgovori Bill Moyersa s Josephom Campbellom odvili su se 1985. i 1986. - isprva na *George Lucasovom Skywalker Ranch*-u, a potom u *Museum of Natural History* (*Prirodoslovnom muzeju*) u New Yorku. Mnogi od nas, koji su čitali originalni prijepis vrpci bili su zapanjeni bogatim obiljem materijala što smo ga ulovili tijekom dvadesetšestsatnog filmskog snimanja - od čega je većina odsječena kako bi se napravio šestosatni televizijski prikaz za javnu televizijsku mrežu PBS.* Ideja za knjigu na temelju tog materijala rodila se iz želje da se taj materijal učini dostupnim ne samo gledateljima te serije, nego također i onima koji čitanjem njegovih knjiga već dugo cijene gospodina Campbella.

Pri uređivanju knjige, pokušala sam vjerno slijediti izvorni razgovor, a istodobno iskoristiti prigodu utkati i dodatni materijal na tu temu gdjegod se on pojavio u prijepisu. Kada sam mogla, slijedila sam već oblikovani format TV serije. Ali knjiga ima svoj vlastiti oblik i duh i načinjena je tako da bude dodatak seriji, a ne njezina replika. Knjiga djelomice postoji jer je to razgovor o idejama, u koje se pored gledanja na televiziji, vrijedno i zadubiti.

Naravno, na jednoj puno dubljoj razini, knjiga postoji jer je Bill Moyers bio voljan adresirati fundamentalni i težak predmet mita - i jer je Joseph Campbell bio voljan odgovarati na Moyersova probojna pitanja uz samootkrivajuću iskrenost, temeljenu na življenju s mitom čitav svoj životni vijek. Zahvalna sam im obojici što sam imala prigodu biti svjedokom tog susreta, a također i Jacqueline Kennedy Onassis, urednici *Doubldaya*, čiji je interes za ideje Josepha Campbella bio primarni pokretač u izdavanju ove knjige. Također sam zahvalna Karen Bordelon, Alice Fisher, Lynn Cohea, Sonyi Haddad, Joan Flowers na njihovoj potpori, a naročito Maggie Keeshen na njezinim mnogim pretipkavanjima i oštrom uredničkom oku. Za pomoć u svezi rukopisa zahvalna sam Judy Doctoroff, Andie Tucher, Becky Berman i Judy Sandman. Velika zadaća ilustriranja i traženja odgovarajućih fotografija pripala je Veri Aronow, Lynn Novick, Elizabeth Fischer i Sabri Moore, kao i pomoći Annmarie Ronnberg. I Bill Moyers i Joseph Campbell čitali su

---

* Public Broadcasting System

rukopis i dali mnoge korisne prijedloge - ali osobito sam im zahvalna što su se oduprli napasti da svoje riječi ponovno napišu u knjiškom obliku. Umjesto toga, dopustili su da sam razgovor živi na stranicama ove knjige.

Betty Sue Flowers
University of Texas, Austin

U V O D

Tjednima nakon što je Joseph Campbell umro, na njega me je sve podsjećalo, ma gdjegod se okrenuo.

Izlazeći iz podzemne željeznice na Time Square-u i osjećajući energiju užurbanog i napetog mnoštva, smiješio sam se u sebi podsjećajući se na sliku koja se Campbellu tamo jednom pojavila: "Posljednja Edipova inkarnacija, neprestana romansa *Ljepotice i zvijeri* (*Beauty and the Beast*), stoji to popodne na uglu Četrdeset i druge ulice i Pete avenije, čekajući da se promijeni svjetlo na semaforu."

Na predprojekciji John Hustonova zadnjeg filma, *The Dead* (*Pokojnici*), baziranog na James Joyceovoj priči, ponovno sam mislio o Campbellu. Jedan od njegovih prvih radova bio je ključ za čitanje *Finnegans Wake-a*. Ono što je Joyce nazvao "smrtnim i konstantnim" u ljudskoj patnji, Campbell je znao da je glavna tema klasične mitologije. "Tajni uzrok cjelokupne patnje," rekao je, "jest sama smrtnost, koja je primarni uvjet života. Nju se ne može negirati, ukoliko se želi potvrditi život."

Jednom prigodom, kada smo raspravljali o predmetu patnje, on je kao par spomenuo Joycea i Igjugarjuka. "Tko je Igjugarjuk?", zapitao sam ga i pritom jedva izgovarajući za njim ponavljao to ime. "Oh," odgovorio je Campbell, "on je bio šaman eskimskog plemena Caribou u sjevernoj Kanadi, onaj koji je europskim posjetiteljima rekao da jedina istinska mudrost živi daleko od čovječanstva, vani u velikoj samoći, i da se može doseći samo kroz patnju. Oskudica i patnja jedino otvaraju um svemu onome što je drugima skriveno."

"Naravno," i ponovih "Igjugarjuk."

Joe je prešao preko moga kulturnog neznanja. Zastali smo u hodu. Njegove su se oči svjetlucale dok je izgovarao: "Možete li zamisliti dugu večer oko vatre s Joyceom i Igjugarjukom? Dragi moj, volio bih *tomu* nazočiti."

Campbell je umro baš pred dvadesetičetvrtu godišnjicu atentata na Johna F. Kennedya, tragediju o kojoj je on tijekom našeg prvog susreta, godinama ranije, raspravljao u mitološkim terminima. Sada, kada me je opet zahvatilo melankolično prisjećanje, počeo sam razgovarati s mojom odraslom djecom o Campbellovim promišljanjima. On je svečani državni pogreb opisao kao "jednu ilustraciju visoke obredne službe za društvo," zazivajući mitološke teme ukorijenjene u ljudskoj potrebi. "To je bio ritualizirani događaj od najveće društvene potrebe," pisao je Campbell. Javno ubojstvo predsjednika, koji je "predstavljao naše či-

tavo društvo, živi društveni organizam, čiji smo i mi sami članovi, koji nam je uzet u trenutku bujnog života, zahtijevalo je kompenzirajući obred, kako bi se ponovno uspostavio osjećaj solidarnosti. Eto, tu je pred nama bila golema nacija, koja je u ta četiri dana postala jednodušna zajednica, kada je svaki od nas participirao na isti način, istodobno, u jednom jedinom simboličnom događaju." Rekao je da je to bio "prvi i jedini događaj takve vrste u mirno doba, koji mi je ikada dao osjećaj da sam član čitave ove nacionalne zajednice, uključen kao jedinka u obavljanje duboko značajnog obreda."

Tog sam se opisa također prisjetio kada je njegova prijateljica zapitala jednog mog kolegu o našoj suradnji s Campbellom: "Zašto trebate mitologiju?" Ona je držala familijarno, moderno mišljenje da su "svi ti grčki bogovi i općenito te stvari" irelevantni današnjem ljudskom stanju. Ono što ona nije znala - ono što i inače većina ne zna - jest da ostaci svih tih "stvari" ispunjavaju zidove našeg unutarnjeg sustava vjerovanja, poput krhotina polomljene lončarije na arheološkom lokalitetu. Ali kako smo mi živa bića, u svim tim "stvarima" postoji i energija. Obredi sve to zazivaju. Pogledajte samo ulogu sudaca u našem društvu, na koje je Campbell gledao u mitološkim, ne sociološkim, terminima. Da je taj položaj samo uloga, sudac bi u sudnici nosio obično sivo odijelo umjesto sudačke crne toge. Jer, da bi zakon imao snagu biti nešto više od same prisile, moć suca mora biti ritualizirana, mitologizirana. A tako mora biti i velik dio našeg današnjeg života, kazao je Campbell, od religije i rata do ljubavi i smrti.

Jedno jutro nakon Campbellove smrti, idući na posao, zastao sam pred izlogom trgovine video opreme u susjedstvu, gdje su se na jednom monitoru prikazivale scene iz George Lucasovog *Star Wars* (*Ratova zvijezda*). Stajao sam tamo misleći na vrijeme kada smo Campbell i ja zajedno gledali taj film na Lucasovu *Skywalker Ranch*-u u Kaliforniji. Lucas i Campbell su postali dobri prijatelji, nakon što je redatelj, obznanjujući da mnogo toga duguje Campbellovu radu, pozvao znanstvenika da pogleda trilogiju *Star Wars*-a. Campbell je uživao u drevnim temama i motivima mitologije, koji su se na širokom platnu otvarali u snažnim suvremenim slikama. Tijekom baš tog posjeta, ponovno uživajući nad opasnostima i junaštvima Luke Skywalkera, Joe je postajao sve ozareniji dok je govorio o tome kako je Lucas "stavio najnoviji i najsnažniji zavrtaj" na klasičnu priču o junaku.

"A što je to?", zapitao sam.

"To je ono što je Goethe rekao u *Faustu*, ali što je Lucas odjenuo u moderni idiom - poruka da nas tehnologija neće spasiti. Naša računala, naši alati, naši strojevi nisu dovoljni. Moramo se osloniti na našu intuiciju, na naše istinsko biće."

"Nije li to uvreda razumu?", rekoh. "I, kako stvari stoje, ne povlačimo li se mi velikom brzinom od razuma?"

"Ne, to nije ono o čemu se radi u junakovu putovanju. Ne radi se o tome da se negira razum. Baš nasuprot, prevladavajući tamne strasti, junak simbolizira našu sposobnost kontroliranja iracionalnog divljaka unutar nas." Campbell je drugom prigodom lamentirao o našem neuspjehu "da unutar nas samih priznamo mesoždersku, pohotnu groznicu", koja je endemska u ljudskoj prirodi. Sada je on opisivao junakovo putovanje ne kao hrabri čin, nego kao život proživljen u samo-otkriću, "i Luke Skywalker nije nikada bio racionalniji negoli kada je unutar samoga sebe našao karakterne sposobnosti kako bi se suočio sa svojom sudbinom."

Ironično, Campbellu kraj junakova putovanja nije uveličanje junaka. "Taj kraj nije", kazao je on u jednom od svojih predavanja, "da se sebe identificira s bilo kojim od likova ili moći koje je iskusio. Indijski jogi, težeći za oslobođenjem, identificira se sa Svjetlošću i nikada se ne vraća. Ali nitko, s voljom da služi drugima, neće si dopustiti takav bijeg. Ultimativni cilj traženja ne smije biti ni vlastito oslobođenje, ni vlastita ekstaza, nego mudrost i moć da se služi drugima." Jedna od mnogih razlika između slavne osobe i junaka, kazao je on, jest da prvi živi samo za sebe, a drugi djeluje da iskupi društvo.

Joseph Campbell tvrdio je i gledao na život kao na pustolovinu. "Dovraga s tim", rekao je, nakon što ga je sveučilišni mentor pokušao držati unutar uskog akademskog nastavnog programa, Odustao je od trčanja za doktoratom i umjesto toga je otišao u šume čitati. Nastavio je čitavog svog života čitati knjige o svijetu: antropologiji, biologiji, filozofiji, umjetnosti, povijesti, religiji. I nastavljao je podsjećati druge da jedan siguran put u svijet ide preko tiskane stranice. Nekoliko dana nakon njegove smrti, primio sam pismo od jedne njegove bivše studentice, koja sada pomaže u uređivanju jednog velikog tiskanog magazina. Čuvši o seriji na kojoj sam radio s Campbellom, napisala mi je pismo da samnom podijeli kako je "ciklon energije tog čovjeka puhao iznad svih intelektualnih mogućnosti" studenata koji su sjedili "bez daha u njegovoj učionici" na *Sarah Lawrence College*-u. "Dok smo svi mi začarano slušali," pisala je ona, "posrtali smo pod težinom njegovih zadanih tjednih materijala za čitanje. Konačno, jedan od nas se ustao i usprotivio mu se (u stilu *Sarah Lawrence*), rekavši mu: 'Uzimam još tri druga predmeta, znate. Svi su nam dodijelili materijale za čitanje, znate. Kako od mene očekujete da završim sve to u jedan tjedan?' Campbell se samo smijao i rekao: 'Začuđen sam što ste to pokušali. Imate čitav život pred sobom za čitanje.'"

Zaključila je, "I još uvijek nisam završila - primjer njegovog nikad okončanog života i djela."

Taj utjecaj mogao se osjetiti na njegovoj komemoraciji, održanoj u *Museum of Natural History* (*Prirodoslovnom muzeju*) u New Yorku. Doveden tamo još kao dječak, sav se ukipio videći totemske stupove i maske. Tko ih je načinio?, čudio se on. Sto su značili? Počeo je čitati sve što je mogao o Indijancima, njihovim mitovima i legendama. Do desete je godine bio u potrazi koja ga je učinila jednim od vodećih svjetskih znanstvenika o mitologiji i jednim od najuzbudljivijih učitelja našeg doba; rečeno je da je "on mogao oživiti folklorne i antropološke kosti." Sada, na komemoraciji u njegovu čast, u muzeju gdje je prije tri četvrtine stoljeća njegova mašta po prvi puta bila pobuđena, ljudi su se okupili odati počast njegovoj uspomeni. Na programu je bio Mickey Hart, bubnjar iz *rock* grupe *Grateful Dead,* s kojim je Campbell dijelio oduševljenje za bubnjanje. Robert Bly je svirao na cimbalu i čitao poeziju posvećenu Campbellu. Govorili su bivši studenti, kao i prijatelji s kojima se sprijateljio nakon što je otišao u mirovinu i preselio se sa svojom suprugom, plesačicom Jean Erdman, na Hawaii-e. Predstavljene su bile i velike nakladničke kuće iz New Yorka. Isto tako i pisci i znanstvenici, mladi i stari, koji su našli svoju prelomnu stazu u Josephu Campbellu.

I novinari. Mene je privukao osam godine ranije, kada sam, samozvano, pokušavao na televiziju dovesti živahne umove našega doba. Snimili smo dva programa u muzeju, i njegova je nazočnost tako snažno ispunjavala ekran da je više od četrnaest tisuća ljudi pisalo tražeći transkript tih razgovora. Zakleo sam se da ću mu pokušati ponovno pristupiti, ali ovoga puta za daleko sustavnije i temeljitije istraživanje njegovih ideja. On je napisao ili uredio dvadesetak knjiga, ali ja sam ga u prvom redu doživio kao učitelja, s bogatim znanjem o svijetu i slikovitosti jezika, te sam želio da ga i drugi također dožive kao učitelja. Tako je želja da s tim čovjekom podijelimo njegovo blago nadahnula moju PBS seriju i ovu knjigu.

Kaže se da novinar ima privilegiranu poziciju biti obrazovan u javnosti; mi smo sretnici, kojima je dopušteno provesti svoje dane na neprekidnom tečaju obrazovanja za odrasle. Nitko me u zadnje vrijeme nije više podučio od Campbella i kada sam mu rekao da će morati snositi odgovornost za ono što izađe iz mene kao njegova učenika, on se nasmijao i citirao je starog Rimljanina: "Sudbine vode onoga koji želi; onoga koji ne želi, one vuku."

On je podučavao onako kako to čine veliki učitelji, primjerom. Njegov stil nije bio pokušati nekoga uvjeriti u nešto (osim jednom, kada je nagovorio Jean da se uda za nj). Propovjednici griješe, rekao mi

je, kada pokušavaju "nagovoriti ljude na vjerovanje; bolje bi bilo da otkriju sjaj svoga vlastitog iskustva." Kako li je samo on otkrio radost u učenju i življenju! Matthew Arnold je vjerovao da je najveće kritično prosuđivanje "znati najbolje što je znano i mišljeno na svijetu, i da za uzvrat to postane znano, kako bi se stvorile struje istinskih i svježih ideja." To je ono što je Campbell učinio. Bilo ga je nemoguće slušati - istinski čuti ga - a da se u svojoj vlastitoj svijesti ne shvati kako se pobuđuje novi život, kako raste vlastita imaginacija.

Složio se kako je "vodeća ideja" njegova rada bila naći "zajedničke tematske karakteristike svjetskih mitova, ukazujući na stalni zahtjev ljudske psihe za potpornjem u terminima dubokih načela."

"Vi govorite o traženju smisla života?", zapitao sam ga.

"Ne, ne, ne", rekao je on. "O *iskustvu* bivanja živim."

Rekao sam da je mitologija unutarnja cestovna karta iskustva, koju su narisali ljudi koji su njima putovali. On se nikako ne bi, naslućujem to, složio s novinarskom prozaičnom definicijom. Njemu je mitologija bila "pjesma svemira", "glazba sfera" - glazba po kojoj plešemo čak kada i ne možemo imenovati ariju. Čujemo njezine refrene "bez obzira slušamo li nekako po strani na zabavi *mumbo jumbo* nekog vračaliječnika iz Konga, ili čitamo li s njegovanim oduševljenjem prijevode Lao-tzuovih soneta, ili tu i tamo drobimo tvrdu orahovu ljusku argumenta Tome Akvinskog, ili lovimo li iznenadno blistajući smisao čudne eskimske bajke."

On je zamišljao da je taj veliki kakofonijski zbor započeo kada su naši primitivni preci među sobom pričali priče o životinjama koje su ubili za hranu i o natprirodnom svijetu u koji su kako im je izgledalo odlazile životinje u trenutku svoje smrti. "Tamo negdje," preko vidljive ravnine postojanja, postojao je "životinjski gospodar," koji je nad ljudskim bićima imao moć života i smrti: ako on ne bi poslao zvjeri natrag da ponovno budu žrtvovane, lovci i njihovo srodstvo bi gladovali. Tako su rana društva spoznala da je "bît života da se on nastavlja ubijanjem i jedenjem; to je velika tajna s kojom se mitovi moraju baviti." Lov je postao obred žrtvovanja, a lovci zauzvrat izvode čine okajavanja odlazećim duhovima životinja, nadajući se nagovoriti ih na povratak kako bi ponovno bile žrtvovane. Na zvijeri se gledalo kao na poslanike iz drugog svijeta, i Campbell je naslućivao kako izrasta "čaroban, divan sklad" između lovca i lovljenog, kao da su čvrsto isprepleteni u "tajanstvenom, vječnom" ciklusu smrti, pogreba i uskrsnuća. Njihova umjetnost - slikarije na zidovima špilja - i usmena književnost, dali su oblik impulsu koji mi sada zovemo religija.

Kako su se prvobitni ljudi okrenuli od lova na ratarstvo, tako su se i priče koje su pripovijedali kako bi protumačili tajne žvota, također

promijenile. Sada je sjeme postalo čarobni simbol beskrajnog ciklusa. Biljka je umrla, i bila je pokopana, a njezino je sjeme ponovno rođeno. Campbell je bio fasciniran time kako su velike svjetske religije zgrabile taj simbol kao otkrivenje vječne istine - da od smrti dolazi život, ili kako je on to rekao: "Od žrtve, blaženstvo."

"Isus je imao oko," kazao je on. "Kakvu je veličanstvenu stvarnost on vidio u sjemenu gorušice." Citirao bi Isusove riječi iz evanđelja po Ivanu - "Istinito, istinito, kažem Vam, ukoliko zrno pšenice ne padne na tle i ne umre, ono ostaje samo; ali ako umre, ono nosi puno ploda" - a u sljedećem dahu citira *Kur'an*: "Misliš li da ćeš ući u Vrt Blaženstva bez takvih iskušenja kakva su došla pred one koji su umrli prije tebe?" Lutao je tom golemom literaturom duha, čak prevađajući sa sanskrta svete hindu spise, te nastavio skupljati i novije priče koje je dodao mudrosti drevnih ljudi. Jedna je priča, koju je naročto volio, govorila o ženi s problemima, koja je došla do indijskog sveca i mudraca Ramakrishne, kažući mu: "O Učitelju, ne nalazim da volim Boga." A onda ju je on upitao: "Znači li to, onda, da nema ničega što voliš?" Na to je ona odgovorila: "Svoga malog nećaka." A on joj je rekao: "Eto tu je tvoja ljubav i služenje Bogu, u tvojoj ljubavi i služenju tom djetetu."

"I tu je", kazao je Campbell, "visoka poruka religije: 'Unatoč tomu što si to učinio na jednom od najmanjih od tih...'"

On je doista bio duhovan čovjek - u literaturi vjere nalazio je ona načela koja su zajednička ljudskom duhu. Ali ona su trebala biti oslobođena od plemenskog sužanjstva, ili će svjetske religije ostati - kao na Srednjem istoku i u Sjevernoj Irskoj danas - izvori ozlojađenosti i agresije. Božjih je prikazivanja mnogo, kazao je on, nazivajući ih "maskama vječnosti", koje i pokrivaju i otkrivaju "Lice Blaženstva." Želio je znati kakvo je značenje toga da Bog preuzima tako različite maske u različitim kulturama, ili pak kako to da se usporedive priče mogu naći u tim divergentnim tradicijama - priče o stvaranju, o djevičanskom rađanju, inkarnaciji, smrti i uskrsnuću, drugom dolasku i sudnjim danima. On je volio uvid iz hinduističkih svetih spisa: "Istina je jedna; mudraci je zovu različitim imenima." Sva naša imena i slike za Boga su maske, kazao je on, izražavajući ultimativnu stvarnost, koja po definiciji transcendira jezik i umjetnost. Mit je također maska Boga - metafora za ono što leži iza vidljivog svijeta. Kolikogod da se mistične tradicije razlikuju, rekao je on, one su u suglasju pozivajući na dublju svjesnost baš o tom činu samog življenja. Iz Campbellovih knjiga izlazi da je neoprostiv grijeh bio grijeh nemara, ne bivanja budnim, ne sasvim svjestan.

Nisam nikada sreo nekoga tko bi mogao bolje ispričati priču. Slu-

šajući ga kako govori o primitivnim društvima, bio sam prenijet na široke ravnice pod velikom kupolom otvorenog neba, ili u šumske gustiše, ispod baldahina drveća, i počeo sam razumijevati kako su glasovi bogova govorili iz vjetra i gromova, a Božji duh tekao svakom planinskom brzicom i cijela Zemlja cvala kao sveto mjesto - carstvo mitske imaginacije. I onda sam se zapitao: Sada kada smo mi moderni ljudi sa Zemlje skinuli njezinu tajanstvenost - i po opisu Saul Bellowa, "počistili kuću od vjerovanja" - kako bi se naše imaginacije trebale hraniti? Hollywoodom i filmovima napravljenim za TV?

Campbell nije bio pesimist. Vjerovao je da postoji "točka mudrosti, iznad sukoba iluzije i istine, po kojoj se životi mogu ponovno sastaviti." Naći ju, jest "primarno pitanje našega doba." U svojim posljednjim godinama težio je za novom sintezom znanosti i duha. "Pomak od geocentričnog prema heliocentričnom pogledu na svijet," pisao je on nakon što su astronauti dotakli Mjesec, "izgleda da je udaljio čovjeka iz središta - a središte je izgledalo tako važno. Međutim, gledano duhovno, središte je tamo gdje je vidokrug. Stanite na uzvisinu i promatrajte obzor. Stanite na Mjesec i promatrajte kako izlazi čitava Zemlja - čak, i putem televizije, u vašem dnevnom boravku." Rezultat je nečuveno širenje obzora - rezultat, koji može dobro služiti našem dobu, kao što su drevne mitologije služile u svoje, da oslobodi vrata percepcije "čudu, istodobno strašnom i fascinirajućem, o nama samima i svemiru." Tvrdio je da znanost nije umanjila ljudsko biće ili ga razdvojila od božanstvenosti. Baš nasuprot, nova otkrića u znanosti "ponovno nas sjedinjuju s drevnim ljudima" omogućujući nam da u tom čitavom svemiru uočimo "uvećani odraz naše najunutarnjije prirode; tako da smo mi doista njegove uši, njegove oči, njegovo mišljenje i njegov govor - ili, u teološkom izričaju, Božje uši, Božje oči, Božje mišljenje i Božja Riječ." Posljednji put kada sam ga vidio pitao sam ga vjeruje li on još uvijek - kako je jednom napisao - "da mi u ovom trenutku sudjelujemo u jednom od najvećih skokova ljudskog duha prema znanju ne samo o vanjskoj prirodi, nego također i prema našoj vlastitoj dubokoj unutarnjoj misteriji."

Mislio je jednu minutu i onda odgovorio: "Najveći koji je ikada bio."

Kada sam čuo vijest o njegovoj smrti, neko sam se vrijeme zadržao na primjerku njegova djela *The Hero with a Thousand Faces* (*Junak s tisuću lica*), kojeg mi je on poklonio. I mislio sam o vremenu kada sam po prvi puta otkrio svijet mitskih heroja. Odlutao sam u malu pučku knjižnicu u gradu gdje sam rasao, nemarno sam gledao po policama, izvukao knjigu koja mi je otvorila čuda: Prometej, kradući vatru od bogova na blagodat ljudske rase; Jason, hrabro se suprotstavljajući

zmaju kako bi zgrabio *Zlatno runo*; Viteze *Okruglog stola* u potrazi za *Svetim Gralom*. Ali sve dok nisam susreo Josepha Campbella, nisam razumio da su redatelji *westerna* koje sam gledao na subotnjim matinejama slobodno posuđivali iz tih drevnih priča. I da su priče, o kojima smo saznavali u nedjeljnoj školi, odgovarale onima iz drugih kultura, koje su priznavale velike pustolovine duše, traženje smrtnika da pojme stvarnost Boga. On mi je pomogao da vidim veze, da razumijem kako se dijelovi uklapaju, i ne samo da bih se manje bojao, nego da pozdravim ono što je on opisao kao "moćnu multikulturalnu budućnost."

On je, naravno, bio kritiziran da se zadržavao na psihološkim tumačenjima mita, za tobožnji pokušaj da suvremenu ulogu mita svede na, ili ideološku, ili terapeutsku funkciju. Nisam kompetentan ući u tu raspravu, i ostavljam drugima da ju pokrenu. Izgleda da ga ta kontroverza nikada nije previše brinula. On se jednostavno držao predavanja, otvarajući vrata drugima u novi način gledanja.

No, ono što nas iznad svega podučava, jest vjerodostojan život kojim je živio. Kada je rekao da su mitovi niti vodilje u naš najdublji duhovni potencijal, u stanju voditi nas u veselje, prosvjetljenje, pa čak i ushićenje, on je govorio kao onaj koji je bio na tim mjestima na koja je i druge pozivao da ih posjete.

Što me je privuklo njemu?

Mudrost, da; bio je vrlo mudar.

I učenost; on je doista "znao široko rasprostiranje naše panoramske prošlosti kao rijetko koji čovjek koji ju je ikada znao."

Ali bilo je tu toga još i više.

Najbolje je to reći putem priče. On je bio čovjek s tisuću priča. Ovo je jedna od njemu najdražih. U Japanu je na međunarodnoj konferenciji o religiji Campbell slučajno čuo drugog američkog kolegu iz New Yorka, filozofa koji se bavio filozofijom društva, kako se obraća *shinto* svećeniku, "Do sada smo već bili nazočni velikom broju ceremonija i vidjeli popriličan broj vaših svetišta. Ali nikako ne mogu doći do vaše ideologije. Ne dolazim do vaše teologije." Japanac je zastao kao da je u dubokoj misli i onda je polako kimao svojom glavom. "Mislim da mi nemamo ideologije," rekao je. "Mi nemamo ni teologije. Mi plešemo."

Tako je činio i Joseph Campbell - po glazbi sfera.

- Bill Moyers

MOĆ MITA

***Vairocana*, tibetanska tanka, samostan Po, Stiti, dvanaesto stoljeće.**

Mi smo tako intenzivno uključeni radeći sve kako bismo ostvarili ciljeve vanjske vrljednosti da zaboravljamo kako je unutarnja vrijednost, blaženstvo, koje je povezano s time da smo živi, ono o čemu se sve i radi.

I.

MIT I MODERNI SVIJET

Ljudi kažu da ono što svi tražimo jest smisao života. Ne mislim da je to stvarno ono što tražimo. Mislim da ono što tražimo jest iskustvo bivanja živim, tako da će naša životna iskustva na čisto fizičkom planu imati rezonance unutar našeg najunutarnjijeg bića i stvarnosti, tako da doista osjećamo blaženstvo što smo živi.

* * * * * * *

MOYERS: Zašto mitovi? Zašto bismo uopće vodili računa o mitovima? Što oni imaju sa životom?

CAMPBELL: Moj prvi odgovor bi bio: "Ajde, živite svoj život, imate dobar život - ne treba Vam mitologija." Ne vjerujem u zainteresiranost za neki predmet samo zbog toga što se kaže da je on važan. Vjerujem u to da me on na neki način ulovi. Ali može Vam se dogoditi, da Vas uz pravo uvođenje, mitologija ulovi. I onda, ako se to doista dogodi, ako Vas ona doista ulovi, što ona može za Vas učiniti?

Jedan od naših današnjih problema jest što nismo dovoljno upoznati s literaturom duha. Zanimaju nas vijesti dana i problemi našega časa. Bilo je doba kada su sveučilišni prostori bili neka vrsta hermetički zatvorenih prostora gdje dnevne vijesti nisu djelovale na Vašu pozornost usmjerenu na unutarnji život i na veličanstvenu baštinu koju imamo u našoj velikoj tradiciji - Platona, Konfucija, Buddhu, Goethea i druge koji govore vječne vrijednosti, koje se odnose na usredotočenje naših života. Kada postanete stariji, i kada zadovoljite sve dnevne potrebe, i

okrenete se unutarnjem životu - pa onda, ako ne znate gdje Vam je, ili što je to unutarnji život, bit će Vam žao.

Grčka i latinska, kao i biblijska literatura bivale su dijelom svačijeg obrazovanja. Sada kada je to ispušteno, čitava tradicija Zapadne mitološke informacije je izgubljena. Bilo je vrijeme kada su te priče bile u umovima ljudi. A kada je priča u Vašem umu, onda vidite njezino značenje u odnosu na nešto što se događa u Vašemu životu. Ona Vam daje perspektivu o onome što Vam se događa. Gubitkom toga, mi smo doista nešto izgubili, jer nemamo usporedive literature koja bi zauzela njezino mjesto. Ti djelići informacija iz drevnih vremena, a koji se bave temama koje su podupirale ljudski život, gradile civilizacije, i poučavale religije tijekom tisućljeća, ustvari se odnose na duboke unutarnje probleme, unutarnje tajne, unutarnje pragove prolaza i, ako ne znate što su putokazi uzduž puta, trebate na tome sami poraditi. Ali jednom, kada Vas taj predmet "ulovi", pojavljuje se takav osjećaj - iz jedne ili druge od tih tradicija - informacije duboke, bogate, životno-nadahnjujuće vrste, da ne želite više od toga odustati.

MOYERS: Dakle, mi pričamo priče kako bismo se uskladili sa svijetom, kako bismo harmonizirali naše živote sa stvarnošću?

CAMPBELL: Da, to mislim. Romani - veliki romani - mogu biti zadivljujuće instruktivni. U mojim dvadesetim i tridesetim, pa čak i u četrdesetima, James Joyce i Thomas Mann bili su moji učitelji. Pročitao sam sve što su oni napisali. Obojica su pisali u terminima koji bi se mogli nazvati mitološkim tradicijama. Uzmite na primjer priču o Toniju, u Thomas Mannovom djelu *Tonio Kröger*. Tonijev otac je bio poslovni čovjek od povelikog značaja, ugledan građanin svoga grada. Međutim, mali Tonio imao je umjetničku sklonost, te se tako preselio u München i pridružio skupini literata, koji su sebe vidjeli iznad običnih kruhoboraca i obiteljskih ljudi.

I tako se Tonio našao između dva pola: svoga oca, koji je bio dobar otac, odgovoran i sve što ide s tim, ali koji čitavog svog života nije nikada napravio baš ono što je želio - i s druge strane, onoga koji napušta svoj grad i postaje kritičar tog načina života. Ali Tonio je otkrio da on doista voli građane svoga grada. I premda je o sebi mislio da je malo viši u intelektualnom smislu u odnosu na njih i mogao ih opisivati reskim riječima, njegovo je srce unatoč tomu bilo s njima.

Ali kada je otišao živjeti s boemima, uvidio je da oni toliko preziru život, da niti s njima nije mogao ostati. I tako ih je napustio, napisavši pismo jednome iz grupe, rekavši: "Divim se onim hladnim, ponosnim bićima koja se odlučuju na pustolovnu stazu velike i demonske ljepote i preziru 'čovječanstvo'; ali im ne zavidim. Jer ako je išta u stanju od

književnika stvoriti pjesnika, to je ljubav moga rodnog grada za ljudsko biće, živo i obično. Sva toplina izlazi iz te ljubavi, sva dobrota i sav humor. Doista, meni se čak čini da to i mora biti tako, da se o ljubavi, o kojoj se piše, mora 'govoriti jezikom ljudi i anđela,' a da pomanjkanje ljubavi bude 'kao zvučanje limene glazbe ili zvečanje cimbala.'"

A onda kaže: "Pisac mora biti vjeran istini." I to je ono što je pravo, jer jedini način na koji možete istinski opisati ljudsko biće jest opisivanjem njegove nesavršenosti. Savršeno ljudsko biće je nezanimljivo - Buddha, koji napušta svijet, znate. Upravo su nesavršenosti života ono što se voli. I kada pisac baci sulicu istinite riječi, to boli. Ali to ide s ljubavlju. To je ono što je Mann nazvao "erotičkom ironijom", ljubav za ono što ubijate Vašom okrutnom, analitičkom rječju.

MOYERS: Njegujem tu sliku: ljubav svoga rodnog grada, osjećaj za to mjesto, bez obzira kako ste dugo izbivali iz njega, pa čak ako se nikada i ne vratili. Tamo ste po prvi puta otkrili ljude. Ali zašto kažete da volite ljude zbog njihove nesavršenosti?

CAMPBELL: Zar se djecu ne voli zbog toga što cijelo vrijeme padaju i imaju mala tijela s prevelikim glavama? Zar Walt Disney nije sve o tome znao kada je crtao sedam patuljaka? I ti mali psići koje ljudi imaju - njih se voli baš zato što su tako nesavršeni.

MOYERS: Savršenost *bi* bila dosada, zar ne?

CAMPBELL: Morala bi biti. Bila bi nečovječna. Središnja točka, čovječanstvo, stvar koja vas čini čovjekom, a ne natprirodnim i besmrtnim - to je ono što se voli. To je razlog zašto neki ljudi imaju problema voljeti Boga, zato što u njemu nema nesavršenosti. Možete biti u strahopoštovanju, ali to nije stvarna ljubav. Krist na križu je ono što postaje voljeno.

MOYERS: Što mislite pod time?

CAMPBELL: Na patnju. Patnja je nesavršenost, zar ne?

MOYERS: Priča o ljudskoj patnji, teženju, življenju -

CAMPBELL: - i mladosti koja dolazi do spoznaje o sebi, o onome kroz što treba proći.

MOYERS: Iz čitanja Vaših knjiga - *The Masks of God* ili *The Hero with a Thousand Faces* (*Maske Boga* ili *Junak s tisuću lica*), na primjer - počinjem razumijevati da se ono što je zajedničko ljudskim bićima, otkriva u mitovima. Mitovi su priče o našem traženju istine kroz

vjekove, za smislom, za značenjem. Mi svi imamo potrebu ispričati našu priču i razumjeti našu priču. Svi trebamo razumjeti smrt i boriti se s njome, i svi trebamo pomoć u našem prolasku od rođenja do života i onda do smrti. Od života tražimo da nešto znači, da dodiruje vječnost, da razumije tajne, da iznađe tko smo mi.

CAMPBELL: Ljudi kažu da ono što svi tražimo jest smisao života. Ne mislim da je to stvarno ono što tražimo. Mislim da ono što tražimo jest iskustvo bivanja živim, tako da će naša životna iskustva na čisto fizičkoj ravni imati rezonance unutar našeg najunutarnjijeg bića i stvarnosti, tako da doista osjećamo radost bivanja živim. To je ono o čemu se u konačnici radi. I to je ono, što nam ti ključevi pomažu pronaći unutar sebe.

MOYERS: Mitovi su ključ?

CAMPBELL: Mitovi su ključevi koji nas vode do duhovnih potencijala ljudskog života.

MOYERS: Ono što smo u stanju saznati i iskusiti unutar sebe?

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Vi ste izmijenili definiciju mita od *traženja* smisla u *iskustvo* smisla.

CAMPBELL: Iskustvo *života*. Sa smislom se bavi um. Koji je smisao cvijeta? Postoji *zen* priča o Buddhinoj propovijedi u kojoj je on jednostavno podigao cvijet. Bio je samo jedan čovjek koji mu je svojim očima dao znak da je razumio ono što je rečeno. Samoga Buddhu se naziva "jedan koji je tako došao". Tu ne postoji nikakav smisao. Koji je smisao svemira? Koji je smisao muhe? Ona je jednostavno tu. I to je to. I Vaš vlastiti smisao jest da ste tu. Mi smo tako intenzivno uključeni radeći stvari kako bismo ostvarili ciljeve vanjske vrijednosti da zaboravljamo kako je unutarnja vrijednost, blaženstvo, koje je povezano s time da smo živi, ono o čemu se sve i radi.

MOYERS: Kako dolazite do tog iskustva?

CAMPBELL: Čitajte mitove. Oni vas uče da se možete okrenuti prema svojoj nutrini, i počinjete dobivati poruku simbola. Čitajte mitove drugih naroda, ne samo one koji pripadaju vašoj vlastitoj religiji, jer imate tendenciju tumačenja vaše vlastite religije u terminima činjenica - ali ako čitate druge, počinjete dobivati poruku. Mit pomaže da vlastiti um stavite u dodir s tim iskustvom bivanja živim. On Vam kaže što je iskustvo. Brak, na primjer. Što je brak? Mit Vam kaže što je to. To je po-

novno sjedinjenje razdvojenog para. Originalno ste bili jedno. Sada ste dvoje u svijetu, ali priznavanje duhovnog identiteta jest ono što je brak. To je različito od ljubavne afere. I nema ničega s time. To je druga mitološka ravnina iskustva. Kada ljudi stupe u brak zbog toga što misle da je to dugotrajna ljubavna afera, vrlo će se brzo rastati, jer sve ljubavne afere okončavaju u razočaranju. Ali brak je priznavanje duhovnog identiteta. Ako živimo ispravnim životom, ako su nam umovi u pravoj vibraciji s osobom suprotnog spola, naći ćemo našeg pravog muškog ili ženskog para. Ali ako smo smetani nekim čulnim interesima, oženit ćemo krivu osobu. Ženidbom za pravu osobu, rekonstruiramo sliku utjelovljenog Boga, i to je ono što brak jest.

MOYERS: Pravu osobu? Kako se izabire pravu osobu?

CAMPBELL: Srce Vam kaže. Trebalo bi.

MOYERS: Vaše unutarnje biće.

CAMPBELL: To je tajna.

MOYERS: Vi prepoznajete Vaše drugo ja.

CAMPBELL: Pa, ne znam, ali nešto zasijevne, zabljesne, i nešto u Vama zna da je to drugo ja.

MOYERS: Ako je brak ponovno sjedinjenje sebstva sa sebstvom, s muškim ili ženskim utemeljenjem nas samih, zašto je brak tako nestalan u našem modernom društvu?

CAMPBELL: Zato što nije ni smatran kao brak. Rekao bih da, ako Vam brak nije prvi prioritet u životu, niste ni oženjeni. Brak znači da su dvoje jedno, dvoje postaju jedno tijelo. Ako brak traje dovoljno dugo i ako ste se uživjeli u nj, umjesto u osobni vlastiti hir, počinjete shvaćati da je to ono istinsko - dvoje je stvarno jedno.

MOYERS: Jedno ne samo biološki nego duhovno.

CAMPBELL: *Primarno* duhovno. Biološko je smetnja, koja Vas može odvesti do pogrješne identifikacije.

MOYERS: Onda nužna funkcija braka, produljivanje nas samih u djeci, nije primarna.

CAMPBELL: Ne, to je samo elementarni aspekt braka. Postoje dva potpuno različita stadija braka. Prvi je mladenačka ženidba, koja slijedi čudesan impuls, koji nam je dala priroda u biološkoj međuigri spolova kako bismo proizveli djecu. Ali onda dolazi vrijeme kada dijete napušta obitelj i par je ostavljen sam. Začuđen sam velikim brojem svo-

jih prijatelja koji su se razveli u svojim četrdesetim i pedesetim. Imali su savršeno pristojan život zajedno s djetetom, ali svoju su vezu tumačili u terminima svoga odnosa kroz dijete. Oni ga nisu tumačili u terminima svoga osobnog odnosa jedno prema drugome.

Brak je odnos. Kada se u braku žrtvujete, ne žrtvujete se jedan drugome, nego jedinstvu u odnosu. Najbolja predodžba toga je kineski *Tao*, gdje međusobno djeluje tamno i svijetlo - to je odnos *yanga* i *yina*, muškog i ženskog, i to je ono što brak i jest. I to je one što ste i postali kada ste se oženili. Niste više ova jedinka sama; Vaš je identitet u odnosu. Brak nije jednostavno ljubavna afera, on je muka, i muka se sastoji u žrtvovanju ega odnosu u kojem je dvoje postalo jedno.

MOYERS: Dakle brak je potpuno inkompatibilan s idejom da se čine vlastite stvari.

CAMPBELL: Vidite, ne radi se jednostavno o vlastitoj stvari. U nekom smislu to jest činjenje vlastitih stvari, ali to vlastito niste samo Vi, to su dvoje zajedno kao jedno. I to je čisto mitološka slika označavajući žrtvovanje vidljivog entiteta za transcendentno dobro. To je nešto što biva prekrasno ostvareno u drugom stadiju braka, ono što ja nazivam alkemijskim stadijem, kada dvoje doživljava da su jedno. Ako oni još uvijek žive kao da su u prvom stadiju braka, razdvojit će se kada ih napuste djeca. Tatek će se zaljubiti u neku malu fificu i otići, a mama će ostati s praznom kućom i praznim srcem i morati će to sama nekako prebroditi - na svoj vlastiti način.

MOYERS: To je zbog toga jer ne razumijemo dvije razine braka.

CAMPBELL: Ne obvezujete se, niste predani.

MOYERS: Pretpostavka je da se obvezujemo za dobro ili zlo.

CAMPBELL: To je ostatak rituala.

MOYERS: A ritual je izgubio svoju snagu. Ritual koji je nekoć prenosio unutarnju realnost danas je samo forma. A to je istina i kod društvenih rituala kao i kod osobnih ženidbenih i religijskih rituala.

CAMPBELL: Koliko ljudi primi duhovne poduke prije braka glede značenja braka? Danas možete stati pred suca i za desetak minuta ste u braku. Svadbena ceremonija u Indiji traje tri dana. Taj je par zaljepljen.

MOYERS: Kažete da brak nije samo društveni aranžman, nego da je on duhovna vježba.

CAMPBELL: To je primarno duhovna vježba, i društvo bi nam trebalo pomoći u ostvarenju toga. Čovjek ne bi trebao biti u službi društva, društvo bi trebalo biti u službi čovjeka. Kada je čovjek u službi društva, imate državu-monstruma, i to je ono što prijeti svijetu u ovom trenutku.

MOYERS: Što se događa kada društvo prigrljuje moćnu mitologiju?

CAMPBELL: Što imamo u ruci. Ako želite saznati što znači imati društvo bez ikakvih rituala, čitajte New York *Times*.

MOYERS: I tamo biste našli?

CAMPBELL: Dnevne vijesti, uključujući rušilačke i nasilne čine mladih ljudi koji ne znaju kako se ponašati u civiliziranom društvu.

MOYERS: Društvo im nije dalo nikakve rituale po kojima postaju članovi plemena, zajednice. Sva djeca trebaju biti dvaput rođena, kako bi se naučila racionalno funkcionirati u sadašnjem svijetu, ostavljajući djetinjstvo iza sebe. Čitam o tome u prvoj knjizi o Korinćanima: "Kada sam bio dijete, govorah kao dijete, razumijevah kao dijete, mišljah kao dijete: ali kada sam postao čovjek, okanio sam se djetinjastih stvari."

CAMPBELL: To je točno to. To je značenje pubertetskih obreda. U primitivnim društvima izbijaju se zubi, prinose se žrtve, vrše se obrezivanja, čine se stvari svakojake vrste. Tako da više nemate vaše tijelo djeteta, vi ste u potpunosti nešto drugo.

Kada sam ja bio dijete, nosili smo kratke hlače, znate, dokoljenke. A onda je bio veliki trenutak kada ste počeli nositi dugačke hlače. Dječaci sada nemaju takvo što. Sada vidim čak i petogodišnjake kako hodaju uokolo s dugim hlačama. Kada će oni saznati da su sada ljudi i moraju se okaniti djetinjastih stvari?

MOYERS: Gdje djeca rastući u gradu - na primjer, na 125. aveniji ili na Broadwayu - gdje ta djeca danas dobivaju svoje mitove?

CAMPBELL: Oni ih sami stvaraju. To je razlog zašto danas svugdje po gradu imamo *grafite*. Ta djeca imaju svoje gangove i svoje vlastite inicijacije i svoj vlastiti moral, i čine najbolje što mogu u danoj situaciji. Ali ona su opasna, jer njihovi vlastiti zakoni nisu zakoni grada. Oni nisu inicirani u naše društvo.

MOYERS: Rollo May kaže da je u američkom društvu toliko mnogo nasilništva zbog toga što nema više velikih mitova koji bi mladićima i djevojkama pomogli da se stave u odnos sa svijetom ili da razumiju svijet iznad onoga što se vidi.

CAMPBELL: Da, ali drugi razlog za visoku razinu nasilništva ovdje je zbog toga što u Americi nema nikakvog *ethosa.*

MOYERS: Objasnite.

CAMPBELL: Na primjer, u američkom nogometu, pravila su vrlo stroga i kompleksna. Međutim, ako idete u Englesku, uvidjet ćete da *rugby* pravila nisu tako stroga. Kada sam ja bio student, u davnim dvadesetima, bila su dvojica mladića koji su činili divan *forward-passing* par. Kada su zbog stipendije otišli na školovanje na Oxford i prišli tamošnjem *rugby* timu, jednog su dana izveli *forward pass,* našto su im engleski igrači rekli: "Dečki, mi nemamo pravilo za to, pa vas molimo da to ne činite. Mi ne igramo na taj način."

E sada, u kulturi koja je već dugo vremena homogena, postoji velik broj pravila koja se podrazumijevaju, nepisana pravila po kojima ljudi žive. Tu postoji *ethos,* način, razumijevanje da "mi tako ne postupamo."

MOYERS: Mitologija.

CAMPBELL: Neiskazana mitologija, mogli biste reći. To je način kojim se služimo vilicom i nožem, to je način kako postupamo s ljudima, i tako dalje. To nije sve napisano u knjigama. Ali u Americi imamo ljude svakojakog podrijetla i iz svih vrsta društvenih situacija, svi u grozdu, zajedno i, posljedično tomu, u ovoj je zemlji zakon postao neobično važan. Odvjetnici i zakon jest ono što nas drži zajedno. Nema *ethosa.* Razumijete li što mislim?

MOYERS: Da. To je ono što je De Tocqueville opisao kada je prije stošezdeset godina došao prvi puta ovdje i otkrio "anarhijsku strku."

CAMPBELL: Ono što danas imamo jest demitologizirani svijet. I kao rezultat toga, studenti, koje srećem, iznimno se zanimaju za mitologiju, jer im mitovi donose poruke. Ne mogu Vam reći koje su to poruke koje izučavanje mitologije donosi današnjim mladim ljudima. Znam što je ona značila i činila za mene. Ali ona im nešto čini. Kada odlazim na predavanje na bilo koji *college,* predavaonica je nakrcana studentima koji dolaze čuti ono što im ja imam za reći. Fakultet mi vrlo često dodijeli predavaonicu koja je malo mala - manja negoli što bi trebala biti, jer ne znaju koliko će u svezi toga biti uzbuđenja u studentskom tijelu.

MOYERS: Ajmo nagađati. Što mislite što to mitologija, priče koje će čuti od Vas, čine za njih?

CAMPBELL: To su priče o životnoj mudrosti, one su doista to. U na-

šim školama ne učimo životnu mudrost. Mi učimo tehnologije, dobivamo informacije. Na fakultetima vlada vrlo čudno opiranje da se naznače životne vrijednosti svojih predmeta. U našim znanostima - a to uključuje antropologiju, lingvistiku, izučavanje religija i tako dalje - postoji tendencija ka specijalizaciji. I kada znate koliko mnogo specijalizirani znanstvenik mora znati kako bi bio kompetentan specijalist, razumijete tu tendenciju. Da biste izučavali budizam, na primjer, morate biti u stanju služiti se ne samo sa svim europskim jezicima na kojima se nalaze rasprave o orijentalnim stvarima, poglavito francuski, njemački, engleski i talijanski, nego također i sanskrtski, kineski, japanski, tibetanski i nekoliko drugih jezika. To je golema zadaća. Takav specijalist ne može također promišljati i o razlici između Iroquoisa i Algonquina.*

Specijalizacija ima tendenciju ograničavanja područja problema kojim se bavi specijalist. Sada, osoba koja nije specijalist, nego generalist poput mene, vidi nešto ovdje, što sazna od jednog specijalista, i nešto ondje, što sazna od drugog specijalista - od kojih ni jedan od njih nije razmatrao problem na način da se pita zašto se to zbiva ovdje, a također i ondje. Tako generalist - a to je, usput rečeno, derogativni izraz za akademike - ulazi u područje drugih problema, koji su, mogli biste reći, istinitije ljudski, negoli specifično kulturalni.

MOYERS: Zajedno s time dolazi novinar koji ima ovlaštenje objasniti stvari koje ne razumije.

CAMPBELL: To nije samo ovlaštenje, nego nešto što mu je nametnuto - on ima obligaciju da se javno obrazuje. Sjećam se kada sam bio mlad čovjek išavši čuti predavanje Heinricha Zimmera. On je bio prvi čovjek za koga znam, koji je o mitovima govorio u smislu da oni imaju poruke koje su vrijedne za život, a ne samo zanimljive stvari za znanstvenike da njima uokolo besposličare. I to je u meni potvrdilo osjećaj koji sam stalno imao još od dječaštva.

MOYERS: Sjećate li se vremena kada ste prvi puta otkrili mit? Prvi puta kada je priča u Vama oživjela?

CAMPBELL: Odgojen sam kao rimokatolik. Sada, jedna od velikih prednosti kada se biva odgojen kao rimokatolik jest, da ste podučavani da mit uzimate ozbiljno i da dopustite da on djeluje na Vaš život i da živite u terminima tih mitskih motiva. U svezi ciklusa Kristova dolaska na svijet, naučavanja u svijetu, umiranja, uskrsnuća i vraćanja na nebesa, odgojen sam u terminima odnosa godišnjih doba. Obredi tijekom

* To su sjevernoamarička indijanska plemena, koja žive na području Velikih jezera (op. prev.).

cijele godine podržavaju Vam u umu vječnu jezgru sveg onog što se mijenja u vremenu. Grijeh jednostavno postaje nešto što je bez dodira s tim skladom.

A onda sam se zaljubio u američke Indijance, jer je Buffalo Bill redovito svake godine dolazio u Madison Square Garden sa svojim divnim *Wild West Show*-om. I želio sam o Indijancima što više znati. Moj otac i majka bili su vrlo velikodušni roditelji i našli su svaku knjigu koja je o Indijancima u to doba bila napisana za dječake. Tako sam počeo čitati mitove američkih Indijanaca i nije prošlo puno vremena kako sam u pričama američkih Indijanaca otkrio one iste motive kojima su me u školi podučavale opatice.

MOYERS: Stvaranje -

CAMPBELL: - stvaranje, smrt i uskrsnuće, uzdizanje na nebo, djevičansko rođenje - nisam znao što je to bilo, ali sam prepoznao rječnik. Jedno nakon drugog.

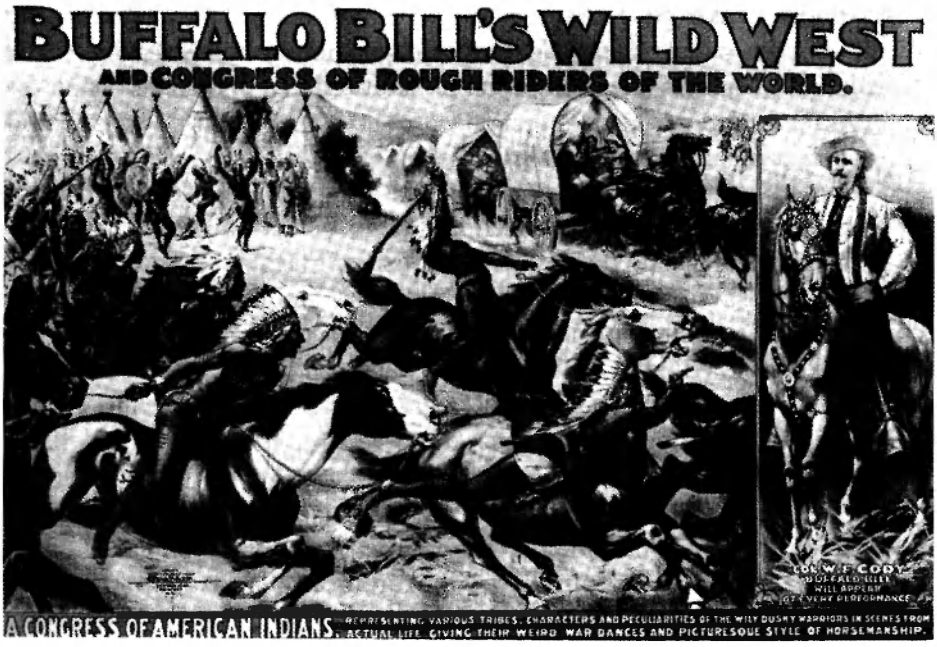

Buffalo Billova predstava s Divljeg zapada.

Zaljubio sam se u američke Indijance, jer je Buffalo Bill redovito svake godine dolazio u Madison Square Garden. I kada sam počeo čitati mitove američkih Indijanaca, u njima sam našao iste motive o kojima su me u školi podučavale opatice - stvaranje, smrt i uskrsnuće, uzdizanje na nebo, djevičansko rođenje.

MOYERS: I što se dogodilo?

CAMPBELL: Bio sam uzbuđen. To je bio početak mog zanimanja za komparativnu mitologiju.

MOYERS: Jeste li počeli pitajući: "Zašto to kažu na ovaj način, dočim Biblija to kaže na onaj?"

CAMPBELL: Ne, nisam se odmah počeo baviti komparativnom analizom, tek mnogo godina kasnije.

MOYERS: Što Vam je to bilo privlačno u indijanskim pričama?

CAMPBELL: U ono doba još je u zraku postojalo učenje američkog Indijanca. Indijanaca je još bilo uokolo. Čak i sada, kada se bavim mitovima iz svih dijelova svijeta, nalazim priče i kazivanja američkih Indijanaca vrlo bogatima, vrlo dobro razvijenima.

Osim toga, moji su roditelji imali kućicu tamo u šumama gdje su nekoć živjeli Deleware Indijanci i kamo su se spuštali Iroquoisi, ratujući s njima. Tu se nalazio debeli sloj zemlje gdje smo mogli kopati tražeći strijelice i slične stvari. A same životinje, koje su u indijanskim pričama igrale ulogu, bile su u šumama oko mene. Bio je to divan uvod u taj materijal.

MOYERS: Jesu li se te priče počele sukobljavati s Vašom katoličkom vjerom?

CAMPBELL: Ne, nije bilo sukoba. Sukob s mojom religijom došao je puno kasnije u svezi znanstvenih proučavanja i sličnoga. Kasnije sam se počeo zanimati za hinduizam, i tamo su opet bile iste priče. A u svome postdiplomskom radu bavio sam se s arthurijanskim srednjovjekovnim materijalom. I tamo su opet bile iste priče, tako da mi ne možete reći da one nisu iste priče. S njima sam čitav svoj život.

MOYERS: One dolaze iz svake kulture, ali s vječnim temama.

CAMPBELL: Teme su vječne, a infleksija je zbog kulture.

MOYERS: Dakle, priče mogu poprimiti istu univerzalnu temu, ali ju primjenjuju donekle različito, ovisno o govoru naroda koji ih priča?

CAMPBELL: O, da. Ako niste na oprezu s obzirom na paralelne teme, mogli biste možda pomisliti da su sasvim različite priče, ali nisu.

MOYERS: Vi ste predavali mitologiju tijekom trideset i osam godina na *Sarah Lawrencu College*-u. Kako ste uspjeli te mlade djevojke, koje su na *college* dolazile iz svojih srednjoklasnih sredina, iz svojih ortodoksnih religija - kako ste ih uspjeli zainteresirati za mitove?

CAMPBELL: Mladi ljudi jednostavno "zgrabe" tu građu. Mitologija Vas podučava o onome što se nalazi iza književnost i umjetnosti, ona Vas podučava o Vašem vlastitom životu. To je velik, uzbudljiv, životno-hraneći predmet. Mitologija ima puno toga što se odnosi na stadije života, inicijacijske ceremonije kojima prelazite iz djetinjstva prema odgovornostima odraslog, iz neoženjenog u oženjeno stanje. Svi ti rituali su mitološki obredi. Oni se itekako odnose na Vaše saznavanje nove uloge u kojoj se nalazite, procesa odbacivanja stare i stupanja u javnost u novoj, te ulaska u odgovorno zanimanje.

Kada sudac ulazi u sudnicu, i svatko ustaje, Vi se ne ustajete čovjeku, Vi se ustajete odori koju on nosi i ulozi koju će on igrati. Ono što ga čini vrijednim te uloge jest njegov integritet, kao predstavnika načela te uloge, a ne neke skupine njegovih vlastitih predrasuda. Dakle to, što se ustajete, jest mitološkog karaktera. Mogu si zamisliti da su neki kraljevi i kraljice najgluplji, najapsurdniji, najbanalniji ljudi na koje možete naići, vjerojatno se zanimajući jedino za konje i žene, znate. Ali Vi ne reagirate na njih kao na osobe, Vi reagirate na njihove mitološke uloge. Kada netko postane sudac, ili predsjednik SAD-a, čovjek nije više taj čovjek, on je predstavnik vječnog ureda; on mora žrtvovati svoje osobne želje, čak i životne mogućnosti, ulozi koju on sada označava i utjelovljuje.

MOYERS: Dakle, u našem društvu su na djelu mitološki rituali. Ženidbena ceremonija je jedan. Ceremonija inauguracije predsjednika ili suca je drugi. Koji su još obredi koji su važni u društvu danas?

CAMPBELL: Pristupanje u vojsku, stavljanje uniforme, je još jedan primjer. Vi se odričete svog osobnog života i prihvaćate društveno određen način života u službi društva čiji ste član. To je razlog zašto ja mislim da je sramotno suditi ljudima u terminima građanskog zakona za njihovo ponašanje tijekom izvedbi zadaća u doba rata. Oni nisu djelovali kao pojedinci, oni su djelovali kao agensi nečega iznad njih, čemu su se oni svom odanošću predali. Suditi o njima kao da su bili pojedinačna ljudska bića je potpuno pogrješno.

MOYERS: Vidjeli ste što se događa kada su primitivna društva poremećena civilizacijom bijelog čovjeka. Raspadaju se na komadiće, dezintegriraju se, postaju bolesna. Nije li se ista stvar dogodila nama nakon što su počeli nestajati naši mitovi?

CAMPBELL: Apsolutno je to tako.

MOYERS: Nije li to razlog zašto danas konzervativne religije pozivaju na starovremensku religiju?

CAMPBELL: Da, i pritom čine strašnu pogrješku. One idu natrag prema nečemu što je rudimentarno, što postoji samo kao trag, što ne služi životu.

MOYERS: Ali nije li ona nas služila?

CAMPBELL: Sigurno da jest.

MOYERS: Razumijem čežnju. U svojoj sam mladosti imao nepomične zvijezde. One su mi godile svojom postojanošću. Dale su mi znani obzor. Govorile mi da tamo gore postoji otac koji voli, koji je blag i koji je pravedan, gledajući dolje na mene, spreman me primiti, misleći čitavo vrijeme o mojim stvarima. Sada, Saul Bellow kaže da je znanost počistila kuću od vjerovanja. No, za mene je u tim stvarima postojala vrijednost. Ja sam danas ono što jesam upravo zbog tih vjerovanja. Čudim se što se događa djeci koja nemaju tih nepomičnih zvijezda, tog znanog obzora - tih mitova?

CAMPBELL: Dobro, kako sam rekao, sve što trebate učiniti jest čitati novine. Jednostavno vlada nered. Na ovoj neposrednoj razini života i strukture, mitovi nude životne modele. Ali modeli trebaju biti odgovarajući vremenu u kojem živite, a naša su se vremena tako brzo mijenjala da ono što je bilo odgovarajuće prije pedeset godina, nije odgovarajuće danas. Vrline prošlosti su poroci sadašnjosti. A mnogo onoga o čemu se mislilo kao porocima prošlosti danas su nužnosti. Moralni poredak mora uloviti priključak s moralnim nužnostima stvarnog života u vremenu, ovdje i sada. A to je ono što mi ne činimo. Starovremenska religija pripada drugom dobu, drugim ljudima, drugom skupu ljudskih vrijednosti, drugom univerzumu. Idući natrag izbacujete se iz sinkronizacije s poviješću. Naša djeca gube vjeru u religije o kojima ih se podučava, i odlaze u vlastitu nutrinu.

MOYERS: Često uz pomoć droga.

CAMPBELL: Da. Ono što tu imate jest mehanički inducirano mistično iskustvo. Bio sam na mnogim konferencijama iz područja psihologije, koje su se bavile čitavom tom problematikom razlike između mističnog iskustva i psihološkog oštećenja. Razlika je da se onaj koji gubi zdravlje utapa u vodi u kojoj mistik pliva. Mora se biti pripremljen za to iskustvo.

MOYERS: Govorite o kulturi *peyote*-a koja izranja i postaje dominantna među Indijancima kao posljedica gubitka bizona i njihovog ranijeg načina života.

CAMPBELL: Da. Naša je povijest, u usporedbi s bilo kojom civi-

liziranom nacijom, jedna od najgorih u odnosu prema domorocima. Oni su jednostavno ne-osobe. Oni čak nisu uvedeni ni u statistiku glasačke populacije Sjedinjenih Država. Bio je jedan kratak trenutak, nedugo iza američke revolucije, kada je bio poveći broj istaknutih Indijanaca koji su ustvari sudjelovali u američkoj vladi i životu. George Washington je rekao da bi Indijance trebalo uključiti kao sastavne članove naše kulture. Ali umjesto toga, njih se pretvorilo u ostatke prošlosti. U devetnaestom stoljeću svi Indijanci s jugoistoka su ukrcani u vagone i pod vojnom stražom prevezeni na prostor koji se zvao Indian Territory (Indijanski teritorij), koji je Indijancima dan za svagda kao njihov vlastiti svijet - da bi im samo par godina kasnije bio oduzet.

Nedavno su antropolozi proučavali grupu Indijanaca u sjeverozapadnom Meksiku, koji žive osam kilometara nadomak područja prirodnog rasta *peyote*-a. *Peyote* je njihova životinja - to će reći, oni ga povezuju s jelenom. I oni, kad odlaze na skupljanje *peyote*-a i njegova donošenja natrag, imaju vrlo specijalne misije.

Te misije su mistična putovanja sa svim detaljima tipičnog mističnog putovanja. Prvo se događa odvajanje od sekularnog života. Svatko tko odlazi na tu ekspediciju mora se potpuno ispovijediti o svim svojim pogrješkama koje je počinio ili počinila u posljednje vrijeme. A ako to ne učine, čarolija neće djelovati. Potom se upućuju na putovanje. Pritom se čak izražavaju posebnim jezikom, negativnim jezikom. Na primjer, umjesto da kažu "da", oni kažu "ne", ili umjesto da kažu: "Ići ćemo", oni kažu: "Dolazimo."

A onda dolaze na prag pustolovine. Postoje naročita svetišta koja predstavljaju faze mentalne preobrazbe na putu. Konačno dolazi veliki posao skupljanja *peyote*-a. *Peyote*-a se ubija kao da je jelen. Prišuljavaju mu se i odapinju malu strijelicu, a nakon toga obavljaju ritual skupljanja *peyote*-a.

Čitava stvar je potpuna duplikacija one vrste iskustva, koje je povezano s putovanjem u nutrinu, kada napuštate vanjski svijet i ulazite u carstvo duhovnih bića. Svaku malu fazu identificiraju s duhovnom preobrazbom. Oni su čitavim putem - cijelo to vrijeme - na svetom mjestu.

MOYERS: Zašto od toga čine tako zamršen proces?

CAMPBELL: Pa, to ima veze s time da se kod *peyote*-a ne radi jednostavno o biološkom, mehaničkom ili kemijskom efektu, nego također i o efektu duhovne preobrazbe. Ako prolazite kroz duhovnu preobrazbu, a niste za to imali pripremu, ne znate kako biste evaluirali ono što vam se dogodilo, i imate strašno iskustvo ružnog puta, kao što su to nazivali u slučaju LSD-a. Ako znate kamo idete, nećete imati ružan put.

MOYERS: Dakle, to je razlog zašto je to psihološka kriza ako se utapljate u vodi gdje -

CAMPBELL: - gdje biste trebali biti u stanju plivati, ali niste bili pripremljeni za to. Pa to je u svakom slučaju istinito za duhovni život. Doista je zastrašujuće iskustvo imati preobraženu svjesnost.

MOYERS: Puno govorite o svjesnosti.

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Što pod time podrazumijevate?

CAMPBELL: Sastavni je dio kartezijanskog moda misliti o svjesnosti kao o nečemu što je svojstveno glavi, da je glava organ iz kojeg izvire svjesnost. To ne stoji. Glava jest organ koji skreće svjesnost u izvjestan smjer, ili prema izvjesnom skupu ciljeva. Ali svjesnost je također i u tijelu. Čitav živi svijet jest prožet svjesnošću.

Imam osjećaj da su svjesnost i energija nekako ista stvar. Gdje stvarno vidite životnu energiju, tamo je i svjesnost. Sigurno je da je biljni svijet svijestan. A kada živite u šumama, poput mene, dok sam bio dijete, možete sve te različite svjesnosti vidjeti u međusobnom odnosu. Postoji i biljna i životinjska svjesnost, i mi dijelimo obje te stvari. Vi jedete izvjesnu hranu, i žuč zna ima li nešto za nju ili ne na čemu bi radila. Čitav proces jest svjesnost. Pokušaj tumačenja toga u jednostavnim mehanističkim terminima neće dati rezultata.

MOYERS: Kako mi preobražavamo našu svjesnost?

CAMPBELL: To je stvar onoga o čemu ste skloni promišljati. I to je ono čemu služi meditacija. Sav život je jedna meditacija, većinom nenamjerna. Mnogo ljudi provode većinu života u meditiranju o tome odakle namaknuti novac i kamo će im otići. Ako imate obitelj koju morate podizati, Vaša je briga obitelj. To su sve veoma važne brige, ali one se u većini odnose na fizička stanja. Ali kako ćete komunicirati duhovnu svjesnost djeci ako ju sami nemate u sebi? Mitovi upravo služe da nas dovedu na razinu svjesnosti koja je duhovna.

Evo samo jednog primjera: odlazim s križanja Pedeset i prve ulice i Pete avenije u katedralu St. Patricka. Napustio sam vrlo užurbani grad i to jedan od ekonomski najnadahnutijih gradova na planeti. Ušetao sam se u katedralu, i sve oko mene govori o duhovnim misterijima. Misterij križa, o čemu se tu ustvari radi? Prozori od obojenog stakla, koji unose sasvim drugu atmosferu. Moja je svjesnost posve dovedena na drugu razinu, i ja sam na različitoj platformi. I onda izlazim van, i opet sam na razini ulice. E sad, mogu li zadržati nešto od katedralne

svjesnosti? Izvjesne molitve i meditacije su zamišljene da Vam drže svjesnost na toj razini umjesto da joj dopuste pasti na vašem povratku. I ono što konačno možete učiniti jest priznati da je to jednostavno niža razina od one više svjesnosti. Misterij koji je tamo bio izražen djeluje u području Vašeg novca, na primjer. Sav je novac zamrznuta energija. Mislim da je to ključ kako preobraziti Vašu svjesnost.

MOYERS: Ne mislite li ponekad, dok razmatrate te priče, da se utapljate u snove drugih ljudi?

CAMBELL: Ne slušam o snovima drugih ljudi.

MOYERS: Ali svi ti mitovi su snovi drugih ljudi.

CAMPBELL: O ne, oni to nisu! Oni su svjetski snovi. Oni su arhetipalni snovi i bave se velikim ljudskim problemima. Znam sada kada dolazim do jednog od tih pragova. Mit mi kaže o tome - kako odgovoriti na neke krize ili razočaranja, na neuspjehe, ili na radosti i uspjehe. Mitovi mi kažu gdje sam.

MOYERS: Što se događa kada ljudi postanu legende? Možete li reći, na primjer, da je John Wayne postao mit?

CAMPBELL: Kada osoba postane model u životima drugih ljudi, ona se preselila u sferu mitologiziranosti.

MOYERS: To se često događa glumcima s filma, odakle dobivamo tako mnogo naših modela.

CAMPBELL: Sjećam se, da mi je kada sam bio dječak, Douglas Fairbanks bio model. Adolphe Menjou je bio model mome bratu. Naravno, ti su ljudi igrali uloge mitskih likova. Oni su bili obrazovatelji što se tiče života.

MOYERS: Ni jedan lik u filmskoj povijesti nije me toliko vezao poput Shane-a. Jeste li gledali film *Shane?*

CAMPBELL: Ne, nisam.

MOYERS: To je klasična priča o strancu koji dojaši odnekud izvana i učini dobro za druge i onda odjaši, ne čekajući na svoju nagradu. Zašto nas filmovi pogađaju na takav način?

CAMPBELL: Postoji nešto čarobno u svezi filmova. Osoba koju gledate u filmu je istodobno i negdje drugdje. To je stanje u kojem se nalazi bog. Ako filmski glumac dolazi u kino, svatko se okreće i gleda na filmskog glumca. On je stvarni junak tog trenutka. On je na drugoj ravni. On je višeznačna nazočnost.

Ono što vidite na platnu stvarno nije on, pa ipak "on" dolazi. Kroz višeznačne forme, forma svih formi iz koje sve ovo proistječe je točno tamo.

MOYERS: Izgleda da filmovi stvaraju te velike likove, dočim televizija stvara samo slavne ljude. Oni ne postaju toliko modeli koliko predmetom ogovaranja.

John Wayne u Sinovi Katie Elder.

Postoji nešto čarobno u svezi filmova. Osoba koju gledate u filmu je istodobno i negdje drugdje. To je stanje u kojem se nalazi Bog.

CAMPBELL: Možda je to tako, jer TV osobe gledamo doma, umjesto u naročitom "hramu" kao što je kinematograf.

MOYERS: Jučer sam vidio fotografiju ovog posljednjeg kultnog lika iz Hollywooda, Ramba, vijetnamskog veterana, koji se vraća na scenu kako bi spasio ratne zarobljenike, i kroz žestoke otkose smrti i razaranja on ih dovodi natrag. Koliko znam, to je najpopularniji film u Beirutu. Fotografija pokazuje novu Rambo lutku koju je proizvela i prodaje ista tvrtka koja proizvodi *Cabbage Patch* lutke. U prvom planu je slika slatke, drage *Cabbage Patch* lutke, a iza nje, okrutna snaga, Rambo.

CAMPBELL: To su dva mitska lika. Slika koja mi sada dolazi na um jest Piccasov *Minotauromachy*, gravura koja prikazuje kako se približava veliki bik-neman. Filozof se u užasu penje uz ljestve kako bi pobjegao. U koridi se nalazi konj, koji je ubijen, a na žrtvenom konju leži ženski matador, koja je također ubijena. Jedino stvorenje koje se sučeljuje s tom strašnom nemani je mala djevojčica s cvijećem. To su ta dva lika o kojima ste upravo govorili - jedan jednostavan, nevin, djetolik, a drugi strašna opasnost. Vidite probleme moderne današnjice.

MOYERS: Pjesnik Yeats je osjećao da živimo u posljednjem od velikih kršćanskih ciklusa. Njegova pjesma "The Second Coming" (*Drugi dolazak*) kaže: "Turning and turning in the widening gyre/The falcon cannot hear the falconer;/ Things fall apart; the centre cannot hold;/ Mere anarchy is loosed upon the world,/The blood-dimmed tide is loosed, and everywhere/The ceremony of innocence is drowned."* Što vidite vukući se "prema Bethlehemu koji se treba roditi"?

CAMPBELL: Ne znam što dolazi, ništa više negoli je to znao Yeats, ali kada dolazite do konca jednog doba i početka drugog, to je razdoblje strašne boli i meteža. Prijetnja koju osjećamo, i svatko ju osjeća - no, znate za pojam dolaska Armageddona.

MOYERS: "Postao sam Smrt, Rušitelj svjetova," rekao je Oppenheimer kada je vidio eksploziju prve atomske bombe. Ali vi ne mislite da će to biti naš kraj, zar ne?

CAMPBELL: To neće biti kraj. Možda će biti kraj života na ovoj planeti, ali to nije kraj svemira. To je samo jedna šeprtljava eksplozija gledano u terminima svih eksplozija koje se događaju na svim suncima svemira. Svemir je jedna skupina eksplodirajućih atomskih peći poput

---

* Kružeći i kružeći u sve širem krugu/Sokol ne može čuti sokolara;/Stvari se raspadaju; središte ne može držati;/Sama anarhija je oslobođena u svijet,/Krvoždna plima je oslobođena, i svugdje je/Obred bezazlenosti potopljen.

našeg Sunca. Dakle, to je samo jedna mala imitacija tog čitavog velikog posla.

MOYERS: Možete li zamisliti da bi negdje drugdje, neka druga stvorenja mogla sjediti, zaodijevajući svoje prolazno putovanje onom vrstom značenja kojim to čine naši mitovi i velike priče.

CAMPBELL: Ne. Kada shvatite da, ako temperatura ode pedeset stupnjeva prema gore i tamo ostane, život neće postojati na ovoj Zemlji, a ako padne, recimo, drugih stotinu stupnjeva i tamo ostane, života neće biti na ovoj Zemlji; kada shvatite kako je ta ravnoteža vrlo delikatna, kako je količina vode tako važna - dobro, kada pomislite o svim nezgodama u okolišu koji je podupirao život, kako možete pomišljati da će život, onakav kakav znamo, postojati na bilo kojoj drugoj čestici svemira, bez obzira kako bi mnogo tih satelita oko zvijezda moglo biti?

MOYERS: Ovaj krhki život uvijek egzistira u kušnji između terora i moguće ekstinkcije. A nije li slika *Cabbage Patch* lutke postavljena uz opakog Ramba u proturječnosti s onim što znamo o životu kroz mitologiju?

CAMPBELL: Ne, nije.

MOYERS: Vidite li neke nove metafore koje izranjaju u modernom mediju za stare univerzalne istine.

CAMPBELL: Vidim mogućnosti novih metafora, ali ne vidim da su već postale mitološke.

MOYERS: Što mislite, hoće li postojati mitovi koji će inkorporirati stroj u novi svijet?

CAMPBELL: Pa, automobili su ušli u mitologiju. Oni su ušli u snove. I zrakoplovi su prilično u službi imaginacije. Let zrakoplova, na primjer, u imaginaciji je kao oslobađanje od Zemlje. To je ista stvar koju simboliziraju ptice, na neki način. Ptica je simbol oslobađanja duha od vezanosti za Zemlju, baš kao što je zmija simbol vezanosti za Zemlju. Zrakoplov igra tu novu ulogu.

MOYERS: Ima li još koji?

CAMPBELL: Oružja, naravno. Svaki film koji sam gledao u zrakoplovu često putujući između Kalifornije i Hawaii-a, pokazuje ljude s revolverima. Postoji Bog Smrti, noseći svoje oružje. Različiti instrumenti preuzimaju ulogu koju raniji instrumenti sada više ne obavljaju. Ali ne vidim ništa više od toga.

MOYERS: Dakle, novi mitovi će služiti stare priče. Kada sam gledao *Star Wars* prisjetio sam se fraze iz apostola Pavla: "Borim se protiv vlasti i sila." To je bilo prije dvije tisuće godina. A u špiljama lovca ranog kamenog doba, nalaze se scene borbe s vlastima i silama. Ovdje, u našim modernim tehnološkim mitovima mi se još uvijek borimo.

CAMPBELL: Čovjek se ne bi smio povinuti izvanjskim silama, nego zapovijedati njima. Problem je kako to učiniti.

MOYERS: Nakon što je naš najmlađi sin vidio *Star Wars* po dvanaesti ili trinaesti put, pitao sam ga: "Zašto to tako često ideš gledati?" Odgovorio mi je: "Iz istog razloga zbog kojeg ti čitaš Stari zavjet čitavog svog života." On je bio u novom svijetu mita.

CAMPBELL: Sigurno da film *Star Wars* ima valjanu mitološku perspektivu. On prikazuje državu kao stroj i pita se: "Hoće li stroj uništiti čovječanstvo ili služiti čovječanstvu? Čovjekoljubivost ne dolazi iz stroja nego iz srca. Ono što ja vidim u *Star Wars*-u je isti problem koji nam je dao *Faust*: Mefistofeles, čovjek-stroj, može nam osigurati sve naše potrebe, te je na taj način vjerojatno da će odrediti i ciljeve života. Ali, naravno, karakteristika Fausta, koja ga čini vrijednim spašavanja, jest da on traži ciljeve koji nisu i ciljevi stroja.

Sada, kada Luke Skywalker demaskira svoga oca, on skida ulogu stroja koju je igrao njegov otac. Otac je bio uniforma, to će reći sila, državna uloga.

MOYERS: Strojevi nam pomažu da ostvarimo zamisao po kojoj želimo da svijet bude načinjen po našoj slici i prilici, a želimo da bude ono što mislimo da bi trebao biti.

CAMPBELL: Da. Ali onda dolazi vrijeme kada Vam strojevi počinju diktirati. Na primjer, kupio sam ovaj čudesan stroj - kompjutor. E sad, ja sam prilično jedan autoritet po pitanju bogova, tako sam poistovjetio stroj - čini mi se da je to starozavjetni bog s puno pravila i bez ikakve milosti.

MOYERS: postoji zanimljiva priča o predsjedniku Eisenhoweru i prvim kompjutorima -

CAMPBELL: - Eisenhower je ušao u prostoriju punu kompjutora, i tim je strojevima postavio pitanje: "Postoji li Bog?" I oni su svi otpočeli s radom, lampice su svjetlucale, kotačići se okretali, i nakon nekog vremena glas je rekao: "*Sada* postoji."

MOYERS: No nije li prema Vašem kompjutoru moguće razviti isto stajalište kakvo je imao poglavica kada je rekao da sve stvari govore

o Bogu? Ako to nije naročito, priveligerina otkrivenje, Bog je svugdje u svome djelu, uključujući i u kompjutoru.

CAMPBELL: Doista je tako. Čudo je što se događa na tom ekranu. Jeste li ikada pogledali unutar jedne od tih stvari?

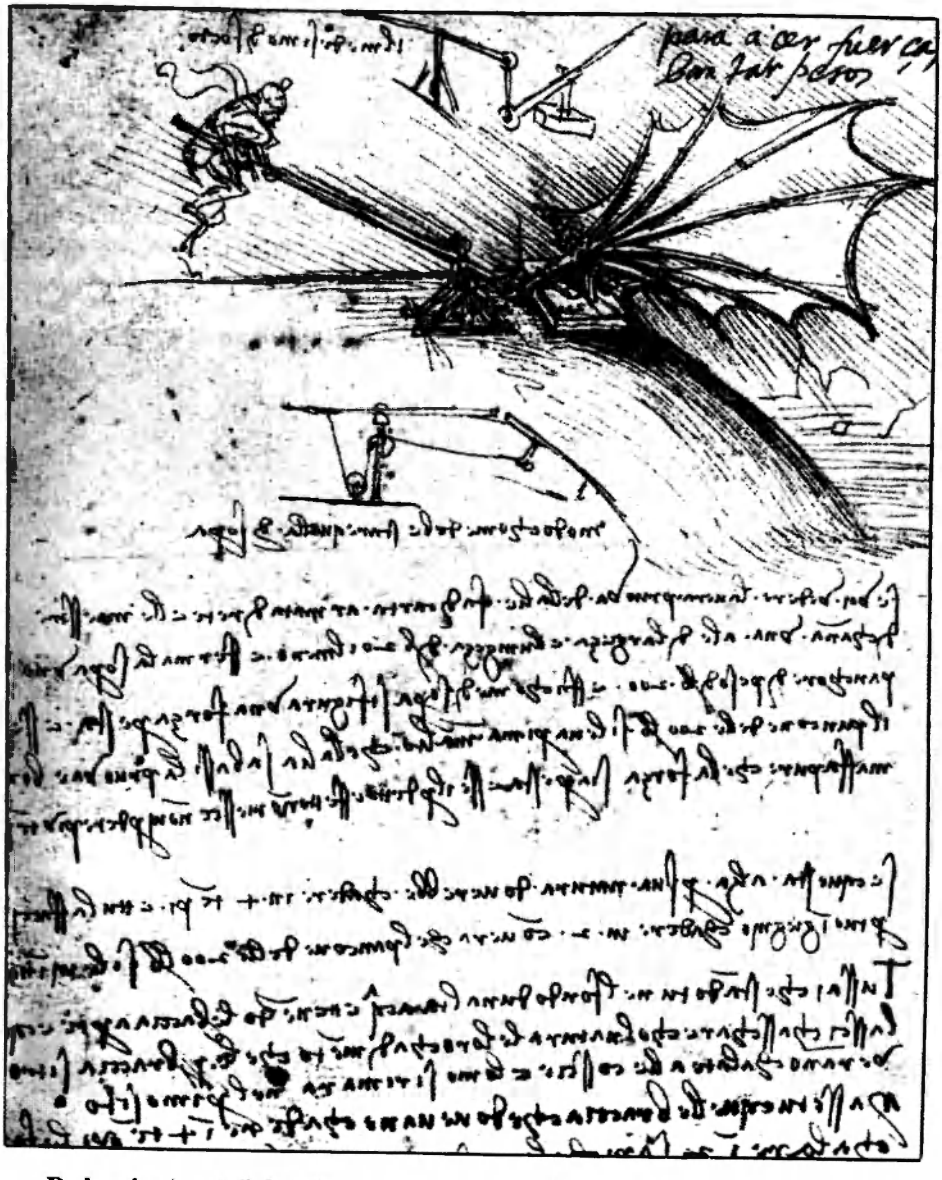

Rukopisni crtež letećeg stroja. Leonardo da Vinci (1452.-1519.)

Let zrakoplova je u imaginaciji kao oslobađanje od Zemlje. To je simbolična uloga koju su igrale ptice.

MOYERS: Ne, ne namjeravam to.

CAMPBELL: Ne biste vjerovali. Tu je čitava hijerarhija anđela - svi na pločici. A one male cjevčice - to su čuda.

Od svoga sam kompjutora dobio otkrivenje o mitologiji. Kupite li određeni *software*, imate čitav skup signala koji vode do postignuća vaših ciljeva. Ako se počnete igrati sa signalima koji pripadaju drugom sustavu *software*-a, oni jednostavno neće funkcionirati.

Slično je u mitologiji - ako imate mitologiju u kojoj je otac metafora za misteriju, imat ćete drugačiji skup signala od onoga kojeg biste imali ako je majka metafora za mudrost i misteriju svijeta. A oni su dvije savršeno dobre metafore. Nijedno nije činjenica. To su samo metafore. To je kao da je svemir moj otac. To je kao da je svemir moja

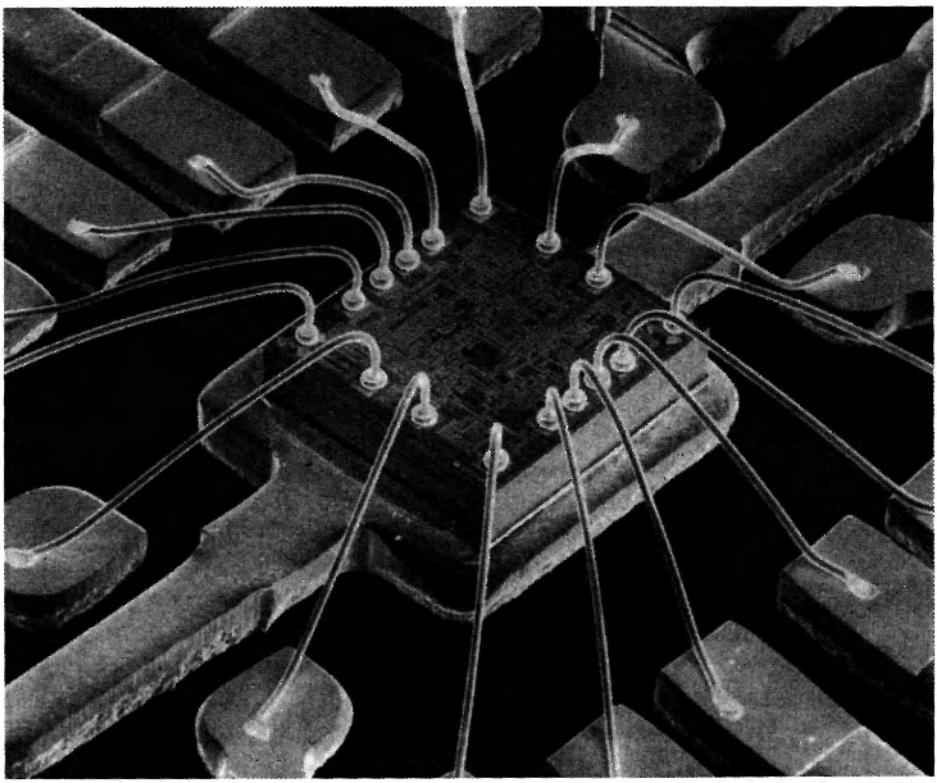

Kompjutorski čip.

Je li prema Vašem kompjutoru moguće razviti isto stajalište kakvo je imao poglavica kada je rekao da sve stvari govore o Bogu. Ako to nije naročito, priveligirano otkrivenje, Bog je svugdje u svome djelu, uključujući i u kompjutoru.

majka. Isus kaže: "Nitko ne dolazi do oca osim preko mene." Otac o kojem je on govorio bio je biblijski otac. Moguće je i tako, da do oca dođete samo preko Isusa. S druge strane, pretpostavite da do njega dolazite preko majke. Onda biste mogli preferirati Kali, i himne božici, i tako dalje. Jednostavno to je drugi put da dođete do tajni svoga života. Morate razumjeti da je svaka religija neka vrsti *software*-a koji ima svoj vlastiti skup signala po kojem će raditi.

Ako je osoba doista uključena u religiju i gradi svoj život na tome, itekako joj je bolje ostati na onom *software*-u koji već ima. Ali za čovu poput mene, koji se voli igrati sa *sofware*-ima - dobro, ja se mogu izvlačiti, ali vjerojatno nikada neću imati iskustvo usporedivo svetačkom.

MOYERS: Ali nisu li neki od najvećih svetaca posuđivali odakle su god mogli? Oni su uzimali iz ovoga i iz onoga, te stvorili nove *software*-e.

CAMPBELL: To je ono što se zove razvojem religije. Možete to vidjeti u Bibliji. Na početku, Bog je jednostavno bio najsnažniji bog među mnogim od njih. On je jednostavno lokalni plemenski bog. A onda u šestom stoljeću, kada su Židovi bili u Babilonu, pojavio se pojam spasitelja svijeta, i biblijsko je božanstvo ušlo u novu dimenziju.

Staru tradiciju možete zadržati jedino obnavljujući je u terminima sadašnjosti. U doba Starog zavjeta, svijet je bio mali troslojni kolač, koji se protezao nekoliko stotina milja oko bliskoistočnih središta. Nitko nikada nije čuo o Aztecima, ili čak o Kinezima. Kada se svijet mijenja, onda se religija mora preobraziti.

MOYERS: Ali čini mi se da je to ono što ustvari i činimo.

CAMPBELL: To je ustvari ono što bismo itekako trebali činiti. Ali moja predodžba užasa danas jest ono što vidite u Beirutu.* Tamo imate tri velike zapadne religije, judaizam, kršćanstvo i islam - i zbog toga što sve tri imaju različita imena za istog biblijskog boga, ne mogu se složiti. Oni su "zalijepljeni" za metaforu i ne shvaćaju njezinu preporuku. Nisu dopustili da se otvori krug koji ih okružuje. To je zatvoren krug. Svaka grupa kaže: "Mi smo izabrana grupa, i imamo Boga."

Pogledajte Irsku. Cromwell je u sedamnaestom stoljeću naselio u Irsku grupu protestanata, i ona se nije nikada otvorila prema tamošnjoj katoličkoj većini. Katolici i protestanti predstavljaju dva potpuno različita društvena sustava, dva različita ideala.

MOYERS: Svaki u potrebi novog mita.

---

* Intervju se odvijao sedamdesetih godina, u doba najžešćeg građanskog rata u Libanonu. (op. prev.)

CAMPBELL: Svaki u potrebi svog vlastitog mita, i to u potpunosti. Voli svoga neprijatelja. Otvori se. Ne sudi. Sva bića su Buddha-bića. To je ono što je u mitu. To je ono što je već tamo.

MOYERS: Često spominjete priču o jednom domorocu u džungli koji je jednom rekao misionaru: "Vaš se bog zatvorio u kuću kao da je starac i nemoćan. Naš je u šumi i u poljima i na planinama kada dolazi kiša." I mislim da je to vjerojatno istinito.

CAMPBELL: Da. Vidite, to je problem koji nalazite u *Knjizi o Kraljevima* i u *Samuelu.* Razni hebrejski kraljevi prinosili su žrtve na planinskim vrhuncima. A to su činili krivo po sudu Jahveovu. Jahveov kult bio je specifičan pokret u hebrejskoj zajednici, koji je konačno pobijedio. To je bio proboj izvjesnog boga vezanog za hram protiv prirodnog kulta, koga se slavilo na otvorenom diljem zemlje.

A taj imperijalistički proboj kulture određene zatvorene grupe nastavlja se na Zapadu. Ali sada se ona mora otvoriti prema prirodi stvari. Ako se može otvoriti, pružaju joj se sve mogućnosti.

MOYERS: Naravno, mi moderni ljudi lišavamo svijet njegovih prirodnih otkrivenja, lišavamo ga same prirode. Dolazi mi na pamet ona pigmejska legenda o malom dječaku koji u šumi nalazi pticu prekrasnog pjeva i donosi je doma.

CAMPBELL: On zamoli oca da mu donese hranu za pticu, a otac ne želi hraniti puku pticu, te ju ubija. I legenda kaže da je čovjek ubio pticu, a s pticom je ubio i pjesmu, a ubijanjem pjesme je ubio sebe. Srušio se mrtav, potpuno mrtav, i ostao mrtav zauvijek.

MOYERS: Nije li to priča o onome što se događa kada ljudska bića uništavaju svoj okoliš. Uništavaju svoj svijet? Uništavaju prirodu i prirodina otkrivenja?

CAMPBELL: Uništavaju svoju vlastitu prirodu, također. Oni ubijaju pjesmu.

MOYERS: A nije li mitologija priča o pjesmi?

CAMPBELL: Mitologija *jest* pjesma. Ona je pjesma imaginacije, nadahnuta energijama tijela. Jednom je zen učitelj stao pred svoje učenike i taman da će započeti propovijed, već otvorivši usta, zapjevala je ptica. I on reče: "Propovijed je održana."

MOYERS: Upravo sam htio reći da mi stvaramo nove mitove, ali Vi kažete da to nije tako, da svaki mit koji danas pripovijedamo ima neku ishodišnu točku u našem prošlom iskustvu.

CAMPBELL: Glavni motivi mitova su isti, i oni su uvijek bili isti. Ako želite otkriti svoju vlastitu mitologiju, ključ je u tome s kojim se društvom poistovjećujete? Svaka je mitologija izrasla u nekom društvu u ograđenom polju. Potom dolaze u sukob i međusobni odnos, zatim se amalgamiraju, te se dobivaju kompleksnije mitologije.

Ali danas nemate granica. Jedina mitologija koja je danas valjana jest mitologija planete - a takve mitologije nemamo. Najbliže što bismo mogli nazvati planetarnom mitologijom jest budizam, koji sva bića vidi kao Buddha bića. Jedini problem je doći do priznanja toga. Ne mora se ništa činiti. Zadaća je jedino znati što je, i onda djelovati u odnosu na bratstvo svih tih bića.

MOYERS: Bratstvo?

CAMPBELL: Da. E sad, bratstvo u većini mitova, koje ja znam, ograničeno je na grupu zatvorenu u sebe. U grupi zatvorenoj u sebe, agresija je usmjerena prema van.

Na primjer, deset zapovjedi kažu: "Nećeš ubijati." Onda sljedeće poglavlje kaže: "Odi u Kanaan i ubi svakoga tamo." To je ograđeno polje. Mitovi o sudjelovanju i ljubavi odnose se samo na grupu zatvorenu u sebe, a vanjska grupa je potpuno nešto drugo. To je i smisao riječi "gentil" - osoba nije istoga roda.

MOYERS: I ukoliko ne nosite moju nošnju, nismo rođaci.

CAMPBELL: Da. E sad, što je mit? Rječnička definicija mita bila bi da je to priča o bogovima. No onda trebate postaviti sljedeće pitanje: Što je bog? Bog je personifikacija motivirajuće više sile ili vrijednosnog sustava koji funkcionira u ljudskom životu i svemiru - sile Vašeg vlastitog tijela i prirode. Mitovi su metafore duhovnog potencijala u ljudskom biću, i iste sile, koje pokreću naš život, pokreću život svijeta. Ali postoje također mitovi i bogovi koji se odnose na specifična društva, oni su zaštitna božanstva društva. Drugim riječima, postoje dva potpuno različita reda mitologije. Postoji mitologija koja Vas dovodi u odnos s Vašom prirodom i s prirodnim svijetom, čiji ste Vi dio. A postoji mitologija, koja je strogo sociološka, povezujući Vas s određenim društvom. Vi niste jednostavno prirodni čovjek, Vi ste član određene grupe. U povijesti europske mitologije, možete vidjeti međudjelovanje tih dvaju sustava. Obično društveno orijentiran sustav nalazimo kod nomadskih naroda, koji se kreću uokolo, tako da učite da Vam je središte u toj grupi. Mitologije koje su orijentirane prema prirodi, pripadale bi onda narodima koji obrađuju zemlju.

Biblijska tradicija je društveno orijentirana mitologija. Priroda je osuđena. U devetnaestom stoljeću, znanstvenici su o mitologiji i ritua-

lu mislili kao o pokušaju kontroliranja prirode. Ali to je magija, ne mitologija ili religija. Prirodne religije nisu pokušaji kontrole prirode nego su pokušaji da Vam se pomogne doći u sklad s njom. Ali kada se o prirodi misli kao o zlu, ne stavljate se u sklad s njom, vi ju kontrolirate, ili pokušavate kontrolirati, i odatle napetost, zebnja, sječa šuma, uništavanje urodeničkih naroda. I zvuk nas ovdje razdvaja od prirode.

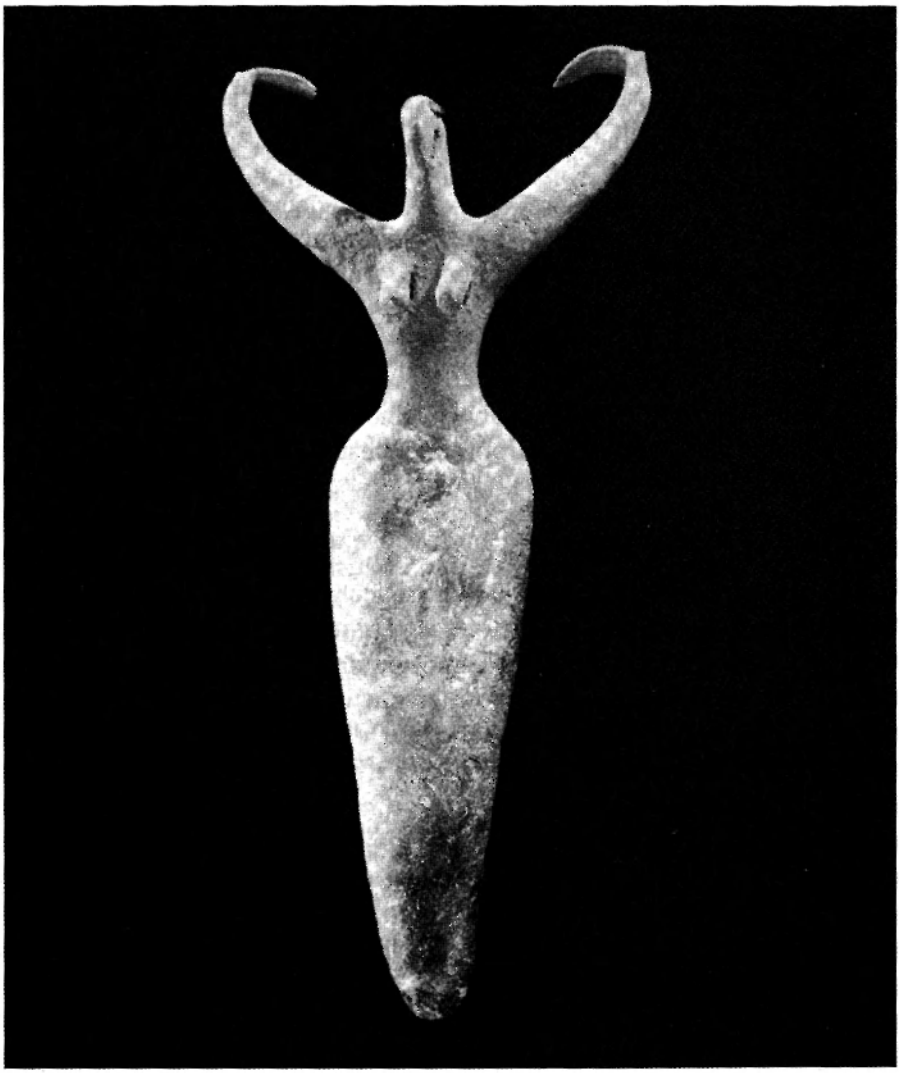

Pretdinastičko ptičje božanstvo.

Ako imate mitologiju u kojoj je otac metafora za misterij, imat ćete drugačiji skup poruka od onoga koji biste imali ako je majka metafora za mudrost i misterij. A oni su dvije savršeno dobre metafore.

MOYERS: Je li to razlog zašto mi tako lako dominiramo ili podjarmljujemo prirodu - zato što ju preziremo, jer ju vidimo samo kao nešto da nam služi?

CAMPBELL: Da. Neću nikada zaboraviti iskustvo koje sam doživio kada sam bio u Japanu, mjestu koje nikada nije čulo za istočni grijeh i za Rajski vrt. Jedan *shinto* tekst kaže da procesi prirode ne mogu biti zlo. Ni jedan prirodni impuls ne bi se smio ispravljati, nego bi se trebao oplemeniti, trebao bi se oljepotiti. Tamo vlada uzvišeno zanimanje za ljepotu prirode i suradnju s prirodom, tako da u nekima od vrtova ne znate gdje počinje priroda, a okončava umjetnost - to je bio silan doživljaj.

MOYERS: Ali, Joe, Tokyo odbacuje taj ideal na tako gnjusan način. Tokyo je grad gdje je priroda gotovo nestala, osim one koja je zatvorena u malim vrtovima koje još uvijek njeguju neki ljudi.

CAMPBELL: U Japanu postoji izreka: "Ljuljaj se s valovima". Ili, kao što mi velimo u boksu: "*Roll with the punches* (Okreći se već prema tome kako padaju udarci)." Tek je otprilike sto i dvadeset godina od kada je Perry otvorio Japan. I u tom su vremenu oni asimilirali strahovit tovar mehaničkog materijala. Ali ono što sam našao u Japanu jest da se oni dobro nose s tim, i asimiliraju taj svijet stroja prilagodavajući ga sebi. Kada uđete unutar njihovih kuća i zgrada, onda ste ponovno u Japanu. Vanjština je ono što izgleda poput New Yorka.

MOYERS: "Drže se svoga." To je zanimljiva ideja, zato što iako oko njih niču gradovi, unutar duše, mjesta gdje unutarnja osoba obitava, oni su još uvijek, tako da kažem, u skladu s prirodom.

CAMPBELL: Ali u Bibliji, vječnost se povlači, a priroda je korumpirana, priroda je podlegla. Po biblijskom mišljenju, mi živimo u progonstvu.

MOYERS: Dok mi ovdje sjedimo i razgovaramo, pred nama se pojavljuje priča za pričom o podmetnutim automobilskim bombama u Beirutu - muslimanima od strane kršćana, kršćanima od strane muslimana, kršćanima od strane kršćana. Zapanjuje me koliko je Marshall McLuhan bio u pravu kada je rekao da je televizija od svijeta načinila globalno selo - ali on nije znao da će globalno selo biti Beirut. Što Vam to kaže?

CAMPBELL: To mi kaže da oni ne znaju kako primijeniti svoje religiozne ideje na suvremeni život, i na ljudska bića, a ne samo na svoju vlastitu zajednicu. To je strašan primjer neuspjeha religije u suočava-

nju s modernim svijetom. Te tri mitologije rješavaju to borbom. One su se diskvalificirale za budućnost.

MOYERS: Kakva nam je vrsta novoga mita potrebna?

CAMPBELL: Trebamo mitove koji će poistovjetiti pojedinca s planetom a ne s njegovom lokalnom grupom. Model za to su Sjedinjene Države. Tu je bilo trinaest različitih malih kolonijalnih nacija koje su odlučile djelovati u skladu sa zajedničkom korišću, a da pritom ne zanemaruju pojedinačne interese bilo koje od njih.

Crtež piramide na Državnom pečatu Sjedinjenih Država.

Kada ste dolje na nižim razinama ove piramide, biti ćete ili na jednoj ili drugoj strani. Ali kada dođete na vrh, točke se sve sliježu u jednu, i tamo se otvara oko Božje.

MOYERS: Postoji nešto o tome na Državnom pečatu Sjedinjenih Država.

CAMPBELL: To je ono što predstavlja bît Državnog pečata. Nosim kopiju Državnog pečata u svome džepu u obliku dolarske novčanice. Tu se nalazi izjava ideala koji su doveli do stvaranja Sjedinjenih Država. Pogledajte na ovu dolarsku novčanicu. Tu se nalazi Državni pečat Sjedinjenih Država. Pogledajte na piramidu tu lijevo. Piramida ima četri strane. To su četri točke kompasa. Netko je na ovoj točki, netko na onoj, a netko na ovoj. Kada ste dolje, na nižim razinama ove piramide, biti ćete ili na jednoj ili na drugoj strani. Ali kada dođete na vrh, točke se sve sliježu u jednu, i tamo se otvara oko Božje.

MOYERS: I njima je to bio bog razuma.

CAMPBELL: Da. To je prva nacija na svijetu koja je ikada utemeljena na bazi razuma, umjesto jednostavnog ratovanja. To su bili osamnaestostoljetni deisti, ta gospoda. Ovdje čitamo: "U Boga mi vjerujemo." Ali to nije bog iz Biblije. Ti ljudi nisu vjerovali u istočni grijeh. Nisu smatrali da je čovječji um odsječen od Boga. Čovječji um, očišćen od sekundarnih i pukih svjetovnih stvari, gleda, sjajem očišćenog ogledala, misao racionalnog uma Božjeg. Razum Vas stavlja u dodir s Bogom. Posljedično tomu, za te ljude, ne postoji nikakvo naročito otkrivenje, i ono nije ni potrebno, jer um čovječji, pročišćen od svojih pogrešivosti

dovoljno je sposoban za Božje znanje. Svi ljudi na svijetu su dakle sposobni, jer su svi ljudi na svijetu obdareni razumom.

Svi su ljudi obdareni razumom. To je fundamentalno načelo demokracije. Zbog toga što je svačiji um u stanju primiti istinsko znanje, ne trebate imati neki naročit autoritet, ili naročito otkrivenje koje bi Vam govorilo o tome kako bi stvari trebale biti.

MOYERS: Pa ipak, ti simboli dolaze iz mitologije.

CAMPBELL: Da, ali oni dolaze iz izvjesne kakvoće mitologije. To nije mitologija naročitog otkrivenja. Hindusi, na primjer, ne vjeruju u naročito otkrivenje. Oni govore o stanju u kojem su se uši otvorile pjesmi svemira. Ovdje se oko otvorilo sjaju Božjeg uma. A to je fundamentalno deistička ideja. Jednom kada odbacite ideju o istočnom grijehu u Raju, čovjek nije odsječen od svoga izvora.

No vratimo se natrag na Državni pečat. Kada izbrojite broj redova na toj piramidi, nalazite da ih je trinaest. A kada dođete do dna, tamo se nalazi natpis s rimskim brojkama. Naravno, to je 1776. Onda, kada zbrojite znamenke tog broja (jedan + sedam + sedam + šest), dobivate dvadeset i jedan, što je doba punoljetnosti, zar ne? Godine 1776. trinaest je država proglasilo svoju neovisnost. Broj trinaest je broj preobrazbe i ponovnog rođenja. Na Posljednjoj večeri bilo je dvanaest apostola i jedan Krist, koji je bio na putu da umre i bude ponovno rođen. Trinaest je broj izlaska iz područja okova broja dvanaest u transcendenciju. Imate dvanaest znakova zodijaka i Sunce. Ti su ljudi bili vrlo svijesni broja trinaest kao broja uskrsnuća i ponovnog rođenja i novog života, te su to itekako nastojali ovdje izraziti, te išli do kraja ugrađujući ga na Državni pečat.

MOYERS: Ali, gledano zbiljski, *bilo* je trinaest država.

CAMPBELL: Da, no nije li to simbolično? To jednostavno nije slučajno. To je trinaest država koje su same simbol onoga što jesu.

MOYERS: To bi moglo objasniti drugi natpis ovdje na dnu: "*Novus Ordo Seclorum.*"

CAMPBELL: "Novi svjetski poredak." To je novi svjetski poredak, "*Annuit Coeptis,*" znači: "On se nasmješio na naša postignuća" ili "naše aktivnosti."

MOYERS: On -

CAMPBELL: On, oko, ono što je predstavljeno okom. Razum. Na latinskom bi se trebalo reći "on", to može biti "ono" ili "ona" ili "on." Ali božanska moć se nasmiješila na naše djelo. I tako je dakle ovaj

novi svijet sagrađen u smislu Božje originalne kreacije, a to je, kroz razum, prouzročila refleksija Božje originalne kreacije.

Ako pogledate iza te piramide, vidite pustinju. Ako gledate ispred nje, vidite kako rastu biljke. Pustinja, metež u Europi, ratovi i ratovi i ratovi - mi smo se povukli iz toga i stvorili državu u ime razuma, ne u ime sile, i iz toga će doći cvatovi novoga života. To je smisao tog dijela piramide.

Vratimo se sada na desnu stranu dolarske novčanice. Tu je orao, Zeusova ptica. Orao je silaženje boga u područje vremena. Ptica je inkarnacija načela božanstva. To je *bald eagle* (bjeloglavi orao), američki orao. To je američki primjerak orla najvišeg boga, Zeusa.

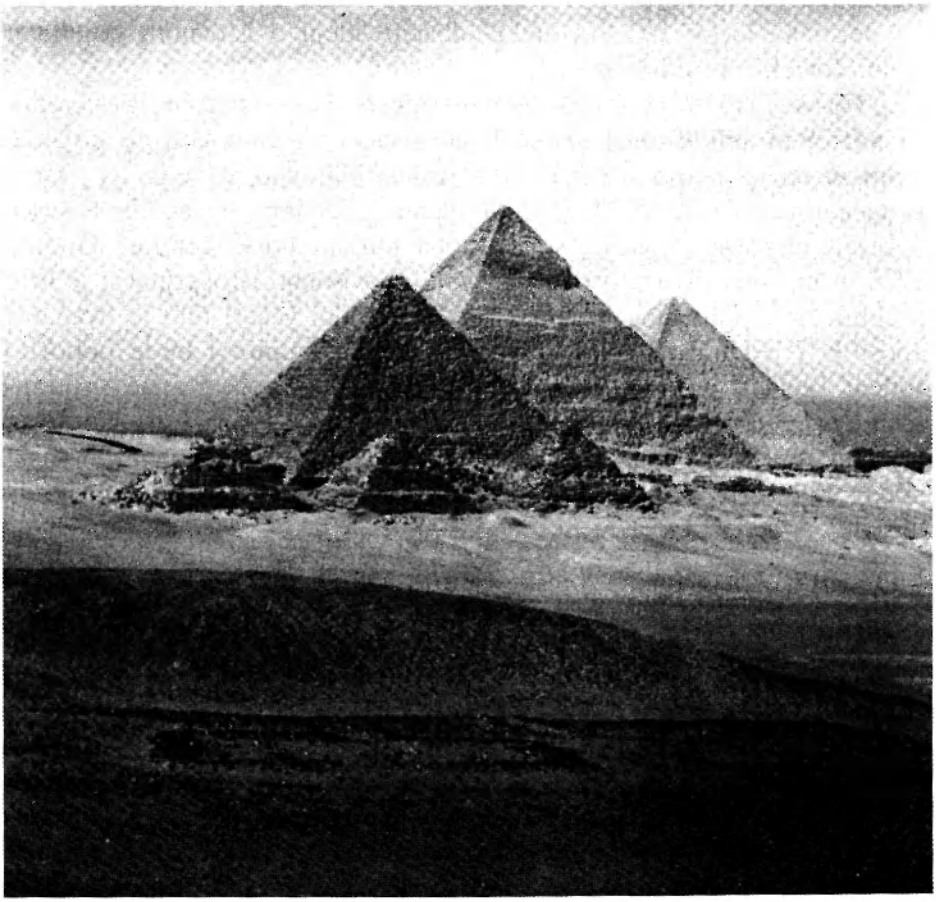

Piramide kod Gize.

U Egiptu, piramida predstavlja primordijalnu humku. Nakon što godišnja nilska poplava počinje splašnjavati, prva humka je simbol ponovnog rođenja svijeta. To je ono što Državni pečat predstavlja.

On silazi, spuštajući se u svijet parova suprotnosti, područja akcije. Jedan *mod* akcije je rat, a drugi mir. Tako orao u jednoj svojoj nozi drži trinaest strijelica - to je načelo rata, a u drugoj lovorovu grančicu s trinaest listića - to je načelo miroljubivog razgovora. Orao gleda u smjeru lovora. To je onaj smjer prema kojem su ti idealisti, koji su utemeljili našu zemlju, željeli da i mi gledamo - na diplomatske odnose i slično tome. Ali, hvala Bogu, on ima i strijelice u drugoj nozi, u slučaju da ovo prvo ne funkcionira.

Sada, što predstavlja orao? On predstavlja ono što je indicirano na zračećem znaku iznad njegove glave. Jedanput sam držao predavanje na *Foreign Service Institute*-u (*Diplomatskoj školi*) u Washingtonu, o hindu mitologiji, sociologiji i politici. U jednoj hindu knjizi postoji izreka o politici koja kaže da vladar mora u jednoj ruci držati oružje rata, veliku toljagu, a u drugoj miroljubiv zvuk pjesme o kooperativnoj akciji. Dakle, tu bijah, stojeći s rukama raširenim uvis, i svi su se u prostoriji počeli smijati. Nisam mogao razumjeti. I onda su počeli upirati prstom. Pogledao sam iza sebe, i tu je, iznad moje glave, na zidu visila slika orla, upravo u istoj pozi u kojoj sam bio i ja. Ali kada sam pogledao, također sam primijetio ovaj znak iznad njegove glave, a također i devet pera na njegovu repu. Devet je brojka silaska božanske sile u svijet. Kada Angelus zvoni, on zvoni devet puta.

Crtež orla na grbu na dolarskoj novčanici.

Orao gleda u smjeru lovora. To je onaj smjer prema kojem su ti idealisti, koji su utemeljili našu zemlju, željeli da i mi budemo usmjereni - na diplomatske odnose i slično tome. Ali, hvala Bogu, on ima i strijelice u drugoj nozi, u slučaju da ovo prvo ne funkcionira.

A nad orlovom glavom je trinaest zvijezda aranžiranih u obliku Davidove zvijezde.

MOYERS: To je nekoč bio Solomonov pečat.

CAMPBELL: Da. Znate li zašto se zove Solomonov pečat?

MOYERS: Ne.

CAMPBELL: Solomon je običavao zapečativati čudovišta, gorostase i razne stvorove u vrčeve. Sjećate li se iz *Tisuće i jedne noći:* kada bi

otvorili vrč iz njega bi izašao duh? Uočio sam tu Solomonov pečat, sastavljen od trinaest zvijezda, a onda vidjeh da je svaki od trokutova Pitagorejski *tetrakys.*

MOYERS: *Tetrakys* je?

CAMPBELL: To je trokut sastavljen od deset točaka, jedna točka u sredini i četiri točke na svakoj stranici, koje, kada se zbroje, daju devet: jedan, dva, tri, četiri/pet, šest, sedam/osam, devet. To je primarni simbol pitagorejske filozofije, podložan većem broju međupovezanih mitoloških, kozmoloških, psiholoških i sociooloških interpretacija, od koje jedna kaže da točka na vrhu predstavlja stvaralačko središte odakle su svemir i sve druge stvari proizašle.

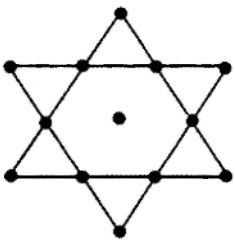

Crtež Solomonova pečata.

U Državnom pečatu Sjedinjenih Država, nalaze se dva isprepletena trokuta. Imamo trinaest točaka, za naših trinaest originalnih država, i šest šiljaka: jedan gore, jedan dole, i četri na svakoj strani. Smisao toga bi mogao biti da se odozgo ili odozdo, ili s bilo koje točke kompasa, može čuti stvaralačka riječ, što je velika teza demokracije.

MOYERS: Središte energije, onda?

CAMPBELL: Da. Početni zvuk (kršćanin bi mogao reći, stvaralačka Riječ), iz kojeg je cijeli svijet precipitiran, veliki prasak, izlijevanje transcendentne energije u polje vremena i njezino širenje kroz to vremensko polje. Čim uđe u polje vremena, ona se lomi u parove suprotnosti, jedan postaje dva. Sada, kada imate dvoje, postoje samo tri načina na koje se oni mogu odnositi jedno prema drugome: jedan način jest da je prvi dominantan nad drugim; drugi način je, da je drugi dominantan nad prvim; i treći je način, da je to dvoje u uravnoteženoj slozi. Konačno, proizlazi da se iz ta tri načina odnosa izvode sve stvari koje se nalaze unutar četiri prostorne strane.

Postoji stih u Lao-tzuovu *Tao-te Chingu*, koji kaže da iz Taoa, iz transcendentnoga, dolazi Jedan. Iz Jedan dolazi Dva; iz Dva dolazi Tri, a iz Tri dolaze sve stvari.

Dakle, ono što sam najednom spoznao, kada sam uočio da se na Državnom pečatu Sjedinjenih Država nalaze isprepletena dva od tih

simboličkih trokutova, jest da sada imamo trinaest točaka, za naših trinaest originalnih država, i nadalje, da je sada tamo ništa manje do šest šiljaka, jedan gore, jedan dole, i četri (tako da kažem) prema četri strane svijeta. Izgledalo mi je da bi smisao toga mogao biti u tome da bi se odozgo ili odozdo, ili s bilo koje točke kompasa, mogla čuti stvaralačka Riječ, što je velika teza demokracije. Demokracija pretpostavlja da svatko, s bilo koje strane svijeta može govoriti, i govoriti istinu, jer njegov um nije odsječen od istine. Sve što čovjek treba učiniti jest izbaciti svoje strasti i onda govoriti.

Dakle, ono što imate ovdje na dolarskoj novčanici, jest orao koji predstavlja tu čudesnu sliku kako se transcendentno manifestira u svijetu. To je ono na čemu su Sjedinjene Države utemeljene. Ako ćete upravljati kako spada, morate upravljate s vrha trokuta, u smislu oka na vrhu.

E sad, kada sam bio dječak, dan nam je oproštajni govor Georgea Washingtona, i rečeno nam je da ga prikažemo tako da sve pojedinačne izjave u njemu stavimo u međusobni odnos. Tako sam ga apsolutno zapamtio. Washington je rekao: "Kao rezultat naše revolucije, izvukli smo se od uključenosti u europski kaos." Njegova posljednja riječ je bila da se ne vežemo ni za kakve strane saveze. Dakle, držali smo se njegovih riječi sve do prvog svjetskog rata. I onda smo opozvali našu *Deklaraciju o neovisnosti* i ponovno se pridružili britanskom osvajanju planete. I tako smo sada na jednoj strani piramide. Sišli smo s jedan na dva. Mi smo sada, politički, povijesno, članovi jedne strane argumenta. Ne predstavljamo načelo oka tu gore. I sve naše preokupacije odnose se na ekonomiju i politiku, a ne na glas zdravog razuma.

MOYERS: Glas razuma - je li to filozofski put koji sugeriraju ti mitološki simboli?

CAMPBELL: U pravu ste. Ovdje imate važnu tranziciju, koja se dogodila oko 500-te godine p.n.e. To je doba Buddhe, Pitagore, Konfucija i Lao-tzua, ako je Lao Tzu postojao. To je buđenje čovjekova razuma. Njega više ne oblikuje i njime više ne upravljaju životinjska snaga. On više nije vođen analogijom sađenja na zemlji, nije više vođen putanjama planeta - nego razumom.

MOYERS: Načinom -

CAMPBELL: - načinom čovjeka. I naravno, ono što razara razum jest strast. Glavna strast u politici jest lakomost. To je ono što Vas povlači prema dolje. I to je razlog zašto smo mi na stranici umjesto na vrhu piramide.

MOYERS: To je razlog zašto su se naši utemeljitelji suprotstavljali religijskoj netoleranciji -

CAMPBELL: Ona je bila u potpunosti isključena. I to je razlog zašto su također odbacili i ideju o Istočnom grijehu. Svi su ljudi sposobni spoznavati um Božji. Nema takvog otkrivenja, koje bi bilo posebno za bilo koji narod.

MOYERS: Mogu razumjeti kako Vi, iz Vaše perspektive dugogodišnjeg znanstvenog rada i duboke uronjenosti u te mitološke simbole, iščitavate Državni pečat na taj način. Ali, ne bi li to bilo iznenađujuće za većinu onih ljudi koji su bili deisti, kao što Vi kažete, otkriti te mitološke konotacije o svojim nastojanjima da sagrade novu zemlju?

CAMPBELL: Dobro, zašto su ih onda rabili?

MOYERS: Nisu li mnogi od tih simbola masonski?

CAMPBELL: Oni jesu masonski znakovi, a značenje pitagorejskog *tetrakisa* bilo je znano stoljećima. Informacija se mogla naći u knjižnici Thomasa Jeffersona. To su, na koncu konca, bili učeni ljudi. Osamnaeststoljetno prosvjetiteljstvo bilo je svijet učene gospode. U politici nismo imali mnogo ljudi takve kakvoće. Golema je sreća za našu naciju da je skupina gospode imala moć i bila u položaju utjecati na događaje tog vremena.

MOYERS: Što objašnjava odnos između tih simbola i masona i činjenice da je tako mnogo očeva-utemeljitelja pripadalo masonskom redu? Je li masonski red nekako izraz mitološkog mišljenja?

CAMPBELL: Da, mislim da je. To je akademski pokušaj rekonstruiranja jednog inicijacijskog reda, koji bi rezultirao u spiritualnom otkrivenju. Ti oci-utemeljitelji, koji su bili masoni, ustvari su proučavali ono što su mogli od egipatskog nauka. U Egiptu, piramida predstavlja primordijalnu humku. Nakon što godišnja nilska poplava počinje splašnjavati, prva humka je simbol ponovnog rođenja svijeta. To je ono što taj pečat predstavlja.

MOYERS: Vi me ponekad zbunjujete s tom prividnom kontradikcijom u srcu Vašeg vlastitog sustava vjerovanja. S jedne strane uzdižete te ljude koji su bili inspiratori i stvorenja Doba razuma, a s druge strane, pozdravljate Luke-a Skywalkera u *Star Wars* zbog one prekretnice kada kaže: "Ugasite kompjutore i vjerujte svojim osjećajima." Kako pomirujete ulogu znanosti, koja je razum, s ulogom vjere, koja je religija?

CAMPBELL: Ne, ne, morate činiti razliku između umovanja i mišljenja.

Mark Hamill kao Luke Skywalker u *Star Wars*.

S jedne strane, uzdižete te ljude koji su bili inspiratori i stvorenja Doba razuma, a s druge strane, pozdravljate Luke-a Skywalkera u Star Wars zbog one prekretnice kada kaže: "Ugasite kompjutore i vjerujte svojim osjećajima." Kako pomirujete ulogu znanosti, koja je razum, s ulogom vjere, koja je religija?

MOYERS: Razlikovati između umovanja i mišljenja? Ako mislim, zar ne umujem o stvarima?

CAMPBELL: Da, Vaše umovanje je jedan način mišljenja. Ali domisliti se nečemu nije nužno umovanje u tom smislu. Doći do toga kako se možete probiti kroz zid nije umovanje. Miš koji, nakon što ovdje udari svojim nosom, dolazi do toga da možda tamo može nekako proći, dolazi do nečega na isti način na koji mi dolazimo do stvari. Ali to nije umovanje. Umovanje se odnosi na nalaženje temelja postojanja i fundamentalnog strukturiranja svemirskog poretka.

MOYERS: Dakle kada su ti ljudi govorili o tome da je oko Božje razum, oni su rekli da se temelj našeg postojanja kao društva, kao kulture, kao naroda izvodi iz fundamentalnog karaktera svemira?

CAMPBELL: To je ono što ova prva piramida kaže. Ovo je piramida svijeta, a ovo je piramida našeg društva, i one su istog reda. Ovo je Božja kreacija, a ovo je naše društvo.

MOYERS: Imamo mitologiju koja se odnosi na životinjske moći. Imamo mitologiju koja se odnosi na sijanje zemlje - plodnost, stvaranje, božicu-majku. I imamo mitologiju koja se odnosi na nebeska svjetla, na nebesa. Ali u modernim vremenima otišli smo daleko iznad životinjske snage, iznad prirode i zasijane zemlje, i zvijezde nas više ne zanimaju osim kao egzotične zanimljivosti i područje svemirskih putovanja. Gdje smo mi sada u našoj mitologiji koja se odnosi na čovjeka?

CAMPBELL: Još za dugo, dugo vremena pred nama ne možemo imati mitologiju. Stvari se prebrzo mijenjaju da bi postale mitologizirane.

MOYERS: Kako onda živjeti bez mitova?

CAMPBELL: Pojedinac mora naći svoj pristup mitu, koji se odnosi na njegov vlastiti život. Mit bazično služi četiri funkcije. Prva je mistična - to je ona o kojoj sam govorio, kada se spoznaje kakvo je čudesno djelo svemir, i kakvo je čudesno djelo čovjek, i kada se doživljava strahopoštovanje pred tim misterijem. Mit otvara svijet prema dimenziji misterija, prema shvaćanju misterija kao nečega što je u pozadini svih pojavnih oblika. Ako to izgubite, nemate mitologije. Ako se misterij manifestira kroz sve stvari, svemir postaje, kao što je i bio slučaj, sveta slika. Transcendentnom se misteriju uvijek obraćate kroz stanja Vašeg aktualnog svijeta.

Druga je kozmološka dimenzija, dimenzija kojom se bavi znanost - pokazujući Vam koji je oblik svemira, ali pokazujući Vam to na takav način da misterij ponovno izbija na površinu. Danas imamo tendenciju

misliti da znanstvenici imaju sve odgovore. Ali nam veliki od njih kažu: "Ne, nemamo sve odgovore. Mi Vam samo kažemo kako se nešto odvija - ali što je to?" Vi upalite šibicu, što je vatra? Možete mi govoriti o oksidaciji, ali to mi ništa ne kaže.

Treća funkcija je sociološka - podupirući i ozakonjujući određen društveni red. I tu je situacija gdje mitovi strahovito variraju od mjesta do mjesta. Možete imati čitavu mitologiju za poligamiju, čitavu mitologiju za monogamiju. Bilo koja od njih je u redu. Ovisno o tome gdje ste Vi. Upravo je ta sociološka funkcija mita ona koja je zavladala u našem svijetu - i koja je zastarjela.

MOYERS: Što pod time podrazumijevate?

CAMPBELL: Etičke zakone. Zakone života kakvi bi trebali biti u dobrom društvu. Sve Jahveove stranice i stranice i stranice o tome kakvu odjeću nositi, kako se ponašati jedan prema drugome, i tako dalje, u prvom tisućljuću prije Krista.

No, postoji i četvrta funkcija mita, i to je ona, za koju mislim da bi se danas svatko morao pokušati staviti u odnos prema njoj - a to je pedagoška funkcija: kako živjeti ljudski život pod bilo kakvim okolnostima. Mitovi Vas mogu tome podučiti.

MOYERS: Dakle, stara priča, tako dugo znana i prenošena kroz naraštaje, ne funkcionira, a nismo još naučili novu?

CAMPBELL: Priču koju imamo na Zapadu, u onoj mjeri u kojoj je temeljena na Bibliji, temeljena je na pogledu na svemir koji pripada prvom tisućljeću prije Krista. On nije u suglasju s našim konceptom, bilo svemira, bilo dostojanstva čovjeka. On u potpunosti pripada negdje drugdje.

Danas se trebamo učiti vraćanju natrag u suglasje s mudrošću prirode i ponovno spoznavati naše bratstvo sa životinjama i s vodom i morem. Reći da božanstvo oblikuje svijet i sve stvari osuđuje se kao panteizam. Ali pan*teizam* je riječ koja nas zavodi. Ona sugerira da bi osobni bog trebao nastanjivati svijet, ali to uopće nije ideja iza toga. Ideja je trans-teološka. Ona pripada nepojmljivoj tajni koja se ne da definirati, zamišljena kao moć, koja je izvor i konac - i potporni temelj sveg života i bivstvovanja.

MOYERS: Ne mislite li da su suvremeni Amerikanci odbacili drevnu ideju o prirodi kao božanstvu zbog toga jer bi nas to sprječavalo u postizanju dominacije nad prirodom? Kako možete sjeći drveće i uništiti zemlju i pretvoriti rijeke u zemljišni posjed, a da pri tom ne ubijete Boga?

CAMPBELL: Da, ali to jednostavno nije karakteristika suvremenih Amerikanaca, to je biblijska osuda prirode, koju su oni baštinili iz svoje vlastite religije i donijeli je sa sobom, uglavnom iz Engleske. Bog je odvojen od prirode, priroda je osuđena od Boga. To se nalazi tu, u Genezi: mi trebamo biti gospodari svijeta.

Ali ako ćete o nama promišljati u smislu da smo proizašli iz zemlje, a ne da smo tu odnekud drugdje ubačeni, vidite da smo mi zemlja, da smo mi svijesnost zemlje. Ovo su zemljine oči. A ovo je zemljin glas.

MOYERS: Znanstvenici su počeli sasvim otvoreno govoriti o načelu Gaie.

CAMPBELL: Dakle, tu smo, čitava planeta je jedan organizam.

MOYERS: Majka Zemlja. Hoće li novi mit doći od te predodžbe?

CAMPBELL: Pa, nešto bi i moglo. Ne možete predvidjeti što će biti mit, baš kao što ne možete predvidjeti što ćete noćas sanjati. Mitovi i snovi potječu iz istog mjesta. Oni proizlaze iz neke vrste spoznaje, koja onda mora naći svoj izraz u simboličkoj formi. I jedini mit o kojem će u neposrednoj budućnosti biti vrijedno promišljati je onaj koji govori o planeti, ne o gradu, niti o ovim ljudima, nego o planeti, i svakome na njoj. To je glavna misao koja će se nalaziti u budućem mitu.

A ono čime će se taj mit baviti biti će točno ono čime se svi mitovi bave - sazrijevanjem pojedinca, od razdoblja ovisnosti o drugima, kroz punoljetnost, kroz zrelost, i onda prema izlazu; pa zatim, u kakav se odnos staviti prema tom društvu i kako uspostaviti odnos tog društva sa svijetom prirode i kozmosom. To je ono o čemu su svi mitovi govorili, i o čemu će i ovaj morati govoriti. Ali društvo o kome će morati govoriti jest planetarno društvo. I sve dok to ne krene, nemate ničega.

MOYERS: Dakle, Vi sugerirate da iz ovoga nastaje novi mit našega vremena?

CAMPBELL: Da, to je temelj onoga od čega bi mit trebao biti. On je već ovdje: oko razuma, ne moje nacionalnosti; oko razuma, ne moje religijske zajednice; oko razuma, ne moje lingvističke grupe. Je li vidite? I to bi bila filozofija za planetu, ne za ovu grupu, onu grupu, ili neku drugu grupu.

Kada gledate Zemlju s Mjeseca, na njoj ne vidite nikakve podjele na nacije ili države. To bi mogao biti simbol, stvarno, za novu mitologiju, koja bi trebala doći. To je zemlja koju budemo slavili. I to će biti ljudi s kojima ćemo mi biti jedno.

MOYERS: Nitko mi u djelima, koje ste Vi sakupili, ne utjelovljuje tu etiku jasnije negoli poglavica Seattle.

CAMPBELL: Poglavica Seattle bio je jedan od posljednjih glasnogovornika paleolitičkog moralnog reda. Oko 1852. godine, vlada Sjedinjenih Država propitivala se u svezi otkupa plemenskog zemljišta za nadolazeće ljude u Sjedinjene Države, te je kao odgovor na to, poglavica Seattle napisao divno pismo. Njegovo pismo izražava moral, doista, našeg cijelog razgovora:

"Predsjednik iz Washingtona šalje riječ da on želi kupiti našu zemlju. Ali kako možete kupovati ili prodavati nebo? Zemlju? To nam je strano. Ako ne posjedujemo svježinu zraka i pjenušanje vode, kako ih možete kupiti?

"Svaki dio ove zemlje je svet mome narodu. Svaka sjajeća iglica bora, svaka pjeskovita obala, svaka sumaglica u tamnim šumama, svaka livada, svaki zujeći kukac. Svi su sveti u pamćenju i iskustvu moga naroda.

"Znamo sokove koji kolaju kroz drveće kao što znamo krv koja kola našim žilama. Mi smo dio zemlje i ona je dio nas. Mirisno cvijeće su naše sestre. Medvjed, jelen, veliki orao su naša braća. Stjenoviti vrhunci, sokovi na livadama, tjelesna toplina ponija, i čovjeka, svi pripadaju istoj obitelji.

"Svjetlucajuća voda koja se giblje u brzicama i rijekama nije samo voda, nego krv naših predaka. Ako Vam prodamo našu zemlju, morate zapamtiti da je ona sveta. Svaki utvarni odraz u bistrim jezerskim vodama govori o događajima i sjećanjima iz života moga naroda. Vodeni žubor je glas oca moga oca.

"Rijeke su naša braća. One utažuju našu žeđ. One nose naše kanue i hrane našu djecu. Dakle, morate dati rijekama dobrotu koju biste dali bilo kojem bratu.

"Ako Vam prodamo našu zemlju, zapamtite da je nama zrak dragocjen, da zrak dijeli svoj duh sa svim životom kojeg podupire. Vjetar koji je našem djedu dao njegov prvi dah također prima njegov zadnji uzdah. Vjetar također daje našoj djeci duh života. Dakle, ako Vam prodamo našu zemlju, morate ju držati odvojenom i svetom, kao mjesto gdje čovjek može otići i okusiti vjetar koji je zaslađen livadskim cvijećem.

"Hoćete li svoju djecu učiti onome što smo mi učili našu? Da je zemlja naša majka? Ono što snađe zemlju snalazi sve sinove zemlje.

"Ovo mi znamo: zemlja ne pripada čovjeku, čovjek pripada zemlji. Sve su stvari povezane poput krvi koja nas sve sjedinjuje. Čovjek nije ispleo mrežu života, on je samo vlakno u njoj. Štogod on činio mreži, on to čini sebi.

"Jednu stvar mi znamo: naš je bog također vaš bog. Zemlja mu je draga i dragocjena i činiti krivdu zemlji je bacanje prezira na njezina stvoritelja.

"Vaša sudbina je nama tajna. Što će se dogoditi kada svi bizoni budu pobijeni? Divlji konji pripitomljeni? Što će se dogoditi kada tajni kutci šume budu prožeti teškim vonjem mnogih ljudi, a pogled na stara

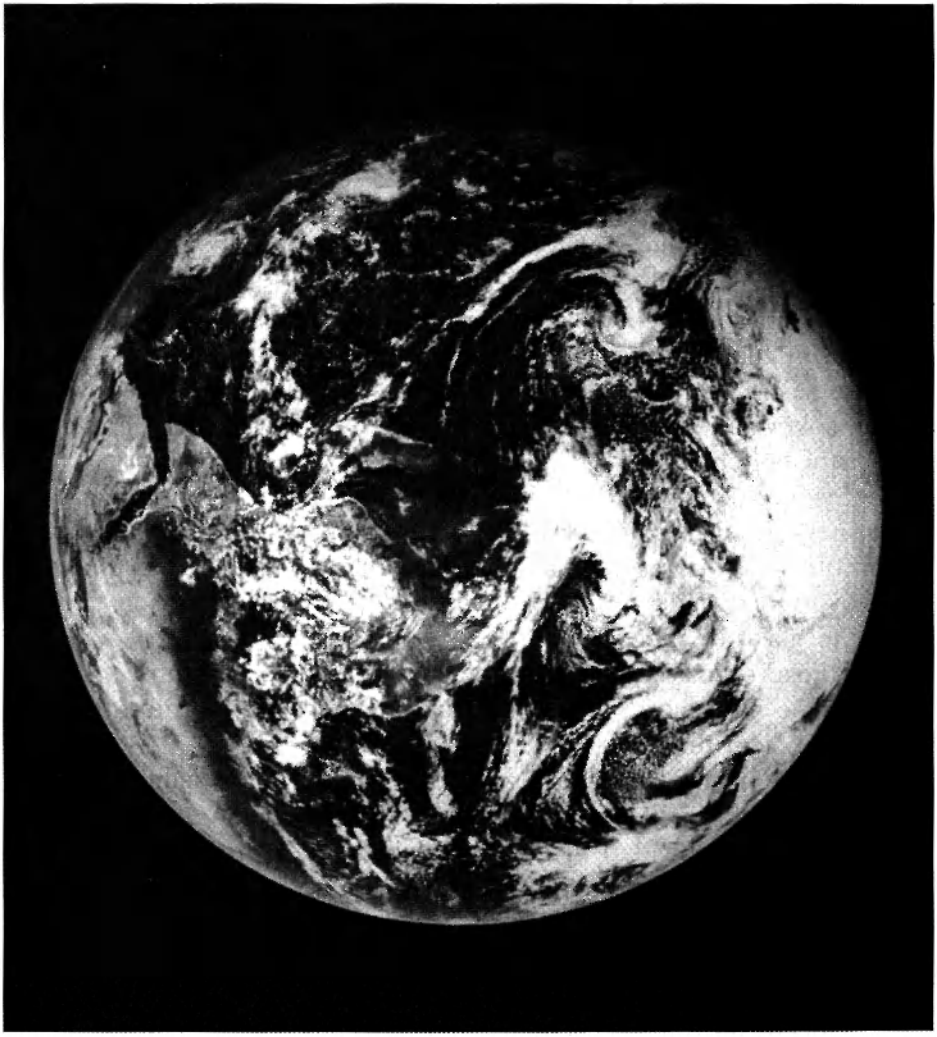

Zemlja viđena iz svemirskog prostora.

Kada gledate Zemlju s Mjeseca, na njoj ne vidite nikakve podjele na nacije ili države. To bi mogao biti simbol za novu mitologiju koja bi trebala doći. To je zemlja koju budemo slavili. I to će biti ljudi s kojima ćemo mi biti jedno.

brda unakažen govorećim žicama? Gdje će biti šikara? Nestala! Gdje će biti orao? Nestao! I što je to reći zbogom brzom poniju i lovu? Konac življenja i početak preživljavanja.

"Kada posljednji Crveni čovjek iščezne sa svojom divljinom, a njegovo sjećanje postane tek sjena oblaka koji se giblje preko prerije, hoće li te obale i šume još biti ovdje? Hoće li se zadržati ikakav duh moga naroda?

"Mi volimo tu zemlju kao što novorođenče voli kucanje srca svoje majke. Dakle, ako Vam prodamo našu zemlju, volite ju kako smo ju i mi volili. Brinite se o njoj kao što smo se i mi brinuli. Zadržite u svojem umu sjećanje na zemlju kakva je bila kada ste ju primili. Sačuvajte zemlju za svu djecu i volite ju, kao što nas sve voli Bog.

"Dok se rastajemo od zemlje, Vi ste također dio zemlje. Ta nam je zemlja draga i dragocjena. Ona je također i Vama dragocjena. Jednu stvar mi znamo: samo je jedan Bog. Ni jedan čovjek, bio on Crvenokožac ili Bijelac, ne može biti odvojen. Mi *smo* braća na koncu konca."

Totem poles (totemski stupovi) pred kućom poglavice, Alert Bay, Vancouver Island, Britanska Kolumbija.

II.

PUTOVANjE U NUTRINU

Jedna pojava koja proizlazi iz mitova jest da se na dnu ponora pojavljuje glas spasa. Crni trenutak jest trenutak kada će doći stvarna poruka preobrazbe. U najmračnijem trenutku dolazi svjetlost.

* * * * * * *

MOYERS: Netko me je pitao: "Zašto Vas privlače ti mitovi? Što vidite u onome što kazuje Joseph Campbell?" A ja sam odgovorio: "Ti mi mitovi govore, jer izražavaju ono što u svojoj nutrini znam da je istina." Zašto je to tako? Zašto izgleda da mi te priče kazuju ono što u svojoj nutrini znam da je istina? Dolazi li to iz temelja moga bića, nesvijesnoga, kojeg sam baštinio od svega onoga što je došlo prije mene?

CAMPBELL: Točno. Imate isto tijelo, s istim organima i sposobnostima, koje je prije trideset tisuća godina imao Kromanjonac. Živeći ljudski život u New York City-u, ili živeći ljudski život u špiljama, prolazite kroz iste stadije djetinjstva, spolnog sazrijevanja, preobrazbe iz djetinske ovisnosti u odgovornost muževnog i ženstvenog doba, ženidbe, zatim slabljenja tijela, postupnog gubitka njegovih moći, i smrt. Imate isto tijelo, isto tjelesno iskustvo, i tako odgovarate na iste slike. Na primjer, stalna slika je slika sukoba orla i zmije. Zmija vezana za zemlju, orao u duhovnom letu - nije li to sukob nečega što svi iskušavamo? I onda kada se to dvoje amalgamira (spoji), dobivamo čudesnog zmaja, zmiju s krilima. Svi ljudi diljem Zemlje prepoznaju te slike. Bez obzira, čitam

li polinezijske, irokeške ili egipatske mitove, slike su iste i govore o istim problemima.

MOYERS: Oni su samo odjenuti u različite nošnje kada se pojavljuju u različitim vremenima?

Egipatska stela prikazuje harfistu kako zaziva Hora.

Bez obzira, čitam li polinezijske, irokeške ili egipatske mitove, slike su iste i govore o istim problemima.

CAMPBELL: Da. To je kao da je isti igrokaz premješten s jednog mjesta na drugo, te na svakom mjestu lokalni izvođači stavljaju lokalnu nošnju i započinju s istom predstavom.

MOYERS: I te mitske slike se prenose s naraštaja na naraštaj, gotovo nesvijesno.

CAMPBELL: To je vrlo očaravajuće, jer govori o dubokom misteriju sebe samoga i svega drugoga. To je *mysterium*, tajna, *tremendum et fascinans* - silno, strašno, jer potpuno razbija sve Vaše učvršćene pojmove o stvarima, a istodobno je vrlo očaravajuće, jer je od vaše vlastite prirode i bića. Kada počinjete misliti o tim stvarima, o unutarnjem misteriju, unutarnjem životu, vječnom životu, nemate previše slika za uporabu. Počinjete, sami od sebe, imati slike koje su već nazočne u nekom drugom sustavu mišljenja.

MOYERS: Tijekom srednjovjekovlja postojao je osjećaj da se svijet iščitava kao da on ima poruke za Vas.

CAMPBELL: O, on ih sigurno ima. Mitovi Vam pomažu čitati poruke. Oni Vam govore o tipičnim vjerojatnostima.

MOYERS: Dajte mi primjer.

CAMPBELL: Jedna pojava koja proizlazi iz mitova, na primjer, jest da se na dnu ponora pojavljuje glas spasa. Crni trenutak jest trenutak kada će doći stvarna poruka preobrazbe. U najmračnijem trenutku dolazi svjetlost.

MOYERS: Poput Roethkeove pjesme: "U Mračno doba, Oko Progledava." Kažete da su Vam mitovi donijeli tu svijesnost.

CAMPBELL: Ja živim s tim mitovima, i oni mi to govore svo vrijeme. To je problem kojeg se metaforički može razumijeti kao poistovjećivanje s Kristom u Vama. Krist u Vama ne umire. Krist u Vama preživljava smrt i uskrsava. Ili se možete poistovjetiti sa Šivom. Ja sam Šiva - to je velika meditacija jogija na Himalaji.

MOYERS: A nebo, taj željeni cilj većine ljudi, je unutar nas.

CAMPBELL: Nebo i pakao su unutar nas, i svi bogovi su unutar nas. To je velika spoznaja indijskih Upanišada iz devetog stoljeća p.n.e. Svi bogovi, sva nebesa, svi svjetovi, su unutar nas. Oni su uvećani snovi, a snovi su manifestacije u slikovnoj formi tjelesnih energija u međusobnom sukobu. To je ono što je mit. Mit je manifestacija u simboličnim slikama, u metaforičkim predodžbama, energija tjelesnih organa u sukobu jednog s drugim. Ovaj organ želi ovo, onaj želi ono. Mozak je jedan od organa.

MOYERS: Dakle, dok sanjamo, mi kao da lovimo ribu u nekom golemom oceanu mitologije koji -

CAMPBELL: - koji postaje sve dublji i dublji i dublji. Sav se možete spetljati s kompleksima, znate, sa stvarima poput toga, ali stvarno, kao što polinezijska izreka kaže, onda "stojite na kitu loveći zlatane." Mi stojimo na kitu. Temelj bivstvovanja jest temelj našeg bivstvovanja, i kada se jednostavno okrenemo prema van, vidimo sve ove male probleme uokolo nas. Ali, ako pogledamo u nutrinu, vidimo da smo mi izvor svih njih.

MOYERS: Govorite o mitologiji koja tu i sada postoji u vremenu snova. Što je vrijeme snova?

CAMPBELL: To je vrijeme u koje ulazite kada idete spavati i imate san koji govori o permanentnim stanjima unutar vaše psihe tako da se ona dovode u vezu sa zemaljskim stanjima Vašeg života, i to upravo sada.

MOYERS: Objasnite to.

CAMPBELL: Na primjer, u brizi ste hoćete li položiti ispit ili ne. Onda imate san o nekoj vrsti neuspjeha, i nalazite da će taj neuspjeh biti povezan s mnogim drugim neuspjesima u Vašem životu. Oni se svi slažu na hrpu. Freud kaže da čak i najobjašnjeniji san nije stvarno najobjašnjeniji. San je neiscrpan izvor duhovne informacije o samome sebi.

Sada, razina sna "Hoću li proći na ispitu?" ili "Oženiti se ili ne tom djevojkom?" - je čisto osobna. Ali, na drugoj razini, problem prolaska na ispitu nije jednostavno osobni problem. Svatko treba proći prag neke vrste. To je arhetipska stvar. Dakle, tu postoji bazična mitološka tema premda je to osobni san. Te dvije razine - osobni aspekt i onda veliki opći problem gdje je problem osobe lokalni primjer - nalaze se u svim kulturama. Na primjer, svatko ima problem sučeljavanja sa smrću. To je standardna misterija.

MOYERS: Što saznajemo iz naših snova?

CAMPBELL: Saznajete o sebi samome.

MOYERS: Kako obraćamo pozornost na naše snove?

CAMPBELL: Sve što trebate jest zapamtiti Vaš san, kao prvo, a onda ga zapisati. Onda uzmite jedan mali djelić sna, jednu ili dvije slike ili ideje, i dovedite se u vezu s njima. Zapišite ono što Vam pritom pada na pamet, i opet što Vam pada na pamet, i opet. Naći ćete da je san temeljen na masi iskustava koja imaju neku vrstu značenja u Vašem životu i za koja niste znali da utječu na Vas. Uskoro će se pojaviti novi san, i Vaše će tumačenje ići dalje od toga.

MOYERS: Jednom mi je jedan čovjek rekao da se ne sjeća da je ikada sanjao sve dok nije otišao u mirovinu. Odjednom, ne imajući kuda fokusirati svoju energiju, počeo je sanjati i sanjati i sanjati. Mislite li Vi, da mi imamo tendenciju previđati značenje sanjanja u našem modernom društvu?

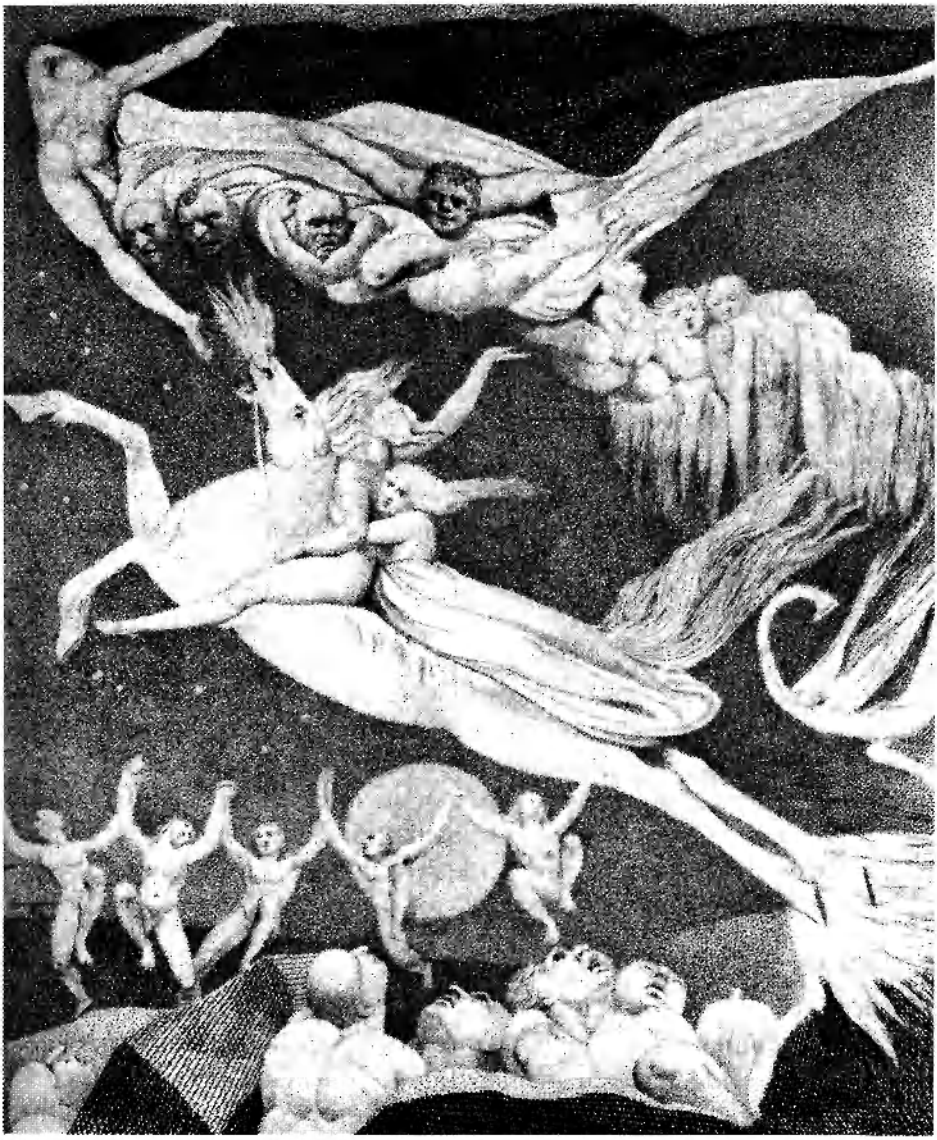

***"O! how I dreamt of things impossible (O!, kako sam sanjao o stvarima nemogućim,"* William Blake (1757.-1827.).**

Mit je javni san, a san je privatni mit.

CAMPBELL: Od vremena kada su objavljena Freudova knjiga *Tumačenje snova*, uočena je i priznata važnost snova. Ali čak su i prije toga postojala tumačenja snova. Ljudi imaju predrasudna mišljenja o snovima - na primjer: "Nešto će se dogoditi, jer sam sanjao da će se to dogoditi."

MOYERS: Zašto je mit različit od sna?

CAMPBELL: O, jer je san osobno iskustvo tog dubokog, tamnog temelja, koji je potporanj naših svijesnih života, a mit je san društva. Mit je javni san, a san je privatni mit. Ako se kojim slučajem Vaš privatni mit, Vaš san, podudara s onim od društva, u dobrom ste suglasju s Vašom grupom. Ako to nije slučaj, imate pred sobom pustolovinu u tamnoj šumi.

MOYERS: Dakle, ako su moji privatni snovi u suglasju s javnom mitologijom, vjerojatno je da ću živjeti zdravo u tom društvu. Ali, ako su moji privatni snovi u raskoraku s javnim -

CAMPBELL: - biti ćete u problemima. Ako ste prisiljeni živjeti u tom sustavu, biti ćete neurotičar.

MOYERS: Ali nisu li mnogi vizionari, pa čak i vođe i junaci, blizu tog ruba neurotizma?

CAMPBELL: Da, jesu.

MOYERS: Kako to objašnjavate?

CAMPBELL: Oni su izašli iz društva koje bi ih štitilo, i otišli u tamnu šumu, u svijet vatre, u svijet izvornog iskustva. Izvorno Vam iskustvo nije protumačeno, te stoga morate sami oblikovati svoj život. To breme možete ili ne možete preuzeti. Ne morate otići daleko od utrte staze da biste se našli u vrlo teškim situacijama. Hrabrost suočiti se s iskušenjima i u područje protumačenog iskustva donijeti na iskušenje drugim ljudima čitav novi skup mogućnosti - to je junakov posao.

MOYERS: Kažete da snovi proizlaze iz psihe.

CAMPBELL: Ne znam odakle drugdje dolaze. Oni dolaze iz imaginacije, zar ne? Imaginacija je utemeljena u energiji tjelesnih organa, a oni su isti u svim ljudskim bićima. Budući da imaginacija proizlazi iz istog biološkog utemeljenja, ona će nužno proizvoditi određene teme. Snovi su snovi. Postoje izvjesne karakteristike snova koje se mogu specificirati, bez obzira tko ih sniva.

MOYERS: Ja o snu mislim kao o nečemu vrlo privatnom, dočim o mitu kao o nečemu vrlo javnom.

CAMPBELL: Na nekim razinama privatni san ulazi u istinske mitske teme i ne može ga se tumačiti osim analogijom s mitom. Jung govori o dva stupnja sna, osobnom snu i arhetipalnom snu, ili snu mitske dimenzije. Osobni san možete tumačiti asocijacijom, domišljajući se o čemu Vam govori iz Vašeg vlastitog života, ili u svezi Vašeg osobnog problema. Ali od vremena do vremena pojavljuje se san koji je čisti mit, koji nosi mitsku temu, ili se za to kaže, na primjer, da dolazi od Krista unutar nas.

MOYERS: Iz arhetipske osobe unutar nas, arhetipskog sebstva što smo mi.

CAMPBELL: Točno. No postoji i drugo, dublje značenje vremena snova - koje pripada vremenu koje uopće nije vrijeme, nego samo jedno neprestano stanje bitka. Postoji važan mit iz Indonezije koji nam kazuje o tom mitološkom dobu i njegovu svršetku. U početku, kazuje nam priča, pretci se nisu razlikovali po spolu. Nije bilo rođenja, nije bilo smrti. Onda se na velikoj javnoj svetkovini izvodio veliki ples i u tijeku plesa jedan je od sudionika bio gažen do smrti i rastrgan na komade, a komadi su bili pokopani. U trenutku tog ubijanja spolovi su se razdvojili, tako da je sada smrt bila uravnotežena rođenjem, a rođenje smrću, dok su iz sahranjenih dijelova raskomadanog tijela rasle biljke. Nastalo je vrijeme, smrt, rođenje, i ubijanje i jedenje drugih živih bića, za očuvanje života. Bezvremensko vrijeme početka je okončano javnim zločinom, namjernim umorstvom ili žrtvovanjem.

E sad, jedan od glavnih problema mitologije jest pomirba uma s tim brutalnim preduvjetom cijelog života, koji živi ubijanjem i jedenjem života. Nemojte zavaravati samoga sebe jedući samo povrće, jer ono je također živo. Dakle, bît života jest to jedenje samoga sebe! Život živi na životima, i pomirba ljudskog uma i ljudske osjetljivosti s tom fundamentalnom činjenicom jest jedna od funkcija nekih od tih brutalnih obreda u kojem se ritual sastoji uglavnom u ubijanju - u oponašanju, tog prvog, primordijalnog zločina, iz koga je izrasao ovaj zemaljski (vremenski) svijet, u kojem svi sudjelujemo. Pomirba uma s uvjetima života je fundamentalna svim pričama o stvaranju. U tom smislu one su sve jedna poput druge.

MOYERS: Uzmimo priču o stvaranju iz *Geneze*, na primjer. Kako ona liči na druge priče?

CAMPBELL: Dobro, Vi čitajte *Genezu*, a ja ću čitati priče o stvaranju u drugim kulturama, pa ćemo vidjeti.

MOYERS: *Geneza* 1.: "U početku stvori Bog nebo i zemlju. Zemlja bijaše pusta i prazna; tama se prostirala nad bezdanima."

CAMPBELL: Ovo je iz "Pjesme svijeta," legende Pima Indijanaca iz Arizone: "U početku je bila tama posvuda - tama i voda. I tama se na nekim mjestima zgušnjavala, nagomilavala se i onda razdvajala, nagomilavala i razdvajala..."

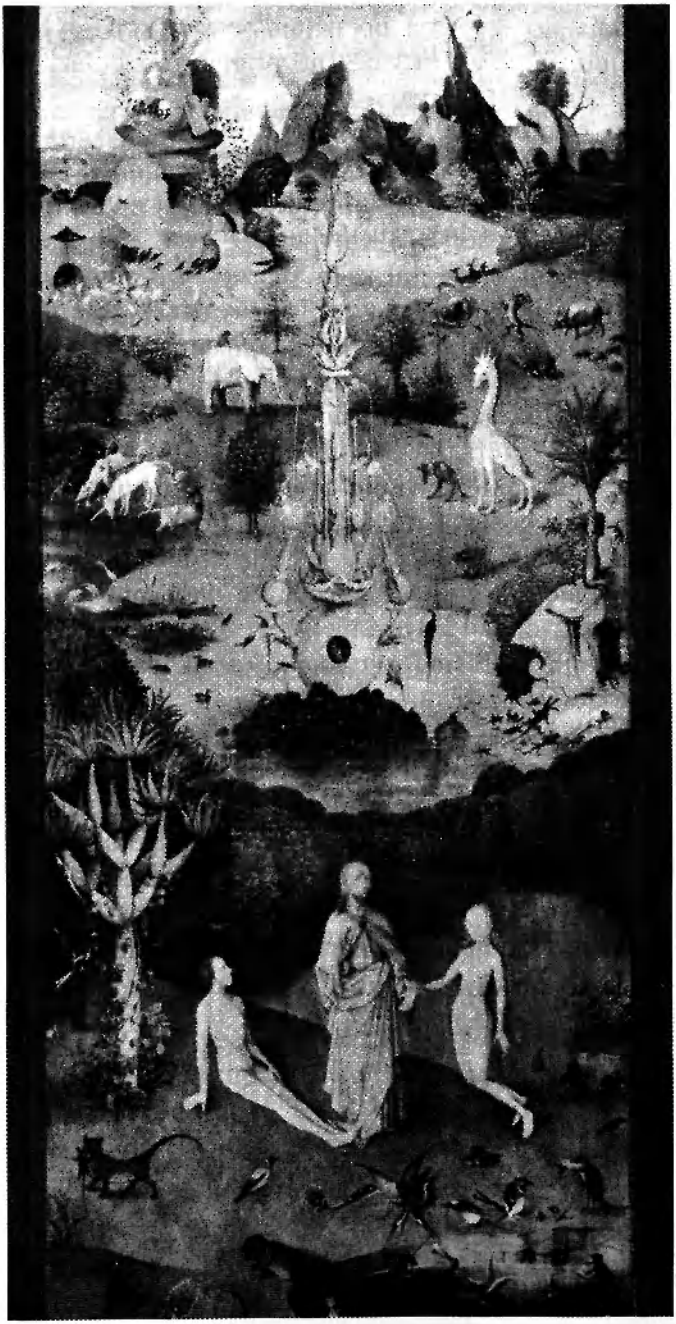

Vrt zemaljskih užitaka, Hieronymus Bosch (ca. 1450.-1516.).

"Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori; muško i žensko stvori ih"

MOYERS: *Geneza* 1.: "I Duh Božji lebdio je nad vodama. I reče Bog: 'Neka bude svjetlost'. I bi svjetlost."

CAMPBELL: A ovo je iz hindu *Upanišada*, otprilike iz osmog stoljeća p.n.e.: "U početku, postojalo je samo veliko sebstvo odražavano u obliku osobe. Odražavajući se nije našlo ništa doli sebe. Onda je njegova prva riječ bila: 'To sam ja.'"

MOYERS: *Geneza* 1.: "Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori; muško i žensko stvori ih. I blagoslovi ih Bog i reče im: 'Plodite se i množite se.'"

CAMPBELL: Evo legende iz naroda Bassari iz zapadne Afrike: "Unumbotte je načinio ljudsko biće. Njegovo je ime bilo Čovjek. Unumbotte je zatim načinio antilopu, nazvao ju je Antilopa. Unumbotte je načinio zmiju, nazvao ju je Zmija... I Unumbotte im reče: 'Zemlja još nije prekopana. Trebate je sitno prekopati tamo gdje boravite.' Unumbotte im je dao svakovrsnog sjemenja i rekao: 'Idite i posadite to.'"

MOYERS: *Geneza* 2.: "Tako bude dovršeno nebo i zemlja sa svom svojom vojskom. I sedmog dana Bog dovrši svoje djelo koje učini...."

CAMPBELL: A sada opet od Pima Indijanaca: "Stvaram svijet i gle, svijet je dovršen. Na taj način stvaram svijet, i gle! Svijet je dovršen."

MOYERS: I *Geneza* 1.: "I vidje Bog sve što je učinio, i bijaše dobro."

CAMPBELL: A iz *Upanišada*: "Onda je on spoznao, doista ja, ja sam ta tvorevina, jer ja sam istjecao iz sebe. Na taj je način on postao ta tvorevina. Uistinu, onaj tko to spozna postaje u toj tvorevini stvoritelj."

Tu je i kvaka. Kada spoznate to, onda ste se poistovjetili sa stvaralačkim načelom, što je Božja moć u svijetu, što znači u Vama. To je prekrasno.

MOYERS: Ali *Geneza* nastavlja: "'Jesi li jeo sa stabla s kojega sam ti zabranio jesti?' Čovjek odgovori: 'Žena koju si stavio uza me - ona mi je dala plod sa stabla, pa sam jeo.' Onda Gospod, Bog, reče ženi: 'Što si to učinila?' 'Zmija me prevarila, pa sam jela', odgovori žena."

Ovdje govorite da prebacivanje odgovornosti na drugoga, počinje vrlo rano.

CAMPBELL: Da, to je bilo oštro prema zmijama. Bassari legenda se nastavlja na isti način. "Jednoga dana Zmija reče: 'Mi bismo također trebali jesti to voće. Zašto bismo stalno bili gladni?' Antilopa reče: 'Ali mi ništa ne znamo o tom voću.' Onda su Čovjek i njegova žena uzeli

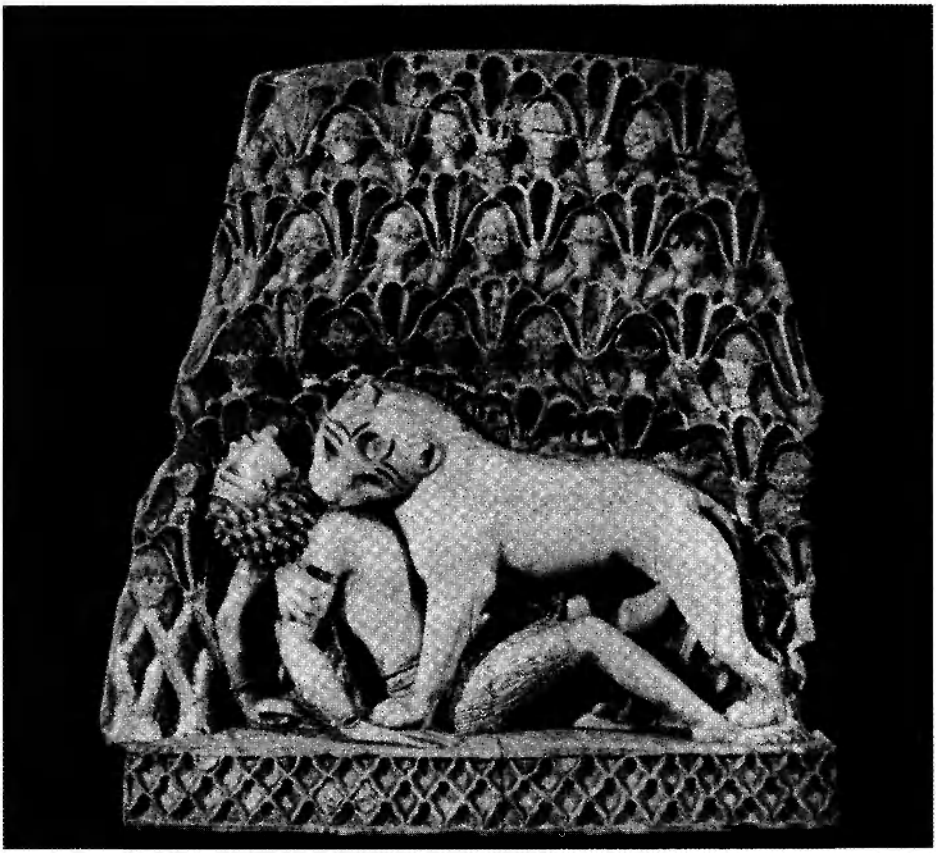

Pločica od zlata i bjelokosti, 720. g.p.n.e., Muzej u Bagdadu.

Život živi od ubijanja i jedenja samoga sebe, odbacujući smrt i bivajući ponovno rođen.

nešto voća i pojeli ga. Unumbotte se spustio s neba i pitao: 'Tko je jeo voće?' Oni odgovoriše: 'Mi'. Unumbotte je pitao: 'Tko vam je rekao da možete jesti to voće?' Oni odgovoriše: 'Zmija nam je rekla.'" To je doista ista priča.

MOYERS: Što iz toga zaključujete - da u tim dvjema pričama glavni glumci upiru na nekoga drugoga kao pokretača Istočnog grijeha?

CAMPBELL: Ali se pokazuje da je to zmija. U obje ove priče zmija je simbol života koja odbacujući prošlost nastavlja živjeti.

MOYERS: Zašto?

CAMPBELL: Sila života prouzročuje da zmija odbacuje svoju kožu, baš kao što mjesec odbacuje svoju sjenu. Zmija odbacuje svoju kožu da bude ponovno rođena, kao što to i mjesec čini da bude ponovno rođen. Oni su ekvivalentni simboli. Ponekad je zmija predstavljena kružnicom jedući svoj vlastiti rep. To je predožba života. Život odbacuje jednu generaciju za drugom, da bude ponovno rođen. Zmija predstavlja besmrtnu energiju i svjesnost uključenu u polju vremena, stalno odbacujući smrt i bivajući ponovno rađana. U životu je nešto strahovito zastrašujuće kada na nj gledate na taj način. I tako zmija u sebi nosi smisao života koji i očarava i užasava.

Nadalje, zmija predstavlja primarnu funkciju života, uglavnom jedenja. Život se sastoji od jedenja drugih stvorenja. O tome ne mislite mnogo kada pravite lijepo i fino jelo. Ali ono što činite je jedenje nečega što je nedavno bilo živo. I kada pogledate na ljepotu prirode, i gledate kako ptice oko vas kljucaju - one jedu živa bića. Gledate kako krave pasu, one jedu živa bića. Zmija je putujuća prehrambena cijev, i to je ono o čemu se radi. I to Vam daje taj primarni osjećaj šoka, života u njegovom najiskonskijem smislu. S tom životinjom uopće nema nikakvog raspravljanja. Život živi od ubijanja i jedenja samoga sebe, odbacujući smrt i bivajući ponovno rođen, poput mjeseca. To je jedna od tajni koju ti simbolički, paradoksalni oblici pokušavaju predstavljati.

E sad, zmiji se u većini kultura daje pozitivno tumačenje. U Indiji je, čak i najotrovnija zmija, kobra, sveta životinja, a mitološki Kralj-zmija jest biće odmah do Buddhe. Zmija predstavlja moć života uključenog u polju vremena, i smrti, no vječno živog. Svijet je tek njegova sjena - oljuštena koža.

Zmiju su štovali i u američkoj indijanskoj tradiciji. O zmiji se mislilo kao o veoma važnoj sili s kojom se treba sprijateljiti. Odite do *pueblosa*, na primjer, i promatrajte zmijski ples Hopija, gdje oni u svoja usta stavljaju zmije i sprijateljuju se s njima i onda ih odašilju natrag u brda. Zmije su poslane natrag da brdima ponesu ljudsku poruku, baš kao što su one ljudima donijele poruku brda. U tom odnosu sa zmijom ilustrirana je međuigra čovjeka i prirode. Zmija teče poput vode i tako je vlažna, ali njezin jezik neprestano plamsa vatrom. Dakle, u zmiji imate par suprotnosti.

MOYERS: U kršćanskoj priči zmija je zavoditeljica.

CAMPBELL: To gotovo znači odbijanje afirmiranja života. Iz biblijske smo tradicije baštinili da je život pokvaren i da je svaka prirodna pobuda griješna ukoliko nije obrezana ili krštena. Zmija je bila ona koja je u svijet donijela grijeh. A žena je bila ona koja je predala jabuku

A

B

A. Zmija zavodi Evu, Lucas Cranach, ca. 1530.
B. Salomè, Gustav Klimt (1862.-1918.).

Ovo poistovjećivanje žene s grijehom, zmije s grijehom, i na taj način života s grijehom jest izmijenjeni smisao koji je priči o stvaranju dan u biblijskom mitu i učenju o Istočnom grijehu.

čovjeku. Ovo poistovjećivanje žene s grijehom, zmije s grijehom, i na taj način života s grijehom, jest izmijenjeni smisao koji je čitavoj priči dan u biblijskom mitu i učenju o Istočnom grijehu.

MOYERS: Pojavljuje li se u drugim mitologijama ideja žene kao grešnice?

CAMPBELL: Ne, to mi nije poznato nigdje drugdje. Najbliža stvar tome bi bila možda Pandora sa svojom kutijom, ali to nije grijeh, to je samo nevolja. Ideja Istočnog grijeha u biblijskoj tradiciji jest da je priroda, onakvu kakvu je mi znamo, pokvarena, da je spolni odnos sam po sebi nešto pokvareno, a žensko kao epitom spolnog odnosa je kvaritelj. Zašto je Adamu i Evi bilo zabranjeno znanje o dobru i zlu? Bez tog znanja, mi bismo svi bili mnoštvo dojenčadi još uvijek u Raju, bez ikakvog sudjelovanja u životu. Žena donosi život u svijet. Eva je majka ovog vremenskog (zemaljskog) života. Prije toga ste u Rajskom vrtu imali raj vremena snova - u kojem nema vremena, nema rođenja, nema smrti - nema života. Zmija, koja umire i uskrsnuta je, odbacujući svoju kožu i obnavljajući svoj život, gospodar je središnjeg stabla, gdje se spajaju vrijeme i vječnost. Ona je, ustvari, glavni bog u Rajskom vrtu. Jahve, onaj koji tamo šeće u svježini večeri, je samo posjetitelj. Vrt je zmijino mjesto. To je stara, stara priča. Imamo sumerske pečate, koji datiraju još od 3.500 godina p.n.e. pokazujući zmiju, stablo i božicu, i gdje božica muškarcu-posjetitelju daje voće života. Stara mitologija božice je točno tamo u *Genezi.*

Sada, vidio sam fantastičnu stvar u filmu, još davno, prije mnogo godina, o burmanskoj zmijskoj svećenici, koja je morala donijeti kišu svome narodu penjući se planinskim stazama, dozivajući kraljevsku kobru iz njezine duplje, i stvarno ju ljubeći tri puta u nos. Tu je bila kobra, da(ro)vateljica života, da(ro)vateljica kiše, božanska pozitivna figura, nikako negativna.

MOYERS: Ali kako objašnjavate razliku između te predodžbe i predodžbe zmije u *Genezi*?

CAMPBELL: Ustvari postoji povijesno objašnjenje temeljeno na dolasku Hebreja u Kaanan i njihovog podjarmljivanja naroda Kaanana. Glavno božanstvo naroda Kaanana bila je Božica, a s Božicom je bila povezana zmija. To je simbol tajne života. Skupina koja je bila orijentirana na muškog boga to je odbacila. Drugim riječima, implicitno je u priči o Rajskom vrtu povijesno odbijanje Majke Božice.

MOYERS: Izgleda da je ta priča učinila ženama veliku nepravdu bacajući na Evu odgovornost za Istočni grijeh. Zašto su žene one koje se drži odgovornim za pad?

CAMPBELL: One predstavljaju život. Čovjek ne ulazi u život osim preko žene, i žena je ona koja nas donosi na ovaj svijet parova suprotnosti i patnje.

MOYERS: Što nam mit o Adamu i Evi pokušava reći o parovima suprotnosti? Što je smisao toga?

CAMPBELL: Vidite, počelo je s grijehom - drugim riječima, izlaženjem iz zone mitološkog vremena snova Rajskog vrta, gdje nema vremena, i gdje čovjek i žena čak niti ne znaju da su različiti jedno od drugoga. To dvoje su jednostavno stvorenja. Bog i čovjek su praktično isto. Bog se šeće u svježini večeri u vrtu gdje su i oni. A onda oni pojedoše jabuku, što je predstavljalo spoznaju o suprotnostima. I kada su otkrili da su različiti, pokrili su svoju golotinju. Vidite, o sebi nisu promišljali kao o suprotnostima. Muško i žensko je jedna suprotnost. Druga je ljudsko biće i Bog. Dobro i zlo je treća suprotnost. Primarne suprotnosti su spolna suprotnost i ona između ljudskih bića i Boga. Tek onda u svijet ulazi ideja o dobru i zlu. I tako su se Adam i Eva, mogli biste reći, baš tim činom prepoznavanja dualnosti, izbacili iz Vrta Bezvremenskog Jedinstva. Da biste izašli van, u svijet, morate djelovati u terminima parova suprotnosti.

Postoji hindu slika koja pokazuje trokut, koji je Božica-majka, i točka u središtu trokuta, koja je energija transcendentnog koja ulazi u polje vremena. I onda iz tog trokuta izlaze parovi trokuta u svim smjerovima. Iz jednoga izlaze dva. Sve stvari u polju vremena su parovi suprotnosti. Dakle, to je pomak svjesnosti od svjesnosti identiteta prema svjesnosti sudjelovanja u dualnosti. A onda ste u polje vremena.

MOYERS: Pokušava li nam priča reći da je, prije onoga što se u tom Vrtu dogodilo kako bi nas se iskorijenilo, postojalo jedinstvo života?

CAMPBELL: To je stvar razine svjesnosti. Ne treba imati ništa s onim što se dogodilo. Postoji razina svjesnosti gdje se možete poistovjetiti s onim što transcendira par suprotnosti.

MOYERS: Koje je?

CAMPBELL: Nenazovivo. Nenazovivo. Ono je transcendentno u odnosu na sva imena.

MOYERS: Bog?

CAMPBELL: "Bog" je dvosmislena i nejasna riječ u našem jeziku, jer izgleda da se odnosi na nešto što je znano. Ali transcendentno je nespoznatljivo i nepoznato. Konačno, Bog je transcendentan u odnosu na

bilo što što nosi ime "Bog." Bog je iznad imena i oblika. Meister Eckhart je rekao da je ultimativni i najviši odlazak, napuštanje Boga za Boga, napuštanje Vaše predodžbe o Bogu za iskustvo onoga što transcendira sve predodžbe.

Tajna života je iznad svakog ljudskog poimanja. Sve što znamo jest unutar terminologije pojmova bitka i ne bitka, mnogog i jednog, istinskog i neistinskog. Uvijek mislimo u terminima suprotnosti. Ali Bog, ono što je ultimativno, je iznad parova suprotnosti, i to je ono o čemu se radi.

MOYERS: Zašto mi mislimo u terminima suprotnosti?

CAMPBELL: Jer ne možemo misliti na drugačiji način.

MOYERS: To je priroda stvarnosti u našem vremenu.

CAMPBELL: To je priroda našeg *iskustva* stvarnosti.

MOYERS: Muškarac-žena, život-smrt, dobro-zlo -

CAMPBELL: - ja i Vi, ovo i ono, istinito i neistinito - svako od njih ima svoju suprotnost. Međutim, mitologija sugerira da iza te dualnosti postoji singularnost nad kojom se ovo igra poput igre sjena. "Vječnost je zaljubljena u proizvodnju vremena," kaže pjesnik Blake.

MOYERS: Što to znači: "Vječnost je zaljubljena u proizvodnju vremena"?

CAMPBELL: Izvor privremenog (zemaljskog) života jest vječnost. Vječnost se izlijeva u svijet. To je bazična mitska ideja o bogu koji u nama postaje mnoštvo. U Indiji se bog, koji leži u meni, naziva "stanovnik" tijela. Poistovjetiti se s tim božanskim, besmrtnim vidom sebe samoga znači poistovjetiti se s božanstvom.

E sad, vječnost je iznad svih kategorija misli. To je važno naglasiti za sve velike orijentalne religije. Mi želimo misliti o Bogu. Bog je misao. Bog je ime. Bog je ideja. Ali se pozivanje na njega odnosi na nešto što transcendira svo mišljenje. Ultimativna tajna bitka jest iznad svih kategorija misli. Kao što je rekao Kant, stvar po sebi nije stvar. Ona transcendira predmetnost, ona ide dalje i iznad ičega što bi mogla biti misao. Najbolje stvari se ne mogu izreći, jer transcendiraju misao. Prve do njih su pogrešno shvaćene, jer su to one misli koje bi se trebale odnositi na ono o čemu se ne može misliti. Druge do njih su one o čemu mi govorimo. A mit je to referentno polje za ono što je apsolutno transcendentno.

MOYERS: "Ono" se ne može spoznati, ili imenovati osim u našem slabašnom pokušaju da to odjenemo u jezik.

CAMPBELL: Ultimativna riječ u našem engleskom jeziku* za ono što je transcendentno jest Bog. Ali onda imate predodžbu, zar ne vidite? O Bogu mislite kao o ocu. Sada, u religijama gdje se bog ili stvoritelj pojavljuje kao majka, čitav svijet je njezino tijelo. Nema ga nigdje drugdje. Muški bog je obično negdje drugdje. Ali muško i žensko su dva vida jednog načela. Podjela života na spolove je kasna podjela. Biološki, ameba nije niti muško niti žensko. Prve stanice su samo stanice. One se dijele i od jedne nastaju dvije aseksualnom reprodukcijom. Ne znam na kojoj razini ulazi spolnost, ali to je kasno. To je razlog zašto je apsurdno govoriti o Bogu da je ovog ili onog spola. Božanska moć je postojala prije spolnog razdruživanja.

MOYERS: Ali nije li jedini način na koji ljudsko biće može pokušati nositi se s tom golemom idejom, i to tapkajući u mraku, pripisati joj jezik koji on ili ona razumije? Bog, on, Bog, ona -

CAMPBELL: Da, ali Vi ju ne razumijete ako mislite da je on *on* ili *ona*. *On* ili *ona* jest odskočna daska da Vas baci u transcendentno, a transcendentno znači "nadmašiti, prijeći obično iskustvo", ići dalje i iznad dualnosti. U području vremena i prostora sve je *dualno*. Inkarnacija se pojavljuje ili kao muško ili kao žensko, i svaki od nas je inkarnacija Boga. Rođeni ste samo u jednom aspektu Vaše stvarne metafizičke dualnosti, mogli biste reći. To je predstavljeno u misterijskim religijama, gdje pojedinac prolazi kroz niz inicijacija koje mu razotkrivaju nutrinu i vode ga sve dublje i dublje u dubinu samoga sebe, i onda dolazi trenutak kada spoznaje da je on i smrtan i besmrtan, i muško i žensko.

MOYERS: Mislite li li da je postojalo takvo mjesto kao što je Rajski vrt?

CAMPBELL: Naravno da ne. Rajski vrt je metafora za onu bezazlenost koja je nesvjesna vremena, nesvjesna suprotnosti, i koji je glavno središte iz kojeg onda svjesnost postaje svjesna promjena.

MOYERS: Ali ako je u ideji Rajskog vrta sadržana ta bezazlenost, što se dogodilo s njom? Nije li ju strah uzdrmao, izopačio i njome dominira?

CAMPBELL: To je to. Postoji divna priča o božanstvu, o Sebstvu koje je reklo: "Ja sam". Čim je reklo "Ja sam," uplašilo se.

MOYERS: Zašto?

CAMPBELL: Ono je sada bilo entitet, u vremenu. Onda je promislilo: "Čega bih se trebao bojati, ja sam jedini stvor koji postoji." I čim je

---

* Isti je slučaj i na hrvatskom (op. prev.)

to reklo, osjetilo se usamljeno, i poželjelo da postoji još jedno biće, i tako je u sebi osjetilo želju. Nadulo se, podijelilo na dvoje, postalo muško i žensko, i stvorilo svijet.

Strah je prvo iskustvo fetusa u maternici. Češki psihijatar, Stanislav Grof, koji sada živi u Kaliforniji, godinama je liječio ljude uz pomoć LSD-a. Otkrio je da su neki od njih ponovno doživljavali rođenje. U tom ponovnom doživljavanju rođenja, prvi stadij jest stadij fetusa u maternici, bez ikakvog osjećaja za "Ja" ili za postojanje. Onda kratko prije rođenja počinje ritam uterusa, i tu je strava! Strah je prva stvar, stvar koja kaže "Ja." Onda dolazi užasni stadij samog rađanja, težak prolaz kroz rodni kanal, i onda - moj Bože, svjetlo! Možete li zamisliti! Nije li to divno da se to ponavlja baš onako kako kaže mit - da je Sebstvo reklo: "Ja sam," i odmah osjetilo strah. I onda kada je spoznalo da je sâmo, osjetilo je želju za drugim i postalo je dva. To je prodor u svijet svjetlosti i parova suprotnosti.

***Raj,* Peter Paul Rubens (1577.-1640.) i Jan Bruegel Stariji (1568.-1625.).**

Rajski vrt je metafora za onu bezazlenost koja je nesvjesna vremena, nesvjesna suprotnosti, i koji je glavno središte iz kojeg onda svjesnost postaje svjesna promjena.

MOYERS: Što nam to govori o onome što nam je svima zajedničko, da tako mnogo od tih priča sadrži slične elemente - zabranjeno voće, ženu? Na primjer, ti mitovi, te priče o stvaranju, sadrže "ti nećeš." Čovjek i žena bune se protiv zabrane i izlaze da budu samostalni. Nakon godina i godina čitanja tih stvari, ja sam još uvijek zatečen sličnostima u kulturama koje su međusobno toliko udaljene i odvojene.

CAMPBELL: Postoji standardni motiv narodne priče zvan *Jedna zabranjena stvar.* Sjećate li se Bluebearda, koji kaže svojoj ženi: "Ne otvaraj taj ormar"? I onda uvijek jedna ne posluša. U priči iz Starog zavjeta Bog ukazuje na jednu zabranjenu stvar. Bog je itekako morao znati da će čovjek jesti zabranjeno voće. Ali upravo čineći to, čovjek je postao začetnikom svoga vlastitog života. Život je stvarno započeo s činom neposluha.

MOYERS: Kako objašnjavate te sličnosti?

CAMPBELL: Postoje dva objašnjenja. Jedno objašnjenje je da je ljudska psiha esencijalno ista diljem cijelog svijeta. Psiha je unutarnje iskustvo ljudskog tijela, koje je u biti isto kod svih ljudskih bića, s istim organima, istim instinktima, istim impulsima, istim sukobima, istim strahovima. Iz tog zajedničkog tla došlo je ono što je Jung nazvao arhetipovima, koji su zajedničke ideje mitova.

MOYERS: Što su to arhetipovi?

CAMPBELL: Oni su elementarne ideje, ono što bi se moglo nazvati "temeljnim" idejama. O tim je idejama Jung govorio kao o arhetipovima nesvjesnoga. "Arhetip" je bolji izraz, jer "elementarna ideja" sugerira umni rad. Arhetip nesvjesnoga znači da ono dolazi odozdo. Razlika između jungovskog arhetipa nesvjesnog i Freudovih kompleksa jest da su arhetipovi nesvjesnoga manifestacije organa tijela i njihovih moći. Arhetipovi su biološki utemeljeni, dočim je freudovska nesvjesnost zbirka potisnutih traumatskih iskustava iz pojedinčeva životnog vijeka. Freudovska nesvjesnost je osobna nesvjesnost, ona je biografska. Jungovski arhetipovi nesvjesnog su biološki. Biografsko je sekundarno tome.

Diljem svijeta i u različitim vremenima ljudske povijesti, ti su se arhetipovi, ili elementarne ideje, pojavljivali u različitom ruhu. Razlike u ruhu su rezultat okoliša i povijesnih uvjeta. Upravo su te razlike ono čime su antropolozi najviše preokupirani pokušavajući ih identificirati i usporediti.

E sad, također postoji kontra teorija, teorija difuzije, koja pokušava objasniti postojanje sličnosti kod mitova. Na primjer, umijeće obrađivanja tla širi se iz područja u kojem se prvo razvilo, a s time ide i mitologija koja se odnosi na oplodnju zemlje, na sadnju i uzgajanje bilja-

ka za prehranu - neki mit poput onog upravo opisanog, o ubijanju božanstva, njegova rasjecanja, sahranjivanja njegovih dijelova, tako da rastu biljke za prehranu. Takav će mit pratiti poljodjelsku ili ratarsku tra-

***Stvaranje*, Michelangelo, Sikstinska kapela, Rim, 1508.-12.**

Ono što u tim pričama o stvaranju tražimo jest način doživljavanja svijeta koji će nam otvoriti transcendentno koje ga oblikuje, a istodobno nas same oblikuje unutar njega. To je ono što ljudi žele. To je ono što duša traži.

diciju. Ali ga nećete naći u lovačkoj kulturi. Dakle, postoje povijesni isto kao i psihološki vidovi tog problema sličnosti mitova.

MOYERS: Ljudska se bića suglašavaju s jednom ili više od tih priča o stvaranju. Što mislite što mi tražimo kada pristajemo uz jedan od tih mitova?

CAMPBELL: Ono što u tim pričama o stvaranju tražimo jest način doživljavanja svijeta koji će nam otvoriti transcendentno koje ga oblikuje, a istodobno unutar njega oblikuje nas same. To je ono što ljudi žele. To je ono što duša traži.

MOYERS: Mislite da mi tražimo neku vrstu sklada s tajnom koja oblikuje sve stvari, onim što Vi nazivate tim prostranim tlom tišine kojeg svi dijelimo?

CAMPBELL: Da, ali ne samo da ga nađemo, nego da ga doista nađemo u našem okolišu, u našem svijetu - da ga prepoznamo. Da imamo neku vrstu upute koja će nam omogućiti iskusiti božansku nazočnost.

MOYERS: U svijetu i u nama.

CAMPBELL: U Indiji postoji prekrasan pozdrav, tako da se dlanovi priljube jedan uz drugi, a potom se naklonite drugoj osobi. Znate li što to znači?

MOYERS: Ne.

CAMPBELL: Pozicija priljubljenih dlanova - mi to činimo kada molimo, zar ne? To je pozdrav koji kaže da bog koji je u Vama prepoznaje boga u drugome. Ti su ljudi svijesni božanske nazočnosti u svim bićima. Kada uđete u indijsku kuću kao gost, pozdravljeni ste kao posjećujuće božanstvo.

MOYERS: Ali nisu li ljudi koji su pripovijedali te priče, koji su vjerovali u njih i djelovali u skladu s njima, pitali jednostavnija pitanja? Nisu li se oni pitali, na primjer, tko je načinio svijet? Kako je svijet napravljen? Zašto je svijet načinjen? Nisu li to pitanja koja te priče o stvaranju pokušavaju osloviti?

CAMPBELL: Ne. Upravo kroz taj odgovor oni vide da je stvoritelj nazočan u čitavom svijetu. Vidite li na što mislim? Ta priča iz Upanišada koju smo upravo čitali: "Vidim da sam ja to stvaranje," kaže bog. Kada vidite da je Bog stvaranje, a Vi stvorenje, spoznajete da je Bog unutar Vas, a također i u muškarcu ili u ženi s kojom govorite. Dakle, postoji spoznaja o dva vida jednog božanstva. Postoji bazični mitološki motiv

po kojem je originalno sve bilo jedno, a onda se zbilo razdvajanje - nebo i zemlja, muško i žensko, i tako dalje. Kako smo izgubili dodir s jedinstvom? Ono što možete reći jest, da je razdvajanje nečija pogreška - jeli su pogrešno voće ili rekli pogrešne riječi Bogu tako da se on naljutio i otišao. Tako da je sada vječno nekako daleko od nas, i moramo naći neki način da se vratimo u dodir s time.

Postoji i druga tema, u kojoj se zamišlja da čovjek nije došao odozgo nego iz utrobe Majke Zemlje. U tim pričama često postoje velike ljestve ili uže pomoću kojeg se ljudi penju. Posljednji ljudi koji su željeli izaći van su dva velika debela teška čovjeka. Zgrabiše uže, i natežući se i vukući ga, ono puče! Tako smo razdvojeni od našeg izvora. U nekom smislu, zbog naših umova, mi smo ustvari razdvojeni, i problem je ponovno spojiti to prekinuto uže.

MOYERS: Katkada mislim da su možda primitivni ljudi pripovijedali te priče kako bi se zabavili.

CAMPBELL: Ne, to nisu priče za zabavu. Znamo da nisu priče za zabavu, jer ih se može pripovijedati samo u određenim vremenima godine i pod određenim uvjetima.

Postoje dvije vrste mita. Veliki mitovi, na primjer poput biblijskog mita, su mitovi hrama, velikih svetih obreda. Oni objašnjavaju običaje po kojima ljudi žive u harmoniji sa samim sobom, jedni s drugima i sa svemirom. Razumijevanje tih priča kao alegorijskih je normalno.

MOYERS: Vi mislite da su prvi ljudi koji su pripovijedali priču o stvaranju imali neku intuitivnu svijest o alegorijskoj prirodi tih priča?

CAMPBELL: Da. Oni su ih kazivali *kao da* je to bilo tako. Predodžba da je netko doslovce načinio svijet - to je ono što je poznato kao artificijelnost. To je dječji način mišljenja: stol je napravljen, dakle netko je načinio stol. Svijet je ovdje, netko ga je morao napraviti. Postoji i druga točka gledišta, koja uključuje emanaciju i precipitaciju bez personifikacije. Zvuk precipitira u zrak, onda u vatru, onda u vodu i zemlju - i to je kako svijet nastaje. Čitav je svemir uključen u taj prvi zvuk, to titranje, koje onda obvezuje sve stvari na fragmentaciju u polju vremena. Po tom gledištu, nije postojao netko izvana tko bi rekao: "Neka se to dogodi."

U većini kultura postoje dvije ili tri priče o stvaranju, ne samo jedna. U Bibliji se nalaze dvije, premda ih ljudi drže za jednu priču. Sjećate se u priči o Rajskom vrtu iz drugog poglavlja: Bog smišlja načine kako da zabavi Adama, koga je on stvorio da mu bude vrtlar, da vodi brigu o njegovu vrtu. To je stara, stara priča posuđena iz drevnog Su-

mera. Bogovi su htjeli imati nekoga da preuzme brigu o njihovu vrtu i gaji hranu koju su trebali - tako su dakle stvorili čovjeka. To je pozadina mita iz 2. i 3. poglavlja u *Genezi.*

Ali Jahveovu vrtlaru je dosadno. Tako Bog pokušava izmisliti igračke za njega. On stvara životinje, ali sve što čovjek može učiniti jest da im dade imena. Onda Bog smišlja tu veliku ideju da izvuče dušu žene iz Adamova vlastita tijela - što je prilično drugačija priča o stvaranju od priče iz 1. poglavlja *Geneze,* gdje je Bog zajedno stvorio Adama i Evu na svoju sliku i priliku kao muško i žensko. Sâm Bog je tu primordijalni androgin (hermafrodit). Drugo poglavlje je puno starija priča, dolazeći možda iz 8. stoljeća p.n.e., dočim je 1. poglavlje takozvani svećenički tekst, otprilike iz 4. stoljeća p.n.e. ili još i kasnije. U indijskoj priči o Sebstvu, koje je osjetilo strah, zatim želju, te se napokon podijelilo u dvoje, imamo pandan priči iz *Geneze 2.* U *Genezi* je čovjek onaj koji se podvaja u dvoje, a ne bog.

Grčka legenda koju Aristofan kazuje Platonu u *Symposiumu* je druga takve vrste. Aristofan kaže da su u početku postojala stvorenja koja su se sastojala od onoga što su sada dva ljudska bića. Njih je bilo tri vrste: muško/žensko, muško/muško i žensko/žensko. Bogovi su ih onda podijelili u dvoje. Ali nakon što su razdvojeni, sve što su mogli pomišljati da čine bilo je da prigrle jedno drugo kako bi ponovno uspostavili originalne jedinice. Tako mi svi provodimo naše živote pokušavajući naći i ponovno prigrliti naše druge polovine.

MOYERS: Kažete da je mitologija studija o jednoj velikoj priči čovječanstva. Što je ta jedna velika priča?

CAMPBELL: Da smo mi, kao manifestacije u polju vremena, proizašli iz jednog tla bitka. Polje vremena je neka vrsta igre sjene nad bezvremenskim tlom. A u polju sjene igrate igru i predstavljate, sa svom svojom moći, svoju stranu polarnosti. Međutim, znate da je Vaš neprijatelj, na primjer, jednostavno druga strana onoga što biste vidjeli kao sebe samoga ako biste mogli vidjeti iz pozicije sredine.

MOYERS: Dakle, jedna velika priča jest naše traženje našeg mjesta u drami?

CAMPBELL: Da se bude u suglasju s velikom simfonijom što ovaj svijet jest, da se harmoniju našeg vlastitog tijela stavi u sklad s tom harmonijom.

MOYERS: Kada čitam te priče, bez obzir na kulturu ili podrijetlo, dobivam osjećaj čudesnosti na neobičan prizor kako ljudska imaginacija pipkajući pokušava razumijeti tu egzistenciju, zaodjenuti u svoje malo

putovanje te transcendentne mogućnosti. Je li se to ikada Vama dogodilo?

CAMPBELL: Ja o mitologiji mislim kao o domovini muza, nadahniteljici umjetnosti, nadahniteljici pjesništva. Vidjeti život kao pjesmu i sebe participirajućeg u pjesmi jest ono što mit čini za Vas.

MOYERS: Pjesma?

CAMPBELL: Ne mislim u smislu vokabulara u obliku riječi, nego u smislu čina i pustolovina, koji ovdašnjem djelovanju daju smisao nečega transcendentnog, tako da se uvijek osjećate u suglasju s univerzalnim bićem.

MOYERS: Kada čitam te mitove, jednostavno osjećam strahopoštovanje pred tajnom svega toga. Mi možemo predmnijevati, ali ne možemo prodrijeti.

CAMPBELL: U tome je čitava stvar. Osoba koja misli da je našla ultimativnu istinu griješi. Postoji često spominjan stih na sanskrtskom, koji se pojavljuje i u kineskom *Tao-te Chingu*: "Onaj tko misli da zna, ne zna. Onaj tko zna da ne zna, zna. Jer u tom kontekstu, znati je ne znati. A ne znati je znati."

MOYERS: Daleko od toga da potkopava moju vjeru, Vaš rad u mitologiji oslobodio je moju vjeru iz kulturalnog zatvora na koji je ona bila osuđena.

CAMPBELL: On je oslobodio i moju vlastitu, i znam da će to učiniti s bilo kime tko dobije poruku.

MOYERS: Jesu li neki mitovi istinitiji u većoj ili manjoj mjeri od drugih?

CAMPBELL: Oni su istiniti u različitim smislovima. Svaka mitologija se odnosi na mudrost života onako kako je povezana sa specifičnom kulturom u specifičnom vremenu. Ona integrira pojedinca u njegovo društvo, a društvo u polje prirode. Ona sjedinjuje polje prirode s mojom prirodom. Ona je harmonizirajuća sila. Naša vlastita mitologija, na primjer, temeljena je na ideji dualnosti: dobru i zlu, nebu i paklu. I tako naše religije imaju tendenciju biti etičke po svome naglasku. Grijeh ili okajanje. Pravo ili krivo.

MOYERS: Napetost suprotnosti: ljubav-mržnja, smrt-život.

CAMPBELL: Ramakrishna je jednom rekao da ako su grijesi sve o čemu mislite, onda ste grešnik. Kada sam to pročitao, sjetio sam se svog dječaštva, kada sam u subotu išao na ispovijed, meditirajući o svim

malim grijesima koje sam počinio tijekom tjedna. Sada mislim da bi čovjek trebao ići i reći: "Blagoslovi me Oče, jer sam bio velik, ovo su stvari koje sam načinio ovog tjedna." Identificirajte svoju predodžbu o sebi s pozitivnim, prije negoli s negativnim.

Vidite, religija je doista neka vrsta druge maternice. Ona je dizajnirana da donese tu krajnje kompliciranu stvar, koja je ljudsko biće, do zrelosti, što znači da bude samomotivirajuće, samodjelujuće. Međutim, ideja grijeha stavlja Vas u služničko stanje tijekom Vašeg života.

MOYERS: Ali to nije kršćanska ideja stvaranja i Istočnog grijeha.

CAMPBELL: Jednom sam slušao predavanje divnog starog zen filozofa, dr. D.T. Suzukija. Ustao se, i s rukama polako tarući svoje bokove, rekao: "Bog protiv čovjeka. Čovjek protiv Boga. Čovjek protiv prirode. Priroda protiv čovjeka. Priroda protiv Boga. Bog protiv prirode - vrlo smješna religija!"

MOYERS: Pa, često sam se u čudu pitao, što bi član lovačkog plemena sa sjevernoameričkih ravnica mislio, gledajući na Michelangelovu kreaciju?

CAMPBELL: To sigurno nije bog drugih tradicija. U drugim mitologijama, čovjek se stavlja u suglasje sa svijetom, s mješavinom dobra i zla. Ali u religijskom sustavu Bliskog istoka, Vi se identificirate s dobrim i borite se protiv zla. Biblijske tradicije judaizma, kršćanstva i islama sve govore pogrdno o takozvanim religijama prirode.

Pomak od religije prirode na sociološku religiju stvara nam poteškoće da se ponovno povežemo s prirodom. Ali, ustvari, svi oni kulturološki simboli su savršeno podložni tumačenju u terminima psiholoških i kozmoloških sustava, ako izaberete da na njih gledate na taj način.

Svaka je religija istinita na jedan ili drugi način. Ona je istinita kada se shvaća metaforički. Ali kada ostane vezana na svoje vlastite metafore, tumačeći ih kao činjenice, onda ste u problemu.

MOYERS: Što je metafora?

CAMPBELL: Metafora je predodžba koja sugerira nešto drugo. Na primjer, ako kažem osobi: "Vi ste orah,"* ne sugeriram i ne mislim da je osoba doslovce orah. "Orah" je metafora. Spominjanje metafore u religijskim tradicijama odnosi se na nešto transcendentno što doslovce nije nijedna stvar. Ako mislite da je metafora sama po sebi referentna točka, to bi bilo kao ići u restoran, te pitajući za jelovnik i videći da je na njem napisan goveđi odrezak, počeli jesti taj jelovnik.

---

* "You are a nut" u Americi znači "Ti si glupan".

Na primjer, Isus se uzdigao na nebesa. Izgleda da bi značenje bilo da se netko uzdigao na nebo. To je ono što se doslovce kaže. Ali ako bi to bio stvarni smisao poruke, onda bismo ju trebali odbaciti, jer nema takvog fizičkog mjesta gdje bi Isus doslovce mogao otići. Mi znamo da se Isus nije mogao uspeti na nebesa, jer nigdje u svemiru ne postoje fizička nebesa. Čak bi i, uspinjući se brzinom svjetlosti, Isus još uvijek bio u galaksiji. Astronomija i fizika su jednostavno to eliminirali kao doslovnu, fizičku mogućnost. Ali ako čitate izraz: "Isus se uspeo na nebesa" u terminima njegove metaforičke konotacije, shvaćate da je otišao u nutrinu - ne u vanjski prostor, nego u unutarnji prostor, na mjesto iz kojeg svo biće dolazi, u svjesnost, koja je izvor svih stvari, kraljevstvo nebesko u duši. Slike su izvanjske, ali njihov odraz je prema unutra. Poanta je da bismo se trebali uspeti s njim idući u nutrinu. To je metafora vraćanja na izvor, alfa i omega, ostavljajući fiksaciju na tijelo iza nas i odlazeći u tjelesni dinamički izvor.

MOYERS: Ne potkopavate li Vi jednu od velikih tradicionalnih doktrina klasične kršćanske vjere - da pogreb i uskrsnuće Isusovo unaprijed predočuje naše vlastito?

CAMPBELL: To bi bila pogreška u čitanju simbola. To je čitanje riječi u terminima proze, umjesto u terminima poezije, čitanje metafore u terminima denotacije (označavanja) umjesto konotacije (pojmovnog značenja)

MOYERS: A pjesništvo dolazi do nevidljive realnosti.

CAMPBELL: Do onoga što je čak iznad i preko koncepta realnosti, do onoga što transcendira svaku misao. Mit Vas stavlja tamo svo vrijeme, daje Vam crtu da Vas poveže s onom misterijom koja ste Vi.

Shakespeare je rekao da je umjetnost ogledalo okrenuto prirodi. I to je ono što ona jest. Priroda je Vaša priroda, i sve ove divne pjesničke mitološke slike odnose se na nešto u Vama. Kada Vam neka izvanjska slika jednostavno zarobi um, tako da nikada ne spominjete samoga sebe, krivo ste pročitali sliku.

Unutarnji svijet jest svijet Vaših potreba, Vaše energije, Vaše strukture i Vaših mogućnosti, koji se susreće s vanjskim svijetom. I vanjski svijet jest polje Vaše inkarnacije. U njem se nalazite. Morate ih oba držati u pokretu. Kao što je Novalis rekao: "Sjedište duše je tamo gdje se unutarnji i vanjski svijet sastaju."

MOYERS: Dakle, priča o Isusu kako se uzdiže na nebesa jest poruka u boci s obale koju je netko prije posjetio.

CAMPBELL: Točno - to je učinio Isus. Sada, u skladu s normalnim načinom mišljenja o kršćanskoj religiji, ne možemo se poistovjetiti s

Isusom, moramo oponašati Isusa. Reći: "Ja i Otac smo jedno," kao što je Isus rekao, je bogohulstvo za nas. Međutim, u evanđelju po Tomi, koje je prije nekih četrdeset godina otkriveno u Egiptu, Isus Kaže: "Onaj koji pije iz mojih usta postat će kao ja, a ja ću biti on." Sada, to je čisti budizam. Mi smo svi manifestacije Buddhine svjesnosti, ili Kristove svjesnosti, samo to ne znamo. Riječ "Buddha" znači "onaj koji se osvijestio." Mi svi to trebamo učiniti - osvijestiti se u Kristovoj ili Buddhinoj svjesnosti unutar nas. To je bogohulstvo po normalnom kršćanskom mišljenju, ali je sama bît kršćanskog gnosticizma i Tomina evanđelja.

MOYERS: Je li reinkarnacija također metafora?

CAMPBELL: Sigurno da je. Kada ljudi pitaju: "Vjerujete li u reinkarnaciju," samo imam za reći: "Reinkarnacija je, poput nebesa, metafora."

Kršćanska metafora koja odgovara reinkarnaciji jest čistilište. Ako netko umre s takvom fiksacijom na ovosvjetske stvari, da mu duh nije spreman gledati blaženu viziju, onda taj treba proći čistilište, mora biti pročišćen od svojih ograničenja. Ograničenja su ono što nazivamo grijesima. Grijeh je jednostavno ograničavajući faktor koji ograničava Vašu svjesnost i fiksira je u neodgovarajućem stanju.

U orijentalnoj metafori, ako umrete u tom stanju, vraćate se ponovno natrag kako biste stekli dodatna iskustva koja će vas pročistiti, pojasniti, razbistriti, sve dok se ne oslobodite tih fiksacija. Reinkarnirajuća monada jest glavni junak orijentalnog mita. Monada poprima različite osobnosti - život za životom. Dakle, ideja reinkarnacije nije u tome da ćemo Vi ili ja biti reinkarnirani kao osobe koje smo sada. Identitet je ono što monada zbacuje sa sebe i nakon toga stavlja na se drugo tijelo, muško ili žensko, ovisno kakvo joj je iskustvo potrebno da se pročisti od te vezanosti za polje vremena.

MOYERS: A što ideja reinkarnacije sugerira?

CAMPBELL: Sugerira da ste više nego što mislite da jeste. Postoje dimenzije Vašeg bića i potencijal za ostvarenje i svjesnost koji nisu uključeni u Vašu predodžbu o samome sebi. Vaš je život puno dublji i širi nego što ovdje zamišljate da jest. Ono što proživljate i s čime živite je samo djelić nagovještaja onoga što je stvarno unutar Vas, što Vam daje život, dah i dubinu. No, Vi možete živjeti u terminima te dubine. A kada to možete iskusiti, najednom shvaćate da sve religije o tome govore.

MOYERS: Je li to kroz vrijeme glavni motiv mitoloških priča?

CAMPBELL: Ne, ideja života kao muke kroz koju se oslobađate okova života pripada višim religijama. Ne mislim da išta poput toga vidim u iskonskoj mitologiji.

MOYERS: Koji je izvor toga?

CAMPBELL: Ne znam. To bi vjerojatno moglo doći od ljudi koji su posjedovali duhovnu moć i dubinu, a koji su svoje živote doživjeli kao neadekvatne u odnosu na duhovni vid ili dimenziju svoga bića.

MOYERS: Kažete da elite kreiraju mitove, da se šamani, umjetnici i drugi, koji se upućuju na putovanje u nepoznato, vraćaju kako bi stvorili te mitove. Ali što je s običnim svijetom? Ne stvaraju li oni priče o Paulu Bunyanu, na primjer?

CAMPBELL: Da, ali to nije mit. To ne doseže razinu mita. Za Proroke i one koje se u Indiji naziva *rishi*-jima kaže se da su *čuli* sveto pismo. Sada, svatko bi mogao otvoriti svoje uši, ali svatko nema sposobnosti da stvarno čuje sveto pismo.

MOYERS: "Onaj tko ima uši da čuje, neka čuje."

CAMPBELL: Mora postojati obuka koja Vam pomaže otvoriti uši tako da možete početi osluškivati i čuti metaforički umjesto konkretno. Freud i Jung su obojica osjećali da je mit utemeljen u nesvjesnome.

Svatko tko piše kreativno djelo zna da se otvarate, da se prepuštate, i knjiga Vam govori i sama se gradi. U izvjesnoj mjeri, postajete nositelj nečega što Vam je dano od onoga što nazivamo Muzama - ili, biblijskim jezikom, od "Boga". To nije nikakva uobrazilja, to je činjenica. Budući da nadahnuće dolazi iz nesvjesnoga, i budući da nesvjesni umovi ljudi bilo kojeg malog društva imaju mnogo toga zajedničkoga, ono što šaman ili vidovnjak iznosi na vidjelo jest nešto što se čekalo da bude izneseno na vidjelo u svakome od njih. Tako, da kad netko čuje vidovnjakovu priču, odgovara: "Aha! To je moja priča. To je nešto što sam uvijek htio reći, ali nisam bio u stanju izreći." Između vidovnjaka i zajednice mora postojati dijalog, interakcija. Vidovnjak koji vidi stvari, koje ljudi u zajednici ne žele čuti je jednostavno neučinkovit. Ponekad će ga i isključiti ili ubiti.

MOYERS: Dakle, kada govorimo o narodnim pričama, ne govorimo o mitovima, nego o pričama koje običan svijet priča kako bi se zabavio ili izrazio neku razinu postojanja, koja je ispod razine velikih duhovnih hodočasnika.

CAMPBELL: Da, narodne su priče za zabavu. Mit je za duhovnu poduku. U Indiji postoje lijepi i jasni izrazi glede ta dva stupnja mita, jedan koji predstavlja narodno poimanje i drugi koji se odnosi na elementarne ideje. Narodni aspekt se naziva *desi*, što znači "provincijski", i odnosi se na društvo. To je za mlade ljude. Upravo se kroz njih mlada osoba uvodi u društvo i podučava ju se da izađe napolje i ubija čudovišta. "Ajde, tu je vojnička odora, imamo posao za tebe." Ali, također postoji i elementarna ideja. Sanskrtsko ime za nju je *marga*, što znači "staza." Ona je staza koja vodi natrag prema samome sebi. Mit dolazi iz imaginacije, i vodi natrag do nje. Društvo Vas podučava što su mitovi, i onda Vas odvezuje tako da u Vašim meditacijama možete slijediti stazu točno prema cilju.

Civilizacije su utemeljene na mitu. Civilizacija srednjeg vijeka bila je utemeljena na mitu o Istočnom grijehu u Rajskom vrtu, iskupljenju na križu, i prenošenju milosti spasenja na čovjeka putem sakramenata.

Katedrala je bila središte sakramenta, a dvorac je bio središte koje je štitilo katedralu. Tu imate dva oblika vlasti - vlast nad duhom i vlast nad fizičkim životom, oba u suglasju s jednim izvorom, naime milošću raspeća.

MOYERS: Ali unutar te dvije sfere ljudi su pripovijedali priče o leprekonima* i vješticama.

CAMPBELL: Postoje tri središta onoga što bi se moglo nazvati mitološkom i folklorističkom kreativnošću u srednjem vijeku. Jedno je katedrala i sve ono što je povezano sa samostanima i hermitažima. Drugo je dvorac. Treće je koliba, tamo gdje su ljudi. Katedrala, dvorac i koliba - otiđite u bilo koje područje visoke civilizacije, vidjet ćete isto - hram, palaču i grad. Oni su različita generativna središta, ali u onoj mjeri koliko je to jedna civilizacija - oni svi djeluju na istom simboličkom polju.

MOYERS: Istom simboličkom polju?

CAMPBELL: Simboličko polje je temeljeno na iskustvu ljudi u određenoj zajednici, u određeno vrijeme i na određenom mjestu. Mitovi su tako usko vezani za kulturu, vrijeme i mjesto da ukoliko se simboli, metafore, ne održavaju živim stalnim rekreiranjem kroz umjetnost, životnost im jednostavno isklizne.

MOYERS: Tko danas govori u metaforama?

CAMPBELL: Svi pjesnici. Pjesništvo je metaforički jezik.

---

* Patuljasti vilenjaci

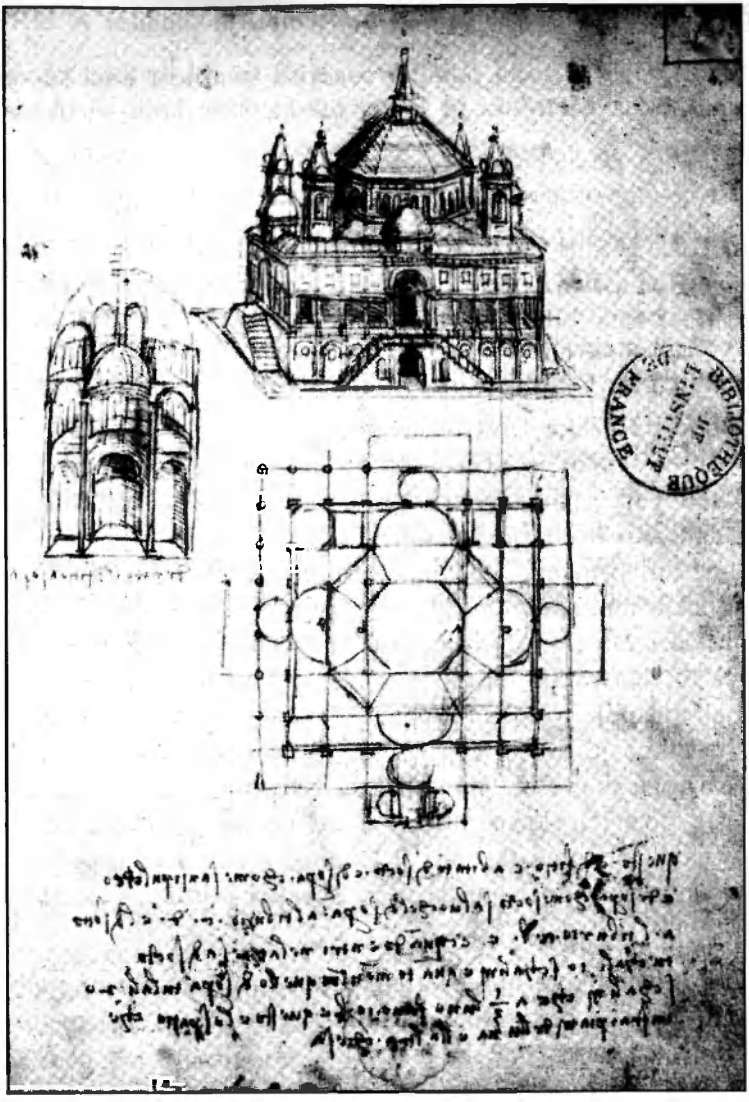

Rukopisni crtež katedrale, Leonardo da Vinci (1452. - 1519.)

Katedrala je bila središte sakramenta, a dvorac je bio središte koje je štitilo katedralu. Tu imate dva oblika vlasti - vlast nad duhom i vlast nad fizičkim životom, oba u suglasju s jednim izvorom, naime milošću raspeća.

MOYERS: Metafora sugerira potencijal.

CAMPBELL: Da, ali ona također sugerira stvarnost koja se skriva iza vidljivog aspekta. Metafora je Božja maska kroz koju se treba iskusiti vječnost.

MOYERS: Vi govorite o pjesnicima i umjetnicima. Što je sa svećenstvom?

CAMPBELL: Mislim da naše svećenstvo doista ne obavlja svoj pravi posao. Ono ne govori o konotacijama metafora, nego se prilijepilo za etiku dobra i zla.

MOYERS: Zašto svećenici nisu postali šamani američkog društva?

CAMPBELL: Razlika između svećenika i šamana jest da je svećenik funkcionar, a šaman je netko tko je imao neki doživljaj. U našoj je tradiciji redovnik onaj, koji traži iskustvo, dočim je svećenik onaj koji je studirao kako bi služio zajednici.

Imao sam prijatelja koji je bio nazočan međunarodnom sastanku rimokatoličkih meditativnih redova, koji je bio održan u Bangkoku. Rekao mi je da katolički redovnici nisu imali nikakvog problema razumijeti budističke redovnike, ali da je svećenstvo dviju religija bilo ono koji nisu mogli razumjeti jedni druge.

Osoba koja je prošla kroz mističko iskustvo zna da su svi simbolički izrazi toga pogrešni. Simboli nisu iskustvo, oni ga sugeriraju. Ako nešto niste doživjeli, kako možete znati što je to? Pokušajte objasniti radost skijanja nekome tko živi u tropima i koji nije nikada vidio snijeg. Mora postojati doživljaj da bi se shvatila poruka, neki trag - inače ne čujete ono što se kaže.

MOYERS: Osoba koja ima iskustvo mora ga projicirati na najbolji mogući način, i to u obliku slika. Izgleda mi da smo u našem društvu izgubili umijeće mišljenja u slikama.

CAMPBELL: O da, definitivno jesmo. Naše mišljenje je uvelike diskurzivno, verbalno, linearno. Više je realnosti u jednoj slici negoli u riječi.

MOYERS: Jeste li ikada pomislili da je to nepostojanje religioznog iskustva ekstaze, radosti, to negiranje transcendentnoga u našem društvu, ono što je tako mnogo mladih ljudi okrenulo na uporabu droge?

CAMPBELL: Apsolutno. To je put u.

MOYERS: Put u?

CAMPBELL: U [mističko] iskustvo.

MOYERS: A religija, ili umjetnost, to ne mogu za Vas učiniti?

CAMPBELL: Mogli bi, ali to sada ne čine. Religije su se usmjerile na društvene probleme i etiku, umjesto na mističko iskustvo.

MOYERS: Dakle, Vi mislite da je veliki poziv religije [mističko] iskustvo?

CAMPBELL: Jedna od divnih stvari u katoličkom obredu jest odlaženje na pričest. Tamo ste podučeni da *je* to tijelo i krv Spasitelja. I Vi to uzimate use, i okrećete se u nutrinu, i tu unutar Vas djeluje Krist. To je način nadahnjivanja meditacije zbog doživljavanja duha u Vama. Vidite kako se ljudi vraćaju s pričesti, i okrenuti su prema nutrini, oni to doista jesu.

U Indiji sam vidio kako se crveni prsten stavlja oko kamena, i onda se taj kamen počinje smatrati inkarnacijom tajne. Obično o stvarima mislite u praktičnim terminima, ali mogli biste o bilo čemu misliti u terminima njegove ili njezine tajne. Na primjer, ovo je sat, ali je također stvar u postojanju. Možete ga staviti dolje, narisati prsten oko njega, i gledati na to u toj dimenziji. To je smisao onoga što se naziva posvećivanje.

MOYERS: Što pod time podrazumijevate? Što biste mogli izvući iz sata kojeg nosite? Kakvu vrstu tajne on otkriva?

CAMPBELL: On je stvar, zar ne?

MOYERS: Da.

CAMPBELL: Znate li doista što je to stvar? Što ju podupire? To je nešto u vremenu i prostoru. Pomislite samo kako je tajnovito to da bi išta bilo? Sat postaje središte meditacije, središte shvatljive tajne bitka, koji je svugdje. Ovaj sat je sada središte svemira. On je nepokretna točka u okrečućem svijetu.

MOYERS: Kuda Vas meditacija odvodi?

CAMPBELL: O, to ovisi kako ste nadareni.

MOYERS: Govorite o "transcendentnom". Što je to transcendentno? Što se događa nekome u transcendentnome?

CAMPBELL: "Transcendentno" je tehnički, filozofski izraz, prevedena na dva različita načina. U kršćanskoj teologiji, on se odnosi na Boga kao biće iznad ili izvan polja prirode. To je materijalistički način govorenja o transcendentnom, jer se o Bogu misli kao o nekoj vrsti duhovne činjenice koja tamo negdje postoji. Hegel je onaj koji je govorio o an-

tropomorfnom bogu kao plinovitom kralježnjaku - a takvu predodžbu o Bogu drže mnogi kršćani. Ili ga se zamišlja kao starog bradatog čičicu, s ne baš ugodnom naravi. Ali "transcendentno" ispravno znači ono što je iznad svih pojmova. Kant nam govori da je svo naše iskustvo ograničeno vremenom i prostorom. Ono se zbiva unutar prostora, ono se zbiva u vremenskom tijeku.

Vrijeme i prostor formiraju dojmljivosti koje ograničavaju naša iskustva. Naši osjeti su okruženi poljem vremena i prostora, a naši umovi su ograđeni u okviru kategorija misli. Ali ultimativna stvar (koja nije stvar) s kojom pokušavamo doći u dodir nije tako ograđena. Mi ju ograđujemo dok pokušavamo misliti o njoj.

Transcendentno transcendira sve te kategorije mišljenja. Bitak i ne-bitak - to su kategorije. Riječ "Bog" se pravilno odnosi na ono što transcendira svako mišljenje, ali sama riječ "Bog" je nešto o čemu se misli.

Sada, možete personificirati Boga na mnogo, mnogo načina. Postoji li samo jedan bog? Postoje li mnogi bogovi? To su samo kategorije misli. Ono o čemu govorite i o čemu pokušavate misliti *transcendira* sve to.

Jedan problem s Jahveom, kao što su to običavali govoriti u starim gnostičkim tekstovima, jest da je on zaboravio da je on metafora. On je o sebi mislio da je činjenica. I kada je rekao: "Ja sam Bog," čuo se glas koji kaže: "Ti si pogriješio Samaelu." "Samael" znači "slijepi bog": slijep u odnosu na beskonačnu Svjetlost, čija je on lokalna povijesna manifestacija. To je poznato kao Jehovina blasfemija - da je o sebi mislio da je Bog.

MOYERS: Vi kažete da se Boga ne može spoznati.

CAMPBELL: Držim, da što god je ultimativno, iznad je kategorija bitka i nebitka. Postoji li on ili ne postoji? Kao što se za Buddhu kaže da je rekao: "On i postoji i ne postoji; niti postoji, niti ne postoji." Bog kao ultimativna tajna bitka jest iznad umovanja.

U jednoj od Upanišada postoji divna priča o bogu Indri. U njoj se kaže da je u to doba veliko čudovište ogradilo svu vodu na zemlji, tako da je zavladala strašna suša, i svijet je bio u vrlo lošem stanju. Indri je trebalo poprilično vremena da se dosjeti da on ima kutiju munja i da sve što treba učiniti jest da opali strjelicu groma na čudovište i raznese ga. Kada je to učinio, vode su potekle, i svijet se osvježio, a Indra je rekao: "Kako li sam samo velik momak."

Tako, misleći, "Kako li sam velik momak," Indra se uspne na kozmičku planinu, koja je središnja planina svijeta, i odlučuje sagraditi palaču koja je vrijedna takvoga poput njega. Glavni graditelj bogova

počinje s gradnjom, i brzo dovodi građevinu u prilično dobro stanje. Ali svaki puta kada Indra dođe pogledati je, ima sve šire zamisli o tome kako bi sjajna i grandiozna palača trebala biti. Konačno, graditelj kaže: "Moj bože, mi smo obojica besmrtni, i nema kraja njegovim željama. Ja sam zarobljen za vječnost." Tako se on odlučuje otići Brahmi, stvoritelju bogova, požaliti se.

Brahma sjedi na lotosu, simbolu božanske energije i božanske milosti. Lotos raste iz pupka spavajućeg boga Višnua, čiji je san svemir. Tako graditelj dolazi do ruba velikog lotosova jezerca i ispripovijeda Brahmi svoj slučaj. Brahma kaže: "Odi kući. Ja ću to srediti." Brahma se ustaje sa svoga lotosa i klekne kako bi oslovio spavajućeg Višnua. Višnu samo napravi pokret i kaže nešto poput: "Slušaj, leti, nešto će se dogoditi."

Sljedećeg jutra, na vratima palače u gradnji, pojavljuje se prekrasni plavo-crni dječak okružen s puno djece, diveći se njezinoj ljepoti. Vratar na kapiji nove palače otrči Indri, i Indra kaže: "Dobro, dovedi dječaka." Dječak je doveden, i Indra, kralj-bog, sjedeći na svome prijestolju, kaže: "Mladi čovječe, dobrodošao. Što te dovodi u moju palaču?"

"Pa," kaže dječak glasom poput grmljavine koja se valja na obzorju: "Rečeno mi je da gradiš takvu palaču kakvu nijedan Indra prije tebe nije nikada sagradio."

A Indra kaže: "Indre prije mene, mladi čovječe - o čemu ti to govoriš?"

Dječak reče: "Indre prije tebe. Vidio sam ih kako dolaze i odlaze, dolaze i odlaze. Samo pomisli, Višnu spava u kozmičkom oceanu, a lotos svemira raste iz njegova pupka. Na lotosu sjedi Brahma, stvoritelj. Brahma otvara svoje oči, i nastaje svijet, kojim upravlja Indra. Brahma zatvara svoje oči, i svijet prestaje postojati. Život Brahme traje četristotridesetidvije tisuće godina. Kada on umre, lotos se povlači, a drugi se formira, i dolazi drugi Brahma. Onda promisli o galaksijama preko galaksija u beskonačnom prostoru, svaka je lotos, s Brahmom sjedeći na njem, otvarajući svoje oči, zatvarajući svoje oči. A Indre? Moguće da postoje mudri ljudi na tvome dvoru koji će dobrovoljno brojiti kapljice vode u oceanima ili zrnca pjeska na žalima, ali nitko neće brojiti sve te Brahmine, a kamoli sve te Indre."

Dok je dječak govorio, armija mravi počela je paradirati po tlu. Dječak se nasmijao kada ih je vidio, a Indri se digla kosa na glavi i kaže dječaku: "Zašto se smiješ?"

Dječak odgovori: "Ne pitaj ukoliko nisi voljan biti ranjen."

Indra kaže: "Pitam. Poduči." (To je, usput rečeno, dobra orijentalna ideja: ne podučavate sve dok niste pitani za to. Ljudima ne nameće-te povjerenu Vam zadaću).

I tako dječak upre prstom na mrave i kaže: "Sve su to prijašnje Indre. Kroz mnoge živote oni se uzdižu iz najnižih stanja do najvećih prosvjetljenja. Onda ispaljuju svoje munje na čudovište, i misle: 'Kako li sam samo dobar momak.' I onda se ponovno spuštaju na dno."

Dok je dječak govorio, ćudljivi stari jogi uđe u palaču sa suncobranom od listova banane. Gol je osim u predjelu bokova, a na prsima su mu rasle dlake u obliku malog diska u čijem je središtu pola dlaka poispadalo.

Dječak ga pozdravi i zapita ga upravo ono što je baš Indra htio zapitati: "Starče, kako se zovete? Odakle dolazite? Gdje Vam je obitelj? Gdje Vam je kuća? I kakvo je značenje tog čudnog rasporeda dlaka na Vašim prsima?"

"Pa," odgovori stari drugar, "Moje je ime Kosmati. Nemam kuće. Život je prekratak za to. Samo imam ovaj suncobran. Nemam obitelji. Samo meditiram pod Višnuovim nogama, i mislim o vječnosti, i kako je prolazno vrijeme. Znate, svaki puta kada jedan Indra umre, svijet nestane - te stvari samo bljesnu poput ovog. Svaki puta kada jedan Indra umre, jedna dlaka otpadne iz tog kruga na mojim prsima. Sada je već pola dlaka nestalo. Prilično brzo će sve nestati. Život je kratak. Zašto graditi kuću?"

Onda su obojica nestali. Dječak je bio Višnu, Bog Zaštitnik, a stari jogi je bio Šiva, stvoritelj i rušitelj svijeta, koji je samo došao podučiti Indru, koji je jednostavno bog povijesti, ali misli da je čitava predstava.

Indra sjedi tamo na prijestolju, potpuno razočaran, potpuno shrvan. Poziva graditelja i kaže: "Obustavljam gradnju te palače. Otpušten si." Tako je graditelj ostvario svoju želju. Otpušten je s posla, i više se ne odvija nikakva gradnja kuća.

Indra odlučuje izaći napolje i postati jogi i samo meditirati na lotosu podno Višnuovih nogu. Ali on ima prekrasnu kraljicu po imenu Indrani. I kada Indrani čuje za Indrin plan, ona odlazi svećeniku bogova i reče: "Sada si je utuvio u glavu ideju da izađe van i postane jogi."

"Dobro," kaže svećenik, "pođi samnom, draga, i sjest ćemo, i ja ću to srediti."

Tako oni sjedoše pred kraljevo prijestolje, i svećenik reče: "Gledaj, za tebe sam prije mnogo godina napisao knjigu o umijeću politike. Ti si na položaju kralja bogova. Manifestacija si Brahmine tajne u polju vremena. To je velika privilegija. Cijeni to, poštivaj to, i postupaj u životu kao da si ono što doista jesi. Osim toga, sada ću ti napisati knjigu o umijeću ljubavi tako da ćete ti i tvoja žena znati da je u divnoj tajni dvoje koji su jedno, Brahma također zračeći nazočan."

I s tim skupom naputaka, Indra odustaje od svoje zamisli o izlaženju napolje i postajanju jogijem, i pronalazi da on, u životu, može kao simbol predstavljati ono što je vječno, mogli biste reći, Brahmu.

Tako je svaki od nas, na neki način, Indra svoga vlastitog života. Možete načiniti izbor, ili da sve odbacite i odete u šumu meditirati, ili da ostanete u svijetu, i to obojem, i u životu svoga posla, koji je kraljevski posao politike i dostignuća, i životu ljubavi sa svojom ženom i obitelji. Vidite, mislim da je to vrlo lijep mit, čini mi se.

MOYERS: I on nam kaže mnogo o onome što nam moderna znanost otkriva, da je vrijeme beskonačno -

CAMPBELL: - i da postoje galaksije, galaksije, galaksije, i da je naš Bog - naša personifikacija Boga i njegova sina i tajne - za ovaj mali vremenski odsječak

MOYERS: Kultura je, doduše, utjecala na naše mišljenje o ultimativnim stvarima.

CAMPBELL: Kultura nas može podučiti da idemo preko njezinih pojmova. To je ono što je znano kao inicijacija. Prava inicijacija je kada Vama guru kaže: "Nema Svetog Nikole." Sveti Nikola je metafora odnosa između roditelja i djece. Odnos postoji, te tako dakle može biti doživljen, ali Sveti Nikola ne. Sveti Nikola je jednostavno način da se djecu navede na cijenjenje odnosa.

Život je, u svojoj sâmoj bîti i karakteru, strašna tajna - ta čitava stvar življenja ubijenjem i jedenjem. Ali je djetinjasto stajalište reći ne životu, unatoč sve njegove patnje, reći da je to nešto što ne bi trebalo biti.

MOYERS: Zorba kaže: "Problem? Život je problem."

CAMPBELL: Samo smrt nije problem. Ljudi me pitaju: "Jeste li optimistični o svijetu?" A ja im kažem: "Da, on je velik upravo kakav jest. I Vi ga nećete popraviti. Nitko ga nikada nije načinio išta boljim. On nikada neće biti išta bolji. To je to, dakle uzmite, ili ostavite. Vi ga nećete ispraviti ili poboljšati."

MOYERS: Ne vodi li nas to prema prilično pasivnom stajalištu sučelice zla?

CAMPBELL: Vi sami participirate u zlu, ili u protivnom niste živi. Štogod činite je zlo za nekoga. To jedna od ironija čitavog stvaranja.

MOYERS: Što nam kaže mitologija o toj ideji dobra i zla, o životu kao sukobu između sila mraka i sila svjetla?

CAMPBELL: To je zarathuštranska ideja, koja je prešla u judaizam i kršćanstvo. U drugim tradicijama, dobro i zlo su relativni u odnosu na položaj gdje stojite. Ono što je dobro za jednoga je zlo za drugoga. I Vi igrate Vašu ulogu, ne povlačeći se iz svijeta kada spoznate kako je strašan, nego tu stravu vidite jednostavno kao čudo pred sobom: *mysterium tremendum et fascinans.*

"Sav je život pun tuge" jest prva budisička izreka, i on to i jest. On ne bi bio život, ako temporalnost (privremenost) nije uključena, što je tuga - gubitak, gubitak, gubitak. Životu morate *reći* da i na taj način gledati na nj kao na nešto veličanstveno; jer je to sigurno i način na koji je to i Bog naumio.

MOYERS: Zar Vi doista u to vjerujete?

CAMPBELL: On je radost upravo kakav jest. Ne vjerujem u to da je postojao itko koji je to namjeravao tako učiniti, ali to je tako. James Joyce ima nezaboravni redak: "Povijest je mora iz koje se pokušavam probuditi." A način da se probudi jest da se ne bude preplašen, i da se uvidi, da je sve ovo, onako kako jest, manifestacija zastrašujuće moći, koja dolazi od sveg stvaranja. Konac stvari je uvijek bolan. Ali bol je dio toga da svijet uopće postoji.

MOYERS: Ali, ako to prihvaćate kao ultimativni zaključak, onda ne biste nastojali stvoriti bilo kakve zakone ili voditi bilo kakve bitke ili -

CAMPBELL: Nisam to rekao.

MOYERS: Nije li to logičan zaključak koji se može povući iz prihvaćanja svega onakvim kakvim jest?

CAMPBELL: To nije *nužan* zaključak. Možete reći: "Participirat ću u ovom životu, otići ću u vojsku, ići ću u rat," i tako dalje.

MOYERS: "Učinit ću najbolje što mogu."

CAMPBELL: "Sudjelovati ću u igri. To je divna, divna opera - osim što zadaje bol."

Prihvaćanje je teško. To uvijek činimo uvjetno. Prihvaćam svijet pod uvjetom da bude onakav kakav mi je Sveti Nikola rekao da bi trebao biti. Ali prihvatiti ga onakvim kakav jest - teška je stvar, i to je ono na što se obredi svode. Obred je grupna participacija u najodvratnijem činu, koji je sâm čin života - naime, ubijanje i jedenje drugih živih bića. To činimo zajedno, i to je način na koji se život odvija. Junak je onaj koji hrabro i časno dolazi sudjelovati u životu, na način prirode, ne na način osobne srdžbe, razočaranja ili osvete.

Junakova sfera djelovanja nije transcendentna, nego je ovdje i sada, u polju vremena, dobra i zla - parova suprotnosti. Kadagod netko izađe iz transcendentnog, ulazi u polje suprotnosti. Sa stabla spoznaje se pojelo, ne samo dobro i zlo, nego i muško i žensko, pravo i krivo, to i ono, i svjetlo i tamu. U polju vremena je sve dualno: prošlost i budućnost, mrtvo i živo, bitak i nebitak. Ali ultimativni par u toj predodžbi su muško i žensko, gdje je muško agresivno, a žensko prijamljivo, gdje je muško ratnik, a žensko sanjar. Imamo kraljevstvo ljubavi i kraljevstvo rata, Freudov Eros i Thanatos.

Heraklit je rekao da su za Boga sve stvari dobre, prave i pravedne, ali da su za čovjeka neke stvari prave, a neke nisu. Kada ste čovjek, u polju ste vremena i odluka. Jedan od problema života jest živjeti sa spoznajom obiju krajnosti, reći: "Znam središte, i znam da su dobro i zlo jednostavno privremena skretanja i da, po Božjem gledištu, nema razlike."

MOYERS: Ta se misao nalazi u Upanišadama: "Nije žensko, niti je to još muško, niti je to neutralno. Kojegod tijelo poprima, kroz to tijelo je služeno."

CAMPBELL: Točno. Tako je rekao i Isus: "Sudi tako da ne budeš suđen." To će reći, stavi se natrag u položaj u Raju, prije nego misliš u terminima dobra i zla. To baš ne čujete previše s propovjedaonica. Ali jedan od velikih izazova života jest reći "da" onoj osobi ili onom činu ili onom stanju koje je u Vašem umu najmrskije.

MOYERS: Najmrskije?

CAMPBELL: Dva su aspekta za stvar te vrste. Jedan je Vaš sud u polju akcije, a drugi je Vaš sud kao metafizičkog promatrača. Ne možete reći da ne bi trebalo biti otrovnih zmija - život je jednostavno takav. Ali u polju djelovanja, ako ugledate otrovnu zmiju netom prije negoli će nekoga ugristi, Vi ju ubijate. Time se ne kaže ne zmiji, time se kaže ne toj situaciji. Postoji divan stih u Rig Vedi koji kaže: "Na stablu" - to je stablo života, stablo Vašeg vlastitog života - "nalaze se dvije ptice, pouzdani prijatelji. Jedna jede plod sa stabla, a druga, ne jedući, promatra." E sad, ona koja jede plod sa stabla ubija voće. Život živi od života, i sve je u tome. Jedan drugi mit iz Indije kazuje nam priču o velikom bogu Šivi, gospodaru čiji je ples svemir. On kao svoju suprugu ima božicu Parvathi, kćer planinskog kralja. Jednom prigodom mu je došlo čudovište i reklo: "Želim za ljubavnicu tvoju ženu." Šiva se rasrdio, te je jednostavno otvorio svoje treće oko i odaslao munju na Zemlju. Podigao se veliki dim i vatra, a kada se dim pročistio, pojavilo

se drugo čudovište, mršavo, s lavljom dlakom nakostriješenom u sva četri smjera. Prvo čudovište je spazilo kako ga mršavo čudovište upravo želi proždrijeti. Sada, što činite u situaciji poput ove? Tradicionalni savjet kaže da se bacite na milost božanstva. To je čudovište i učinilo rekavši: "Šivo, bacam se pred tebe za milost." No postoje pravila za tu igru bogova. Kada se netko pred Vas baci moleći Vas za milost, onda tu milost podarujete.

Tako je Šiva rekao: "Podarujem ti svoju milost. Mršavo čudovište, ne jedi ga."

"Dobro," kaže mršavo čudovište, "što da činim? Gladan sam. Stvorio si me gladnim, da pojedem tog čovu."

"Dobro," kaže Šiva, "jedi sebe."

Tako je mršavo čudovište počelo jesti sebe počinjući se proždirati od svojih nogu prema gore - to je slika života koji živi od života. Konačno, od mršavog čudovišta nije ostalo ništa više doli samog lica. Šiva je pogledao na to lice i rekao: "Nisam nikada vidio boljeg primjera od ovoga o tome što je ustvari život. Zvat ću te Kirtimukha - lice divote." I vidjet ćete tu masku, to lice divote, na portalima Šivinih svetišta, a također i na Buddhinim svetištima. Šiva je rekao licu: "Onaj koji ti se ne pokloni nije vrijedan doći preda me." Morate reći *da* tom čudu života onakvom kakvo jest, a ne pod uvjetom da slijedi Vaša pravila. Inače, nećete nikada prodrijeti do metafizičke dimenzije.

Jednom kada sam bio u Indiji, poželio sam se susresti licem u lice s nekim poznatim guruom ili učiteljem. Tako sam otišao posjetiti glasovitog učitelja po imenu Sri Krishna Menon, i prva stvar koju mi je rekao je bila: "Imate li pitanje?"

Učitelj u toj tradiciji uvijek odgovara na pitanja. On Vam ne kaže ništa što niste spremni čuti. Tako sam i ja rekao: "Da, imam pitanje. Budući da je u hinduističkom mišljenju sve u svemiru manifestacija samog božanstva, kako onda možemo reći ne bilo čemu na svijetu? Kako možemo reći ne surovosti, gluposti, prostoti, bezumnosti?"

A on je odgovorio: "Za Vas i za mene - put je reći da."

Nakon toga smo imali divan razgovor o toj temi prihvaćanja svih stvari. I to me je uvjerilo u osjećaju kojeg sam već imao, a to je, tko smo mi da sudimo? Čini mi se da je jedno od velikih učenja, također i Isusovo.

MOYERS: U klasičnom kršćanskom učenju materijalni se svijet treba prezirati, a život se treba iskupiti na drugom svijetu, na nebesima, gdje nam dolaze nagrade. Ali Vi kažete da ako prihvatite ono što ne odobravate, da time prihvaćate sâm svijet koji je ovog trenutka naša vječnost.

CAMPBELL: Da, to je ono što kažem. Vječnost nije neko kasnije vrijeme. Vječnost nije čak ni dugo vrijeme. Vječnost nema ništa s vremenom. Vječnost je ona dimenzija ovdašnjosti i sadašnjosti koja odsijeca svo mišljenje u vremenskim terminima. I ako ju nemate ovdje, nećete ju nigdje imati. Problem s nebesima jest, da će Vam tamo biti tako dobro, da nećete čak ni misliti o vječnosti. Imati ćete neprestani užitak u blaženoj viziji Boga. Ali doživljaj vječnosti upravo ovdje i sada, po svim stvarima, bez obzira mislili li o njima kao o dobru ili kao o zlu, jest funkcija života.

MOYERS: To je to.

CAMPBELL: To je to.

Bizon, špilja Lascaux

Niti tijelom, niti umom mi ne nastanjujemo svijet onih lovačkih rasa paleolitskih tisućljeća, čijim životima i načinu života mi unatoč tomu dugujemo same oblike naših tijela i strukturu našeg uma. Sjećanja na njihove životinjske poslanike još uvijek nekako moraju spavati unutar nas; jer ona se malo bude i komešaju kada se uputimo u divljinu. A bude se i kada, s osjećajem prepoznavanja, ulazimo u bilo koju od onih velikih oslikanih špilja.

III.

PRVI PRIPOVJEDAČI PRIČA

Životinjski poslanici Nevidljive sile više ne služe, kao u iskonskim vremenima, podučavanju i vođenju čovječanstva. Medvjedi, lavovi, slonovi, ibisi i gazele su u kavezima u našim zoološkim vrtovima. Čovjek nije više došljak u svijetu neistraženih ravnica i šuma, i naši neposredni susjedi nisu divlje zvjeri, nego druga ljudska bića, boreći se za dobra i prostor na planeti koja se bez konca i kraja okreće oko užarene lopte zvijezde. Niti tijelom, niti umom mi ne nastanjujemo svijet onih lovačkih rasa paleolitskih tisućljeća, čijim životima i načinu života unatoč tomu dugujemo sâme oblike naših tijela i strukturu našeg uma. Sjećanja na njihove životinjske poslanike još uvijek nekako moraju spavati unutar nas; jer ona se malo razbude i uskomešaju kada se uputimo u divljinu. A bude se i kada, s osjećajem prepoznavanja, ulazimo u bilo koju od onih velikih oslikanih špilja. Kojagod unutarnja tama da postoji, u koju su se šamani tih špilja spuštali u svome transu, ista mora ležati unutar nas samih, noću nas posjećujući u snu.

- Joseph Campbell,
The Way of the Animal Powers
(*Životinjske moći*)

* * * * * * *

MOYERS: Mislite li da je pjesnik Wordsworth bio u pravu kada je napisao:

Our birth is but a sleep and forgetting:
The soul that rises with us, our life's star,
Hath had elsewhere its setting,
And cometh from afar?
(Naše rođenje nije ništa doli počinak i zaboravljanje:
Duša koja raste s nama, naša životna zvijezda,
Imaše li ona negdje drugdje svoje sjedište,
I dodaše li ona izdaleka?)

Mislite li da je to tako?

CAMPBELL: Da, mislim tako. Ne u potpunoj zaboravnosti - to će reći, živci u našem tijelu nose sjećanja koja su oblikovala organizaciju našeg živčanog sustava u skladu s uvjetima okoliša i u skladu sa zahtjevima organizma.

MOERS: Što naše duše duguju drevnim mitovima?

CAMPBELL: Drevni mitovi su stvoreni da harmoniziraju dušu i tijelo. Duša može odlutati na čudne načine i želi stvari koje tijelo ne želi. Mitovi i obredi su načini stavljanja duše u sklad s tijelom i načina života s načinom koji diktira priroda.

MOYERS: Dakle te stare priče žive u nama?

CAMPBELL: One doista žive. Stadiji čovječjeg razvitka isti su danas kao što su bili i u drevnim vremenima. Kao dijete ste odgajani u svijetu discipline, poslušnosti, i ovisni ste o drugima. Sve to treba biti transcendirano kada dolazite u zrelost, tako da ne živite u ovisnosti nego sa samoodgovornim autoritetom. Ako ne možete prijeći taj prag, imate temelj za neuroze. Onda nakon što ste dobili svoj svijet, dolazi prag odstupanja - kriza otpusta, razdruživanje.

MOYERS: I ultimativno smrt?

CAMPBELL: I ultimativno smrt. To je ultimativno razdruživanje. Dakle, mit mora služiti obama ciljevima, uvođenju mlade osobe u život njegova svijeta - to je funkcija ideje iz narodne priče - a onda ga razdružiti. Ideja narodne priče izvlači iz ljuske elementarnu ideju, koja Vas vodi do Vašeg unutarnjeg života.

MOYERS: I ti mi mitovi govore kako su drugi prešli taj put, i kako ga ja mogu prijeći?

CAMPBELL: Da, a također i kakve su ljepote na putu. To sada osjećam, krećući se u svoje vlastite posljednje godine, znate - mitovi mi pomažu da se nosim s time.

MOYERS: Koja vrsta mitova? Dajte mi jedan primjer koji Vam je stvarno pomogao.

CAMPBELL: Na primjer, tradicija u Indiji o mijenjenju čitavog načina odijevanja, čak i mijenjanja vlastitog imena, kako prolazite iz jednog stadija u drugi. Kada sam se povukao u mirovinu i prestao predavati, znao sam da moram stvoriti novi način života, i promijenio sam način mišljenja o svome životu, upravo u terminima te predodžbe - krečući se iz sfere postignuća u sferu uživanja i cijenjenja i opuštajući se u divoti svega toga.

MOYERS: I onda je onaj konačni prolaz kroz crna vrata?

CAMPBELL: Pa, to nije uopće problem. Problem u srednjoj dobi života, kada je tijelo doseglo svoj vrhunac moći i počinje opadati, jest ne identificirati se s tijelom, koje slabi, nego sa svjesnošću koje je ono nositelj. To je nešto što sam naučio iz mitova. Što sam ja? Jesam li ja žarulja koja nosi svjetlo, ili sam ja svjetlo kome je žarulja samo sredstvo.

Jedan od psiholoških problema pri starenju jest strah od smrti. Ljudi se odupiru vratima smrti. Ali ovo tijelo je nositelj svjesnosti, i ako se možete identificirati sa svjesnošću, možete promatrati to tijelo kako kao stari automobil koji se polako raspada. Odlazi blatobran, odlazi guma, jedna stvar za drugom - ali to je predvidljivo. A onda, postupno, cijela stvar jednostavno zamre i svjesnost se pridružuje svjesnosti. Ona nije više u ovom konkretnom okolišu.

MOYERS: Dakle, ti mitovi imaju nešto za reći o starenju. Pitao sam to, jer se tako mnogo mitova odnosi na ovu prekrasnu mladost.

CAMPBELL: Grčki mitovi jesu. Kada mislimo o mitologiji, obično mislimo o grčkoj mitologiji ili o biblijskoj mitologiji. U obje te kulture pojavljuje se neka vrsta humanizacije mitskog materijala. Nalazimo vrlo jak naglasak na ljudskom, a osobito u grčkim mitovima, o čovjekoljubivosti i slavi prekrasne mladosti.

Ali, oni su cijenili i starost. U njima imate stare mudre ljude i mudrace kao poštivane karaktere u grčkom svijetu.

MOYERS: A u drugim kulturama?

CAMPBELL: One ne naglašavaju ljepotu mladosti do te mjere.

MOYERS: Rekli ste da slika smrti jest početak mitologije. Što pod time mislite?

CAMPBELL: Najraniji tragovi približno ičega sličnog mitološkom mišljenju povezani su s grobovima.

MOYERS: I oni sugeriraju da su ljudi vidjeli život, a onda ga najedanput nisu, te su se stoga čudili svemu tome?

CAMPBELL: Moralo je biti nekako tako. Morate si samo zamisliti kakvo bi Vaše vlastito iskustvo bilo. Sahranjivanje u grobovima s oružjem i žrtvama kako bi se osigurao nastavak života - to sigurno sugerira da je postojala osoba koja je bila živa i topla ispred Vas i koja sada tu leži, hladna i počinje trunuti. Nešto je tamo bilo, što nije tamo. Gdje je to sada?

MOYERS: Kada su po Vašem mišljenju ljudska bića prvi puta otkrila smrt?

CAMPBELL: Oni su po prvi puta otkrili smrt kada su po prvi puta postali ljudi, jer su umirali. Sada, životinje imaju iskustvo gledanja umiranja pripadnika svoje vrste. Ali, onoliko koliko mi znamo, one ne misle o tome nakon što se dogodi. I nema dokaza da su ljudska bića mislila o smrti na jedan značajan način sve do neandertalskog razdoblja, kada se prigodom pokapanja pojavljuje oružje i životinjske žrtve.

MOYERS: Što ta žrtvovanja znače?

CAMPBELL: To ne bih mogao znati.

MOYERS: Samo nagađanje.

CAMPBELL: Ne pokušavam nagađati. Znate, imamo strahovitu količinu informacija o tom predmetu, ali postoji crta gdje informacija staje. I ukoliko nemate pisma, ne znate što su ljudi mislili. Sve što imate su značajni ostaci jedne ili druge vrste. Možete unatrag ekstrapolirati, ali to je opasno. Međutim, znamo da grobnice uvijek uključuju ideju o kontinuiranom životu preko vidljivog, o ravni postojanja koja je preko vidljive ravni, i da ona nekako podupire vidljivu s kojom se moramo staviti u odnos. Rekao bih da je to temeljna tema svake mitologije - da postoji nevidljiva ravan koja podupire vidljivu.

MOYERS: Ono što ne znamo podupire ono što znamo.

CAMPBELL: Da. I ta ideja o nevidljivoj potpori je također povezana s vlastitim društvom. Društvo je postojalo prije Vas, ono će postojati i nakon što Vi odete, i Vi ste njegov član. Mitovi koji Vas povezuju s Vašom društvenom grupom, plemenski mitovi, potvrđuju da ste organ većeg organizma. Sámo društvo je organ većeg organizma, koje je krajolik, svijet u kojem se giblje pleme. Glavna tema u obredu je povezivanje pojedinca s većom morfološkom strukturom negoli što je to njegovo vlastito fizičko tijelo.

Čovjek živi time što ubija, i u svezi s time postoji osjećaj krivnje. Ukapanja sugeriraju da je moj prijatelj umro, i preživljava. Životinje koje sam ubio moraju također preživjeti. Prvobitni lovci obično su imali neku vrstu životinjskog božanstva - tehnički bi naziv bio životinjski gospodar, životinja koja je vodeća životinja. Životinjski gospodar šalje stado da bude ubijeno.

Vidite, temeljni lovački mit je neka vrsta saveza između životinjskog svijeta i ljudskog svijeta. Životinja daje voljno svoj život, s razumijevanjem da njezin život transcendira njezin fizički entitet i da će biti vraćena tlu ili majci kroz neki obred vraćanja u prijašnje stanje. I taj obred vraćanja u prijašnje stanje je povezan s glavnom lovnom životinjom. Indijancima američkih ravnica to je bio bizon. Na sjeverozapadnoj obali velike svetkovine odnosile su se na približavanje lososa. Kada odete u južnu Afriku, eland, predivna antilopa je glavna životinja.

MOYERS: A glavna životinja je -

CAMPBELL: - ona koja je glavni izvor hrane.

MOYERS: Dakle, u prvobitnim lovnim društvima izrasla je veza između ljudskih bića i životinja, koja je zahtijevala da jedno bude konzumirano od drugoga.

CAMPBELL: Takav je život. Čovjek je lovac, a lovac je grabežljiva zvijer. U mitovima, grabežljiva zvijer i životinja koju se lovi igraju dvije važne uloge. One predstavljaju dva vida života - agresivnog, ubijačkog, osvajačkog, stvaralačkog aspekta života, i drugog koji je građa, mogli biste reći, predmetna grada.

MOYERS: Sám život. Što se događa u odnosu između lovca i lovljenog?

CAMPBELL: Kao što znamo iz života Bushmana i iz odnosa američkih domorodaca prema bizonu, to je odnos štovanja, poštivanja. Na primjer, afrički Bushmani žive u pustinjskom svijetu. To je vrlo težak život, a lov u takvom okolišu je vrlo težak lov. Vrlo je malo drveta za masivne, snažne lukove. Bushmani imaju male lukove, a doseg leta strijelice je jedva tridesetak metara. Stijelica ima vrlo slab proboj. Ona jedva može probiti životinjsku kožu. Međutim, Bushmani neobično snažnim otrovom premazuju vrh strijelice, tako da te prekrasne životinje, elandi, umiru u boli tijekom jednog i pol dana. Nakon što je životinja pogođena i zbog otrova umire bolnom smrću, lovci moraju ispuniti određene tabue ne činjenja ovoga i ne činjenja onoga u nekoj vrsti "participacijske mistike", tajanstvenog sudjelovanja u smrti životinje, čije je meso postalo njihov život i čiju su smrt izazvali. Tu postoji poistovjeći-

vanje, mitološko poistovjećivanje. Ubijanje nije jednostavno klanje, to je obredni čin, kao što je i jedenje kada izgovarate molitve prije objeda. Obredni čin je priznavanje Vaše ovisnosti o dobrovoljnom davanju ove hrane Vama od strane životinje, koja je dala svoj život. Lov je obred.

Lovci na bizone maskirani u vučju kožu na podnožju Stjenjaka,
George Catlin, 1832.-39.

Kao što znamo iz života Bushmana i iz odnosa američkih domorodaca prema bizonu, odnos između lovca i lovljenog jest odnos štovanja, poštivanja.

MOYERS: A obred izražava duhovnu stvarnost.

CAMPBELL: On izražava da je to u suglasju s načinom prirode, a ne jednostavno s mojom vlastitom osobnom pobudom.

Rečeno mi je da kada Bushmani pripovijedaju svoje životinjske priče, oni ustvari i oponašaju različite životinje, glasajući se i izgovarajući riječi na način kao da ih same životinje izgovaraju. Oni o tim stvorenjima imaju blisko znanje i prijateljski susjedski odnos.

A onda za hranu ubijaju neke od njih. Znam neke rančere koji imaju kravu ljubimicu pored svih ostalih na ranču. Oni neće jesti meso te krave, jer bi jedenje mesa od prijatelja značilo neku vrstu kanibalizma. Ali domoroci su čitavo vrijeme jeli meso svojih prijatelja. Neka vrsta psihološke kompenzacije mora se postići, i mitovi pomažu u postizanju toga.

MOYERS: Kako?

CAMPBELL: Ti rani mitovi pomažu psihi da sudjeluje bez osjećaja krivnje ili straha u nužnim činima života.

MOYERS: I te velike priče sustavno spominju tu dinamiku na jedan ili drugi način - lov, lovac, lovljen i životinju kao prijatelja, kao glasnika Boga.

CAMPBELL: Točno. Uobičajeno životinja na koju se vreba postaje životinja koja je glasnik božanskog.

MOYERS: I završavate kao lovac koji ubija glasnika.

CAMPBELL: Ubijajući boga.

MOYERS: Prouzročuje li to krivnju?

CAMPBELL: Ne, krivnja je izbrisana mitom. Ubijanje životinje nije osobni čin. Vi obavljate rad prirode.

MOYERS: Krivnja je zbrisana mitom?

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Ali morate ponekad osjećati neku odvratnost prilikom samog čina ubijanja. Doista ne želite ubiti tu životinju.

CAMPBELL: Životinja je otac. Znate što frojdovci kažu, da je otac prvi neprijatelj, ako ste muškarac. Ako ste dječak, svaki neprijatelj je potencijalno, psihološki povezan s očinskom slikom.

MOYERS: Mislite li da je životinja postala očinska slika Boga?

CAMPBELL: Da. Činjenica je da je religiozno stajalište prema glavnoj životinji, stajalište štovanja i poštovanja, i ne samo to - nego i podvrgavanje nadahnuću te životinje. Životinja je ona koja donosi darove - duhan, mističnu lulu i tako dalje.

MOYERS: Mislite li da je to stvaralo probleme ranom čovjeku - da ubije životinju koja je bog, ili glasnik božji?

CAMPBELL: Apsolutno - to je i razlog zašto postoje obredi.

MOYERS: Kakve vrste obreda?

CAMPBELL: Obredi udobrovoljavanja i zahvalnosti životinji. Na primjer, kada je ubijen medvjed, postoji ceremonija hranjenja medvjeda komadićem njegova vlastita mesa. Onda slijedi mala ceremonija s medvjeđom kožom, stavljenom na neku vrstu prečke, kao da je on tu nazočan - i on jest nazočan, on za večeru poslužuje svoje vlastito meso. Vatra gori - i vatra je božica. Onda dolazi razgovor između planinskog boga, koji je medvjed, i božice vatre.

MOYERS: Što oni kažu?

CAMPBELL: Tko zna? Nitko ih ne čuje, ali se tamo odvija određeno druženje.

MOYERS: Ako špiljski medvjedi ne bi bili udobrovoljeni, životinje se ne bi pojavile, i primitivni lovci bi izgladnjeli do smrti. Oni su počeli zamjećivati neku vrstu moći o kojoj su ovisni, moći većoj od njihove vlastite.

CAMPBELL: Da. To je moć životinjskog gospodara, voljnost životinja da sudjeluju u toj igri. Među lovnim narodima diljem svijeta naći ćete vrlo blizak, pun razumijevanja, odnos prema glavnoj hranidbenoj životinji. Pa, eto, kada i mi sjedamo za obrok, zahvaljujemo Bogu što nam je dao hranu. Ti su se ljudi zahvaljivali životinji.

MOYERS: Dakle, udobrovoljavanje životinje s obredom slavljenja životinje bilo bi poput potkupljivanja mesara na tržnici.

CAMPBELL: Ne, ne mislim da bi to uopće bilo potkupljivanje. To je zahvaljivanje prijatelju za suradnju u međusobnom odnosu. I ako mu ne zahvalite, vrsta će postati uvrijeđena.

Postoje obredi koji su bili propisani za ubijanje životinja. Prije negoli lovac odlazi na ubijanje, on će na vrhu brda narisati sliku životinje koju namjerava ubiti. A taj brežuljak će biti na takvom mjestu da će ga pogoditi prve zrake izlazećeg sunca. Kada sunce izađe, lovac tamo čeka s malom skupinom ljudi kako bi obavio obrede. I kada svjetlo pogodi sliku životinje, lovčeva strijela leti točno uzduž tog svjetlosnog traka i pogađa narisanu životinju, a žena koja je tu nazočna da mu pomaže, podiže ruke i viče. Onda lovac odlazi i ubija životinju. I strijelica će biti upravo tamo gdje je bila na slici. Sljedeće jutro kada se diže sunce, lovac briše sliku životinje. To je nešto što je bilo učinjeno u ime prirodnog poretka, a ne u ime osobne namjere.

Postoji još jedna priča iz potpuno različite društvene sfere, iz sfere japanskog samuraja, japanskog ratnika, koji je imao dužnost osvetiti ubojstvo svoga lenskog gospodara. Kada je stjerao u kut čovjeka koji je ubio njegova gospodara, i kada je upravo zamahnuo svojim samurajskim mačem, čovjek u kutu, užasnut od straha, pljunuo je u ratnikovo lice. I ratnik je stavio mač u korice i otišao.

MOYERS: Zašto?

CAMPBELL: Jer se čovjek razljutio, te ako bi ubio čovjeka u ljutnji, to bi onda bio osobni čin. A on je morao učiniti sasvim drugu vrstu čina, neosobni čin odmazde.

MOYERS: Mislite li da je ova vrsta neosobnosti igrala neku ulogu u psihi lovca na Velikim ravnicama?

CAMPBELL: Da, svakako. Jer, nije li moralni problem ubiti nekoga i jesti tu osobu? Vidite, ti ljudi nisu mislili o životinjama na način na koji mi mislimo, kao na neku podvrstu. Životinje su barem jednake, a ponekad nas i nadmašuju.

Životinja ima moći koje ljudi nemaju. Šaman će, na primjer, često imati životinjskog duha zaštitnika, što će reći, duh neke životinjske vrste koji će mu biti potpora i učitelj.

MOYERS: Ali ako su ljudi u stanju zamišljati i vidjeti ljepotu i stvarati ljepotu iz odnosa, onda oni počinju nadmašivati životinje, zar ne?

CAMPBELL: Pa, ne mislim da oni misle toliko mnogo o superiornosti koliko o jednakosti. Oni pitaju životinje za savjet, i životinja postaje model kako živjeti. U tom slučaju, ona je superiorna. A katkada životinja postaje davatelj obreda, kao u legendi o podrijetlu bizona. Na primjer, tu jednakost možete vidjeti u temeljnoj legendi plemena Blackfoot, koja je ishodišna legenda njihovih bizonskih plesnih obreda kojima oni zazivaju suradnju životinja u ovoj igri života.

MOYERS: O čemu je riječ?

CAMPBELL: Pa, ta priča proizlazi iz problema kako naći hranu za veliku plemensku skupinu. Jedan način pribavljanja mesa za zimu bio bi tjeranje krda bizona prema visokoj litici tako da se životinje stropoštaju preko nje, te tako budu lagano pobijene na podnožju litice. To je poznato kao bizonski pad.

Ta priča plemena Blackfoot, govori o tome kako pleme davno, davno prije, nije moglo namamiti bizone da dođe na liticu. Bizoni bi se približili litici, a onda bi se okrenuli i vratili. Izgledalo je da pleme neće imati mesa za zimu.

Jednoga dana, kći iz jedne od plemenskih kuća, ustala se rano ujutro kako bi donijela vode za obitelj i slučajno je pogledala uvis uz liticu. Tamo na litici bio je bizon. I ona mu reče: "Oh, kada bi barem jedan od Vas prešao rub litice, udala bih se za jednog od Vas."

Na njezino iznenađenje, oni su svi počeli prelaziti. To je bilo iznenađenje broj jedan. Iznenađenje broj dva je bilo, kada je jedan stari bizon, šaman stada, došao i rekao: "U redu, djevojčugo, odlazimo."

"Oh, ne," kaže ona.

"Oh, da," kaže on, "ti si dala svoje obećanje. Mi smo se držali našeg obećanja. Pogledaj tu na sve moje rođake - mrtve, sada idemo."

I tako, obitelj se ujutro ustane i gleda uokolo, i gdje je Minnehaha? Otac gleda dolje po tlu - znate kako to Indijanci čine, on može vidjeti po otiscima stopala - i kaže: "Otišla je s bizonom. I dovest ću ju natrag."

I tako on obuče svoje mokasine, uzme svoj luk i strijelu i ode u potragu preko ravnica. Prešao je već poprilično udaljenost, kada je osjetio da bi mu bilo dobro sjesti i odmoriti se. I tako on sjedne i počne promišljati što bi trebao učiniti, kada naiđe svraka, jedna od onih pametnih ptica koje imaju šamanska svojstva.

MOYERS: Čarobnjačka svojstva.

CAMPBELL: Da. I Indijanac joj kaže: "O prekrasna ptico, je li moja kći pobjegla s bizonom? Jesi li ju vidjela? Hoćeš li poći u lov uokolo i pogledati ako ju možeš pronaći negdje u ravnicama?"

A svraka kaže: "Pa, jedna ljupka djevojka nalazi se baš tamo s bizonima, ne baš daleko odavde."

"Dobro, kaže čovjek, "hoćeš li otići do nje i reći joj da ju tata čeka ovdje kod bizonske kaljuže?"

I tako svraka odleti i nađe djevojku koja je bila tamo među bizonima. Oni svi spavaju, a ona plete ili tako nešto. I svraka joj se približi i kaže joj: "Otac te čeka tamo kod kaljuže."

"Oh," kaže ona, "to je strašno. To je vrlo opasno. Ti će nas bizoni pobiti. Reci mu da čeka i da ću doći. Nešto ću već smisliti."

Sada, njezin suprug-bizon je pored nje, i on se probudi, skine svoj rog i kaže: "Odi do kaljuže i donesi mi piće."

Tako ona uzme rog i ode, i tamo je njezin otac. On ju zgrabi za ruku i kaže: "Dođi!"

Ali ona kaže: "Ne, ne, ne! To je prava opasnost. Čitavo krdo će poći za nama. Trebam nekako cijelu tu stvar razraditi. Dopusti mi da se sada jednostavno vratim."

I tako ona uzme vodu i ode natrag. A bizon kaže: "Fe, fi, fo, fum, njušim krv Indijanca" - znate, tu vrstu stvari. A ona kaže da nema ničega takvog. A on kaže: "Da, doista njušim!" I on bizonski rikne, i svi se bizoni ustanu, i svi podignutih repova počnu plesati spori bizonski ples, odu do tamo, i pregaze na smrt tog jadnog čovjeka, tako da on posve nestade. On jednostavno bude izgažen u komadiće. Sve nestade. Djevojka plače, a njezin muž-bizon kaže: "Tako, ti plaćeš."

"Da," kaže ona, "on je bio moj tata."

"Dobro," kaže on, "a što je s nama? Tamo su naša djeca, na dnu litice, naše supruge, naši roditelji - a ti plačeš zbog svoga oca." No, on je očito bio samilostan bizon, i reče: "U redu, ako možeš svoga tatu privesti natrag u život, pustit ću te."

I tako se ona obrati svraki i kaže: "Molim te kljucaj uokolo i pogledaj ako možeš naći mali komadić tate." I tako svraka učini to i konačno nađe komadić kralješka, jednu malu koščicu. I djevojka kaže: "To je dovoljno." I ona stavi kost na tlo i pokrije ju sa svojim pokrivačem i zapjeva pjesmu oživljavanja, čarobnu pjesmu velike moći. I uskoro - da, pod pokrivačem se nađe čovjek. Ona pogleda. "U redu, to je tata!" Ali on još ne diše. Ona otpjeva još nekoliko stihova. Kakvagod da je bila ta pjesma, on ustade.

Bizoni su zapanjeni. I oni kažu: "Dobro, zašto to ne učiniš za nas? Mi ćemo te podučiti našem bizonskom plesu, i kada budete ubijali naše obitelji, pleši taj ples i pjevaj ovu pjesmu, i mi ćemo se svi vratiti ponovno živjeti."

I to je temeljna ideja - da je kroz obred dosegnuta ona dimenzija, koja transcendira vremensko i iz koje dolazi život i u koju se natrag vraća.

MOYERS: Što se dogodilo prije stotinu godina kada je bijeli čovjek došao i pobio tu životinju štovanja?

CAMPBELL: To je bilo oskvrnuće sakramenata. Možete na mnogim slikama George Catlina s početka devetnaestog stoljeća, koje prikazuju Velike zapadne ravnice, doslovce vidjeti tisuće bizona svuda uokolo. A onda, tijekom sljedećih pola stoljeća, graničari, opremljeni puškama repetirkama, pobili su čitava krda, uzimajući jedino kožu za prodaju i ostavljajući tijela da tamo trunu. To je bilo svetogrđe.

MOYERS: To je pretvorilo bizona od "ti" -

CAMPBELL: - u "to."

MOYERS: Indijanci su oslovljavali bizona s "ti", on je bio predmet štovanja.

CAMPBELL: Indijanci su sav život oslovljavali s "ti" - drveće, kamenje, sve. Vi možete bilo što osloviti s "ti", i ako to činite, možete osjetiti promjenu u svojoj vlastitoj psihologiji. Ego koji vidi "tebe" nije isti ego koji vidi "to". I kada idete u rat s narodom, problem je novina da onaj drugi narod pretvaraju u "to."

MOYERS: To se također događa i u braku, zar ne? A događa se i s djecom, također.

CAMPBELL: Katkada se "ti" preokrene u "to", i ne znate što je odnos. Indijanski odnos prema životinjama je u suprotnosti s našim odnosom prema životinjama, gdje mi vidimo životinje kao niži oblik života. U Bibliji nam je rečeno da smo mi gospodari. Za lovačke narode, kako

rekoh, životinja je na mnogo načina viša. Pawnee Indijanac je rekao: "U početku svih stvari, mudrost i znanje je u životinji. Jer Tirawa, Onaj Iznad, nije govorio izravno čovjeku. On je poslao izvjesne životinje da čovječanstvu kažu da se on pokazao kroz zvijer. I da bi čovjek trebao učiti od njih, i od zvijezda i Sunca i Mjeseca."

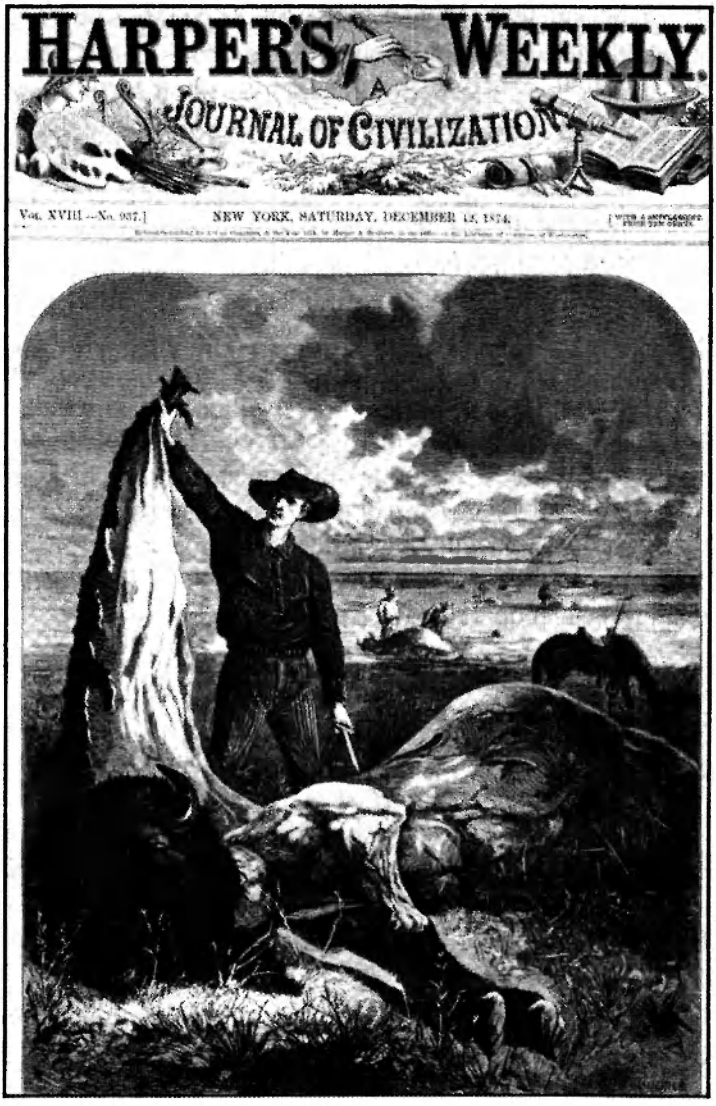

Ubijen zbog kože, Harper's Weekly, December 12, 1874.

Tijekom sljedećih pola stoljeća, graničari su pobili čitava krda, uzimajući samo kožu za prodaju, a ostavljajući tijela da trunu. To je bilo svetogrđe. Ono je pretvorilo bizona od "ti" na "to."

MOYERS: Dakle u danima čovjeka-lovca počeli smo osjećati gibanje mitske imaginacije, divotu stvari.

CAMPBELL: Da. dogodio se nagli procvat veličanstvene umjetnosti i svih dokaza koje trebate za mitsku imaginaciju u punom obliku.

MOYERS: Pri gledanju na ta primitivna umjetnička djela prestanete li ikada misliti o njima kao o umjetničkim predmetima i umjesto toga mislite o ljudima, muškarcima i ženama, koji tamo stoje slikajući ili stvarajući? Sebe ponekad ulovim spekulirajući o tome - tko je bio on ili ona?

Shoshonska odjeća od kože losa.

Indijanci su sav život oslovljavali s "ti" - drveće, kamenje, sve. Vi možete bilo što osloviti s "ti", i ako to činite, možete osjetiti promjenu u svojoj vlastitoj psihologiji

CAMPBELL: To je što Vas pogodi kada ulazite u drevne špilje. Što im je bilo na umu dok su stvarali te slike? Kako su se popeli tamo gore? I kako su išta vidjeli? Jedino svjetlo koje su imali bila je mala treperava baklja.

I uz dužno poštovanje na problem ljepote - je li ta ljepota bila namjeravana? Ili je to nešto što je prirodan izraz prekrasnog duha? Je li ljepota ptičje pjesme namjerna? U kojem smislu je ona namjerna? Ili, je li to izraz ptice, ljepote ptičjeg duha, mogli biste reći? O toj umjetnosti vrlo često mislim na taj način. Do kojeg stupnja je umjetnikova namjera bila ono što nazivamo "estetikom" ili do kojeg stupnja je bila izražajna? I do kojeg stupnja je umjetnost nešto što su oni jednostavno naučili činiti na taj način?

Kada pauk plete svoju prekrasnu mrežu, ljepota dolazi iz paukove prirode. To je instinktivna ljepota. Koliko se mnogo ljepote naših vlastitih života odnosi na ljepotu da smo živi? Koliko je mnogo toga svjesno i namjerno? To je veliko pitanje.

MOYERS: Recite mi, čega se prisjećate iz vremena kada ste prvi puta ugledali te oslikane špilje.

CAMPBELL: Ne želite otići iz njih. Tu dolazite u golemu odaju, poput katedrale, sa svim tim naslikanim životinjama. Mrak je nezamisliv. Tamo smo bili s električnim svjetlima, ali u nekoliko prigoda, čovjek koji nam je pokazivao sve to, utrnuo je svjetlo, i imate osjećaj da nikada u životu niste bili u većoj tami. To je bilo - ne znam, potpuna bespomoćnost. Ne znate gdje ste, bez obzira gledate li prema sjeveru, jugu, istoku ili zapadu. Svaka orijentacija je nestala i nalazite se u tami koja nije nikada vidjela sunca. Onda opet upale svjetla, i vidite te veličanstveno naslikane životinje. I one su naslikane sa živošću tinte na svili u japanskom slikarstvu - znate, upravo tako. Bik koji će biti šest metara dugačak, i slikan tako da će mu butovi biti predstavljeni izbočinama na stijeni. Oni uzimaju u obzir čitavu stvar.

MOYERS: Vi ih zovete hramskim špiljama.

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Zašto?

CAMPBELL: Hram je krajobraz duše. Kada uđete u katedralu, selite se u svijet duhovnih slika. To je majčinska maternica Vašeg duhovnog života - majka crkva. Sve forme uokolo u njoj imaju duhovnu vrijednost.

E sad, u katedrali su slikarije u antropomorfnom obliku. Bog i Isus i sveci i sve je u ljudskom obliku. A u špiljama su slike u životinj-

skom obliku. Ali to je ista stvar, vjerujte mi. Oblik je sekundaran. Poruka je ono što je važno.

MOYERS: A poruka špilja?

CAMPBELL: Poruka špilja jest o odnosu vremena prema vječnim silama, koji se na neki način treba iskusiti na tom mjestu.

MOYERS: Za što su rabljene te špilje?

Kraljevski portal, zapadna strana,
katedrala u Chartresu, 1145.-55,

Kada uđete u katedralu, selite se u svijet duhovnih slika u ljudskom obliku. U špiljama su slike u životinjskom obliku. Ali to je ista stvar. Oblik je sekundaran. Poruka je ono što je važno.

CAMPBELL: Znanstvenici spekuliraju da one imaju neke veze s inicijacijom dječaka u lov. Dječaci su morali naučiti ne samo loviti nego i kako poštivati životinje, i kakve obrede izvoditi, i kako u svojim vlastitim životima ne biti više mali dječaci nego odrasli ljudi. Ti lovovi, vidite, bili su vrlo, vrlo opasni. Te špilje su bile obredna svetišta prvobitnog čovjeka gdje su dječaci prestajali biti sinovi svojih majki, i postajali očevi sinovi.

MOYERS: Što bi se meni dogodilo kao djetetu da sam prošao kroz te obrede?

CAMPBELL: Pa, ne znamo što su oni radili u špiljama, ali znamo što rade domoroci u Australiji. Kada dječak postane malo nestašan tako da se njime ne može više vladati, jednog lijepog dana muškarci preuzimaju ulogu, a oni su goli osim što nose male trakice od perja bijele ptice koje su prilijepljene na njihova tijela uporabom vlastite krvi kao ljepila. Oni mašu čegrtaljkama, koje su glasovi duhova, i muškarci dolaze kao duhovi.

Dječak pokušava naći utočište kod majke, i ona se pravi da ga štiti. Ali muškarci ga jednostavno odnose. Majka nije više dobra, vidite. Ne možete ići natrag Majci, u drugom ste polju.

Onda se dječake odvede na muško sveto tlo, i tamo ih se doista stavlja na muke - obrezivanje, subincizija, pijenje muškarčeve krvi i tako dalje. Baš kao što su pili majčino mlijeko kao djeca, tako sada piju muškarčevu krv. Oni su preobraćeni u odrasle muškarce. Dok to traje, pokazuju im se prizori mitoloških epizoda iz velikih mitova. Bivaju podučavani mitologiju plemena. Onda, na koncu svega toga, dovede ih se natrag u selo, gdje svakoga od njih čeka već odabrana djevojka kojom će se oženiti. Dječak se sada vratio natrag kao muškarac.

On je odvojen od svoga djetinjstva, a njegovo je tijelo žrtvovano, a obrezivanje i subincizija su provedeni u djelo. On sada ima tijelo muškarca. Nakon ovakvog događaja nema mogućnosti povratka u dječaštvo.

MOYERS: Ne vraćate se Majci.

CAMPBELL: Ne, ali u našim životima, mi nemamo ništa poput toga. Možete imati čovjeka od četrdesetipet godina starosti koji je još uvijek poslušan prema svome ocu. Tada on ide psihoanalitičaru, koji za njega obavlja posao oslobađanja.

MOYERS: Ili ide u kino.

CAMPBELL: To bi mogao biti naš pandan mitološkim ponovnim odigravanjima - osim što mi, kada idemo u proizvodnju filma, nemamo istu vrstu promišljenja koja ide uz inicijacijski obred.

MOYERS: Ne, ali s obzirom na odsutnost inicijacijskih obreda, koji su uvelike nestali iz našeg društva, svijet imaginacije projiciran na to platno, čak i na pogrješan način, služi da kaže tu priču, zar ne?

CAMPBELL: Da, ali ono što je za nas nezgodno jest da mnogi ljudi, koji pišu te priče, nemaju osjećaj svoje odgovornosti. Te priče stvaraju ili lome živote. Ali filmovi se jednostavno rade da se zaradi novac. Tu nema one vrsta odgovornosti koju nalazimo kod svećenika prigodom obreda. To je jedan od naših problema danas.

MOYERS: Mi danas nemamo nijedan od tih obreda, zar ne?

CAMPBELL: Bojim se da nemamo. Tako da ih mladež sama izmišlja, te stoga imate te razbojničke gangove, i tako dalje - koji predstavljaju samoiskazanu inicijaciju.

MOYERS: Dakle, mit se odnosi izravno na ceremoniju i plemenski obred, i odsutnost mita može značiti kraj obreda.

Domorodački obred obrezivanja.

U primalnim obredima inicijacije, dječak je odvojen od svoga djetinjstva, a njegovo je tijelo žrtvovano. Sada on ima tijelo muškarca. Nakon ovakvog događaja nema mogućnosti povratka natrag u dječaštvo.

CAMPBELL: Obred je odigravanje mita. Sudjelovanjem u obredu, sudjelujete u mitu.

MOYERS: Što odsutnost tih mitova znači danas za dječake?

CAMPBELL: Pa, obred krizme jest današnji pandan tim obredima. Kao katolički dječak, Vi izabirete Vaše krizmano ime, ime po kojem ćete biti potvrđeni. Ali umjesto da budete žrtvovani i da Vam se izbije zub, biskup Vam se nasmiješi i podraga Vas po obrazu. To je svedeno na to. Ništa Vam se nije dogodilo. Židovski pandan je bar mitzvah. Ima li to nekog učinka na psihološku preobrazbu, pretpostavljam da ovisi o pojedinačnom slučaju. Ali u onim starim vremenima nije bilo problema. Dječak je izašao s različitim tijelom, i on je doista prošao kroz nešto.

MOYERS: Što je sa ženskama? Većina likova u hramskim špiljama su muškarci. Nije li to bila neka vrsta tajnog društva za muškarce?

CAMPBELL: To nije bilo tajno društvo, to je jednostavno značilo da su dječaci morali proći kroz to. Naravno da ne znamo točno što se događalo ženama u tom razdoblju, jer je vrlo malo dokaza koji bi nam to rekli. Ali u današnjim elementarnim kulturama djevojka postaje žena sa svojom prvom menstruacijom. Njoj se to dogodi. Priroda to za nju učini. I tako je ona prošla kroz preobrazbu, i što je njezina inicijacija? Tipično je da sjedi u maloj kolibi izvjestan broj dana i spozna što je.

MOYERS: Kako to čini?

CAMPBELL: Tamo sjedi. Sada je žena. A što je žena? Žena je sredstvo života. Život ju je preuzeo. Žena je sve ono što on jest - rada i prehranjuje. Ona je po svojim moćima istovjetna sa zemljanom božicom, i ona to mora o sebi spoznati. Dječak nema takvu vrstu događanja, tako da on mora biti pretvoren u muškarca i dobrovoljno postati sluga nečega puno većeg od njega samog.

MOYERS: To je kada mitska imaginacija, koliko ja znam, počinje djelovati.

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Koje su bile glavne teme te ere? Smrt?

CAMPBELL: Tajna smrti je jedna od njih - koja uravnotežuje temu tajne života. To je ista tajna u svoja dva vida. Sljedeća tema jest odnos ovoga prema životinjskom svijetu, koji umire i ponovno živi.

Zatim postoji motiv pribavljanja hrane. Tu je odnos žene prema

prirodi vanjskog svijeta. Onda moramo uzeti u obzir problem preobrazbe djece u odrasle. Ta preobrazba jest fundamentalna briga tijekom čitavog obrednog života ljudi. Mi to imamo danas. Zatim postoji problem pretvaranja djece kojom se ne može upravljati, koja izražavaju naivne impulse prirode, u članove društva. To zahtijeva puno rada. Ti ljudi nisu mogli tolerirati bilo koga tko ne slijedi pravila. Društvo ih nije moglo poduprijeti. Oni bi ga ubili.

MOYERS: Jer su bili prijetnja zdravlju cjeline?

CAMPBELL: Pa, naravno. Oni su bili poput raka, nešto što je razdiralo tijelo. Te plemenske grupe su svo vrijeme živjele na rubu.

MOYERS: Pa ipak i tako na rubu oni su počimali postavljati fundamentalna pitanja.

CAMPBELL: Da. Ali stajalište prema umiranju nije uopće bilo poput našeg. Pojam transcendentnog svijeta se stvarno uzimalo ozbiljno.

MOYERS: Jedan važan dio drevnog obreda jest da Vas je on načinio članom plemena, članom zajednice, članom društva. Povijest Zapadne kulture pokazuje nam stalno proširenje razdvojenosti sebstva od društva. "Ja" prvo, pojedinac prvo.

CAMPBELL: Ne bih rekao da je to karakteristika Zapadne kulture u svoj njezinoj cijelosti, jer razdvajanje nije razdvajanje samo sirovog biološkog entiteta. Uvijek je, sve do nedavno, postojao duhovni smisao. Evo, kada pogledate stare filmske vrpce o uvođenju u dužnost predsjednika Sjedinjenih Država, vidite ga kako nosi cilindar. Predsjednik Wilson je, čak i u njegovo doba, nosio cilindar. On nije nosio cilindar u svome svakodnevnom životu. Ali, kao predsjednik, on je u takvoj situaciji imao obredni aspekt. Sada je to sasvim drugačije i imamo situaciju kasnećeg Johnnya koji na inauguraciju dolazi izravno s golf igrališta, znate, te sjeda s Vama i govori o tome hoćemo li ili nećemo imati atomske bombe. To je sasvim drugačiji stil. Dogodilo se sužavanje obreda. Čak i u rimokatoličkoj crkvi, moj Bože - preveli su misu s obrednog jezika na jezik koji u sebi nosi puno domaćinskih asocijacija. Latinski jezik mise bio je jezik koji Vas je bacao *van* iz polja domaćinskog. Oltar je bio okrenut tako da ste gledali svećenikova leđa i Vi ste se s njim obraćali prema van. Sada su oltar okrenuli - to izgleda poput predstave koju izvodi Julie Child - sve domek i ugoda.

MOYERS: I sviraju gitaru.

CAMPBELL: Sviraju gitaru. Zaboravili su da je funkcija obreda da Vas vine, a ne da Vas umota i vrati tamo gdje ste bili čitavo vrijeme.

MOYERS: I obred ženidbene ceremonije izbacuje Vas prema drugima.

CAMPBELL: To sigurno stoji. Ali obredi koji su nekada prenosili unutarnju realnost sada su samo forma. To je istinito i za društvene obrede kao i za osobne ženidbene obrede.

Laponska svadbena fotografija

Obredi koji su nekada prenosili unutarnju realnost sada su samo forma. To je istinito i za društvene obrede kao i za osobne ženidbene obrede.

MOYERS: Tako mogu i vidjeti zašto su u nekom smislu religijske poduke mnogim ljudima postale nešto zastarjelo.

CAMPBELL: Kada je u pitanju obred, on se mora držati na životu. Tako je mnogo naših obreda mrtvo. Strahovito je zanimljivo čitati o primitivnim, elementarnim kulturama - kako one čitavo vrijeme preobražavaju narodne priče, mitove, u izrazima okolnosti. Ljudi se sele iz jednog kraja, recimo gdje je vegetacija glavni izvor hrane, u ravnice.

Većina naših ravničarskih Indijanaca iz razdoblja konjojašućih Indijanaca, originalno je pripadala mississipijskoj kulturi. Živjeli su uzduž Mississipija u naseljenim gradovima i selima, koja su se temeljila na ratarstvu.

A onda su od Španjolaca primili konje, što im je omogućilo da se usude poći u ravnice i svladaju tehniku lova na krda bizona. U to se doba mitologija preobržava od vegetacijske mitologije na bizonsku mitologiju. Možete ispod mitologija Dakota Indijanaca, Pawnee Indijanaca, Kiowa i drugih, vidjeti strukturu ranijih vegetacijskih mitologija.

MOYERS: Kažete da okoliš oblikuje priču?

CAMPBELL: Ljudi odgovaraju na okoliš, vidite. Ali sada imamo tradiciju koja ne odgovara na okoliš - ona dolazi od nekud drugdje, iz prvog tisućljeća p.n.e. Ona nije asimilirala kvalitete naše moderne kulture, nove moguće stvari i nove vizije svemira.

Mit se mora držati živim. Ljudi koji ga mogu održati živim su umjetnici jedne ili druge vrste. Funkcija umjetnika jest mitologizacija okoliša i svijeta.

MOYERS: Vi, znači, mislite da su umjetnici stvaratelji mita naših dana?

CAMPBELL: Stvaratelji davnih mitova su pandani našim umjetnicima.

MOYERS: Oni oslikavaju zidove, oni izvode obrede.

CAMPBELL: Da. U njemačkom postoji stara romantičarska ideja, *das Volk dichtet*, koja kaže da ideje i pjesništvo tradicionalnih kultura dolaze iz naroda. Međutim, to ne stoji. Oni dolaze iz iskustva elite, od iskustva osobito nadarenih ljudi, čije su uši otvorene za pjesme svemira. Ti ljudi govore narodu, i od naroda dolazi odgovor, koji je onda shvaćen kao međusobno utjecanje. Ali prvi poticaj u oblikovanju pučke tradicije dolazi odozgo, a ne odozdo.

MOYERS: U tim ranim elementarnim kulturama, kako ih Vi nazivate, tko bi bio ekvivalent današnjih pjesnika?

CAMPBELL: Šamani. Šaman je osoba, muška ili ženska, koja je u svojem kasnom djetinjstvu ili ranoj mladosti imala neki strašan psihološki doživljaj koji ju je potpuno okrenuo prema unutra. To je neka vrsta šizofrenog rasprsnuća. Otvara se čitava nesvjesnost i šaman pada u nju. To šamanovo iskustvo opisano je mnogo, mnogo puta. Ono se zbiva od Sibira preko Amerika sve dolje do Ognjene zemlje.

MOYERS: I ekstaza je dio toga.

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Ples u transu, na primjer, u bušmanskom društvu.

CAMPBELL: Tu postoji fantastičan primjer nečega. Bushmani žive u pustinjskom svijetu. To je vrlo težak život, život velike, velike napetosti. Muški i ženski pripadnici su na discipliniran način odvojeni. To dvoje

Sibirski šaman.

Šaman je osoba, muška ili ženska, koja je u svojem kasnom djetinjstvu ili ranoj mladosti imala neki strašan psihološki doživljaj, koji ju je potpuno okrenuo prema unutra. To je neka vrsta šizofrenog rasprsnuća. Otvara se čitava nesvjesnost i šaman pada u nju. Opis tog šamanovog iskustva nađen je od Sibira preko Amerika sve dolje do Ognjene zemlje.

se jedino u plesu pojavljuju zajedno, i to na ovaj način. Žene sjede u krugu ili u maloj skupini i udaraju po svojim bedrima, stvarajući tempo za ples muškaraca oko njih. Žene su središte oko kojeg plešu muškarci. One kontroliraju ples i sve ono što se događa s muškarcima putem svoga vlastitog pjevanja i udaranja bedara.

MOYERS: Koji je značaj toga što žene kontroliraju ples?

CAMPBELL: Pa, žena je život, a muškarac je sluga života. To je temeljna ideja u tim stvarima. Tijekom kruženja u plesu, što oni čine čitavu noć, jedan od muškaraca će iznenada izdahnuti. On doživljava ono što bismo mogli nazvati zaposjednuće. Ali ono je opisano kao bljesak, neka vrsta udara groma ili munje, koji prolazi od područja karlice preko kičme u glavu.

MOYERS: To je opisano u Vašoj knjizi *The Way of the Animal Powers* (*Životinjske moći*) - ovdje:

CAMPBELL: "Kada ljudi pjevaju, ja plešem. Ulazim u zemlju. U nju ulazim na mjestu koje je poput mjesta gdje ljudi piju vodu. Putujem dugim putem, jako daleko." On je sada upao u trans, i ovo je opis doživljaja. "Kada izlazim na površinu, već se penjem, penjem se po konopcima, po konopcima koji se nalaze tamo na jugu. Penjem se po jednom i napuštam ga, onda se penjem po drugom. Onda napuštam njega i prelazim na drugi... I kada stižeš na Božje mjesto, smanjuješ se. Smanjio si se. Na Božje mjesto dolaziš malen. Tamo činiš ono što moraš činiti. Onda se vraćaš tamo gdje se svi nalaze i skrivaš svoje lice. Svoje lice skrivaš tako da ništa ne vidiš. Primičeš se, primičeš se, primičeš se i konačno ponovno ulaziš u svoje tijelo. Svi ljudi koje su ostali iza, čekaju te - strahuju za tebe. Ulaziš, ulaziš u zemlju i vraćaš se kako bi ušao u kožu svoga tijela... I kažeš 'he-e-e-e!' To je zvuk tvoga povratka u tvoje tijelo. Onda počinješ pjevati. *Ntum*-gospodari su svuda uokolo." *Ntum* je natprirodna sila. "Oni uzimaju prah i pušu ga - Pf! Pf!" - u tvoje lice. Čvrsto ti drže glavu i pušu ti po obje strane lica. Na taj način ponovno uspijevaš biti živ. Prijatelji, ako Vam oni to ne učine, umirete... Jednostavno umrete i mrtvi ste. Prijatelji, to je ono što on čini, taj *ntum* što ja sada činim, taj *ntum* kojeg ja ovdje plešem."

Moj Bože! Taj je čovjek doživio iskustvo jednog čitavog drugog područja svjesnosti! U tim doživljajima, kako izgleda, oni lete kroz zrak.

MOYERS: On onda postaje šaman.

CAMPBELL: Ne u toj kulturi. On postaje plesač u transu. Svi muškarci su potencijalno u transu.

MOYERS: Ima li nešto poput ovog zajedničko s iskustvom naše kulture? Mislim poglavito na iskustva ponovno-rodenog u našoj južnjačkoj kulturi.

CAMPBELL: Moralo bi biti. Ovo je stvarni doživljaj prolaza kroz zemlju u područje mitoloških mentalnih slika, ka Bogu, ka mjestu moći. Ne znam što je iskustvo ponovno-rodenog kršćanina. Pretpostavljam da su srednjovjekovni vizionari, koji su imali viđenja Boga i sa sobom donijeli natrag priče o tome, imali iskustvo usporedivo tome.

MOYERS: U tom iskustvu je osjećaj ekstaze, zar ne?

CAMPBELL: Onako kako nam je opisano, uvijek je ekstaza.

MOYERS: Jeste li ikada vidjeli takav obred? Takvo događanje? Jeste li ikada poznavali takvu vrstu ekstaze ili bili njezinim svjedokom?

CAMPBELL: Ne nisam. Imam prijatelje koji su proveli dosta vremena na Haitiju i tamo stvarno sudjelovali u *voodoo* obredima, kada ljudi postaju zaposjednuti. A postoje i plesovi kojima se simulira ekstaza. Stara je zamisao da se u ratu podivlja, da se ratnike uzbudi prije negoli idu u bitku. Oni bi u bitki trebali biti u stanju transa - u bojnom ludilu.

MOYERS: Je li to jedini način da se iskusi nesvjesnost?

CAMPBELL: Ne, drugi način se događa kao proboj za ljude koji nisu mislili na taj način - i onda im dođe, poput kakvog praska.

MOYERS: A onaj, koji je imao to psihološko iskustvo, to traumatično iskustvo, tu ekstazu, postao bi tumač drugima o ne viđenim stvarima.

CAMPBELL: On bi postao tumač baštine mitološkog života, mogli biste reći - da.

MOYERS: A što ga vuče u to?

CAMPBELL: Najbolji primjer koji znam i kojim bih mogao pomoći odgovoriti na to pitanje jest iskustvo Black Elka.

Black Elk je bio mladi dječak iz plemena Siouxa, star oko devet godina. To se dogodilo prije negoli se američka konjica susrela sa Siouxima, koji su bili veliki narod ravnica. Dječak se razbolio, bio je psihički bolestan. Njegova obitelj kazuje tipičnu šamansku priču. Dijete se počelo tresti i postalo je nepokretno. Obitelj se strašno zabrinula u svezi toga, te su poslali po šamana, koji je u svojoj mladosti imao slično iskustvo, da dođe kao neka vrsta psihoanalitičara i izvuče mladca iz toga stanja. Ali umjesto da je dječaka oslobodio od božanstava, šaman ga je prilagodio božanstvima, a božanstva sebi. To je različit problem

od onog kojeg susrećemo u psihoanalizi. Mislim da je to bio Nietzsche koji je rekao: "Budite pažljivi kako pri izbacivanju vraga ne izbacite ono najbolje što je u Vama." Ovdje su božanstva na koja se naišlo - moći, nazovimo ih tako - zadržana. Veza je održana, nije prekinuta. I ti su ljudi onda postali duhovni savjetnici i darovatelji svojim narodima.

Dakle, ono što se dogodilo s tim mladim dječakom, bilo je da je on imao proročko viđenje o strašnoj budućnosti svoga plemena. To je bilo viđenje onoga što je on nazvao "obruč" nacije. U viđenju, Black Elk je vidio da je obruč njegove nacije bio jedan od mnogih obruča, što je nešto što mi još uopće nismo spoznali. On je vidio suradnju svih obruča, sve nacije u velikoj procesiji. Ali više od toga, viđenje je bilo doživljavanje samoga sebe u hodanju kroz carstva duhovnih slikovnih krajobraza, koji su pripadali njegovoj kulturi, i asimiliranja njihovog smisla. Dolazi se do jedne velike izjave, koja je za mene ključna izjava za razumijevanje mita i simbola. On kaže: "Vidio sam sebe na središnjoj planini svijeta, najvišem mjestu, i imao sam viđenje, jer sam gledao na sveti način svijeta." A sveta središnja planina bila je Harney Peak u Južnoj Dakoti. I onda on kaže: "Ali, središnja planina je svugdje."

To je prava mitološka spoznaja. Ona pravi razliku između lokalne kultne slike, Harney Peak-a, i njezina značenja kao središta svijeta. Središte svijeta je *axis mundi*, središnja točka, motka oko koje se sve okreće. Središnja točka svijeta jest točka gdje su mir(ovanje) i pokret zajedno. Pokret je vrijeme, ali mir(ovanje) je vječnost. Spoznajući kako je taj trenutak Vašeg života stvarno trenutak vječnosti i iskusivši vječni aspekt onoga što radite u vremenskom doživljaju - to je mitološko iskustvo.

Dakle, je li središnja planina svijeta Jeruzalem? Rim? Benares? Lhasa? Ciudad Mexico?

MOYERS: Taj je indijanski dječak rekao da postoji svjetleća točka, gdje se sve crte ukrštaju.

CAMPBELL: To je točno ono što je on rekao.

MOYERS: I on je rekao da Bog nema opsega?

CAMPBELL: Postoji definicije Boga koju su mnogi filozofi ponovili. Bog je jedna shvatljiva sfera - sfera znana umu, a ne osjetima - čije je središte svugdje i čiji je opseg nigdje. A središte, Bill, upravo je tu gdje sjedite. A drugo je točno tu gdje ja sjedim. I svaki od nas je manifestacija te misterije. To je lijepa mitološka spoznaja koja Vam na neki način daje osjećaj tko ste i što ste.

MOYERS: Dakle, to je metafora, slika stvarnosti.

CAMPBELL: Da. Vidite, ono što tu imate je ono što bi se moglo prevesti kao sirovi individualizam, ako niste spoznali i shvatili da je središte također upravo tu, sučelice Vama, u drugoj osobi To je mitološki način biti pojedinac. Vi ste središnja planina, a središnja planina je svugdje.

Black Elk

Black Elk je rekao: "Vidio sam sebe na središnjoj planini svijeta, najvišem mjestu, i imao sam viđenje, jer sam gledao na sveti način svijeta." Sveta središnja planina bila je Harney Peak u Južnoj Dakoti. I onda on kaže: "Ali, središnja planina je svugdje."

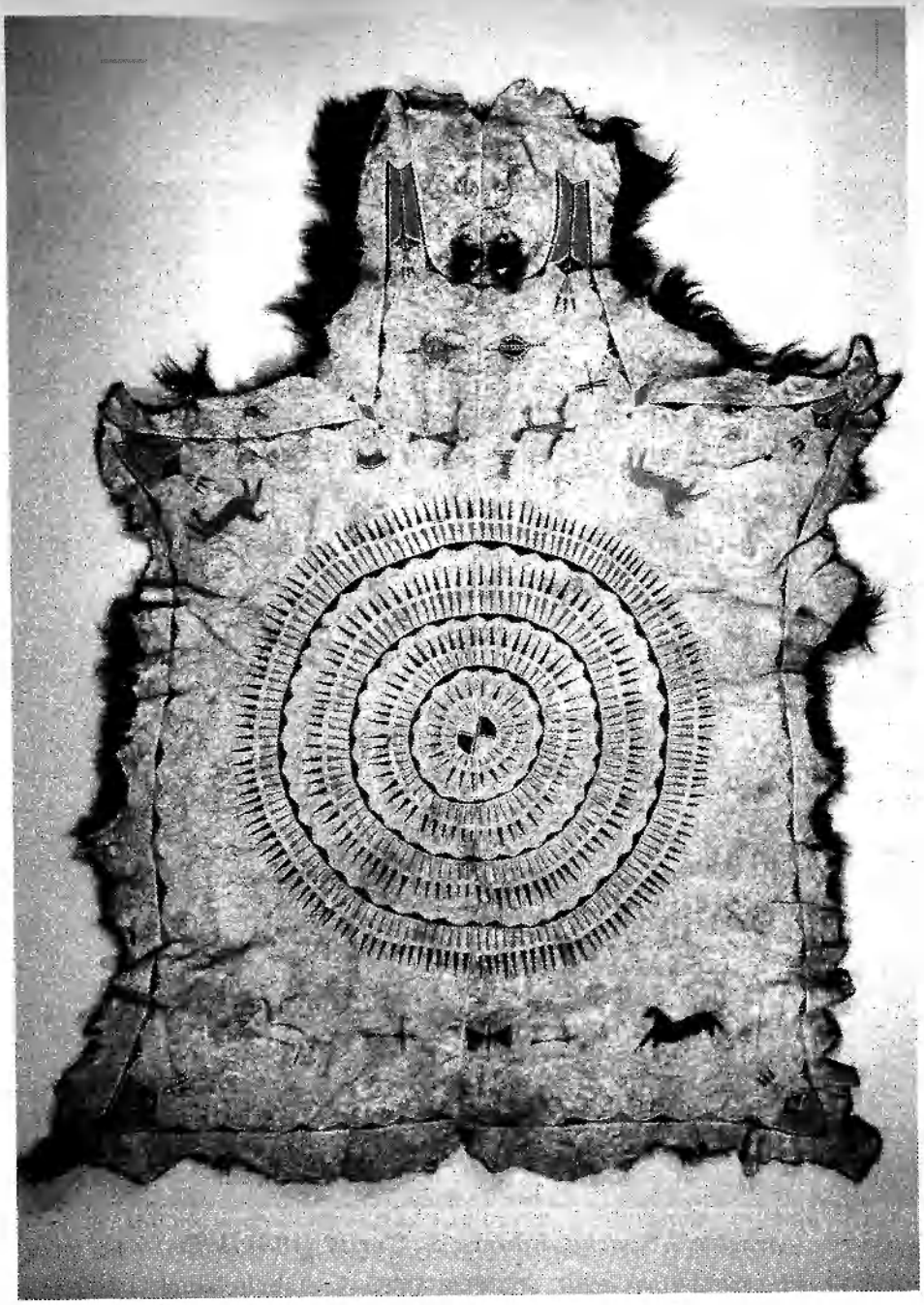

Odjeća od bizonove kože, prerijski Indijanci

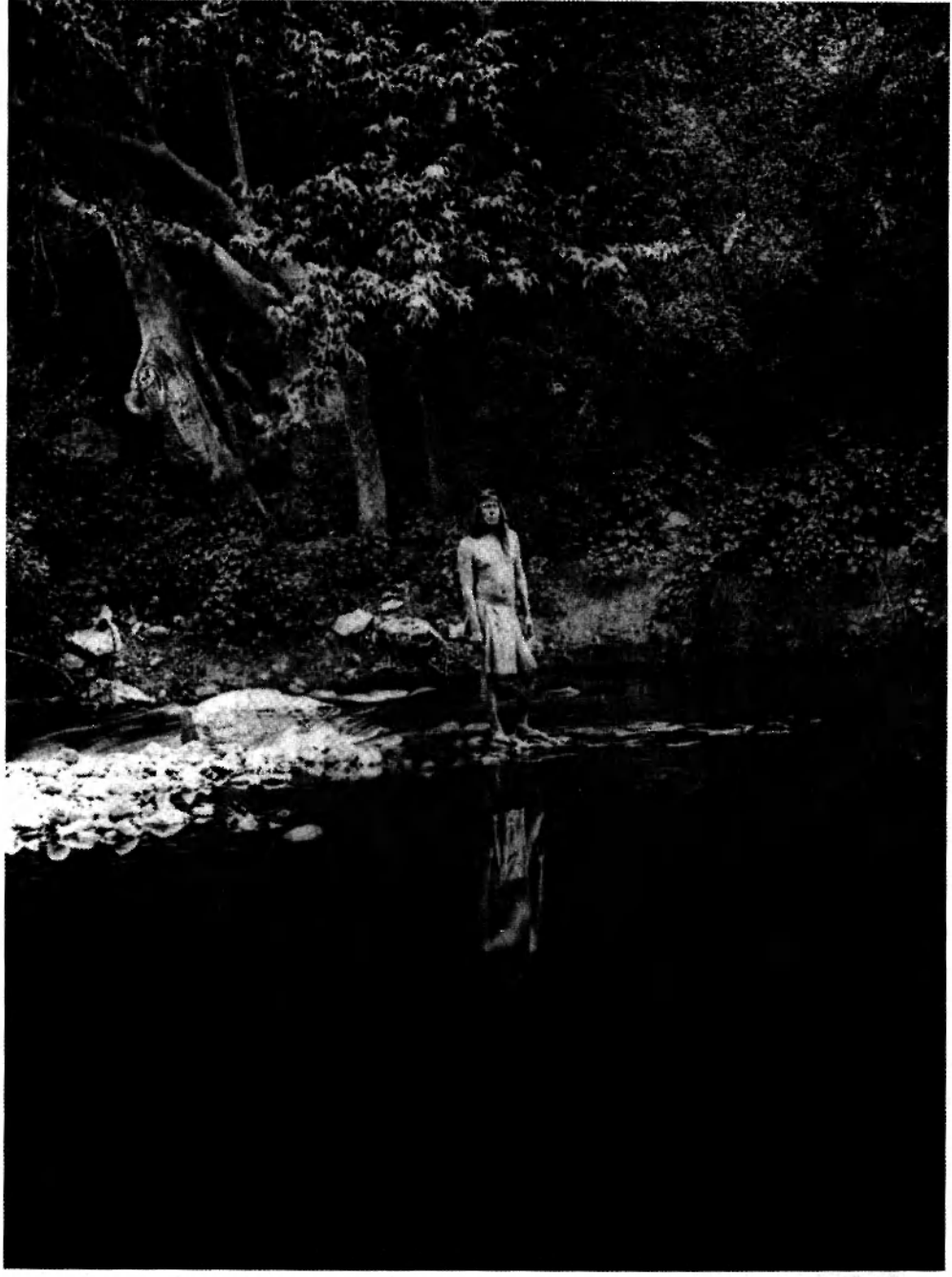

***Jezerce - Apache*, Edward S. Curtis (1868.-1952.)**

To je različit svijet od onoga kada odrastate vani u šumi, zajedno s malim chipmunkima i velikim sovama. Sva ta bića uokolo Vas su kao prisutnosti, predstavljajući sile i moći i čarobne mogućnosti života koje nisu Vaše, a ipak su sve dio života, koji se Vama otvara. Onda to u sebi nalazite kao odjek, jer ste Vi priroda.

IV.

ŽRTVOVANjE I ŽAR

Ako slijedite svoj žar, stavljate se na neku vrstu kolosjeka koji je čitavo vrijeme bio tu, čekajući na Vas, a život koji biste trebali živjeti je onaj koji živite. Gdjegod da ste - ako slijedite svoj žar, čitavo vrijeme uživate to osvježenje, taj život unutar sebe.

* * * * * * *

MOYERS: Ono što me se dojmljuje kada čitam ono što ste Vi napisali o utjecaju okoliša na pripovijedanje priča jest da ti ljudi - ljudi ravnica, lovci, ljudi iz šuma, ratari - sudjeluju u svome krajobrazu. Oni su dio svoga svijeta i svaka karakteristika njihova svijeta postaje im sveta.

CAMPBELL: Posvećenje lokalnog krajobraza jest fundamentalna funkcija mitologije. To možete vrlo jasno vidjeti kod Navajoa, koji će se poistovijetiti sa sjevernom planinom, južnom planinom, istočnom planinom, zapadnom planinom i središnjom planinom. U *hoganu* Navajoa, vrata su uvijek na istočnoj strani. Ognjište je u središtu, koje postaje kozmičko središte, a dim izlazi van kroz rupu na stropu tako da miris kađenja odlazi u nosnice boga. Krajobraz, prebivalište, postaju ikona, sveta slika. Gdjegod da ste, pripadate kozmičkom poretku.

Opet, kada gledate Navajo pješčane slike, vidjet ćete lik koji ju okružuje - on može predstavljati opsjenu ili dugu ili tko zna što, ali uvijek će se naći okružujući lik s otvorom prema istoku, tako da novi duh može pritjecati. Kada je Buddha sjedio pod stablom, on je bio okrenut prema istoku - smjeru izlazećeg sunca.

MOYERS: Za vrijeme moga prvog posjeta Keniji, sam sam otišao do jednog drevnog lokaliteta prvobitnog staništa koje je nekoč bilo na obali jezera, te sam tamo ostao sve dok nije pala noć, imajući osjećaj prisutnosti sveg stvaranja - osjećajući ispod tog noćnog neba, na tom prostranom mjestu, kako pripadam nečem drevnom, nečem što je još uvijek itekako živo.

CAMPBELL: Mislim da je to bio Ciceron koji je rekao da kada idete u gaj visokog drveća, spoznajete nazočnost božanstva. Svugdje postoje sveti gajevi. Odlazeći u šumu kao mali dječak, mogu se se prisjetiti kako sam obožavao stablo, veliko staro drvo, misleći: "Moje, moje drvo, što si znalo i što si bilo." Mislim da je taj osjećaj nazočnosti stvaranja temeljan u raspoloženju čovjeka. Ali mi sada živimo u gradu. Sve je to kamen i stijena, proizvedeni ljudskim rukama. To je različit svijet od onoga kada odrastate vani u šumi, zajedno s malim *chipmunkima** i velikim sovama. Sva ta bića uokolo Vas su kao prisutnosti, predstavljajući sile i moći i čarobne mogućnosti života koje nisu Vaše, a ipak su sve dio života, koji se Vama otvara. Onda to u sebi nalazite kao odjek, jer ste Vi priroda. Kada Sioux Indijanac uzima *calumet*, lulu, on ju prvo drži tako da kamiš bude okrenut prema nebu, tako da bi Sunce moglo uzeti prvo povlačenje dima. Nakon toga on uvijek oslovljava sve četiri strane svijeta. U tom duhovnom okviru, kada se obraćate obzoru, svijetu u kojem jeste, onda ste na svome mjestu u svijetu. To je različit način življenja.

MOYERS: U svojoj knjizi *The Mythic Image* (*Mitska slika*) pišete o središtu preobrazbe, ideji svetog mjesta gdje se vremenski zidovi mogu rasplinuti otkrivajući čudo. Što to znači imati sveto mjesto?

CAMPBELL: To je danas za svakoga apsolutna nužnost. Morate imati prostoriju, ili neki sat ili dan, gdje ne znate što je toga jutra bilo u novinama, ne znate tko su Vam prijatelji, ne znate što bilo komu dugujete, što bilo tko duguje Vama. To je mjesto gdje jednostavno možete saznati i iznijeti na vidjelo ono što ste i što biste mogli biti. To je mjesto stvaralačke inkubacije. Isprva će Vam se činiti da se tu ništa ne događa. Ali ako imate sveto mjesto i rabite ga, nešto će se eventualno dogoditi.

MOYERS: To sveto mjesto čini za Vas ono što su ravnice činile za lovca.

CAMPBELL: Za njih je čitav svijet bio sveto mjesto. Ali naš je život postao toliko ekonomski i praktičan po svojoj orijentaciji, da kako po-

* Male vjeverice.

stajete stariji, da su zahtjevi trenutka na Vas tako veliki, da jedva znate gdje ste u vragu, ili što je to što ste namjeravali. Uvijek nešto činite što se od Vas zahtijeva. Gdje je Vaša postaja žara? Morate ju naći. Uzmite fonograf i stavite glazbu koju stvarno volite, čak ako je to staromodna glazba, koju nitko ne cijeni. Ili uzmite knjigu koju volite i čitajte. Na svome svetom mjestu dobivate "ti" osjećaj života, koji su ti ljudi imali za čitav svijet u kojem su živjeli.

MOYERS: Govorili smo o utjecaju krajobraza na ljude. Ali što je s obrnutim učinkom ljudi na krajobraz?

CAMPBELL: Ljudi polažu pravo na zemlju stvarajući sveta mjesta, mitologizirajući životinje i biljke - oni obdaruju zemlju duhovnim moćima. Ona postaje poput hrama, mjesto meditacije. Na primjer, Navajo su učinili predivnu stvar mitologizirajući životinje. U Navajo pješčanim slikama, vidite te male životinje, svaku sa svojom vlastitom vrijednošću. I kada bolje pogledate, vidite da te životinje nisu prikazane naturalistički. One su stilizirane. A stilizacija se odnosi na njihove duhovne, a ne samo na njihove fizičke karakteristike. Na primjer, postoji velika muha, koja će se ponekad spustiti i sjesti na Vaše rame kada hodate u pustinji. U Navajo mitovima ona je poznata kao Velika muha, a također i kao Mali vjetar. Ona šapće mladim junacima odgovore na sva pitanja koja im njihovi očevi postavljaju kada ih stavljaju na kušnju. Velika muha je glas svetog duha koji otkriva skrivenu mudrost.

MOYERS: A svrha svega toga?

CAMPBELL: Polaganje prava na zemlju. Pretvoriti zemlju gdje se živi u mjesto duhovne važnosti.

MOYERS: Dakle, kada je Mojsije pogledao na Obećanu zemlju, on je jednostavno činio ono što su i drugi duhovni vođe činili za svoj vlastiti narod. On je prisvajao tu zemlju.

CAMPBELL: Da. Sjećate se priče o Jakovljevu snu. Kada se Jakov probudio, mjesto je postalo Bethel, Božja kuća. Jakov je na to mjesto polagao pravo pridajući mu izvjesno duhovno značenje. To je mjesto gdje je Bog posijao svoju energiju.

MOYERS: Postoje li na ovome kontinentu još uvijek sveta mjesta?

CAMPBELL: Ciudad Mexico je bilo sveto mjesto, jedan od velikih svjetskih gradova prije negoli su ga Španjolci porušili. Kada su Španjolci prvi puta ugledali Ciudad Mexico, ili Tenochtitlán, on je bio veći grad od bilo kojeg grada u Europi. I on je bio sveti grad, s velikim hramovima. Sada je katolička katedrala točno tamo gdje je bio hram

***Jakovljeve stube*, William Blake (1757.-1827).**

Kada se Jakov probudio, mjesto je postalo Bethel, Božja kuća. Jakov je na to mjesto polagao pravo pridajući mu izvjesno duhovno značenje. To je mjesto gdje je Bog posijao svoju energiju

Sunca. To je jedan primjer prisvajanja zemlje od strane kršćana. Vidite, oni preobražavaju isti krajobraz u svoj krajobraz stavljajući svoj hram gdje je bio drugi hram.

Naši pilgrimski očevi, na primjer, nazivali su mjesta po biblijskim središtima. A netko u gornjim predjelima države New York imao je na umu *Odiseju* i *Ilijadu* - Ithaca, Utica, jedno klasično ime za drugim.

MOYERS: U nekom smislu, ljudi pomazaju zemlju gdje vjeruju da postoji energija koja ih osnažuje. Postoji organski odnos između zemlje i struktura koje ljudi na njoj grade.

CAMPBELL: Da, ali to je okončano dolaskom metropole.

MOYERS: U New Yorku sada, konkurencija je u tome tko može sagraditi najvišu zgradu.

CAMPBELL: To je neka vrsta arhitektonskog trijumfa. To je izjava grada da smo mi financijsko središte moći, i gledajte što možemo načiniti. To je neka vrsta virtouzova akrobatskog majstorstva.

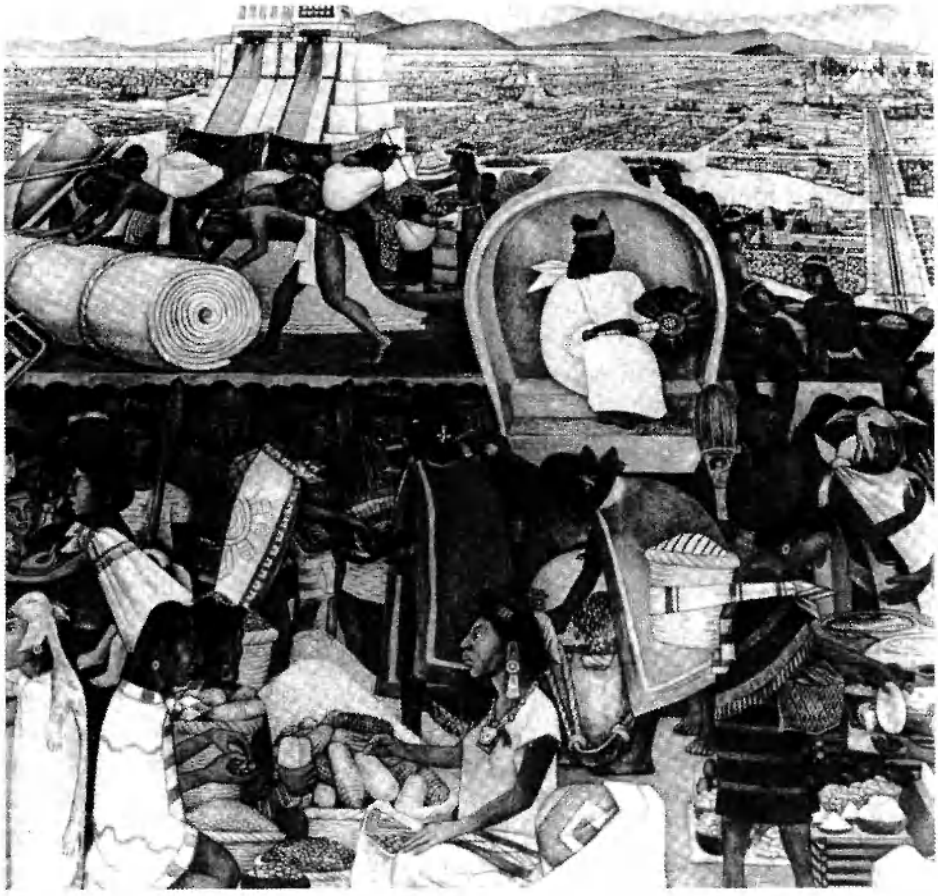

***Marš na Tenochtitlán*, Diego Rivera. 1929.-44.**

Kada su Španjolci prvi puta ugledali Ciudad Mexico, ili Tenochtitlán, on je bio veći grad od bilo kojeg grada u Europi. I on je bio sveti grad, s velikim hramovima. Sada je katolička katedrala točno tamo gdje je bio hram Sunca. To je jedan primjer prisvajanja zemlje od strane kršćana. Vidite, oni preobražavaju isti krajobraz u svoj krajobraz stavljajući svoj hram gdje je bio drugi hram.

MOYERS: Gdje su danas sveta mjesta?

CAMPBELL: Ne postoje. Postoji nekoliko povijesnih točaka gdje ljudi možda idu i misle o tome da se tamo nešto važno dogodilo. Na primjer, možda posjećujemo Svetu zemlju, jer je to zemlja naših religioznih ishodišta. Ali svaka bi zemlja trebala biti sveta zemlja. Čovjek bi trebao biti u stanju naći u samom krajobrazu simbol tamošnjih energija života. To je ono što su sve rane tradicije činile. One sanktificiraju vlastiti krajobraz.

To je na primjer, ono što su u osmom i devetom stoljeću učinili rani naseljenici na Islandu. Oni su uspostavili svoja različita naselja u međusobnom razmaku od 432.000 rimskih stopa (432.000 je važan mitološki broj koji je znan u mnogim tradicijama). Čitava organizacija islandskog krajobraza bila je u terminima takvih kozmičkih odnosa, tako da gdjegod idete na Islandu, Vi ste, tako reći (ako znate Vašu mitologiju), u suglasju sa svemirom. To je ista vrsta mitologije koja postoji u Egiptu, ali je u Egiptu simbologija poprimila različit oblik, jer Egipat nije kružan, Egipat je izdužen. Tako da tamo imate nebesku božicu kao Svetu kravu, dvije noge na jugu i dvije noge na sjeveru - pravokutna ideja, tako reći. Ali spiritualna simbolizacija naše vlastite civilizacije je bazično izgubljena za nas. Zato je tako divno otići u lijepi mali francuski gradić Chartres, gdje još uvijek dominira katedrala i čujete zvona kada se noć pretvara u dan, kada se jutro pretvara u podne, i opet kada se dan pretvara u noć.

Chartres držim svojom župom. Često sam bio tamo. Kada sam studirao u Parizu, proveo sam čitav *weekend* u katedrali, studirajući u njoj svaki pojedinačni lik. Bio sam tamo tako često da je jednoga podneva do mene došao *concierge* i rekao: "Bi li volio poći gore samnom zvoniti zvona?" Rekao sam: "Sigurno bih." Tako smo se popeli na toranj do velikog bronČanog zvona. Tamo je bila mala platforma poput klackalice, koja je imala ogradu za pridržavanje. On je stao na jedan kraj klackalice, a ja na drugi. On je gurnuo klackalicu prema dolje i skočio na nju, ja također. I tako počesmo ići gore dolje, vjetar pušući kroz našu kosu, tamo gore u katedrali, a onda je počela zvonjava ispod nas - "Bong, bong, bong." Bila je to jedna od najuzbudljivijih i najushitnijih pustolovina u mome životu.

Kada je sve bilo gotovo, odveo me dolje, i onda rekao: "Htio bih ti pokazati gdje je moja soba." Dakle, u katedrali imate srednju lađu, zatim poprečnu lađu, pa onda apsidu, a oko apside je korski zastor. Odveo me kroz mala vrata na sredini korskog zastora, i tamo se nalazio njegov mali krevet i mali stol sa svjetiljkom. Kada sam pogledao kroz zastor, ugledao sam prozor Crne madone - i to je bio prostor gdje je

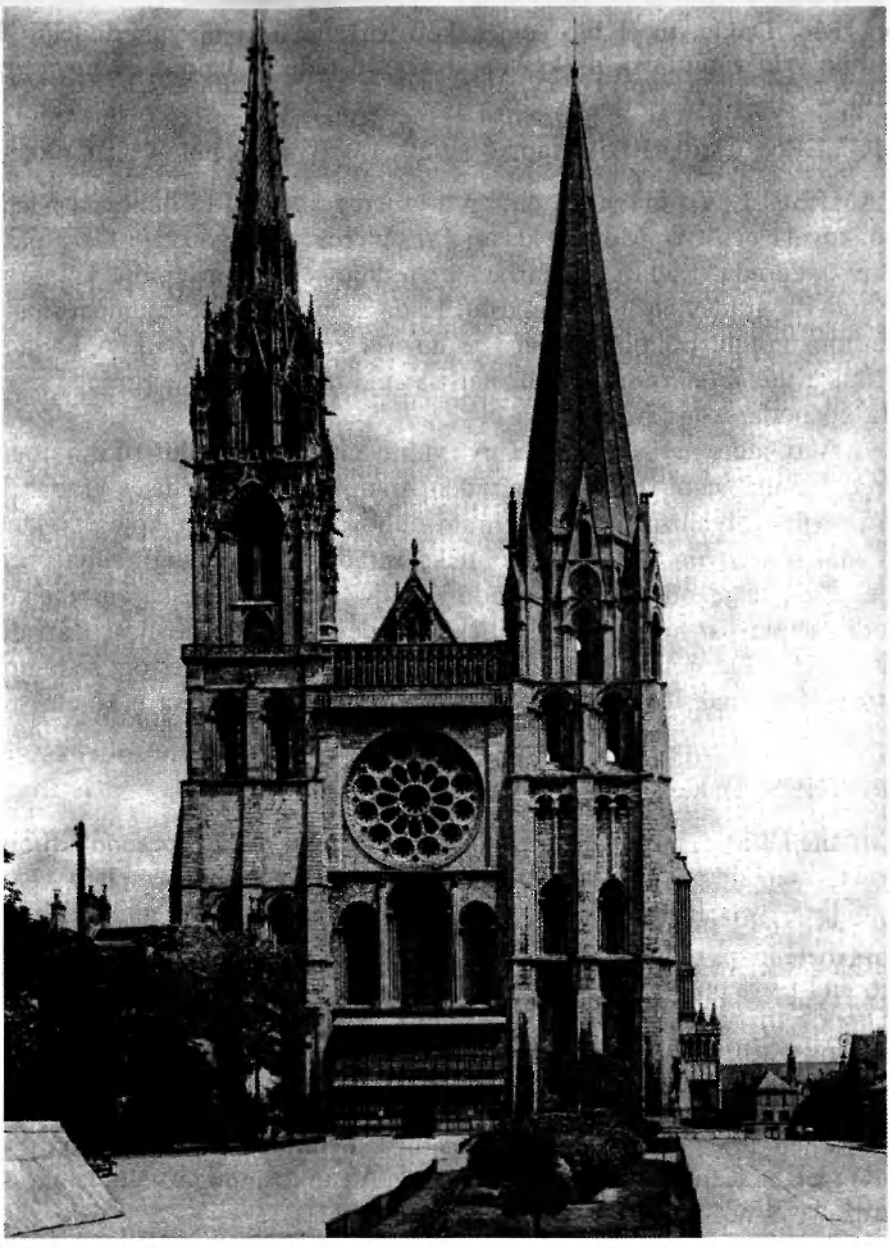

Katedrala u Chartresu.

Spiritualna simbolizacija naše vlastite civilizacije je bazično izgubljena za nas. Zato je tako divno otići u lijepi mali francuski gradić Chartres, gdje još uvijek dominira katedrala i čujete zvona kada se noć pretvara u dan, kada se jutro pretvara u podne, i opet kada se dan pretvara u noć. Chartres držim svojom župom.

on živio. Dakle, tu je bio čovjek koji je živio u stalnoj meditaciji. To je bilo vrlo ganutljivo, prekrasna stvar. Od tada se iznova i iznova vraćam u Chartres.

MOYERS: I što nalazite tamo?

CAMPBELL: To me vraća natrag u vrijeme kada su ta duhovna načela oblikovala društvo. Možete kazati što oblikuje društvo po tome koja je najviša zgrada. Kada se približavate srednjovjekovnom gradu, katedrala je najviša građevina u tom mjestu. Kada se približavate osamnaestostoljetnom gradu, politička palača je najviša zgrada u mjestu. A kada se približavate modernom gradu, najviša mjesta su uredske zgrade, središta gospodarskog života.

Ako idete u Salt Lake City, vidite čitavu stvar ilustriranu točno pred Vašim licem. Prvo je sagrađen hram, točno u središtu grada. To je pravilna organizacija, jer je hram duhovno središte iz kojeg sve teče u svim smjerovima. Onda je politička zgrada, Capitol, sagrađena pored njega, i viša je od hrama. A sada je najviša stvar uredska zgrada koja vodi računa i o hramu i o političkoj građevini. To je povijest Zapadne civilizacije. Od gotskog, kroz prinčevska razdoblja šesnaestog, sedamnaestog i osamnaestog stoljeća, do ovog ekonomskog svijeta u kojem smo mi sada.

MOYERS: Dakle, kada idete u Chartres -

CAMPBELL: - natrag sam u Srednjem vijeku. Vraćam se u svijet u kojem sam odgojen kao dijete, u rimokatoličkoj duhovnoj slici svijeta, i to je je veličanstveno.

MOYERS: Vi niste čovjek koji pliva u nostalgiji. Nije samo prošlost koja Vas se gane kada idete tamo, zar ne?

CAMPBELL: Ne, to je sadašnjost. Katedrala mi govori o duhovnom oblikovanju svijeta. Ona je mjesto meditacije, i to samo hodajući uokolo nje, samo sjedeći, samo gledajući na te prekrasne stvari.

MOYERS: Katedrala u Chartresu, koju Vi tako mnogo volite, također izražava odnos ljudskog prema kozmosu, zar ne?

CAMPBELL: Da. Katedrala je u obliku križa, s oltarom u sredini. To je simbolička struktura. Sada se mnoge crkve grade kao da su kazališta. Vidljivost je važna. U katedrali uopće ne postoji nikakav interes za vidljivost. Većina onoga što se događa odvija se izvan Vašeg vida. Ali ono što je tamo važno jest simbol, a ne samo gledanje predstave. Svatko zna predstavu napamet. Gledate ju još od dobi kada ste bili dijete od šest godina.

MOYERS: Zašto onda odlaziti u katedralu?

CAMPBELL: U tome je čitava stvar mita. Zašto o tomu volimo govoriti ponovno? Zato jer nas vraća natrag u dodir s esencijalnom arhetipologijom našeg duhovnog života. Idući kroz obred dan za danom drži Vas na liniji.

MOYERS: Ali mi to sada ne činimo.

CAMPBELL: Izgubili smo dodir s tom vrstom stvari. Cilj ranog života bio je da se živi u stalnoj svijesti duhovnog načela. Na asirskim palačama, vidjet ćete zvijer koja ima glavu čovjeka, tijelo lava, krila orla, noge bika: četri znaka zodijaka koji su stavljeni zajedno i načinjeni čuvarima vrata.

Te iste četiri zvjeri, koje su povezane s Ezekijelovim viđenjem, postale su četiri evangelista u kršćanskoj tradiciji. Sjećate se molitve: "Matija, Marko, Luka i Ivane, blagoslovite krevet na kojem spavam." U toj molitvi, Vi ste u sredini, gdje je Krist, a četiri točke u krugu oko Vas su četiri noge Vašeg kreveta.

E sad, ta mandala predstavlja Krista koji se pojavljuje s one strane Prostora-Vremena. One četri zvijeri predstavljaju zastor Prostor-Vremena, zastiranje vječnosti, a Krist u središtu jest prodor, drugo rođenje, dolazak Gospodara Svijeta iz utrobe univerzalne božice, Prostora-Vremena.

MOYERS: Kažete da katedrala, poput one u Chartresu, simbolizira znanje o temeljnom smislu koji transcendira zakon i arhitektonski nije samo prisutan u veličanstvenim kamenim oblicima, nego također i u velikoj tišini koja okružuje i nastava te oblike.

CAMPBELL: Svaka konačna duhovna referenca odnosi se na tišinu s one strane zvuka. Riječ kojom su stvorena sva bića jest prvi zvuk. S onu stranu tog zvuka je transcendentno nepoznato, nespoznatljivo. O njoj se može govoriti kao o velikoj tišini, ili kao o praznini, ili kao o transcendentnom apsolutu.

MOYERS: Kada Vas slušam kako govorite o tome kako nas mitovi povezuju s našim svetim mjestima, i kako je krajobraz povezivao prvobitna ljudska bića sa svemirom, počinjem misliti da je natprirodno, barem onako kako ga Vi razumijete, stvarno samo prirodno.

CAMPBELL: Ideja o natprirodnom kao nečemu što je iznad i preko prirodnog jest ubijajuća ideja. U srednjem vijeku to je bila ideja koja je konačno preokrenula svijet u nešto poput pustopoljine, u zemlju gdje su ljudi živjeli neautentične živote, nikada ne radeći ono što su istin-

ski željeli, jer su natprirodni zakoni od njih zahtijevali da žive onako kako im je njihovo svećenstvo nalagalo. U pustopoljini, ljudi su ispunjavali odluke i nakane koje u pravom smislu nisu bile njihove, nego su im bile nametnute kao neizbježni zakoni. To je ono što ubija. Dvana-

Asirski krilati bik

Na asirskim palačama, vidjet ćete zvijer koja ima glavu čovjeka, tijelo lava, krila orla, noge bika: četiri znaka zodijaka koji su stavljeni zajedno i načinjeni čuvarima vrata. Te iste četiri zvjeri, koje su povezane s Ezekijelovim viđenjem, postale su četiri evangelista u kršćanskoj tradiciji

estostoljetno trubadursko pjesništvo udvorničke ljubavi bilo je uistinu prosvjed protiv tog natprirodnog opravdavanja nasilja nad životnim radostima u istini. To je i slučaj s legendom o Tristanu i barem jednom od velikih verzija legendi o Gralu, onoj od Wolframa von Eschenbacha. Duh je stvarno *bouquet* života. To je jedna od prekrasnih stvari u religijama majke-božice, gdje je svijet tijelo Božice, božansko samo po sebi, a božanstvo nije nešto što vlada nad i što je iznad posrnule prirode. Nešto od tog duha bilo je u srednjovjekovnom kultu Djevice, iz kojeg su iznikle sve prekrasne trinaestostoljetne francuske katedrale.

Međutim, naša priča o posrnuću (Istočnom grijehu) u Vrtu gleda na prirodu kao korumpiranu; i taj mit za nas korumpira čitav svijet. Zbog toga što se o prirodi misli kao o korumpiranoj, svaki spontani čin je griješan i ne smije mu se popustiti. Dobivate potpuno različitu civilizaciju i potpuno različit način življenja, već prema tome je li Vaš mit prikazuje prirodu kao posrnulu, ili je li priroda sama po sebi manifestacija božanstva, a duh otkrivenje božanstva koje je inherentno prirodi.

MOYERS: Tko danas za nas tumači božansku inherentnost prirode? Tko su naši šamani? Tko su za nas tumači neviđenih stvari?

CAMPBELL: Funkcija je umjetnika da to čini. Umjetnik za nas danas komunicira mit. Ali on mora biti umjetnik koji razumije mitologiju i čovječanstvo, i nije jednostavno sociolog s programom za Vas.

MOYERS: Što s onima drugima koji su obični, koji nisu ni pjesnici ni umjetnici, ili oni koji nisu imali transcendentnu ekstazu? Kako znamo o tim stvarima?

CAMPBELL: Reći ću Vam način, vrlo lijep način. Sjednite u svoju sobu i čitajte - i čitajte i čitajte. I čitajte prave knjige od pravih ljudi. Um Vam je doveden na tu razinu, i imate lijepo, blago, sporo-goreće ushićenje, čitavo vrijeme. Ta spoznaja života može biti stalno ispunjenje u Vašem življenju. Kada nađete autora koji Vas doista "zgrabi", pročitajte sve što je napisao. Nemojte reći: "Oh, želim znati što je Taj-i-taj učinio" - i uopće se nemojte gnjaviti s listama *bestsellera.* Samo čitajte što Vam taj autor ima za dati. A onda možete ići čitati i ono što je on čitao. I svijet Vam se otvara na način koji je konzistentan s izvjesnom točkom gledišta. Ali kada idete od jednog autora do drugoga, možda ste u stanju reći nam nadnevak kada je svaki napisao takvu i takvu pjesmu - ali Vam on nije ništa rekao.

MOYERS: Dakle šamani su u ranim društvima funkcionirali poput današnjih umjetnika. Oni su igrali puno važniju ulogu nego da su jednostavno bili -

CAMPBELL: Oni su igrali ulogu koju tradicionalno igra svećenstvo u našem društvu.

MOYERS: Znači da su šamani bili svećenici?

CAMPBELL: Tu postoji velika razlika, barem kako ja to vidim, između šamana i svećenika. Svećenik je neka vrsta društvenog funkcionera. Društvo slavi određena božanstva na neki način, i svećenik je zaređen kao funkcioner za obavljanje tog obreda. Božanstvo kome je on predan jest božanstvo koje je tamo bilo prije negoli je on došao na scenu. Međutim, šamanove moći su simbolizirane u njegovim vlastitim duhovnim prijateljima, božanstvima njegova vlastita osobnog iskustva. Njegov autoritet proizlazi iz psihološkog iskustva, a ne iz društvenog zaređenja.

MOYERS: Šaman je bio negdje gdje ja nisam, i on mi to objašnjava.

CAMPBELL: Također, kao u slučaju Black Elka, šaman može prevesti neka od svojih viđenja u obredne izvedbe za svoje ljude. To je iznošenje unutarnjeg doživljaja u vanjski život samih ljudi.

MOYERS: To je bio početak religije?

CAMPBELL: Osobno mislim da je to način kako je nastala religija. Ali to je samo nagađanje. Mi to stvarno ne znamo.

MOYERS: Isus odlazi u divljinu, doživljava psihološku transformaciju, vraća se i kaže ljudima: "Slijedite me." I to se događa u tim elementarnim kulturama?

CAMPBELL: To je dokaz koji imamo. Šamanski vid nalazimo praktično u svim lovnim kulturama.

MOYERS: Zašto baš u lovnim kulturama?

CAMPBELL: Jer su one individualne. Lovac je individualac na način na koji ni jedan ratar nikada neće biti. Naporan rad u poljima i čekanje na prirodu da nam kaže kada ćete to obavljati je jedna stvar, ali odlaženje u lov - svaki lov je različit i drugačiji od prethodnog. I lovci su obučavani u individualnim vještinama, koje zahtijevaju vrlo osobite nadarenosti i sposobnosti.

MOYERS: Pa što se onda dogodilo šamanu u ljudskoj evoluciji?

CAMPBELL: Kada je došao taj velik naglasak na naseljeni seoski život, šaman je izgubio vlast. Ustvari, postoji divan skup priča i mitova nekih jugozapadnih američkih Indijanaca, Navaja i Apacha, koji su prvotno bili lovački narodi i koji su se spustili na jug, u područje gdje je bila

razvijana poljoprivreda, te su preuzeli ratarski sustav života. U njihovim pričama o počelu, postoji tipična zabavna epizoda gdje su šamani obešćašćeni i svećenici preuzimaju njihovu ulogu. Šamani kažu nešto što uvrijedi Sunce, i Sunce nestane, te onda oni kažu: "Oh, ja mogu dovesti Sunce natrag." Onda čine sve svoje trikove, i oni su cinično, komično opisani. Ali njihovi trikovi ne dovode Sunce natrag. Šamani su onda svedeni na šamansko društvo, neku vrstu društva klaunova. Oni su čarobnjaci osobitih moći, ali je njihova moć sada podređena većem društvu.

MOYERS: Mi govorimo o učinku lovnih ravnica na mitologiju, prostor jasno omeđen kružnim obzorom s velikom nebeskom kupolom iznad. Ali što je s ljudima koji su živjeli u gustim lisnatim džunglama? Nema nebeske kupole, nema obzora, nema osjećaja perspektive - samo stabla, stabla, stabla.

CAMPBELL: Colin Turnbull nam kazuje zanimljivu priču o dovođenju pigmeja, koji nije nikada bio izvan šume, na planinski vrh. Iznenada su izašli iz drveća na brdo i pred njima se protezala široka ravnica. Jadni je čovječuljak bio potpuno prestravljen. Nije imao nikakvog osjećaja za prosuđivanje perspektive ili udaljenosti. Mislio je da su životinje, koje su udaljene pasle u ravnici, bile neposredno pred nama, ali male poput mrava. Bio je potpuno zbunjen, te je šmugnuo natrag u šumu.

NOYERS: Zemljopis ima mnogo toga u svezi oblikovanja naše kulture i naših ideja o religiji. Pustinjski bog nije bog ravnica -

CAMPBELL: - ili bog kišnih šuma - bogovi, množina, kišnih šuma. Kada ste vani u pustinji s jednim nebom i jednim svijetom, onda možete imati jedno božanstvo, ali u džungli, gdje nema obzora i nikada ne vidite išta dalje od tri ili četiri metra od Vas, nemate više tu ideju.

MOYERS: Dakle, projiciraju li oni svoju ideju o Bogu na svijet?

CAMPBELL: Da, naravno.

MOYERS: Njihov zemljopis oblikuje njihovu sliku o božanstvu, i onda ju oni projiciraju prema van i nazivaju je Bogom.

CAMPBELL: Da. Ideja o bogu je uvijek kulturalno uvjetovana, uvijek. Pa čak kada misionar donosi ono što misli da je Bog, njegov bog, taj bog preobražen je u izraze o kojima su ljudi u stanju misliti kao o božanstvu.

Postoji jedna zabavna priča o britanskom misionaru na Hawaiima koga je posjetila svećenica božice Pele. U nekom smislu, svećenica bi bila mala inkarnacija same božice Pele, tako da je misionar ustvari raz-

govarao s božicom. Rekao je: "Došao sam Vam donijeti Božju poruku." A svećenica mu je odgovorila: "Oh, to je Vaš bog, Pele je moj."

MOYERS: Je li ideja: "Nećeš imati nikakvih drugih bogova pored mene" čisto hebraička ideja?

CAMPBELL: Nisam ju našao nigdje drugdje.

MOYERS: Zašto samo jedan bog?

CAMPBELL: To ne razumijem. Razumijem naglasak na lokalnom društvenom božanstvu za ljude koji žive u pustinji. Vaša čitava obveza je prema društvu koje Vas štiti. Društvo je uvijek patrijarhalno. Priroda je uvijek matrilinealna.

MOYERS: Mislite li da su religije božica nastale zbog toga što su u pripitomljavanju ljudske rase žene igrale tako dominantnu ulogu pri sjetvenim i žetvenim aktivnostima tih ranih društava?

CAMPBELL: Nema dvojbe u to. U tom trenutku, žene su postale najvažniji članovi društva u terminima magijske moći.

MOYERS: Ona je dotad bila muški lov -

CAMPBELL: Da, i sada se seli u ženu. Budući da je njezino čarobništvo u rođenju i hranjenju, kao što to zemlja čini, njezino čarobništvo podupire čarobništvo zemlje. U ranim tradicijama, ona je prvi saditelj. Tek kasnije, kada je izumljen plug u visokim kulturnim sustavima, muškarac ponovno preuzima vodstvo u poljoprivredi. I onda simulacija *coitusa*, s plugom koji ore zemlju, postaje dominantna mitska figura.

MOYERS: Dakle, ti različiti pristupi mitu su ono što Vi podrazumijevate pod "načinom životinjske moći", "načinom zasijane zemlje", "načinom nebeskih svjetala", i "načinom čovjeka"

CAMPBELL: Oni se odnose na simbolički sustav kroz koji se normalno ljudsko stanje određenog vremena simbolizira i organizira i kroz koji mu je dana spoznaja o samome sebi.

MOYERS: I što ono vrednuje?

CAMPBELL: Vrijednosti će biti rezultat stânja koja upravljaju životom. Na primjer, lovac je uvijek usmjeren prema van, prema životinji. Njegov život ovisi o odnosu prema životinjama. Njegova je mitologija okrenuta prema van. Ali ratarska mitologija, koja se odnosi na uzgajanje biljke, sijanje sjemena, smrt sjemena, tako reći, i dolazak nove biljke, je okrenuta više prema unutra. Kod lovaca, životinje su nadahnule mitologiju. Kada je čovjek poželio zadobiti moć i znanje, on bi otišao

u šumu, te postio i molio, a životinja bi mu došla i podučavala ga.

Kod saditelja, biljni je svijet učitelj. Biljni svijet je u svome životnom slijedu istovjetan sa životom čovjeka. Dakle vidite, tu se nalazi jedan odnos okrenut prema unutra.

MOYERS: Što se dogodilo mitskoj imaginacijiu kada su se ljudska bića okrenula od lova na životinje na sijanje sjemena?

CAMPBELL: Mislim da se dogodila dramatična i potpuna preobrazba, ne samo mita, nego i same psihe. Vidite, životinja je potpuni entitet, ona je unutar kože. Kada ubijete tu životinju, ona je mrtva - to je njezin kraj. Tako nečega, kao što je potpun, sam po sebi zaokružen individuum, nema u biljnom svijetu. Vi porežete biljku, a druga mladica izlazi. Rezidba je korisna za biljku. Čitava stvar je samo neprestana inherentna egzistencija.

Druga ideja, koja je povezana s tropskim šumama, jest da iz truleži dolazi život. Vidio sam divne šume sekvoja s velikim, golemim panjevima od ogromnih stabala koja su bila posječena prije mnogo desetljeća. Iz njih izlaze ta svijetla nova mala djeca, koja su dio iste biljke. Također, ako odrežete glavnu granu biljke, druga naraste. Otkinite ud životinji, te ukoliko nije neka vrsta guštera, on ponovno ne narasta.

Dakle, u šumskim i ratarskim kulturama, postoji osjećaj smrti koja nekako nije smrt, smrt je potrebna za novi život. A pojedinac nije sasvim pojedinac, on je grana biljke. Isus rabi tu sliku kada kaže: "Ja sam trs, a Vi ste grane." Ta slika vinograda je potpuno različita od slike pojedinačnih životinja. Kada imate ratarsku kulturu, imate uzgajanje biljke koja će biti pojedena.

MOYERS: Kakve priče to iskustvo saditelja nadahnjuje?

CAMPBELL: Motiv biljke koju jedete, a koja je rasla od odrezanog i pokopanog tijela žrtvovanog božanstva ili predačke osobe, nalazi se diljem svijeta, ali poglavito u pacifičkim kulturama.

Ustvari, te priče o biljkama prodiru u područja koja mi normalno držimo lovnim područjima u obje Amerike. Sjevernoamerička kultura je vrlo jak primjer međudjelovanja lovne i sadilačke kulture. Indijanci su uglavnom bili lovci, ali oni su također uzgajali kukuruz. Jedna priča Algonquin Indijanaca o podrijetlu kukuruza govori o dječaku koji je imao viđenje. U tom viđenju, on je vidio mladog čovjeka koji mu dolazi sa zelenim perjem na glavi i poziva dječaka na hrvanje. On pobjeđuje i ponovno dolazi, ponovno pobjeđuje, i tako dalje... Ali jednoga dana mladić kaže dječaku da ga sljedeći put dječak mora ubiti i pokopati ga, te voditi brigu o mjestu gdje će ga sahraniti. Dječak učini ono što mu je rečeno da učini, ubija i pokapa prekrasnog mladića. Nakon ne-

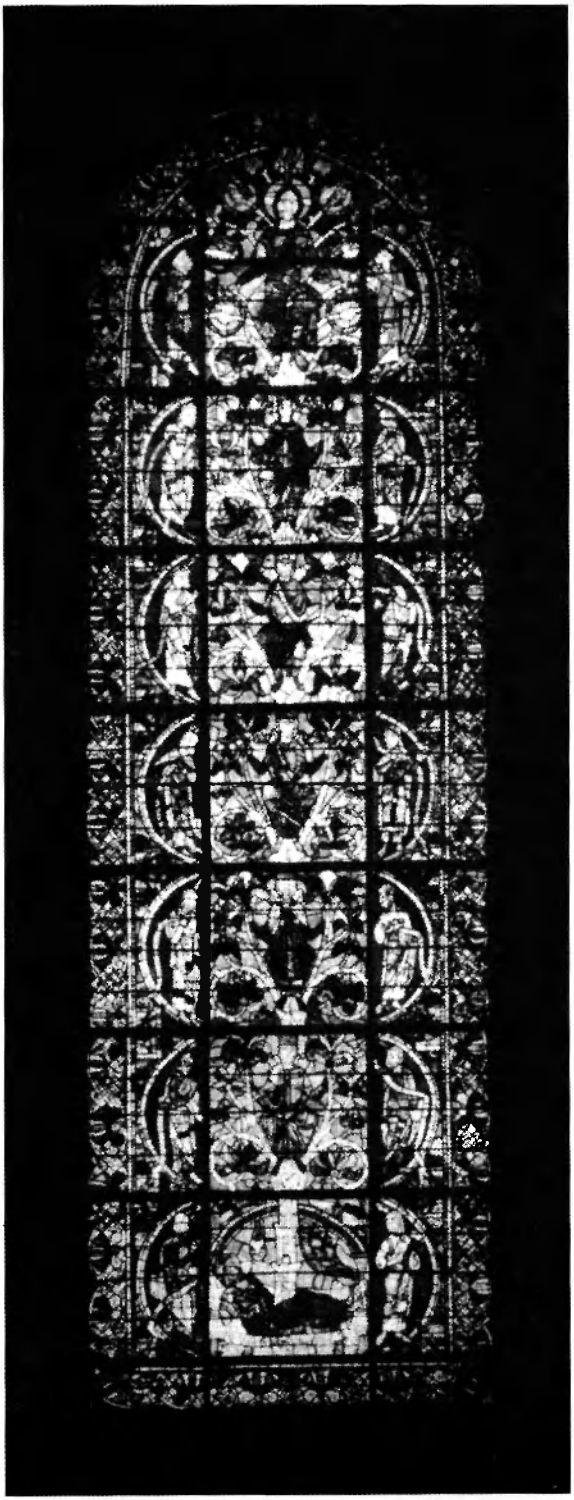

Stablo Jessye,
Genealogija Krista,
Katedrala u Chartresu,
trinaesto stoljeće.

Ako odrežete glavnu granu biljke, druga naraste. Otkinite ud životinji, te ukoliko nije neka vrsta guštera, on ponovno ne narasta. Dakle u šumskim i ratarskim kulturama, postoji osjećaj smrti koja nekako nije smrt, smrt je potrebna za novi život. A pojedinac nije sasvim pojedinac, on je grana biljke.

Isus rabi tu sliku kada kaže: "Ja sam trs, a Vi ste grane."

kog vremena dječak se vraća na mjesto ukopa i vidi kako kukuruz raste na mjestu gdje je okićeni mladić sahranjen, ili posađen, mogli biste reći.

Sada, dječak je zabrinut za svoga oca, koji je bio lovac, ali star. Dječak je promišljao ima li neki drugi način da se dođe do hrane osim lovom. Iz tog njegovog čina došlo mu je viđenje. I na kraju priče, dječak kaže svome ocu: "Ne trebamo više ići van u lov." Mora da je to bio trenutak velikog osvješćivanja za te ljude.

MOYERS: Ali ideja je, da okićeni čovjek iz vizije mora umrijeti i biti pokopan prije negoli biljka može rasti iz ostataka njegova tijela. Provlači li se ta priča kroz mitove svake sadilačke kulture?

CAMPBELL: Da. Dupliciranje te priče pojavljuje se diljem Polinezije, na primjer. Tamo postoji djevojka koja se voli kupati u izvjesnom jezercetu. Velika jegulja također pliva po jezercetu i dan za danom dok se djevojka kupa ona dodiruje njezina bedra. Onda se jednoga lijepoga dana ona jegulja pretvara u mladića i postaje na trenutak njezin ljubavnik. Onda on odlazi i ponovno se vraća, i odlazi i ponovno se vraća. Ali jedanput kada je došao, on joj kaže, baš kao što je rekao i okićeni čovjek u algonqinškoj priči: "Sada, sljedeći puta kada te budem posjetio, moraš me ubiti, odsjeći mi glavu i pokopati ju." I tako ona učini, i onda iz pokopane glave izrasta kokosovo stablo. I kada uberete kokosov orah, možete vidjeti da je on veličine glave. Možete čak vidjeti oči i male kvrgice koje simuliraju glavu. Ako je vjerovati onome što nam većina američkih antropologa kazuje, nema nikakve veze između pacifičkih kultura i kultura srednje Amerike odakle su naši sadilački mitovi došli.

MOYERS: Dakle, imamo istu priču koja izvire u kulturama koje nisu povezane jedna s drugom. Što nam to govori o njima?

CAMPBELL: To je jedna od začuđujućih stvari o tim mitovima. S time sam se bavio čitavog svog života, i još sam uvijek zapanjen točnošću tih ponavljanja. To je poput odraza iste stvari u drugom mediju, ista priča. Umjesto kukuruza, to je kokos.

MOYERS: Meni je u svezi tih priča sadilačkih kultura zapanjujuća stvar, da po prvi puta imamo ljude koji niču iz utrobe zemlje. Maternica se iznova i iznova i iznova pojavljuje u tako mnogo tih priča.

CAMPBELL: To je osobito upadljivo u legendama američkog jugozapada, po kojima su prvi ljudi izašli iz zemlje. Oni izlaze kroz pomoćni izlaz, i on postaje sveto mjesto, osovinsko središte svijeta. Ono je povezano s izvjesnom planinom.

Priča ide tako da ljudi dole u dubini još nisu bili pravi ljudi, koji čak nisu ni znali da su ljudi. Jedan od njih krši tabu, za koji nitko nije ni znao da je tabu, i poplavna voda počinje nadolaziti. Morali su se s pomoću konopca uspeti kako bi izašli kroz rupu na stropu svijeta - i onda se nađoše u drugom svijetu. U jednoj priči šamani u svojem mišljenju postaju agresivni i uvrijede Sunce i Mjesec, koji onda nestaju, tako da svi ostaju u mraku.

Šamani kažu da mogu povratiti Sunce, te gutaju drveće i iznose ga kroz svoje trbuhe, potom se zakapaju u zemlju tako da im samo oči vire van, i čine sve te velike šamanske čarobnjačke lukavštine. Ali lukavštine ne uspijevaju. Sunce se ne vraća.

Onda svećenici kažu, pa dobro, neka sada ljudi pokušaju. A ljudi se sastoje od svih životinja. Ti životinjski ljudi stanu u krug i plešu i plešu, i taj ples ljudi je ono što stvara brdo koje izrasta u planinu i postaje uzvišeno središte svijeta, iz kojeg izlaze svi čovjeko-ljudi.

I onda dolazi zanimljiva stvar, baš kao i u Starom zavjetu - sve što smo čuli jest priča te konkretne skupine, Navajoa, kažimo to. Ali kada su oni izašli van, Pueblo narod je već bio tamo. To je poput onog problema odakle su Adamovi sinovi dobili svoje žene. Postoji stvaranje tih ljudi, a ostatak svijeta se tamo nekako našao nekim drugim nezgodnim slučajem.

MOYERS: To je ideja o Izabranom narodu.

CAMPBELL: Sigurno da jest. Svaki je narod u svojoj vlastitoj predožbi izabran. I prilično je zabavno gledati da su sebi nadjenuli imena koja obično znače čovječanstvo. A drugim su narodima nadjenuli čudna imena - poput Smiješno lice, ili Zavinuti nos.

MOYERS: Indijanci sjeveroistočnih šuma Amerike kazuju o ženi koja je pala s neba i rodila blizance. Indijanci jugozapada kazivali su priču o blizancima koje je rodila majka djevica.

CAMPBELL: Da. Žena s neba prvobitno dolazi iz lovno utemeljene kulture, a žena zemlje dolazi iz sadilačke kulture. Blizanci predstavljaju dva suprotna načela, ali sasvim različitih suprotnih načela od onih koja su predstavljena Kainom i Abelom u Bibliji. U irokeškoj priči, jedan blizanac jest Mladica ili Dječak-biljka, a drugi je nazvan Kremen. Kremen prigodom svoga rođenja toliko ozlijedi majku da ona umire. Sada, Kremen i Dječak-biljka predstavljaju dvije tradicije. Kremen se rabi kao oštrica za ubijanje životinja, tako da Kremen predstavlja lovnu tradiciju, a Dječak-biljka, naravno, predstavlja sadilačko načelo.

U biblijskoj tradiciji, dječak-biljka je Kain, a dječak-kremen je Abel, koji je stvarno stočar, prije negoli lovac. Tako u Bibliji, imate

sučeljavanje stočara i saditelja, i saditelj je onaj od koga se zazire. To je mit lovaca ili stočara, koji su došli u sadilačku kulturu i ocrnili narod kojeg su podjarmili.

MOYERS: Zvuči poput velikog ispašnog rata na starom Zapadu.

CAMPBELL: Da. U biblijskoj tradiciji pobjednik je uvijek drugi sin, onaj koji je dobar. Drugi sin je novopridošlica - naime, Hebreji. Stariji sin, ili Kanaanci, tamo su prije živjeli. Kain predstavlja gradsko gledište temeljeno na ratarstvu.

MOYERS: Te priče uvelike objašnjavaju suvremene sukobe, zar ne?

CAMPBELL: Da. One to doista čine. Fascinirajuće je uspoređivati objedinjavanje osvajačkog sadilačkog društva ili osvajačkog lovnog ili stočarskog naroda u sukobu s ratarima. Pandani su točno isti diljem čitave planete - dva sustava u sukobu i združivanju.

MOYERS: Rekli ste da je žena koja je pala s neba bila već trudna i da je žena koja je na zemlji rodila blizance bila već trudna. Što Vam to kazuje da u tako mnogo tih kultura postoje legende o djevicama koje rađaju junake koji umiru i koji bivaju uskrsnuti?

CAMPBELL: Smrt i uskrsnuće spasiteljskog lika zajednički je motiv u svim tim legendama. Na primjer, u priči o podrijetlu kukuruza, imate taj benigni lik koji se u viđenju pojavljuje mladom dječaku, i daje mu kukuruz, i umire. Biljka izrasta iz njegova tijela. Netko je morao umrijeti kako bi nastao život. Počinjem sagledavati taj nevjerojatan obrazac po kojem smrt prouzročuje život, i po kojem rođenje prouzročuje smrt. Svaki naraštaj mora umrijeti kako bi sljedeći mogao doći.

MOYERS: Pišete: "Iz stijenja palog drveća i lišća, izrasta svježa klica, iz čega izgleda da je lekcija da od smrti nastaje život, a iz smrti novo rođenje. A jezovit zaključak koji se iz toga izvlači jest, da bi se povećao život, mora se povećati smrt. U skladu s time, čitav ekvatorijalni pojas ovog globusa je karakteriziran pomahnitalošću žrtvovanja - biljnog, životinjskog i ljudskog žrtvovanja."

CAMPBELL: U Novoj Gvineji postoji obred povezan s muškim društvima, u kojem se stvarno odigrava mit ratarskog društva o smrti, uskrsnuću i kanibalskoj konzumaciji. Na svetom polju se bubnja, zatim pjeva, a onda dolazi stanka. To traje četiri ili pet dana. Znate, obredi su dosadni, oni Vas jednostavno iscrpljuju, i onda prodirete u nešto drugo.

Napokon dolazi veliki trenutak. Slavi se prava seksualna orgija, gdje nestaju sva pravila. Mladi dječaci, koje se uvodi u muževnost, mo-

raju sada imati svoje prvo seksualno iskustvo. U tu se svrhu od golemih trupaca sagradi velika nadstrješnica, koji podupiru dva uspravna trupca. Dolazi mlada žena okićena kao božanstvo, te ju se polegne na to mjesto ispod velikog krova. Dječaci, otprilike njih šestorica, dok se bubnja i dok se pjeva, imaju jedan iza drugoga svoj prvi doživljaj spolnog odnosa s djevojkom. I kada je posljednji dječak s njom u punom zagrljaju, potporni stupovi se izmaknu, trupci popadaju i par biva ubijen. Opet vlada jedinstvo muškog i ženskog, kao što je bilo i na početku, prije nego se dogodilo razdvajanje. Vlada jedinstvo rađanja i smrti. Oni su oboje ista stvar.

Onda mali par biva izvučen ispod trupaca, te ga se ispeće i pojede još tu istu večer. Obred je ponavljanje originalnog čina ubijanja boga, nakon čega slijedi hrana od mrtvog spasitelja. U žrtvovanju mise, poučavani ste da je to tijelo i krv Spasitelja. Vi to uzimate u sebe, i okrećete se prema nutrini, i tamo on djeluje unutar Vas.

MOYERS: Koja je to istina prema kojoj obredi upućuju?

CAMPBELL: Priroda samog života mora se spoznati u činima života. U lovnim kulturama, kada se obavlja žrtvovanje, to je, tako reći, dar ili podmićivanje božanstva koje je pozvano da nešto za nas učini ili da nam nešto da. Ali kada je žrtvovana figura u sadilačkim kulturama, ta je figura sâm bog. Osoba koja umire je sahranjena i postaje hrana. Krist je raspet na križ, i iz njegova tijela dolazi duhovna hrana.

Priča o Kristu uključuje oplemenjenje onoga što je prvotno bila vrlo solidna biljna slika. Isus je na Svetom križu, drvetu, i on je sâm plod drveta. Isus je plod vječnog života, koji je bio na drugom zabranjenom stablu u Rajskom vrtu. Kada je čovjek jeo plod s prvog stabla, stabla spoznaje dobra i zla, bio je protjeran iz Vrta. Vrt je mjesto jedinstva, nedualnosti muškoga i ženskoga, dobra i zla, Boga i ljudskih bića. Jedete li dualnost, na putu ste prema van. Stablo povratka u Vrt, jest stablo besmrtnog života, gdje znate da smo ja i Otac jedno.

Povratak natrag u Vrt jest cilj mnogih religija. Kada je Jahve izbacio čovjeka iz Vrta, on je postavio dva kerubina na kapiju s plamtećim mačevima između njih. Slično, kada pristupate budističkom svetištu, gdje Buddha sjedi pod stablom besmrtnog života, naći ćete na kapiji dva čuvara - to su kerubini, i Vi prolazite između njih do stabla besmrtnog života. U kršćanskoj tradiciji, Isus na križu je na drvetu besmrtnog života, i on je plod drveta. Isus na križu, Buddha pod stablom - to su isti likovi. A kerubini na kapiji - tko su oni? U budističkom svetištu vidjet ćete da jedan ima otvorena usta, a drugi zatvorena - strah i želja, par suprotnosti. Ako pristupite vrtu na taj način, a te dvije figure su za Vas stvarne i prijete Vam, ako se bojite za svoj život, još ste izvan

vrta. Ali, ako niste više vezani za egzistenciju svoga ega, nego vidite egzistenciju ega kao funkciju veće, vječne totalnosti, i skloni ste prema tom većem *vis-a-vis* manjeg, onda se nećete bojati tih dviju figura, i proći ćete kroz vrata.

Izvan Vrta smo držani našim vlastitim strahom i željom u odnosu na ono što mislimo da su dobra našeg života.

MOYERS: Jesu li svi ljudi u svim vremenima imali neki osjećaj isključenosti od ultimativne stvarnosti, od unutarnjeg žara, od blaženstva, od savršenstva, od Boga?

CAMPBELL: Da, ali onda ste također imali trenutke ekstaze. Razlika između svakodnevnog življenja i življenja u trenucima ekstaze jest razlika između biti izvan i unutar Vrta. Prolazite mimo straha i želje, mimo para suprotnosti.

MOYERS: U harmoniju?

CAMPBELL: U transcendenciju. To je bitno iskustvo bilo koje mistične spoznaje i ispunjenja. Umirete kao tijelo i rađate se u svome duhu. Poistovjećujete se sa sviješću i životom, kojem je Vaše tijelo samo sredstvo. Umirete kao sredstvo i u svojoj se svijesti poistovjećujete s onim čemu je sredstvo nositelj. To je Bog.

Ono što dobivate u ratarskim tradicijama jest pojam identičnosti iza površinskog prikaza dualnosti. Iza svih tih manifestacija postoji jedan izvor sjaja, koji sja kroz sve stvari. Funkcija je umjetnosti kroz kreirane predmete otkrivati taj sjaj. Kada ugledate prekrasan sklad uspješno stvorenog umjetničkog djela, samo kažete: "Aha!" Na neki način ono govori redu u Vašem vlastitom životu i vodi do spoznaje i ispunjenja upravo onih stvari koje nam trebaju pružati religije.

MOYERS: Da je smrt život, a život smrt, i da je to dvoje u suglasju?

CAMPBELL: Da morate balansirati između smrti i života - oni su dva vida iste stvari, koja je bivstvovanje, nastajanje*.

MOYERS: I to je u svim tim pričama?

CAMPBELL: U svima njima. Ne znam nijednu priču u kojoj smrt nije priznata. Stara ideja da se bude žrtvovan nije uopće ono što mi mislimo da je. Majanski Indijanci imali su neku vrstu košarke u kojoj je, na kraju, kapetan gubitničke momčadi izveo na igralištu obred žrtvovanja kapetana pobjedničke momčadi. On mu je odrezao glavu. Odlaže-

* Prevoditelj dovodi u upit da je bivstvovanje isto što i nastajanje. Bivstvovanje se sastoji od nastajanja i nestajanja, a ne samo od nastajanja. Vidi napomenu na str. 297.

nje na svoje vlastito žrtvovanje kao pobjednički udarac Vašeg života, jest bît rane žrtvene ideje.

MOYERS: Ta ideja žrtvovanja, osobito kada se žrtvuje pobjednika, je tako strana našem svijetu. Naš današnji vladajući motiv jest, da pobjednik uzima sve.

CAMPBELL: U majanskom obredu, ime igre je značilo: postati vrijedan da se bude žrtvovan kao bog.

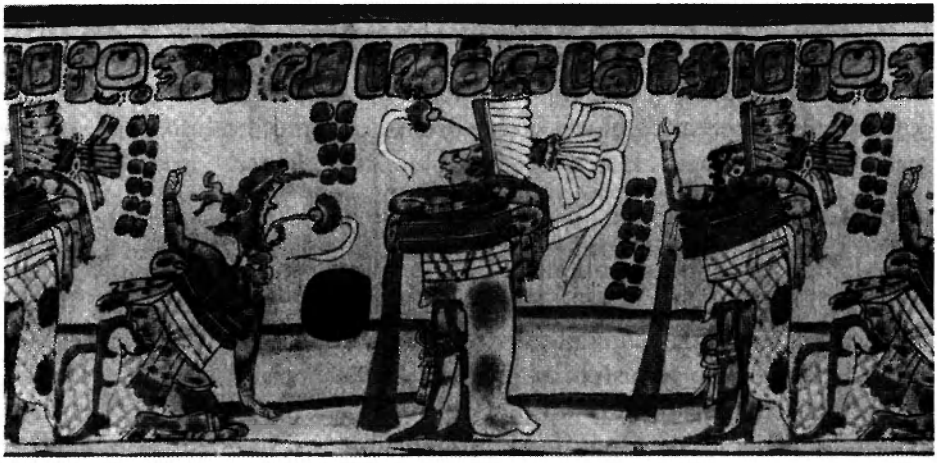

Majanska igra loptom,
cilindrična posuda, A.D. 600.-800.

Maje su imale igru loptom u kojoj je, na kraju, kapetan gubitničke momčadi izveo na igralištu obred žrtvovanja kapetana pobjedničke momčadi. On mu je odrezao glavu. Odlaženje na svoje vlastito žrtvovanje kao pobjednički udarac Vašeg života, jest bît rane žrtvene ideje.

MOYERS: Mislite li da je istinito to, da onaj koji gubi svoj život dobiva svoj život?

CAMMPBELL: To je ono što kaže Isus.

MOYERS: Vjerujete li da je to istinito?

CAMPBELL: Vjerujem - ako ga izgubite u ime nečega. Postoji sedamnaestostoljetno izvješće isusovačkih misionara iz istočne Kanade o mladom irokeškom ratniku, koga je upravo ulovilo neprijateljsko pleme. Izveden je na mučenje do smrti. Sjeveroistočni Indijanci imaju običaj sustavnog mučenja svojih muških zarobljenika. Mučenje se trebalo pod-

nijeti bez žacanja. To je bilo konačno iskušenje prave muževnosti. I tako je taj mladi Iroquois bio izveden da podnese to grozno mučenje; ali na isusovčevo čuđenje, izgledao je kao da je izveden na svoje svadbeno veselje. Iskitilo ga se i glasno pjevalo. Njegovi zarobljivači su prema njemu postupali kao da su njegovi domaćini, koji mu žele dobrodošlicu, a da je on njihov uvaženi gost. I on čitavo vrijeme igra tu igru s njima, znajući pritom što će se na kraju odviti. Francuski svećenici, koji su opisali taj događaj, bili su jednostavno užasnuti onime što su oni protumačili kao bezosjećajnu lakrdiju takvog prijama, karakterizirajući mladićeve zarobljivače kao družinu divljih ne-ljudi. Ali ne! Ti su ljudi trebali biti žrtveni svećenici mladog ratnika. To je trebao biti oltarsko žrtvovanje i, po analogiji, taj je dječak bio poput Isusa. Sami francuski svećenici su svaki dan služili misu, koja je replikacija okrutnog žrtvovanja na križu.

Postoji ekvivalentna scena opisana u apokrifima Kršćanskih djela Ivanovih, neposredno prije negoli Isus odlazi na raspeće. To je jedan od najdirljivijih odlomaka u kršćanskoj literaturi. U Matijinu, Markovu, Lukinu i Ivanovu Evanđelju, jednostavno je spomenuto da su po završetku slavlja Posljednje večere, Isus i njegovi učenici pjevali himnu prije negoli je otišao. Ali u Djelima Ivanovim, imamo, riječ po riječ, prikaz čitavog pjevanja himne. Upravo prije odlaska u vrt na kraju Posljednje večere, Isus kaže svojoj družini: "Zaplešimo!" I oni svi držeći ruke stvoriše krug, i dok su oni kružili oko njega, Isus je pjevao: "Slava neka je tebi, Oče!"

Na što je kružeća družina odgovarala: "Amen!"

"Slava neka je tebi, Riječi!"

I opet: "Amen."

"Biti ću rođen i rađati ću!"

"Amen."

"Jesti ću i biti ću jeden!"

"Amen."

"Ti koji plešeš, gledaj što činim, jer tvoja je ovo muka ljudske naravi, od koje ću upravo patiti!"

"Amen."

"Odletjet ću i ostat ću!"

"Amen."

"Biti ću sjedinjen i sjedinjavat ću!"

"Amen."

"Vrata sam tebi koji na mene kucaš... Put sam tebi, pješače!" I kada je ples okončao, on odlazi u vrt da bude odveden i raspet.

Kada na taj način odlazite u svoju smrt, kao bog, u spoznaji mita,

odlazite u svoj vječni život. Dakle, što je tu u tome, da bi se bilo žalostan? Načinimo to veličanstvenim - kao što i jest. Slavimo to.

MOYERS: Bog smrti je bog plesa.

CAMPBELL: Bog smrti je istodobno bog seksa.

MOYERS: Što pod time mislite?

CAMPBELL: Začuđujuće je: otkrivate jedan za drugim, te bogove koji su istodobno bogovi smrti i bogovi rađanja. Bog smrti, Ghede, iz haićanske voodoo tradicije, je također bog seksa. Egipatski bog Oziris bio je sudac i gospodar mrtvih, i bog obnove života. To je temeljna tema - da ono što umire je rođeno. Morate imati smrt da biste imali život.

U tome je ishodište lova na glave u jugoistočnoj Aziji, poglavito u Indoneziji. Lov na glave je sveti čin, sveto ubijanje. Prije negoli se mladom čovjeku dopusti oženiti se i postati ocem, on mora otići van i ubiti čovjeka. Ukoliko nema smrti, ne može biti rođenja. Značenje toga je da svaki naraštaj mora umrijeti kako bi sljedeći mogao doći. Čim stvorite ili rodite dijete, Vi ste mrtvi. Dijete je novi život, i Vi ste jednostavno zaštitnik tog novog života.

MOYERS: Vaše je vrijeme došlo.

CAMPBELL: To je razlog postojanja duboke psihološke povezanosti rađanja i umiranja.

MOYERS: Postoji li neki odnos između onoga što Vi kažete i činjenice da će roditelj dati svoj život za dijete?

CAMPBELL: Postoji divan Schoppenhauerov esej u kojem on pita: kako to da ljudsko biće može tako participirati u opasnosti ili boli drugog bez ikakvog predumišljaja, spontano, žrtvujući svoj vlastiti život za drugi? Kako se može dogoditi da se ono što normalno podrazumijevamo pod prvim zakonom prirode i samoočuvanja iznenada rastapa?

Na Hawaiima prije otprilike četiri ili pet godina zbio se izniman događaj koji predstavlja tu problematiku. Postoji mjesto zvano Pali gdje sjeverni pasatni vjetrovi huje kroz veliki planinski lanac. Ljudi odlaze tamo da im kosa bude propuhana ili ponekad da počine samoubojstvo - znate poput skoka s Golden Gate Bridge-a.

Jednoga su dana dva policajca vozili uzduž Pali ceste kada su ugledali, već preko ograde ceste, mladića kako se priprema na skok. Policijski je automobil stao i policajac s desna je skočio kako bi zgrabio čovjeka, ali ga je ulovio upravo u trenutku kada je ovaj već skočio, te je i sam bio povučen preko ograde. Drugi je policajac stigao upravo na vrijeme i uspio povući oba čovjeka natrag.

Shvaćate li što li se odjedanput dogodilo tom policajcu, koji je se prepustio smrti s tim nepoznatim mladićem? Sve drugo u njegovu životu je zamrlo - njegova dužnost prema svojoj obitelji, njegova dužnost prema svome poslu, njegova dužnost prema svome vlastitom životu - sve njegove želje i nade za čitav život pred njim su jednostavno nestale. On je bio pred samom smrću.

Kasnije ga je novinski izvijestitelj pitao: "Zašto ga niste pustili? Sami ste mogli poginuti." I njegov navodni odgovor je bio: "Nisam ga mogao pustiti. Da sam pustio tog mladog čovjeka, ne bih mogao živjeti ni jedan dan više u svome životu." Kako to?

Schoppenhauerov odgovor jest da takva psihološka kriza predstavlja prodor metafizičke spoznaje, po kojoj ste Vi i onaj drugi jedno, po kojoj ste Vi dva aspekta jednog života, i da je Vaša prividna razdvojenost samo posljedica načina na koji mi doživljavamo oblike pod uvjetima prostora i vremena. Naša prava stvarnost je u našoj identičnosti i jedinstvu sa svim životom. To je metafizička istina koja se može spontano spoznati u okolnostima krize. Jer ona je, po Schoppenhaueru, istina Vašega života.

Junak je onaj koji je dao svoj fizički život nekom stupnju spoznaje te istine. Koncept da ljubiš bližnjeg svoga je da Vas se stavi u sklad s tom činjenicom. Ali bez obzira volite li svoga bližnjega ili ne, kada Vas ta spoznaja zahvati, može se dogoditi da riskirate svoj život. Hawajski policajac nije znao tko je bio mladi čovjek, kome je on predao sebe. Schoppenhauer tvrdi da na skroman način možete vidjeti da se to događa svakog dana, svo vrijeme, pokrečući život u svijetu, ljudi čine nesebične stvari prema drugima i jedan za drugoga.

MOYERS: Dakle, kada Isus kaže: Ljubi bližnjeg svoga kao sebe," on ustvari kaže: "Ljubi bližnjeg svoga, jer *je* on ti sam."

CAMPBELL: Postoji prekrasna figura u orijentalnoj tradiciji, *bodhisattva*, čija je priroda bezgranično supatništvo, i za čije se vrške prstiju kaže da iz njih kaplje ambrozija (božanska hrana) sve do najvećih dubina pakla.

MOYERS: I značenje toga?

CAMPBELL: Na samom koncu *Božanstvene komedije*, Dante spoznaje da ljubav Božja oblikuje čitav svemir sve do najniže rupe pakla. To je uvelike ista predodžba. *Bodhisattva* predstavlja načelo supatnje, koje je načelo izliječenja, koje čini život mogućim. Život je bol, ali supatnja je ono što mu daje mogućnost nastavljanja. *Bodhisattva* je onaj koji je ostvario besmrtnost pa ipak dobrovoljno sudjeluje u patnjama svijeta.

Dobrovoljno sudjelovanje u svijetu je sasvim nešto drugo od samog rođenja u njemu. To je točno ono što je Pavao u svojoj Poslanici Filipljanima rekao o Kristu: da Isus: "nije mislio da je Božanstvo nešto za što

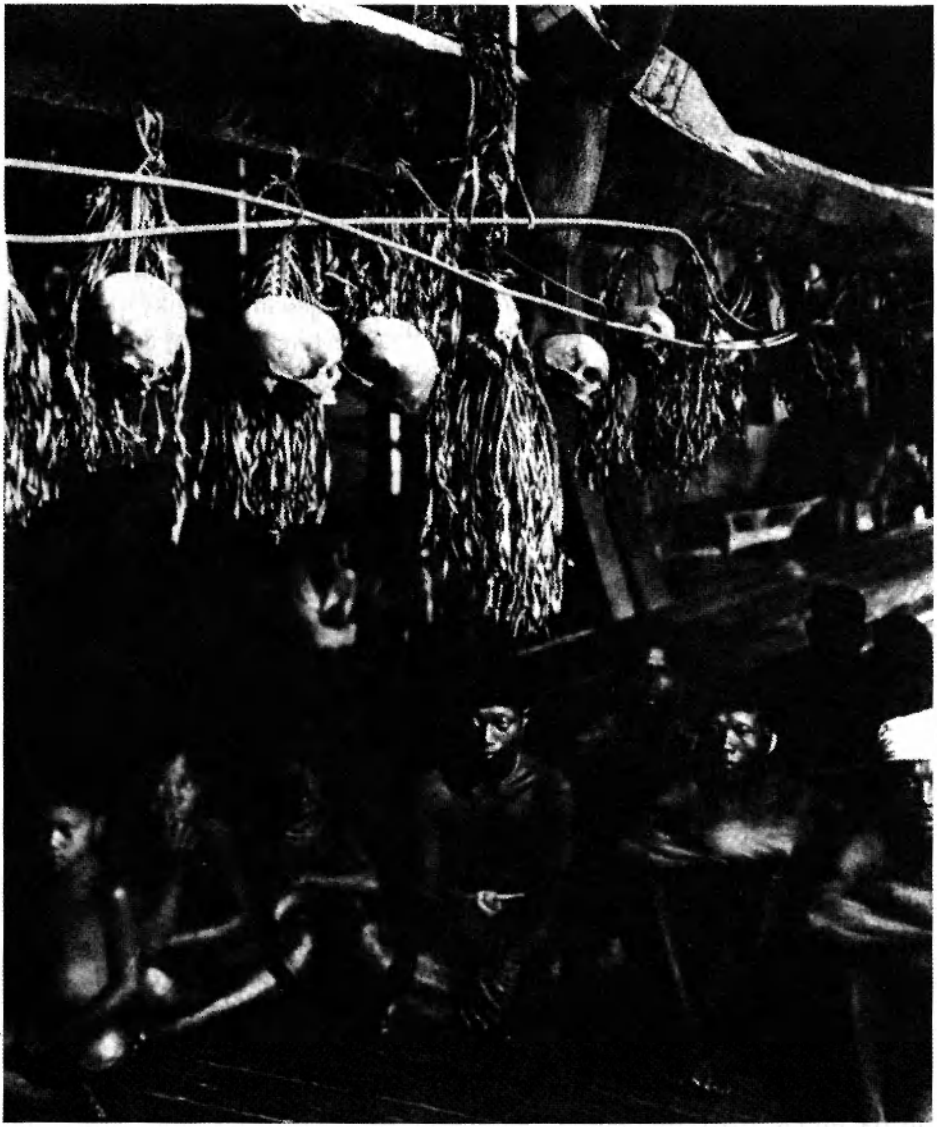

Kayanska lovačka družina u dugačkoj kući.

Lov na glave je sveti čin, sveto ubijanje. Prije negoli se mladom čovjeku dopusti oženiti se i postati ocem, on mora otići van i ubiti čovjeka. Ukoliko nema smrti, ne može biti rođenja.

se treba čvrsto držati, nego je prihvatio oblik sluge ovdje na Zemlji, čak i smrt na križu."* To je dobrovoljno sudjelovanje u fragmentaciji života.

MOYERS: Dakle, Vi biste se složili s Abelardom iz dvanaestog stoljeća, koji je rekao da Isusova smrt na križu nije plaćena otkupnina, ili primijenjena kazna, nego da je to bio čin pomirenja (*atonement*), u-jedno-sti (*at-one-ment*), s ljudskom zajednicom.

CAMPBELL: To je najsofisticiranije tumačenje zašto je Krist morao bio raspet, ili zašto je on odabrao da bude raspet. Ranije tumačenje je bilo da je grijeh počinjen u Rajskom vrtu isporučio čovječanstvo Vragu, i da je Bog morao otkupiti čovjeka od zelenaša, Vraga. I tako je on ponudio vlastitog sina, Isusa, kao otkupljenje. To tumačenje Isusa kao mamca na koji se ulovio Vrag, dao je papa Grgur. To je ideja o iskupljenju. U drugoj verziji, Bog je bio tako povrijeđen nerazumnim činom u Vrtu, da se tako razbijesnio da je čovjeka izbacio iz svoga područja milosti, i da je onda jedina stvar koja je čovjeka mogla pomiriti s Bogom bila žrtva, koja bi po svojoj zamašnosti i značajnosti bila tako velika kao i počinjeni grijeh. Nijedan običan čovjek nije mogao načiniti takvu žrtvu, te je tako sin samoga Boga postao čovjek kako bi otplatio dug.

Ali Abelardova je ideja bila da je Krist došao da bude raspet kako bi u čovječjem srcu pobudio čuvstvo supatnje za patnju života, i da tako odagna čovječji um od slijepe predanosti dobrima ovoga svijeta. Upravo u toj supatnji s Kristom, okrećemo se Kristu, a ranjeni postaje naš Spasitelj.

To se odražava u srednjovjekovnoj ideji o ranjenom kralju, kralju Grala, koji je patio od svoje neizlječive rane. Ranjeni ponovno postaje spasitelj. Patnja je ono što zaziva humanost ljudskog srca.

MOYERS: Dakle Vi biste se složili s Abelardom da su se čovječanstvo čeznući za Bogom i Bog čeznući za čovječanstvom susreli u supatnji na tom križu?

CAMPBELL: Da. Čim postoji vrijeme, postoji patnja. Ne možete imati budućnost ukoliko nemate prošlost, i ako ste zaljubljeni u sadašnjost, ona postaje prošlost, štogod da je to. Gubitak, smrt, rođenje, gubitak,

---

* Hrvatska Biblija daje taj odjeljak ovako: "On, božanske naravi, nije se ljubomorno držao svoje jednakosti s Bogom, nego se nje lišio uzevši narav sluge i postavši sličan ljudima. Kad postade kao čovjek, ponizi sam sebe postavši poslušan do smrti, i to do smrti na križu.

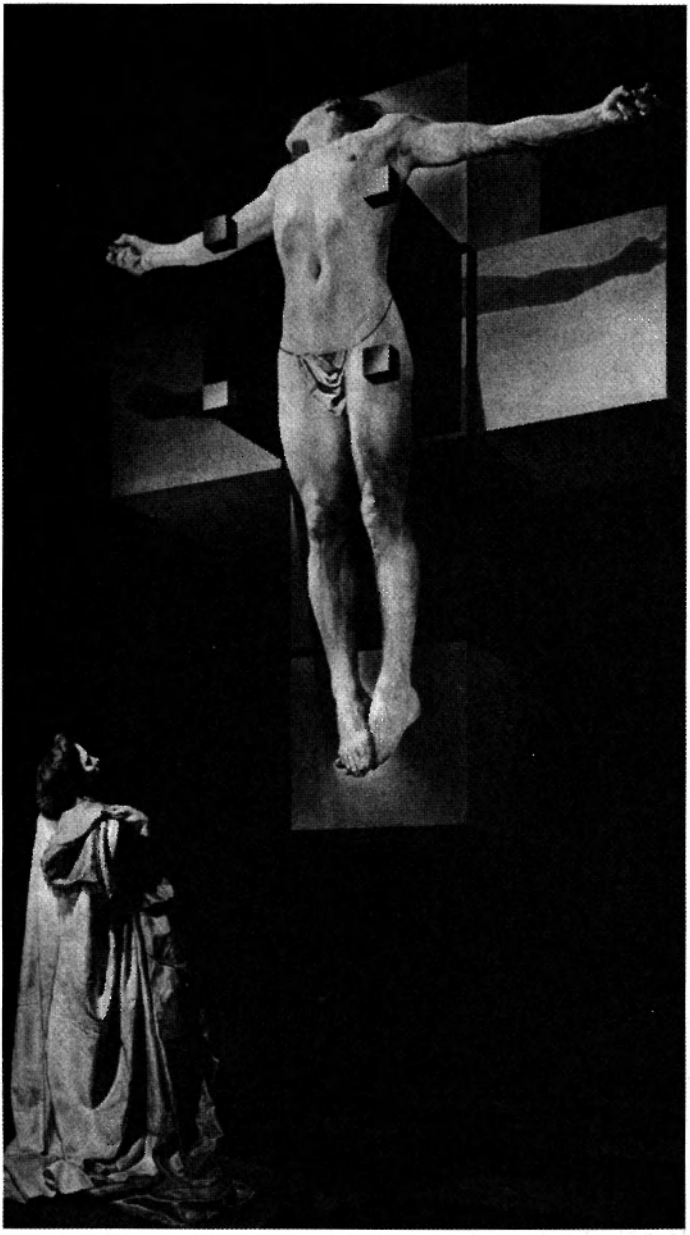

***Raspeće*, Salvador Dali (rođen 1904.).**

Abelardova je ideja bila da je Krist došao da bude raspet kako bi u čovječjem srcu izazvao čuvstvo supatnje za patnju života, i da tako čovječji um odagna od slijepe predanosti dobrima ovoga svijeta. Upravo u toj supatnji s Kristom, okrećemo se Kristu, a ranjeni postaje naš Spasitelj.

smrt - i tako stalno. Kontemplirajući o križu, kontemplirate o simbolu tajne života.

MOYERS: To je razlog da je tako mnogo boli povezano s istinskom religioznom preobrazbom ili konverzijom. Nije lako izgubiti sebe.

CAMPBELL: Novi zavjet poučava umiranje svoga sebstva, doslovce podnošenje boli smrti za svijet i njegove vrijednosti. To je rječnik mistika. Samoubojstvo je također simboličan čin. On odbacuje psihološku pozu u kojoj se u to vrijeme nalazite, tako da biste mogli doći u bolju. Umirete u Vašem sadašnjem životu kako biste došli u nekakav druge vrste. Ali, kako Jung kaže, bolje da ne budete ulovljeni u simboličku situaciju. Stvarno ne morate fizički umrijeti. Sve što trebate učiniti jest umrijeti duhovno i biti ponovno rođeni u nekom širem kontekstu života i načinu življenja.

MOYERS: Ali danas to izgleda tako strano našem iskustvu. Religija je laka. Stavljate ju na sebe kao da stavljate kaput i odlazite u kino.

CAMPBELL: Da, većina crkvi jest za lijepo društveno okupljanje. Volite ljude koji su tamo, oni su cijenjeni ljudi, stari prijatelji, i obitelj ih zna već dugo vremena.

MOYERS: Što se danas dogodilo ovoj mitskoj ideji samožrtvujućeg spasitelja u našoj kulturi?

CAMPBELL: Tijekom vijetnamskog rata, sjećam se kako sam na televiziji vidio mlade ljude kako helikopterima odlaze spasiti jednog ili dvojicu svojih drugara, uz veliki rizik za same sebe. Oni te mlade ljude, koji su bili u velikoj opasnosti, nisu morali spašavati. I tako sam u tome vidio tu istu stvar kako funkcionira, istu voljnost o kojoj je pisao Schoppenhauer, o žrtvovanju svoga vlastitog života za drugi. Ljudi katkada priznaju da vole rat, jer ih stavlja u dodir s iskustvom bivanja živim. Idući svakog dana u ured, to ne doživljavate, ali iznenada, u ratu, svom se silinom vraćate u puninu života. Život je bol; život je patnja, trpljenje; život je užas - ali, tako Vam Boga, živi ste. Ti mladi ljudi u Vijetnamu bili su istinski na životu u prkošenju smrti pri spasavanju svojih drugova.

MOYERS: Ali, jednom mi je jedan čovjek rekao nakon što je mnogo godina prostajao na čekališnoj platformi podzemne željeznice: "Umirem svakoga dana malo po malo tu dolje, ali znam da to činim za svoju obitelj." Postoje također i mali čini heroizma, koji se zbivaju bez obzira kako to izgledalo prozaično. Na primjer, majka trpi izolaciju zbog svoje obitelji.

CAMPBELL: Majčinstvo je žrtvovanje. Na našoj verandi na Hawaiima ptice se dolaze hraniti. Svake godine tu se nadu jedna ili dvije ptice-majke. Kada vidite pticu-majku, kako ju potomstvo okružuje i salijeće za hranu, petero ptičića, od kojih su neki veći i od nje same, mislite si: "Dobro, to je simbol majčinstva, to davanje svoje supstance i svake druge vražje stvari svome potomstvu." To je razlog zašto majka postaje simbol Majke Zemlje. Ona je ona koja nas rađa i na kojoj živimo i na čijem tijelu nalazimo svoju hranu.

Tay Ninh, Južni Vijetnam

Tijekom vijetnamskog rata, vidio sam na televiziji mlade ljude kako helikopterima odlaze spasiti jednog ili dvojicu svojih drugara, uz veliki rizik za same sebe. Kako to da ljudsko biće može tako participirati u opasnosti ili boli drugog bez ikakvog predomišljaja, spontano, žrtvujući svoj vlastiti život za drugi? Schoppenhauer kaže da je to prodor metafizičke spoznaje, po kojoj ste Vi i onaj drugi jedno, po kojoj ste Vi dva aspekta jednog života.

MOYERS: Dok govorite, pomišljam o jednom drugom liku iz *The Way of the Animal Powers* (*Životinjske moći*), koji me se dojmio kristoliko. Sjećate li se spasiteljskog lika iz legende Pima Indijanaca o stvaranju.

CAMPBELL: Da. To je poučna priča. On je klasični spasiteljski lik, koji čovječanstvu donosi život, a čovječanstvo ga rastrga na komade. Znate staru izreku: "Spasi čovjeku život i stvori si neprijatelja za čitav život.

MOYERS: Kada je stvoren svijet, on izlazi iz središta zemlje i kasnije vodi svoj narod iz podzemlja, ali oni se okrenu protiv njega, ubijajući ga, ne jedanput, nego nekoliko puta -

CAMPBELL: - čak ga pretvarajući u prah.

MOYERS: Ali on se uvijek vraća u život. Napokon odlazi u planine, gdje su mu tragovi postali tako nezamjetljivi, da ga nitko nije mogao slijediti. Sada, gledajući to, to je doista Kristolika figura, zar ne?

CAMPBELL: Jest, doista je. I tu je također motiv labirinta. Tragovi su namjerno smućeni, ali ako znate tajnu labirinta, možete ići i posjetiti njegovog stanovnika.

MOYERS: A ako imate vjere, možete slijediti Isusa.

CAMPBELL: Možete. Vrlo često jedna od stvari koju čovjek nauči kao član misterijskih religija jest da je labirint, koji zapriječava, istodobno put do vječnog života. To je konačna tajna mita - da Vas poduči kako prodrijeti u labirint života na takav način da njegove duhovne vrijednosti budu oslobođene.

Taj problem također nalazimo u Danteovoj *Božanstvenoj komediji*. Kriza dolazi "na sredini našega životnog puta," kada tijelo počinje slabiti, i čitava nova konstelacija tema dolazi prodirući u Vaš svijet snova. Dante kaže da se, u srednjim godinama svoga života, izgubio u opasnoj šumi. I zaprijetile su mu tri životinje, simbolizirajući ponos, želju i strah. Onda se pojavio Virgilije, personifikacija pjesničkog uvida, i proveo ga kroz labirint pakla, koje je mjesto onih koji su pričvršćeni na svoje želje i strahove, koji ne mogu proći kroz vječnost. Danteu se pomoglo da dođe do blažene vizije Boga. Na manjoj skali, u toj priči Pima Indijanaca, imamo istu mitološku sliku. Pima Indijanci su pripadali među najjednostavnije indijanske kulture u Sjevernoj Americi. I eto, i kod njih imamo, na njihov vlastiti način, iskorištenu tu vrlo sofisticiranu sliku, koja je ravna Danteovoj.

MOYERS: Napisali ste da se na "znak križa treba gledati kao na znak vječne potvrde svega što je ikada bilo ili će ikada biti. On ne simbolizi-

ra samo jedan povijesni trenutak na Kalvariji, nego tajnu, kroz svo vrijeme i prostor, o Božjoj nazočnosti i sudjelovanju u agoniji svih živih bića."

CAMPBELL: Veliki trenutak u srednjovjekovnom mitu jest osvješćivanje srca za supatnju, preobrazbi patnje u supatnju. U tome se sastoji čitava problematika priča o Gralu, supatnja s ranjenim kraljem. A iz toga također dobivate misao koju je ponudio Abelard kao objašnjenje raspeća: da se na ovaj svijet spustio Sin Božji kako bi bio raspet i osvijestio naša srca za supatnju, i na taj način okrenuo naše umove s velike preokupiranosti za goli zemaljski život na specifično humane vrijednosti samodavanja i dijeljenja patnje. U tom smislu ranjeni kralj, osakaćeni kralj legende o Gralu, je pandan Krista. On je tamo da izazove supatnju i na taj način dovede mrtvu pustopoljinu u život. U tome se nalazi mistična predodžba o duhovnoj funkciji patnje u ovome svijetu. Onaj koji pati je, Krist, koji tako reći dolazi pred nas da u nama zazove nešto što će u nama preobratiti ljudsku zvijer grabljivicu u vrijedno ljudsko biće. To nešto jest supatnja. Tu temu preuzima James Joyce i razvija ju u *Uliksu* - osvješćivanje njegova heroja, Stephena Dedalusa, za čovječanstvo kroz podijeljenu supatnju s Leopoldom Bloomom. To je bilo osvještivanje njegova srca prema ljubavi i otvaranje puta.

U Joyceovom sljedećem velikom djelu, *Finnegans Wake*, nalazi se tajanstveni broj koji se stalno ponavlja. To je broj 1132. On se pojavljuje kao datum, na primjer, a preokrenut kao kućna adresa, 32 West 11th Street. U svakom poglavlju, na jedan ili drugi način, pojavljuje se 1132. Kada sam pisao *A Skeleton Key to Finnegans Wake* (*Temeljni ključ za razumijevanje Finnegans Wake-a*), pokušao sam na svaki način koji sam znao zamisliti: "Za kog je vraga tu taj broj 1132?" Onda sam se prisjetio da u *Uliksu*, dok je Bloom lutao ulicama Dublina, lopta pada s tornja označujući podne, i on misli: "Zakon padajućih tijela, 32 stope u sekundi na kvadrat." Trideset dva, pomislih, mora da je broj Pada; 11 bi onda mogao biti obnova dekade, 1, 2, 3. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 - ali onda 11, i počinjete sve iznova. Postoji velik broj i drugih sugestija u *Uliksu*, koje su me nagnale na promišljanje: "Dobro, ono što imamo ovdje je 32 broj Pada,* a 11 broj Iskupljenja; grijeh i oprost, smrt i obnova." *Finnegans Wake* ima nešto s događajem koji se zbio u Phoenix Parku, koji je glavni perivoj u Dublinu. Feniks je ptica koja se sama spaljuje na smrt i onda se oživjela vraća u život. Phoenix Park na taj način postaje Rajski vrt gdje se dogodio Pad (Grijeh), i gdje je

* Prevoditelj napominje da se na engleskom Istočni grijeh, grijeh u Rajskom vrtu, kaže Pad, Pad Adamov, Pad čovjekov. Otuda kod Joycea igra riječi.

Bella Coola maska predstavljajući Sunce, Indijanci sjeverozapadne obale.

Višnu mandala, Nepal, 1420.

Sunčev disk, Nova Gvineja.

**Rozete na prozoru, zapadno pročelje,
katedrala u Chartresu, 1197.-1260.**

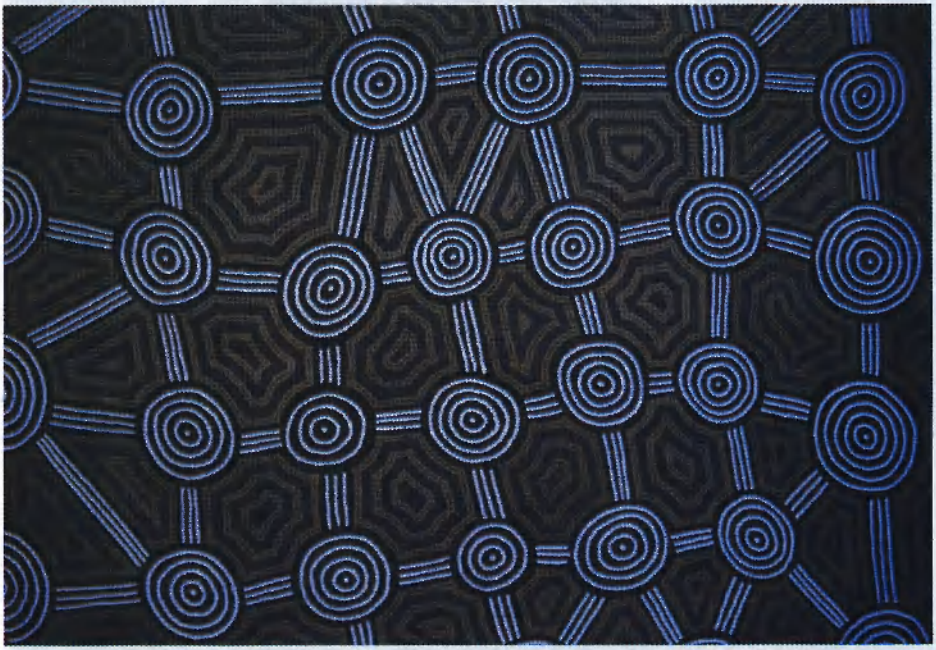

Tingari obredne slikarije na kori drveta.

Adam i Eva, minijatura, Firenca.

***Pad pobunjenih anđela*, iz *Les Très Riches Heures du Duc de Berry*, braća Limbourg, franko-flamanska škola, 1411.-16.**

Voda Mandan Buffalo Bull Society-a,
Karl Bodmer, 1834.

***Napast, zgrješenje i protjerivanje,* iz *Les Très Riches Heures du Duc de Berry*, braća Limbourg, franko-flamanska škola, 1411.-16.**

postavljen križ na Adamovu lubanju: *O felix culpa* ("O fenikse krivče!" kaže Joyce). I tako imamo smrt i iskupljenje. To izgleda prilično dobar odgovor, i to je onaj koji sam dao u svome djelu *A Skeleton Key.*

Ali dok sam se jedne večeri pripremao za predavanje svojim studentima iz komparativne mitologije, ponovno sam čitao Poslanice Sv. Pavla Rimljanima i naišao sam na zanimljivu rečenicu, koja mi je izgledala da epitomizira sve što je Joyce imao na umu u *Finnegans Wakeu*: "Bog je naime zatvorio sve ljude u neposlušnost da im se svima smiluje." Ne možete biti tako neposlušni da Božja milost neće biti u stanju slijediti Vas, dakle dajte mu priliku. "Zgriješite hrabro," kao što je rekao Luther, pogledajte koliko mnogo Božje milosti možete zazvati. Veliki griješnik jest veliki osvijestitelj Boga na samilost. To je bitna ideja s obzirom na paradoksologiju moralnosti i vrijednosti života.

Tako sam sam sebi rekao: "Dobro, uh, to je stvarno ono o čemu Joyce govori." I tako sam si u svoju bilježnicu o Joyceu zapisao: "Rimljani, poglavlje 11, stih 32." Možete li zamisliti moje iznenađenje? Tu se opet pojavio taj isti broj, 1132, ravno iz Dobre Knjige (Biblije)! Joyce je uzeo taj paradoks kršćanske vjere kao moto najvećeg majstorskog djela svoga života. I tu nemilosrdno opisuje dubinu privatne i javne monstruoznosti ljudskog života i akcije na potpuno griješnom kursu ljudske povijesti. Sve je tamo - ispričano s ljubavlju.

MOYERS: Može li Zapadnjak shvatiti mistično iskustvo koje teologiju ostavlja otraga? Ako ste zatvoreni za sliku Boga u kulturi gdje znanost dominira Vašim percepcijama o stvarnosti, kako možete iskusiti to ultimativno tlo o kojem govore šamani?

CAMPBELL: Pa, ljudi ga doživljavaju. Oni u srednjem vijeku, koji su to iskusili, bili su obično spaljeni kao heretici. Jedna od najvećih hereza na Zapadu bila je hereza koju je proglasio Krist kada je rekao: "Ja i Otac smo jedno." On je bio zbog toga raspet. U srednjem vijeku, devetsto godina nakon Krista, jedan veliki sufi mistik je rekao: "Ja i moj voljeni smo jedno," i on je također bio raspet. Dok je išao na križ, molio je: "O moj Gospode, da si ove ljude podučio onome čemu si mene, oni mi ne bi ovo činili. A da me nisi podučio, ovo mi se ne bi dogodilo. Neka je blagoslovljen Gospod i sva njegova djela." Jedan drugi sufi mistik je rekao: "Funkcija pravovjerne zajednice jest da mistiku ispuni njegovu želju, koja je sjedinjenje s Bogom, kroz muke, poniženja i smrt."

MOYERS: Što je podsjeklo to iskustvo danas?

CAMPBELL: Karakteristika demokracije jest da se većinsku vlast podrazumijeva učinkovitom ne samo u politici, nego također i u mišljenju.

U mišljenju, naravno, većina je uvijek u krivome.

MOYERS: Uvijek u krivome?

CAMPBELL: U stvarima te vrste, da. Funkcija većine u odnosu na duh jest da pokuša poslušati i otvoriti se nekome tko je prošao kroz iskustvo iznad onoga koje se odnosi na hranu, krov nad glavom, potomstvo i bogatstvo.

Jeste li ikada čitali Sinclair Lewisov *Babbitt*?

MOYERS: Ne, već dugo vremena nisam.

CAMPBELL: Sjećate li se posljednjeg retka? "Nisam nikada u životu uradio nešto što sam želio." To je čovjek koji nije nikada slijedio ono što ga čini veselim, blaženim i ponesenim - nije nikada slijedio svoj žar. Ustvari, tu sam liniju čuo kada sam predavao na *Sarah Lawrence College*-u. Prije negoli sam se oženio, običavao sam objedovati u restoranima u gradu. Četvrtak navečer je bila večer slobodna za kućne pomoćnice u Bronxvilleu, tako da su mnoge obitelji večerale u restoranima. Jedne lijepe večeri bio sam u svome omiljenom restoranu, i za susjednim stolom su sjedili otac, majka i mršavi dječak, oko dvanaest godina star. Otac je rekao dječaku: "Pij svoj sok od rajčice."

I dječak je rekao: "Ne želim."

Onda je otac povišenim glasom rekao: "Pij svoj sok od rajčice."

A majka je rekla: "Nemoj ga prisiljavati na ono što ne želi."

Otac ju je pogledao i rekao: "On ne može ići kroz život čineći što želi. Ako čini samo ono što želi, bit će mrtav. Pogledaj mene. Nisam nikada u životu uradio nešto što sam želio.

I pomislio sam: "Moj Bože, evo inkarnacije Babbitta!"

To je čovjek koji nije nikada slijedio svoj žar. U životu možete i uspjeti, ali onda samo promislite o tome - kakav je to život bio? Kako je on bio dobar - da u svome čitavom životu nikada niste učinili nešto što ste željeli. Svojim studentima uvijek govorim, idite tamo gdje Vam Vaše tijelo i duh žele ići. Kada imate određeni osjećaj, ostanite s njim, i ne dopustite nikomu da Vas izbaci iz toga.

MOYERS: Što se dogada kada slijedite svoj žar?

CAMPBELL: Dolazite do blaženstva. U srednjem vijeku, česta slika koja se nalazi u mnogim, mnogim kontekstima je kolo sreće. Kolo se sastoji od glavčine kotača i ruba koji se okreće. Na primjer, ako ste priljubljeni uz rub kola sreće, biti ćete ili gore koje se spušta prema dolje, ili dolje koje se penje prema gore. Ali ako ste u glavčini, na istom ste mjestu svo vrijeme. To je smisao bračnog zavjeta - uzimam te i u zdravlju i u bolesti, i u bogatstvu i u siromaštvu, i u padanju i

u uzdizanju. Međutim, uzimam te kao svoje središte, i ti si moj žar, blaženstvo, ne bogatstvo koje bi mu mogla donijeti, ne društveni prestiž, nego ti. To znači slijediti svoj žar.

MOYERS: Kako biste nekoga posavjetovali da počne iskorištavati taj izvor vječnog života, taj žar koji je upravo tu?

CAMPBELL: Mi svo vrijeme doživljavamo ono što nam povremeno može dati neki osjećaj toga, malu intuiciju o tome gdje Vam je žar. Zgrabite to. Nitko Vam ne može reći što će biti. Morate se naučiti prepoznati svoju vlastitu dubinu.

***Kolo sreće*, Francuska, četrnaesto stoljeće.**

Ako ste priljubljeni uz rub kola sreće, biti ćete ili gore koje se spušta prema dolje, ili dolje koje se penje prema gore. Ali ako ste u glavčini, na istom ste mjestu svo vrijeme, u središtu.

MOYERS: Kada ste Vi prepoznali svoju?

CAMPBELL: O, kada sam bio dijete. Nisam nikada nikomu dopustio da me skrene s moga nauma. Moja mi je obitelj pomagala, čitavo vrijeme, upravo da radim one stvari koje sam stvarno, duboko, najviše želio raditi. Nisam čak ni uviđao da su postojali problemi.

MOYERS: Kako mi, koji smo roditelji, možemo pomoći svojoj djeci da prepoznaju svoj žar?

CAMPBELL: Morate znati svoje dijete i biti pozoran prema njemu. Možete pomoći. Kada sam predavao na *Sarah Lawrence College*-u, imao sam individualne sastanke sa svakim od svojih studenata barem jednom u četrnaest dana, otprilike po pola sata. I sad, ako govorite o onome što bi student trebao čitati, i ako odjednom nabasate na nešto na što student doista reagira, opažate kako mu se oči otvaraju i boja tena mijenja. Tu se upravo otvorila životna mogućnost. Sve što sebi možete reći jest: "Nadam se da će se to dijete za to čvrsto držati." Oni to možda hoće, a možda i neće, ali ako se to dogodi, našli su život točno tu, u sobi s njima.

MOYERS: I ne mora se biti pjesnik da bi to bilo tako.

CAMPBELL: Pjesnici su jednostavno oni koji su svoje zvanje i način svoga života doveli u dodir sa svojim žarom. Većina ljudi ima druge preokupacije. Uključeni su u ekonomske i političke aktivnosti, ili bivaju regrutirani za rat za koji nisu zainteresirani, i možda se pod tim okolnostima teško držati za tu pupčanu vrpcu. To je tehnika koju svatko nekako treba sam za sebe razraditi.

Ali većina ljudi, živeći u onom području koje bismo mogli nazvati područjem slučajnih zanimanja, ima kapacitet koji čeka da bude probuđen i da krenu u to drugo područje. Znam to, jer sam vidio da se to kod studenata događa.

Kada sam predavao na srednjoj dječačkoj školi, običavao sam razgovarati s dječacima, koji su pokušavali donijeti odluku o svojoj budućoj karijeri. Dječak bi došao i zapitao bi me: "Što mislite, bi li mogao ovo raditi? Bi li mogao ono raditi? Što mislite, bi li mogao postati pisac?"

"Oh," rekao bih: "Ne znam. Možeš li izdržati deset godina razočaranja da ti nitko ne odgovori, ili misliš li da ćeš napisati *bestseller* iz prvog pokušaja? Ako imaš hrabrost ostati sa stvari koju doista želiš, bez obzira što se dogodilo, dobro, idi naprijed."

Onda bi došao tata i rekao: "Ne, trebaš studirati pravo, jer je u tome puno više novca, znaš." A to je rub kotača, a ne glavčina, ne sli-

jeđenje svoga žara. Hoćete li misliti na svoje bogatstvo, ili ćete misliti na svoj žar?

1929. godine sam se kao student vratio iz Europe, baš tri tjedna prije kraha na Wall Streetu, tako da pet godina nisam imao posao. Jednostavno nije bilo poslova. Za mene je to bilo veliko doba.

MOYERS: Veliko doba? Usred najveće depresije? Što je u tome bilo divno?

CAMPBELL: Nisam se osjećao siromašnim, samo sam osjećao da nemam novca. Ljudi su tada bili tako dobri jedan prema drugome. Na primjer, otkrio sam Frobeniusa. Odjednom me je zaludio i morao sam pročitati sve što je napisao. I tako sam jednostavno pisao knjižarskoj tvrtki za koju sam znao u New York City-u, i oni su mi poslali te knjige i rekli mi da ih ne moram platiti sve dok ne dobijem posao - četiri godine kasnije.

Ili recimo, gore u Woodstocku, New York, bio je čovjek koji je imao komad zemljišta s onim malim kućicama poput kokošinjaca, koje je iznajmljivao za dvadesetak dolara godišnje svakoj mladoj osobi za koju je mislio da bi mogla imati budućnost u umjetnosti. Nije bilo tekuće vode, tu i tamo bunar ili pumpa. Izjavio je da u kućice nije instalirao tekuću vodu, jer nije volio vrstu ljudi koji bi onda bili time privučeni. Tamo sam obavio većinu svojih osnovnih čitanja i radova. Bilo je super. Slijedio sam svoj žar.

Do te ideje o žaru došao sam preko sanskrta, koji je veliki duhovni jezik svijeta. U njem postoje tri izraza koji predstavljaju rub obale, odskočnicu u ocean transcendencije: *Sat, Chit* i *Ananda*. Riječ "*Sat*" znači bitak. "*Chit*" znači svijest. "*Ananda*" znači žar ili blaženstvo. Mislio sam: "Ne znam je li moja svjesnost prava svjesnost ili nije; ne znam je li ono što znam o svome bitku moj pravi bitak ili nije; ali znam gdje je moje blaženstvo. Pa neka mi bude dopušteno da se držim blaženstva, i to će me dovesti i do moje svjesnosti i do moga bitka." Mislim da je to funkcioniralo.

MOYERS: Saznajemo li mi ikada što je istina? Nađemo li ju ikada?

CAMPBELL: Svaka osoba može imati svoju vlastitu dubinu, iskustvo i neko uvjerenje da je u dodiru sa svojim vlastitim *sat-chit-anandom*, sa svojim vlastitim bitkom kroz svjesnost i žar. Religiozni ljudi nam kažu da žar i blaženstvo nećemo iskusiti sve dok ne umremo i odemo na nebesa. Ali ja vjerujem u doživljavanje toga, koliko god se može, dok ste još živi.

MOYERS: Blaženstvo je sada.

CAMPBELL: Na nebesima ćete tako divno provoditi vrijeme gledajući u Boga, da uopće nećete imati mogućnost vlastitog doživljaja. Ona nisu mjesto da to doživite - mjesto za to je ovdje.

MOYERS: Imate li ikada, kada slijedite svoj žar, kao što na trenutke ja imam, osjećaj da Vam pomaže nevidljiva ruka?

CAMPBELL: Svo vrijeme. To je čudesno. U mene se čak uvuklo i sraslo praznovjerje kao rezultat nevidljive ruke koja dolazi svo vrijeme - naime, da ako slijedite svoj žar, da se stavljate na neku vrstu tračnica koje su tamo čitavo vrijeme, čekajući na Vas, a život koji biste trebali živjeti je onaj koji živite. Kada to možete vidjeti, počinjete susretati ljude koji su u polju Vašeg žara, i oni Vam otvaraju vrata. Kažem, slijedite svoj žar i ne budite uplašeni, i vrata će Vam biti otvorena tamo gdje niste ni slutili da će Vam biti.

MOYERS: Jeste li ikada sažaljevali čovjeka, koji nema nikakvih takvih nevidljivih sredstava potpore.

CAMPBELL: Koji nema nikakvih *ne*vidljivih sredstava? Da, takav zaziva samilost, jadni čovo. Vidjeti ga kako uokolo posrće, kada su sve životne vode upravo tu gdje trebaju biti, doista zaziva sažaljenje.

MOYERS: Vode vječnog života su upravo tu? Gdje?

CAMPBELL: Gdjegod se nalazite - ako slijedite svoj žar, uživate to osvježenje, taj život unutar Vas, svo vrijeme.

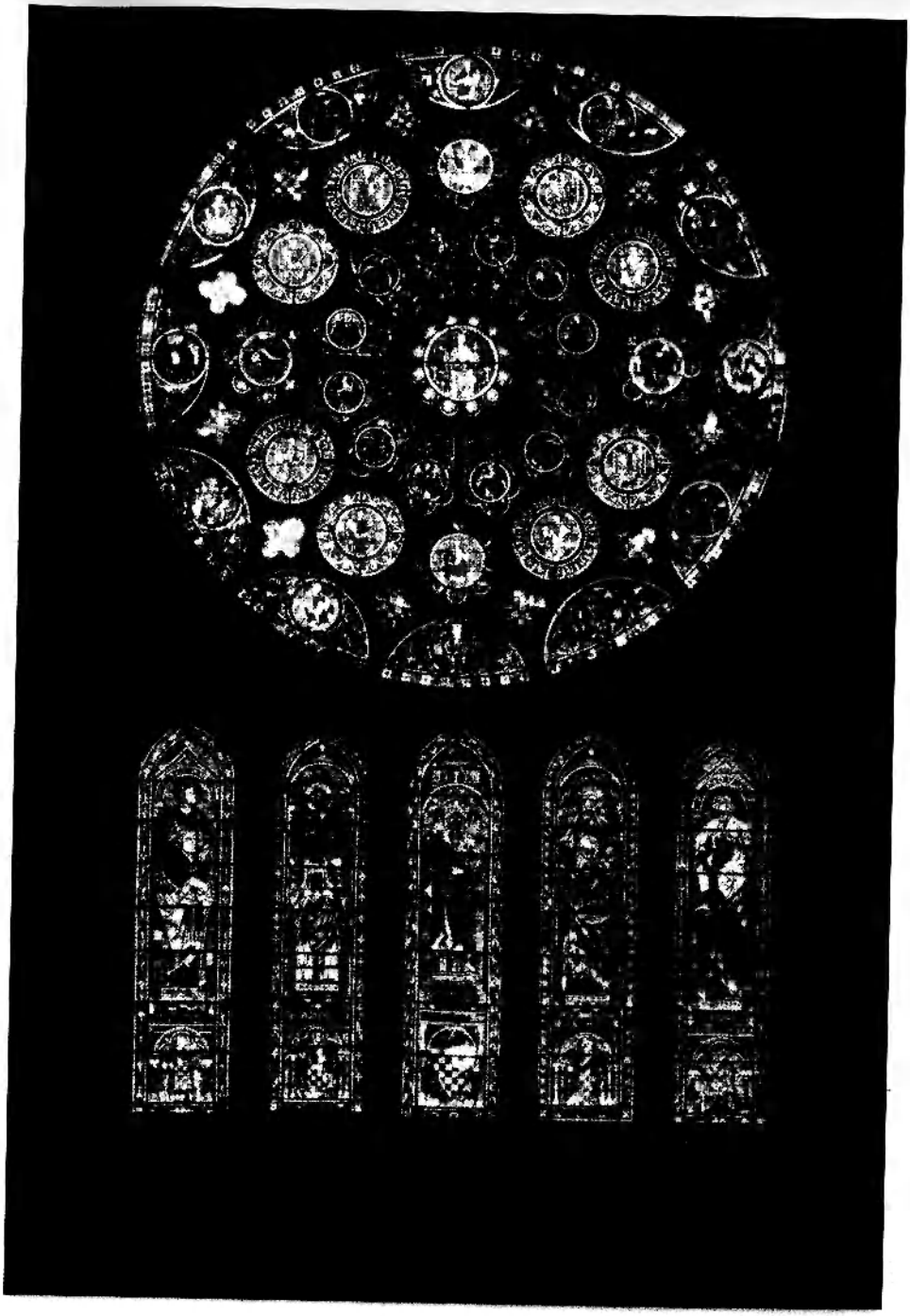

Rozete na prozoru, zapadno pročelje, katedrala u Chartresu, 1197.-1260.

Martin L. King, Jr., 1963.

Junak je netko tko je dao svoj život nećemu većem od samoga sebe.

V.

JUNAKOVA PUSTOLOVINA

Nadalje, ne moramo sami čak ni ulaziti u rizik pustolovine, jer su junaci svih vremena otišli ispred nas. Labirint je temeljito poznat. Moramo samo slijediti nit junakova puta, te gdje smo mislili da ćemo naći grozotu, naći ćemo boga. A gdje smo mislili da ćemo priklati drugoga, priklat ćemo sami sebe. Gdje smo mislili da ćemo putovati prema van, doći ćemo u središte našeg vlatitog postojanja. A gdje smo mislili da ćemo biti sami, biti ćemo s cijelim svijetom.

Joseph Campbell

* * * * * * *

MOYERS: Zašto je u mitologiji tako puno priča o junaku.

CAMPBELL: Jer je to vrijedno da se o tomu piše. Čak i u popularnim pripovijetkama, glavnu ulogu imaju junak ili junakinja, koji su našli ili učinili nešto iznad normalnog raspona postignuća ili iskustva. Junak je netko tko je dao svoj život nečemu većem od samoga sebe.

MOYERS: Dakle, u svim tim kulturama, kakvogod da bilo lokalno ruho u koje je junak odjeven, što je to što čini djelo?

CAMPBELL: Dobro, postoje dva tipa djela. Jedno je fizičko djelo, u kojem junak izvodi junački čin u bitki ili spašava život. Druga vrsta je duhovno djelo, u kojem junak iskustvom spoznaje supernormalni raspon ljudskog duhovnog života i onda se vraća s porukom.

Uobičajena junakova pustolovina počinje s nekim od koga je nešto

oduzeto, ili s onim koji osjeća da nešto nedostaje u normalnom iskustvu, dostupnom ili dopuštenom za članove njegova društva. Ta se osoba onda otpućuje na niz pustolovina iznad običnog, ili da povrati ono što je izgubljeno ili da otkrije neki životno-dajući eliksir. To je obično ciklus, odlazak i povratak.

Ali možemo vidjeti da je struktura i nešto od duhovnog smisla te pustolovine već anticipirano u pubertetskim ili inicijacijskim obredima ranih plemenskih društava, kroz koja je dijete prisiljeno predati svoje djetinjstvo i postati odrastao čovjek - umrijeti, mogli biste reći, za svoju infantilnu osobnost i psihu, i vratiti se kao odgovorna odrasla osoba. To je fundamentalna psihološka preobrazba, koju svatko mora proći. Mi smo u djetinjstvu u stanju ovisnosti pod nečijom zaštitom i nadgledanjem nekih četrnaest do dvadeset i jednu godinu - a ako idete sve do doktorata, to se može produljiti možda i do trideset i pet godina. Niste ni na koji način samoodgovorni, slobodan agent, nego pokoran sluga, očekujući i primajući kazne i nagrade. Da bi se evoluiralo iz tog položaja psihološke nezrelosti u hrabrost samoodgovornosti i sigurnosti, zahtijeva smrt i uskrsnuće. To je temeljni motiv univerzalnog junakovog putovanja - napuštanje jednog stanja i nalaženje izvora života kako bi Vas iznijelo u bogatije ili zrelije stanje.

MOYERS: Dakle, ako i nismo junaci u velikom smislu iskupljenja društva, još uvijek moramo poduzeti to putovanje unutar nas samih, duhovno i psihološki.

CAMPBELL: Točno. Otto Rank u svojoj važnoj maloj knjižici *The Myth of the Birth of the Hero* (*Mit o rođenju junaka*) tvrdi da je svatko junak pri rođenju, kada svatko prolazi strahovitu i psihološku i fizičku preobrazbu, iz stanja malog vodenog stvorenja, koje živi u području amniotičke tekućine, u zrako-udišućeg sisavca, koji će se ultimativno uspraviti. To je golema preobrazba, i da je kojim slučajem svjesno poduzeta, bila bi doista herojski čin. A što se tiče majke, to je bio herojski čin i s njezine strane, koja je sve to omogućila i izvela.

MOYERS: Onda svi junaci nisu muškarci?

CAMPBELL: O, ne. Muškarac obično ima vidljiviju ulogu, jednostavno zbog uvjeta života. On je vani u svijetu, a žena je kod kuće. Ali kod Azteka, na primjer, koji imaju velik broj nebesa u koja se ljudske duše dodjeljuju u skladu s uvjetima njihove smrti, nebo za ratnike ubijene u bitki je isto kao i za majke koje su umrle pri porodu. Rađanje je definitivno junačko djelo, u smislu da se predaje sebe za život drugoga.

MOYERS: Ne mislite li da smo izgubili tu istinu u ovom našem dru-

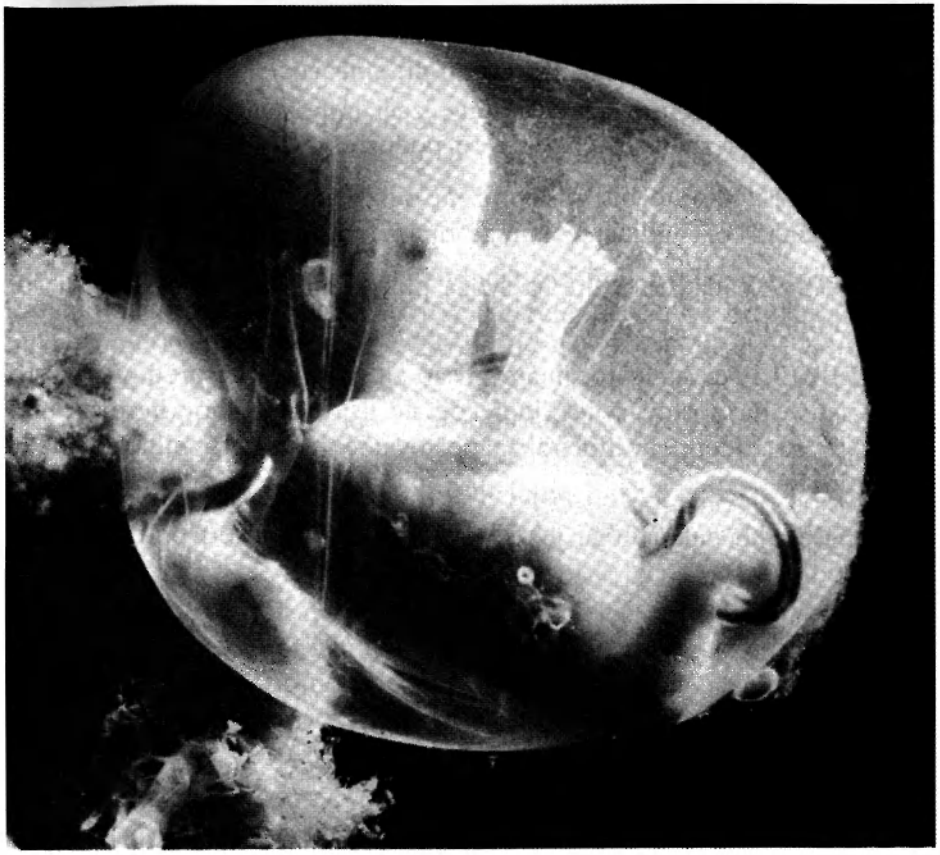

Fetus.

Otto Rank u svojoj važnoj maloj knjižici The Myth of the Birth of the Hero (Mit o rođenju junaka) tvrdi da je svatko junak pri rođenju, kada svatko prolazi strahovitu, i psihološku i fizičku, preobrazbu, iz stanja malog vodenog stvorenja, koje živi u području amniotičke tekućine, u zrako-udišućeg sisavca, koji će se ultimativno uspraviti.

štvu, gdje se drži većim herojstvom ići van u svijet i zaraditi velik novac, negoli podizati djecu?

CAMPBELL: Zarađivanje novca se više oglašava. Znate staru izreku: ako pas ugrize čovjeka, to nije priča, ali ako čovjek ugrize psa, odmah imate priču. Tako i stvar koja se događa i događa i događa, bez obzira koliko ona bila junačka, nije vijest. Majčinstvo je izgubilo na svojoj neobičnosti, mogli biste reći.

MOYERS: No, to je divna slika - majka kao junak.

CAMPBELL: To mi je uvijek tako izgledalo. To je nešto što sam naučio iz čitanja tih mitova.

MOYERS: To je putovanje - morate izaći iz poznate, konvencionalne sigurnosti svoga života kako biste to poduzeli.

CAMPBELL: Morate biti preobraženi od djevice u majku. To je velika promjena, koja uključuje mnoge opasnosti.

MOYERS: I kada se vratite sa svoga putovanja s djetetom, svijetu ste nešto donijeli.

CAMPBELL: Ne samo to, imate posao za čitav život ispred Vas. Otto Rank ističe da postoji svijet ljudi koji misle da ih njihov herojski čin, time što su rođeni, kvalificira za poštovanje i potporu njihove čitave zajednice.

MOYERS: Ali nakon toga još se uvijek mora poduzeti putovanje.

Rođenje.

Rađanje je definitivno junačko djelo,
u smislu da se predaje sebe za život drugoga.

CAMPBELL: Veliko putovanje mora biti poduzeto, s mnogo iskušenja.

MOYERS: Kakvo je značenje tih junakovih iskušenja, testiranja i muka?

CAMPBELL: Ako to želite izraziti u terminima namjere, iskušenja su zamišljena kako bi se vidjelo bi li namjeravajući junak doista mogao biti junak. Je li on dorastao toj zadaći? Može li on nadvladati opasnosti? Ima li on hrabrosti, znanja, sposobnosti da mu omoguće služiti?

MOYERS: U ovoj kulturi lake religije, jeftino postignute, čini mi se da smo zaboravili da nas sve tri velike religije uče da su iskušenja junakova putovanja značajni dio života, da nema nagrade bez odricanja, bez plaćanja cijene. *Kur'an* kaže: "Misliš li da ćeš ući u Vrt Blaženstva bez takvih iskušenja kao ona kroz koja su prošli oni prije tebe?" A Isus je u Evanđelju po Mateju rekao: "Velika su vrata i uzan put koji vodi u život, i malo je onih koji tamo bijahu koji ga nađoše." A junaci židovske tradicije prolaze velike kušnje prije negoli dolaze do svoga iskupljenja.

CAMPBELL: Ako shvatite u čemu je stvarni problem - gubljenje samoga sebe, davanje sebe nekom višem cilju, ili drugome - shvaćate da je sâmo to ultimativno iskušenje. Kada prestanemo prvenstveno misliti na same sebe i naše vlastito samoočuvanje, prolazimo kroz istinsku herojsku preobrazbu svjesnosti.

I ono s čime se svi mitovi moraju baviti jest preobrazba svijesnosti jedne ili druge vrste. Mislili ste na jedan način, sada morate misliti na drugačiji način.

MOYERS: Kako se preobražava svjesnost?

CAMPBELL: Ili samim iskušenjima, ili prosvijetljujućim otkrivenjima. Sve je u kušnjama i otkrivenjima.

MOYERS: Postoji li u svim tim pričama trenutak spasenja? Žena je spašena od zmaja, grad je pošteđen sravnjenja sa zemljom, junak je spašen ispred opasnosti u posljednjem trenutku.

CAMPBELL: Pa, da. Ne bi bilo herojskih djela ukoliko ne bi bilo postignuća. Možemo imati i junaka koji ne uspije, ali njega se obično predstavlja kao neku vrstu klauna, kao nekoga koji pretendira da je nešto više nego što može postići.

MOYERS: Po čemu se heroj razlikuje od vođe?

CAMPBELL: To je problem kojim se Tolstoj bavio u *Ratu i miru.* Imate Napoleona kako pustoši Europom i upravo je pred pohodom na Rusiju, a Tolstoj postavlja ovo pitanje: Je li vođa doista vođa, ili je on

jednostavno onaj koji se nalazi na vrhu vala? U psihološkim terminima, vođu bi se moglo analizirati kao onoga koji je osjetio i shvatio što bi se moglo postići i postupio u skladu s tim.

MOYERS: Kaže se da je vođa onaj koji je razabrao neizbježno i dospio ispred toga. Napoleon je bio vođa, ali nije bio heroj u smislu da je ono veliko što je postigao bilo veliko zbog čovječanstva. Ono je bilo zbog Francuske, za slavu Francuske.

CAMPBELL: Onda je on francuski junak, zar ne? To je problem današnjice. Je li nam danas potreban junak neke države ili naroda, kada bi čitava planeta trebala biti naše područje brige i interesa? Napoleon je devetnaestostoljetni pandan Hitlera u dvadesetom stoljeću. Napoleonovo pustošenje Europe je bilo užasno.

MOYERS: Dakle, moglo bi se biti lokalni bog i pasti na ispitu na većoj, kozmičkoj razini?

CAMPBELL: Da. Ili možete biti lokalni bog, ali za narod kojeg je taj lokalni bog pokorio, možete biti neprijetelj. Zvati nekoga junakom ili čudovištem je relativno, ovisno o tome gdje vam se nalazi fokus Vaše svjesnosti.

MOYERS: Dakle, moramo biti pažljivi da djelo ne nazivamo junačkim, kada ono, u većem, mitološkom smislu, jednostavno ne funkcionira kao takvo.

CAMPBELL: Pa, ne znam. Djelo može biti apsolutno junačko - osoba daje svoj život za svoj narod, na primjer.

MOYERS: O, da. Njemački vojnik koji umire -

CAMPBELL: - je isto toliko junak kao i američki, koji je tamo poslan da ga ubije.

MOYERS: Pa, ima li heroizam moralni cilj?

CAMPBELL: Moralni cilj sastoji se u spašavanju ljudi, ili osobe, ili u podupiranju neke ideje. Junak žrtvuje sebe za nešto - u tome je moralnost toga. Naravno, gledano s druge pozicije, mogli biste reći da je ideja za koju je on žrtvovao sebe, bila nešto na što se nije trebalo obazirati. To je sud s druge strane, ali on ne uništava stvarni heroizam samog počinjenog djela.

MOYERS: To je različit kut gledanja na junake od onoga kojeg sam ja imao kao mladi dječak, kada sam čitao priču o tome kako Prometej odlazi u potragu za vatrom i donosi ju natrag, donoseći korist čovječanstvu i stradavajući zbog toga.

CAMPBELL: Da, Prometej donosi čovječanstvu vatru, i posljedično tomu i civilizaciju. Usput rečeno, krađa vatre je univerzalna mitska tema, Često je to životinja varalica ili ptica koja ukrade vatru i onda ju kao štafetu predaje drugim pticama i životinjama, koje bježe s njom. Katkada se životinje i spale plamenom dok prenose vatru, i kaže se da to objašnjava njihove različite boje. Krađa vatre je vrlo popularna, diljem svijeta raširena priča.

PROMETHEVS.

ARTES ET INGENIVM, VEL ARTIVM INVENTORES.

PLato in Protagora ſub perſona Socratis, huiuſmodi narrat de Artium origine fabulam: Erat, inquit, aliquando tempus, quo dij quidem erant, mortalium autem genera non erant. Poſtquam autem & his tẽpus fatis conſtitutu venit, vt crearentur, formabant ipſa dij intra terra ex terra & igne permixtis, & ex iis quæ igne ac terra permiſcetur. Quũ vero in lucẽ iam illa producturi eſſent, illorum ornandorum facultatumq; ſingulis, pro vt deceret, diſtribuedarũ curã Prometheo & Epimetheo iemadarũt. At Epimetheus ſibi diſtribuedi munus depoſcit, & Prometheo, dum ego diſtribuo, dicit, Aſpice & conſidera. Sicque illo perſuaſo, diſtributionem facit. Hic verò aliis robur abſque celeritate apponebat, alia debiliora velocitate ornabat, alia armabat, aliis inermi data natura, aliam quandam facultatem ad ſalutem excogitabat. Quæ enim ex ipſis parua fecerat, iis volatilem fugam aut ſ erraneam habitationem tribuebat. Quæ verò magnitudine auxerat, ea hac ipſa ſeruabat, & reli hoc modo exæquans diſtribuebat: ea induſtria, vt caueret, ne quod genus interiret. Poſtquam v nutuæ corruptionis effugia ipſis ſuppeditaſſet, facilitatem anni tepora & varias cœli tempeſta ſub dio ferendi excogitabat: induens illa denſis pilis, & ſolidis pellibus, quæ & hyemem & æſtum :ere poſſent: & quæ ſingulis cubilia petentibus proprium ac naturale ſtratum itidem eſſent: &)edibus alia vngulis, alia pilis & coriis ſolidis ac exunguibus muniuit. Necnon alimenta aliis ſuppeditabat, his herbam ex terra, illis arborum fructus: aliis radices, quibuſdam verò aliorum a nalium laniatum in alimentum dabat. Et his quidem paucam ſobolem tribuebat, his verò quæ illis dilaniarentur, multa, quo genus ipſum conſeruaretur. Proinde Epimetheus, vt qui non vſqu deò ſapiens eſſet, non animaduertit, ſe facultates in bruta animantia expendiſſe. Reſtabat adh pſi inornarum hominum genus, & quid cum ipſo ageret, ambigebat. Quo dubitante, venit Pron theus, inſpecturus diſtributionem, & videt reliqua quidem animalia accuratè omnia habere, hoi nem verò nudum, non calceatum & inermem, iamque fatalis dies aderat, qua etiam hominem terra in lucem prodire oportebat. Conſilij itaque inopia præhenſus Prometheus, & quamnam h mini ſalutem reperiret neſciens, Vulcani & Mineruæ artificioſam ſapientiam vnà cum igne fu tur. Fieri enim nullo modo poterat, vt illa abſque igne ab vllo poſſideretur, aut vllo vtilis eſſet: & llam homini largitur. Sapientiam itaque circa parandum victum hoc modo homo accepit: art verò verſandi in rep. non habebat. Illa enim apud Iouem erat. Prometheo autem Iouis arcem gredi non licebat, quoniam Iouis munitiones horrendæ erant. at in communem Mineruæ & Vul hi domum, in qua artes exercebantur, furtim ingreſſus erat, & furto ſublata ignea vulcani arte, alia mineruæ, eas homini contribuit. Et ex hoc contigit homini victus facultas. Prometheus v poſt eam quæ fertur furti penam Epimethei cauſſa dedit. Poſtquam aurem homo diuinæ ſorris p ticeps factus eſt, primùm quidem propter Dei cognitionem ex igne contractam, ſolus inter omi animantia deos eſſe putauit, iiſq; aras & ſtatuas dicauit. Deinde vocem & nomina breui per art articulauit, habitationes, veſtes, calceos, ſtrata, & alimenta ex terra inuenit. Hoc autem modo i ſtructi initio homines ſparſim habitant, nullas habentes ciuitates. Cùmq; feris imbecilliores eſſe

***Hieroglyphica...*, Johannes Valeriano, Lyons, 1586.**

Krađa vatre je univerzalna mitska tema.
Prometej donosi čovječanstvu vatru i posljedično tomu i civilizaciju.

MOYERS: Ljudi u svakoj kulturi pokušavaju objasniti odakle je došla vatra?

CAMPBELL: Priča stvarno ne pokušava to objasniti, ona ima više veze s vrijednošću vatre. Krađa vatre razdvaja čovjeka od životinja. Kada ste noću u šumi, i zapalite vatru, to drži životinje podalje. Možete vidjeti kako im se svijetle oči, ali one su izvan dosega vatre.

MOYERS: Dakle, oni ne kazuju priče samo da bi inspirirali druge ili da bi dali moralni naglasak.

CAMPBELL: Ne, one su da procijene vatru, njezinu važnost za nas, i da nešto kažu o tome što je razdvojilo čovjeka od životinja.

MOYERS: Je li Vas Vaše proučavanje mitologije dovelo do zaključka da pojedinačno ljudsko traženje, standardni oblik ljudske težnje i misli, predstavlja nešto što je zajedničko za sve čovječanstvo, bez obzira jesmo li živjeli prije milijun godina ili tisuću godina od sada pa nadalje?

CAMPBELL: Postoji izvjesna vrsta mita, koju bi se moglo nazvati traženjem vizije, odlaženje u potragu za blagodati, vizija, koja ima isti oblik u svakoj mitologiji. To je stvar koju sam pokušao prikazati u svojoj prvoj knjizi *The Hero with a Thousand Faces* (*Junak s tisuću lica*). Sve te različite mitologije daju nam u bîti isto traženje. Napuštate svijet u kojem ste i odlazite u dubinu, ili u daljinu, ili u visinu. Tamo dolazite do onoga što je nedostajalo u Vašoj svjesnosti u svijetu kojeg ste prije nastanjivali. Onda dolazi problem ili ostati s tim, i dopustiti da svijet za Vas umre, ili se vratiti s tom blagodati i pokušati se držati toga kako se vraćate u svoj društveni svijet. To nije lako učiniti.

MOYERS: Dakle junak ide *za* nečim, on ne polazi samo na neku vožnju, on nije jednostavno pustolov?

CAMPBELL: Postoje dvije vrste junaka, nekima je putovanje izbor, a nekima nije. U jednoj vrsti pustolovine, junak se otpućuje na nju odgovorno i namjerno kako bi obavio djelo. Na primjer, Odisejevu sinu Telemahu, božica Atena je rekla: "Idi traži oca." To traženje oca je za mlade ljude velika junačka pustolovina. To je pustolovina nalaženja onoga što je Vaš život, što je Vaša priroda, što Vam je izvor. To poduzimate namjerno. Ili, na primjer, postoji legenda o sumerskoj nebeskoj božici, Inanni, koja se spušta u podzemni svijet i prolazi kroz smrt da bi svoga voljenoga povratila u život.

Onda postoje pustolovine u koje ste bačeni - na primjer, regrutiranje u vojsku. To niste namjeravali, ali ste sada unutra. Prošli ste smrt i uskrsnuće, stavili ste uniformu i drugo ste stvorenje.

Jedna vrsta junaka, koja se često pojavljuje u keltskim mitovima jest princ-lovac, koji slijedi jelenov trag u područje šume u kojem nije nikada prije bio. Tamo životinja prolazi kroz preobrazbu, postajući kraljicom Vilinskih brda, ili tomu slično. To je vrsta pustolovine u kojoj junak nema pojma što čini, ali se iznenada nađe u preobraženom svijetu.

MOYERS: Je li pustolov koji poduzima tu vrstu putovanja junak u mitološkom smislu?

CAMPBELL: Da, jer je on uvijek spreman na to. U tim pričama, pustolovina na koju je junak spreman je ona koju i dobiva. Pustolovina je simbolično manifestacija njegova karaktera. Čak i krajobraz i stanje okoliša u skladu su s njegovom spremnošću.

MOYERS: U George Lucasovu *Star Wars*, Solo počinje kao plaćenik, a okončava kao junak, dolazeći napokon spasiti Luke Skywalkera.

CAMPBELL: Da. Tamo je Solo učinio herojski čin žrtvujući sebe za drugoga.

MOYERS: Mislite li da je junak stvoren iz osjećaja krivnje? Je li Solo bio kriv jer je napustio Skywalkera?

CAMPBELL: To ovisi na koji sustav ideja to želite primijeniti. Solo je bio vrlo praktičan čovjek, barem kako je sâm o sebi mislio, materijalist. Ali on je istodobno bio i samilosno ljudsko biće, a to nije znao. Pustolovina je zazvala tu kvalitetu njegova karaktera za koju nije znao da posjeduje.

MOYERS: Dakle, junak možda vreba u svakome od nas, a da to i ne znamo?

CAMPBELL: Naš život zaziva naš karakter. O sebi saznajete sve više kako kročite kroza nj. Stoga je i dobro da budete u mogućnosti staviti se u situacije, koje će izazvati Vašu višu prirodu, a ne nižu. "Ne vodi nas u napast."

Ortega y Gasset govori o okolišu i junaku u svojim *Meditacijama o Don Quixoteu*. Don Quixote je bio posljednji junak srednjeg vijeka. On je odjahao u susret gorostasima, ali umjesto gorostasa, njegov je okoliš proizveo vjetrenjače. Ortega ukazuje da se ta priča zbiva otprilike u vrijeme kada se pojavila mehanicistička interpretacija svijeta, tako da okoliš više nije duhovno uzvraćao junaku. Heroj danas juriša na tvrdi svijet, koji ni na koji način ne odgovara na njegove duhovne potrebe.

MOYERS: Vjetrenjače.

CAMPBELL: Da, ali je Quixote sačuvao pustolovinu za sebe izmišljajući čarobnjaka, koji je gorostase, kojima je krenuo ususret, upravo preobrazio u vjetrenjače. I Vi to možete uraditi ako imate pjesničku maštu. Ranije, doduše, nije bio mehanicistički svijet u kojem se kretao junak, nego živi svijet koji je odgovarao njegovoj duhovnoj sklonosti. Sada je on postao u tako velikoj mjeri puki mehanicistički svijet, onako kako je interpretiran kroz našu fizikalnu znanost, marksističku sociologiju i behavorističku psihologiju, po kojem mi nismo ništa drugo doli predvidivi uzorak žica, koje odgovaraju na podražaje. Devetnaestostoljetna interpretacija je istisnula slobodu ljudske volje iz modernog života.

Don Quixote.

Don Quixote je odjahao ususret gorostasima, ali umjesto gorostasa, njegov je okoliš proizveo vjetrenjače. Ortega ukazuje da se ta priča zbiva otprilike u vrijeme kada se pojavila mehanicistička interpretacija svijeta, tako da okoliš više nije duhovno uzvraćao junaku.

MOYERS: U političkom smislu, postoji li opasnost da nas ti mitovi o herojima uče da na djela drugih gledamo kao da smo u amfiteatru ili koloseumu ili u kinu, gledajući kako drugi izvode velika djela dočim se sami tješimo nemoći?

CAMPBELL: Mislim da je to nešto što nas je tek nedavno snašlo u ovoj kulturi. Onaj koji gleda atletske igre, umjesto da sudjeluje u atletici, uključen je u surogatsko postignuće. Ali kada promislite kroz kakve su stvarno promjene ljudi u našoj civilizaciji prošli, uviđate da je biti moderno ljudsko biće vrlo jeziva stvar. Mučnina života većine ljudi koji moraju uzdržavati obitelji - pa, to je nešto što gasi život.

MOYERS: Ali, ja mislim da bih se radije opredijelio za to u odnosu na kugu dvanaestog i četrnaestog stoljeća -

CAMPBELL: Njihov način života bio je puno aktivniji od našega. Mi sjedimo u uredima. Značajno je da je u našoj civilizaciji nàpadan problem srednjodobnih.

MOYERS: Počinjeti biti osoban!

CAMPBELL: Ja sam iznad srednje dobi, tako da nešto znam o tome. Nešto što je karakteristično za naše sjedilačke živote jest da postoji ili bi moglo postojati intelektualno uzbuđenje, ali tijelo nije mnogo u tome. Tako se morate namjerno uključiti u mehaničke vježbe, dnevnu dozu i tako dalje. Nalazim teškim uživati u takvim stvarima, ali one su tu. Inače Vam Vaše čitavo tijelo kaže: "Pogledaj, posve si me zaboravio. Postajem samo začepljena brzica."

MOYERS: Unatoč tomu, još mi se uvijek čini vjerojatnim da bi te priče o herojima mogle postati neka vrsta umirujućeg sredstva, izazivajući u nama benignu pasivnost promatranja umjesto djelovanja. A druga strana toga jest, da izgleda da su iz našeg svijeta isušene duhovne vrijednosti. Ljudi se osjećaju nemoćnima. Za mene je to smjer u kojem ide moderno društvo, nemoć, nezadovoljstvo i dosada koju ljudi osjećaju, otuđenje ljudi od svjetskog poretka oko sebe. Možda trebamo nekog junaka koji će dati glas našim najdubljim čežnjama.

CAMPBELL: Ovo što Vi opisujete je točno T.S. Eliotova *The Waste Land* (*Pustopoljina*), sociološka stagnacija neautentičnih života i življenje koje se nadvilo nad nama, i koja ne zaziva ništa od našeg duhovnog života, naših potencijala, ili čak i našu fizičku hrabrost - sve dok nas, naravno, ne uvuče u jedan od svojih nehumanih ratova.

MOYERS: Vi niste protiv tehnologije, zar ne?

CAMPBELL: Uopće nisam protiv. Kada je Dedel, koga se može smatrati vrhunskim tehničarem najdrevnije Grčke, stavljao na svoga sina krila koja je načinio, kako bi ovaj mogao letjeti i pobjeći iz krećanskog labirinta, kojeg je on sâm sagradio, rekao mu je: "Leti srednjim putem (visinom). Ne leti previsoko, jer će ti Sunce rastopiti vosak na krilima, te ćeš pasti. Ne leti prenisko, jer će te plima valova zgrabiti." Sâm Dedel je letio srednjim putem, ali je imao priliku vidjeti kako mu sin postaje uzbuđen, poletjevši previsoko. Vosak se rastopio, i dječak je pao u more. Iz nekog razloga, ljudi više govore o Ikaru negoli o Dedelu, kao da su sâma krila bila odgovorna za pad mladog astronauta.* Ali to uopće nije slučaj uperen protiv industrije i znanosti. Jadni je Ikar pao u vodu - ali je Dedel, koji je letio srednjim putem, uspio stići na drugu obalu."

Jedan hindu tekst kaže: "Opasan put je ovo, poput oštrice britve." To je motiv koji se također pojavljuje u srednjovjekovnoj literaturi. Kada Lancelot odlazi izbaviti Guineveru iz zarobljeništva, on mora bosonog i golih ruku preći brzicu preko oštrice mača, dok ispod njega huči bujica. Kada činite nešto što je sasvim nova pustolovina, krčite tlo, bez obzira je li to nešto poput tehnološkog proboja ili jednostavno način življenja u čemu Vam zajednica ne može pomoći, postoji uvijek opasnost od previše oduševljenja, od zanemarenja nekih mehaničkih detalja. Onda padate. "Opasan put je ovo." Kada slijedite put Vaše želje i oduševljenja i emocija, držite um pod kontrolom, i ne dopustite da Vas silinom povuče u katastrofu.

MOYERS: Ono što je vrlo zanimljivo kod Vaših znanstvenih stajališta je da Vi ne vjerujete u sukob znanosti i mitologije.

CAMPBELL: Ne, one nisu u sukobu. Znanost sada prodire u dimenzije misterija. Ugurala se u sferu o kojoj govori mit. Došla je do ruba.

MOYERS: A rub je -

CAMPBELL: - rub, dodirište između onoga što se može znati i onoga što se nikada ne bi ni trebalo otkriti, jer je to misterij koji transcendira svako ljudsko znanstveno istraživanje. Izvor života - što je to? Nitko ne zna. Čak ne znamo što je atom, je li on val ili čestica - ili oboje. Nemamo nikakve predodžbe o tome što su te stvari.

To je razlog zašto govorimo o božanskom. Postoji transcendentan izvor energije. Kada fizičar promatra subatomske čestice, on na ekranu vidi samo tragove. Ti tragovi dolaze i odlaze, dolaze i odlaze, i mi dolazimo i odlazimo, i sav život dolazi i odlazi. Ta je energija ob-

* Pravilno bi bilo reći letač, ali je autor rekao astronaut pa se toga držimo.

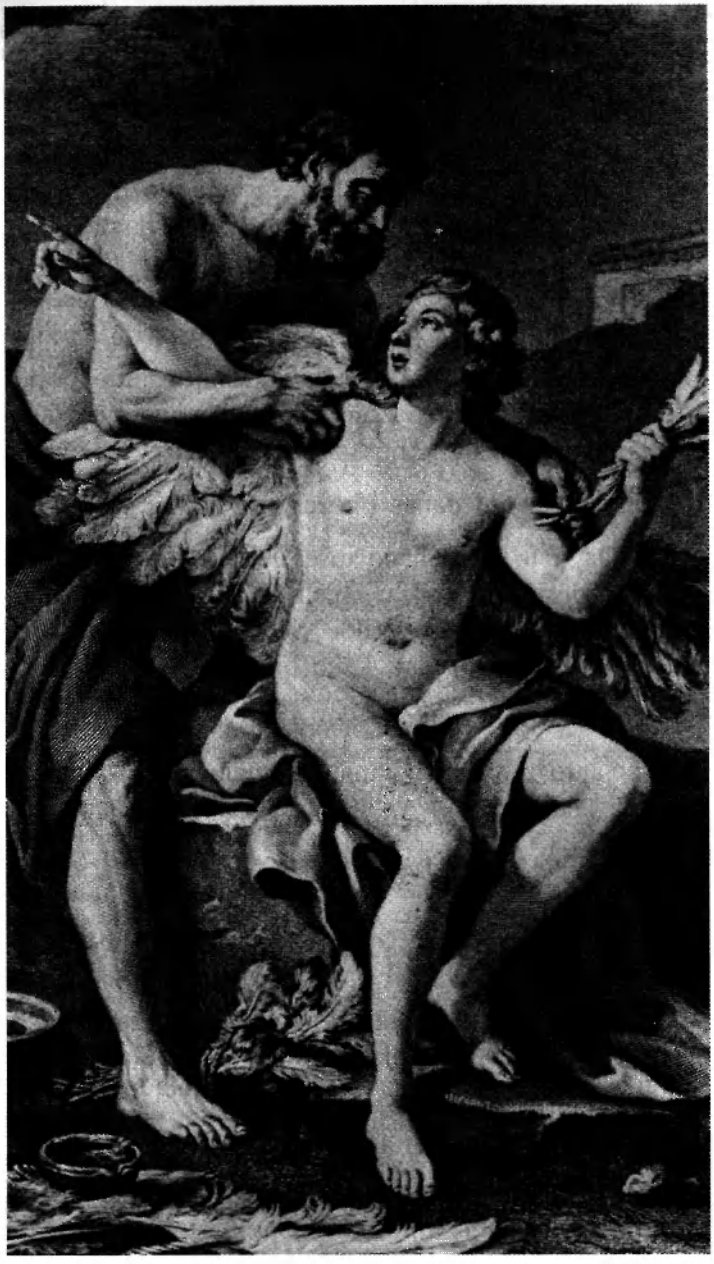

Dedel i Ikar.

Ljudi više govore o Ikaru negoli o Dedelu, kao da su sâma krila bila odgovorna za pad mladog astronauta. Ali to uopće nije slučaj uperen protiv industrije i znanosti. Jadni je Ikar pao u vodu - ali je Dedel, koji je letio srednjim putem, uspio stići na drugu obalu.

likujuća i oživotvorujuća energija svih stvari. Mitsko obožavanje je usmjereno na to.

MOYERS: Imate li Vi svoga mitskog junaka - miljenika?

CAMPBELL: Kada sam bio dječak, imao sam dva junaka. Jedan je bio Douglas Fairbanks; drugi je bio Leonardo da Vinci. Htio sam biti sinteza njih dvojice. Danas nemam uopće nekog pojedinačnog heroja.

MOYERS: Ima li ga naše društvo?

CAMPBELL: Ono je imalo. Imalo je Krista. Onda je Amerika imala ljude poput Washingtona i Jeffersona i kasnije, ljude poput Daniela Boona. Ali život je danas tako kompleksan i mijenja se tako brzo, da nema vremena za bilo što da se posloži prije negoli je ponovno odbačeno.

MOYERS: Izgleda da mi danas obožavamo slavne osobe, ne heroje.

CAMPBELL: Da, i to je prilično loše. Jednom je po srednjim školama u Brooklynu poslan upitnik u kojem se pitalo: "Što biste voljeli biti?" Dvije trećine đaka je odgovorilo: "Slavna osoba." Nisu imali nikakvog pojma da se moraju predati kako bi postigli nešto.

MOYERS: Samo da budu znani.

CAMPBELL: Samo da budu znani, da imaju slavu - ime i slavu. To je vrlo loše.

MOYERS: Ali, treba li društvo heroje?

CAMPBELL: Da, ja to mislim.

MOYERS: Zašto?

CAMPBELL: Jer mora imati objedinjujuće predodžbe da okupi sve one tendencije koje vode razdvajanju, da ih okupi na zajedničko djelovanje za neki cilj.

MOYERS: Da slijede neku putanju.

CAMPBELL: To mislim. Nacija mora imati cilj da nekako djeluje kao jedna snaga.

MOYERS: Što mislite o izljevu nad smrću Johna Lennona? Je li on bio junak?

CAMPBELL: O, on je definitivno bio junak.

MOYERS: Objasnite to u mitološkom smislu.

CAMPBELL: U mitološkom smislu, on je bio inovator. *Beatles*-i su iznjedrili umjetničku formu za koju je postojala spremnost. Na neki način oni su bili u savršenom suglasju sa svojim vremenom. Da su se pojavili trideset godina prije, njihova bi se glazba jednostavno ugasila. Javni heroj je osjetljiv na potrebe svoga vremena. *Beatles*-i su donijeli novu duhovnu dubinu u popularnu glazbu, kojom je otpočela moda, nazovimo to, za meditacijom i orijentalnom glazbom. Orijentalna glazba je tu bila već godinama, kao raritet, ali sada, nakon *Beatles*-a, naša mladež izgleda da zna što je ona. Čujemo je sve više i više, i ona je rabljena u terminima svoje originalne svrhe kao potpora za meditacije. To je ono što su *Beatles*-i započeli.

MOYERS: Katkada mi se čini da bismo trebali osjećati za junaka sažaljenje umjesto divljenja. Toliko ih je mnogo zbog drugih žrtvovalo svoje vlastite potrebe.

CAMPBELL: Oni su se svi žrtvovali.

MOYERS: I vrlo je često ono, što su postigli, uništeno zbog nemogućnosti sljedbenika da to uoče.

CAMPBELL: Da, izađete iz šume sa zlatom, a ono se pretvori u pepeo. To je vrlo poznati motiv bajki.

MOYERS: Imamo nezaboravan događaj u Odisejevoj priči, kada se brod razbija i posada biva bačena preko palube, a valovi zapljuskuju Odiseja. On se čvrsto drži za jarbol i napokon dospijeva na obalu, i tekst kaže: "Sâm napokon. Sâm napokon."

CAMPBELL: Pa, ta Odisejeva pustolovina je vrlo složena da bi se o njoj pokušalo nakratko govoriti. Ali, ta konkretna pustolovina, gdje se dogodio taj brodolom, je na Otoku Sunca - to je otok najveće prosvijetljenosti. Da lađa nije doživjela brodolom, Odisej bi možda ostao na otoku i postao, mogli biste reći, neka vrsta jogija, koji po postizanju punog prosvjetljenja, ostaje tamo u blaženstvu i nikada se ne vraća. Ali grčka ideja da se vrijednosti učine poznatima i ugrade u život, dovodi ga natrag. Međutim, na Otoku Sunca je vladao tabu, naime, da se ne smije ubiti i jesti volove Sunca. Međutim, Odisejevi ljudi su bili gladni, te su zaklali govedo Sunca, što je prouzročilo njihov brodolom. Niža svjesnost je još uvijek funkcionirala dok su oni bili tamo gore u sferi najvišeg duhovnog svjetla. Kada ste u nazočnosti takve svjetlosti, ne smijete misliti: "Uh, što sam gladan. Dajte mi sendvič od pečene govedine." Odisejevi ljudi nisu bili spremni ili dostojni za iskustvo koje im se pružilo.

To je modelska priča o tome kako zemaljski junak postiže najviše prosvjetljenje, ali se onda vraća.

MOYERS: Što je nama poučno iz onoga što ste napisali u svojoj gorkoslatkoj priči o Odiseju kada ste rekli: "Tragičan smisao tog djela leži točno u njegovom dubokom radovanju životnoj ljepoti i odličnosti - plemenitoj dražesti lijepe žene, istinski vrijedne muževnog muškarca. Pa ipak, konac priče je pepeo.

CAMPBELL: Ne možete reći da je život beskoristan zato što završi u grobu. Postoji nadahnjujuća linija u jednoj Pindarovoj pjesmi gdje on slavi mladića koji je upravo pobijedio u hrvačkom natjecanju na Pitijskim igrama. Pindar piše: "Stvorenje dana, što je bilo tko? Što on nije? Čovjek je ništa doli san od sjene. Pa ipak kada, kao nebeski dar, dolazi tračak sunčeva sjaja, na čovjeku počiva zračeće svjetlo i, aj, blagi život." Ona zloguka izreka: "Ispraznost, ispraznost, sve je ispraznost!" - nije sve ispraznost. Taj sâm trenutak nije ispraznost, on je trijumf, radost. Taj naglasak na vrhuncu savršenstva u našim trenucima trijumfa je vrlo grčki.

MOYERS: Zar mnogi junaci u mitologiji ne umiru za svijet? Oni pate, oni su raspeti.

CAMPBELL: Mnogi od njih daju svoje živote. Ali onda mit također kaže da iz danog života dolazi novi život. To ne mora biti herojev život, ali je novi život, novi način postojanja ili postajanja.

MOYERS: Te priče o junaku variraju od kulture do kulture. Je li heroj s Istoka različit od heroja u našoj kulturi?

CAMPBELL: Stupanj nadahnuća ili akcije čini ih različitim. Postoji tipičan heroj u ranoj kulturi koji odlazi i ubija čudovište. To je oblik pustolovine iz razdoblja prethistorije kada je čovjek oblikovao svoj svijet iz opasne, neoblikovane divljine. On se laća ubiti čudovište.

MOYERS: Dakle, heroj evoluira tijekom vremena poput većine drugih koncepata i ideja?

CAMPBELL: On evoluira kako evoluira kultura. Mojsije je herojski lik, na primjer. On se uspinje na planinu, susreće se s Jahveom na vrhu planine, i vraća se natrag s pravilima za formiranje čitavog novog društva. To je tipični herojski čin - odlazak, ispunjenje, povratak.

MOYERS: Je li Buddha herojski lik?

CAMPBELL: Buddha slijedi putanju u mnogome sličnu Kristovoj; naravno, razlika je što je, Buddha živio petsto godina ranije. Možete

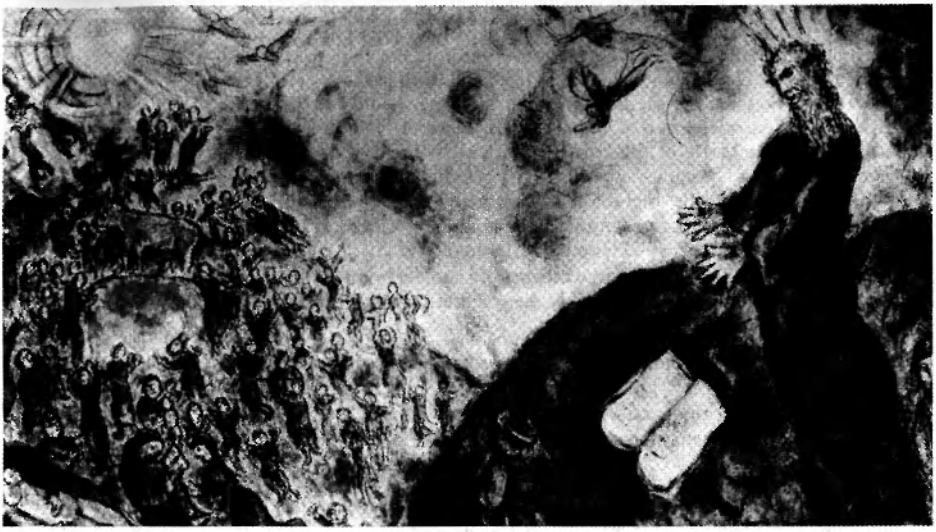

***Mojsije*, Marc Chagall (1887.-1985.)**

Mojsije se uspinje na planinu, susreće se s Jahveom na vrhu planine, i vraća se natrag s pravilima za formiranje čitavog novog društva. To je tipični herojski čin - odlazak, ispunjenje, povratak.

usporediti te dvije spasiteljske figure sve do posljednje crte, čak i do uloga i karaktera njihovih neposrednih učenika ili apostola. Možete povući paralelu između, na primjer, Anande i Svetog Petra.

MOYERS: Zašto ste Vašu knjigu nazvali *The Hero with a Thousand Faces* (*Junak s tisuću lica*)?

CAMPBELL: Jer postoji izvjestan tipičan niz junačkih akcija, koje se može razaznati u pričama diljem svijeta i iz mnogih razdoblja povijesti. U bîti bi se čak moglo reći da postoji samo jedan arhetipski heroj, čiji su život mnogi, mnogi ljudi replicirali u mnogim zemljama. Legendarni heroj je obično utemeljitelj nečega - utemeljitelj novog doba, utemeljitelj nove religije, utemeljitelj novog grada, utemeljitelj novog načina života. Kako bi utemeljio nešto novo, taj mora ostaviti staro i otići u potragu za izvornom idejom, za klicom ideje, koja će imati potencijal roditi novu stvar.

Utemeljitelji svih religija otišli su u potragu poput te. Buddha je otišao u samoću i onda je sjeo ispod *bo* drveta, drveta besmrtnog znanja, gdje je primio prosvjetljenje, koje je prosvijetlilo svu Aziju u sljedećih dvije i pol tisuće godina.

Nakon što ga je Ivan Krstitelj pokrstio, Isus je na četrdeset dana otišao u pustinju; i iz te je pustinje došao sa svojom porukom. Mojsije

A

B

A. *Buddha sa svoja četiri učenika,* Indija

B. *Večera kod Emmausa,* Jacopo da Pontormo (1494.-1557.)

Buddha slijedi putanju u mnogome sličnu Kristovoj; naravno, razlikuje je što je, Buddha živio petsto godina ranije. Možete usporediti te dvije spasiteljske figure sve do posljednje crte, čak i do uloga i karaktera njihovih neposrednih učenika ili apostola.

je otišao na vrh planine i spustio se s tablicama zakona. Zatim, imate jednoga koji je utemeljio novi grad - gotovo sve stare grčke gradove utemeljili su junaci, koji su otišli u potragu i imali iznenađujuće pustolovine, nakon kojih je svaki utemeljio grad. Mogli biste također reći da utemeljitelj života - Vašega ili moga, ako živimo svoje vlastite živote, umjesto oponašanja svačijeg drugog života - dolazi iz potrage također.

MOYERS: Zašto su sve te priče tako važne za ljudski rod?

CAMPBELL: Ovisi o kakvoj se vrsti priče radi. Ako priča predstavlja ono što bi se moglo nazvati arhetipskom pustolovinom - priča o djetetu koje postaje mladić, ili osvješćavanje za novi svijet, koji se otvara u mladosti - ona bi mogla pomoći dati nam model za postupanje u takvom razvoju.

MOYERS: Govorite o tome kako nam priče pomažu u krizama. Kada sam ih kao dijete čitao, one su sve imale sretan završetak. To je bilo doba prije nego sam spoznao da je život nakrcan naporima, prepuštanjima slabostima i okrutnim realnostima. Ponekad pomislim da kupujemo kartu za predstavu *Gilbert and Sullivan*, a kada dođemo u kazalište, otkrijemo da je to igrokaz Harolda Pintera. Možda smo zbog bajki neprilagođeni za stvarnost.

CAMPBELL: Bajke se pričaju za zabavu. Morate uočiti razliku između mitova koji se bave ozbiljnim stvarima živoga života u terminima reda u društvu i prirodi, i priča s nekima od onih istih motiva koji su ispričani za zabavu. Ali premda je u mnogim bajkama sretan završetak, na putu do njega zbivaju se tipično mitološki motivi - na primjer, motiv da se čovjek nalazi u velikim problemima i onda čujući glas ili imajući nekoga koji priskače u pomoć, biva izbavljen.

Bajke su za djecu. Vrlo česte su o maloj djevojčici koja ne želi rasti i postati ženom. U krizi pri prelaženju tog praga ona poplašena zastaje. I tako ona odlazi na spavanje sve dok princ ne prođe kroz sve zapreke i dade joj razlog da pomisli da bi, na koncu konca, na drugoj strani moglo biti lijepo. Mnoge Grimmove priče predstavljaju malu djevojčicu koja je kao prikovana. Sva ta ubijanja zmaja i prelaženja praga odnose se na to da se prijeđe to stanje prikovanosti.

Obredi primitivnih inicijacijskih ceremonija su svi mitološki utemeljeni i odnose se na ubijanje infantilnog ega i rađanja odraslog, bez obzira je li to djevojčica ili dječak. Za dječaka je teže nego za djevojčicu, jer djevojčicu uhvati život. Ona postaje žena bez obzira želi li ona to ili ne, ali mali dječak mora htjeti biti čovjek. Pri prvoj menstruaciji, djevojka je žena. Sljedeća stvar koju zna, jest da je trudna, ona je majka. Dječak se prvo mora razdvojiti od svoje majke, uvući svoju energi-

ju u sebe, i onda se otputiti. To je o čemu se i radi u mitu kada se kaže "Mladiću, idi traži svoga oca". U *Odiseji*, Telemah živi sa svojom majkom. Kada mu biva dvadeset godina, Atena dolazi i kaže: "Idi traži svoga oca." To je tema kroz sve priče. Katkada je to mistički otac, ali katkada, kao ovdje u *Odiseji*, to je fizički otac.

Bajka je dječji mit. Postoje odgovarajući mitovi za odgovarajuće životne dobi. Kako postajete stariji, trebate snažniju mitologiju. Naravno, čitava priča o raspeću, koja je fundamentalna predodžba u kršćanskoj tradiciji, govori o dolasku vječnosti u područje vremena i prostora, gdje vlada razlaganje. Ali ona također govori o prijelazu iz područja vremena i prostora u područje vječnog života. I tako dakle, mi raspinjemo naša vremenska i zemaljska tijela, dopuštamo da budu raskomadana, i kroz to rastavljanje ulazimo u duhovnu sferu koja transcendira sve zemaljske boli. Postoji oblik raspela znan kao "Pobjednički Krist", gdje on nije sa sagnutom glavom i krvi koja se slijeva s njega, nego je s uzdignutom glavom i otvorenim očima, kao da je na raspeće došao dobrovoljno. Sv. Augustin je negdje napisao da je Isus išao na križ kao mladoženja svojoj mladoj.

MOYERS: Dakle postoje istine za stariju dob i istine za djecu.

CAMPBELL: O, da. Sjećam se vremena kada je Heinrich Zimmer predavao na sveučilištu *Columbia* o hindu ideji da je čitav život poput sna ili mjehura; da je sve *maya*, iluzija. Nakon njegova predavanja prišla mu je mlada žena i rekla: "Dr. Zimmer, to je bilo divno predavanje o indijskoj filozofiji! Ali *maya* - nekako ne shvaćam - ništa mi ne govori."

"Oh," rekao je on, "ne budite nestrpljivi! To nije još za Vas, draga." I to je tako: kada postanete stariji, te svatko koga ste znali i za koga ste prvobitno živjeli, premine, i sâm svijet umire, nastupa *maya* mit. Ali, za mlade ljude, svijet je nešto što se još treba susresti i boriti s njim - pa prema tome, druga mitologija.

MOYERS: Pisac Thomas Berry kaže da je to sve pitanje priče. Priča je zaplet koji dodijelimo životu i svemiru, naše temeljne pretpostavke i fundamentalna vjerovanja o tome kako stvari funkcioniraju. On kaže da smo sada u problemu "jer smo između priča. Stara priča nas je dugo vremena održavala i podržavala - ona je oblikovala naša emocionalna stajališta, davala nam svrhu života, energizirala naše akcije, posvećivala naše patnje, upravljala obrazovanjem. Probudili smo se ujutro i znali smo tko smo, mogli smo odgovoriti na pitanja naše djece. O svemu je povedena briga, jer je postojala priča. Sada stara priča ne funkcionira. A još nismo naučili novu."

CAMPBELL: Djelomično se slažem s time - djelomično jer postoji stara priča koja je još uvijek dobra, a to je priča o duhovnom traženju. Traženje kako biste našli unutarnje biće, koje je u bîti ono što ste Vi, priča je koju sam pokušao ispričati u onoj svojoj maloj knjizi, napisanoj prije nekih četrdesetak godina - *The Hero with a Thousand Faces.* Odnos mitova prema kozmologiji i sociologiji mora pričekati dok se čovjek ne privikne na novi svijet u kojem jest. Svijet je danas drugačiji od onoga koji je bio prije pedeset godina. Ali unutarnji je čovjekov život potpuno i točno isti. Dakle, ako na trenutak ostavite po strani mit o podrijetlu svijeta - znanstvenici će nam to ionako reći - i vratite se na mit o onome što je ljudsko traženje, koji su stadiji njegova ostvarenja, koje su kušnje od prijelaza iz djetinjstva u zrelost i što znači zrelost, priča je tu, kao i u svim religijama.

Priča o Isusu, na primjer - u njoj nalazimo univerzalno vrijedno herojsko djelo. Prvo, on odlazi do ruba svjesnosti svoga vremena kada odlazi Ivanu Krstitelju da ga pokrsti. Onda prelazi prag i odlazi na četrdeset dana u pustinju. U židovskoj tradiciji broj četrdeset ima mitološku važnost. Djeca Izraela provela su četrdeset godina u divljini, Isus je proveo četrdeset dana u pustinji. U pustinji je Isus prošao kroz tri iskušenja. Prvo je bilo ekonomsko iskušenje, gdje mu dolazi Vrag i kaže: "Izgledaš gladan, mladi čovječe! Zašto ne zamijeniš ovo kamenje za kruh?" A Isus odgovara: "Čovjek ne živi samo od kruha, nego od svake riječi koja izlazi iz usta Božjih." Onda kao sljedeće, imamo političko iskušenje. Isus je odveden na vrh planine gdje su mu pokazani svi narodi svijeta, i Vrag mu kaže: "Možeš vladati nad svima njima ako se meni pokloniš," što je lekcija, koja baš i nije dovoljno poznata danas, o tome što je potrebno da bi se bilo uspješan političar. Isus odbija. Konačno vrag kaže: "A sada kada si tako produhovljen, ajmo na vrh Herodova hrama pa da vidim kako se bacaš dolje s njega. Bog ćete držati i nećeš biti ni okrznut." To je ono što je poznato kao duhovno napuhavanje. Ja sam tako duhovan, da sam iznad tjelesnih i ovozemaljskih briga. Ali Isus je inkarniran, zar ne? Stoga kaže: "Ti nećeš iskušavati Boga, svoga Gospodara." To su ta tri Kristova iskušenja, i ona su danas relavantna kao što su bila i A.D. 30.

Buddha, također, odlazi u šumu i tamo ima sastanak s vodećim *guruima* tog doba. Nakon toga ih napušta, te nakon razdoblja iskušenja i traženja, dolazi do *bo* drveta, stabla prosvjetljenja, gdje on, na isti način, prolazi kroz tri iskušenja. Prvo je pohota, drugo strah i treće je podvrgavanje javnom mnijenju, činiti kako se kaže.

U prvoj kušnji, Bog Pohote pred Buddhu izvodi svoje tri prekrasne kćeri. Njihova su imena Žudnja, Ispunjenje i Žaljenje - Budućnost, Sa-

dašnjost i Prošlost. Ali Buddha, koji se već oslobodio svoje vezanosti za svoj osjetilni karakter, nije bio dirnut.

Onda se Bog Pohote pretvorio u Boga Smrti i na Buddhu bacio vojsku čudovišta sa svim njihovim oružjima. Ali Buddha je unutar sebe našao točku mira, koja pripada vječnosti, netaknuta vremenom. I tako opet, on nije bio dirnut, a oružja bačena na njega pretvorila su se u cvijeće obožavanja.

Konačno, Bog Pohote i Smrti preobražava se u Boga Društvene Obveze, te ga uvjerava: "Mladi čovječe, zar nisi čitao 'jutarnje novine'? Ne znaš li što se mora danas učiniti?" Buddha je odgovorio time što je vršKom prstiju svoje desne ruke jednostavno dodirnuo zemlju. Onda se čuo glas božice Majke svemira, koja je poput grmljavine na obzoru, prozborila: "Ovaj je, moj voljeni sine, već toliko od sebe dao svijetu, da ovdje nema nikoga kome bi se naređivalo. Okani se te gluposti," nakon čega se slon, na kojem je jašio Bog Društvene Obveze, poklonio u znak obožavanja Buddhe, i čitava družina Protivnika se raspršila poput sna. Te je noći Buddha postigao prosvjetljenje, i sljedećih pedeset godina je ostao u svijetu kao učitelj puta za uništenje okova egoizma.

E sad, ona prva dva iskušenja - iskušenje žudnje i iskušenje straha - su ista ona koja su, po Tizianu, iskusili Adam i Eva i, koja je on prikazao na svojoj iznimnoj slici (sada u Pradu), nastaloj kada mu je bilo devedeset i četiri godine. Stablo je, naravno, mitološka svjetska os, na točki gdje su vrijeme i vječnost, pokret i mirovanje, jedno, i oko čega se sve stvari okreću. Ono je na slici predstavljeno samo u svome vremenskom vidu, kao stablo spoznaje dobra i zla, dobitka i gubitka, žudnje i straha. S desne je strane Eva, koja napasnika vidi u obliku djeteta, nudeći jabuku, i ona je pokrenuta željom. Međutim, Adam, sa suprotne točke gledišta, vidi zmijske noge dvosmislenog napasnika i obuzet je strahom. Žudnja i strah: to su dva osjećaja po kojima se upravlja sav život na svijetu. Žudnja je mamac, smrt je udica.

Adam i Eva su bili dirnuti; Buddha nije. Eva i Adam rodili su život i bili prokleti od Boga; Buddha je podučavao oslobođenje od životnog straha.

MOYERS: Dapače, s djetetom - sa životom - dolazi opasnost, strah, patnja?

CAMPBELL: Evo tu sam i ja sada u svojim osamdesetim, pišući djelo koje bi trebalo imati nekoliko svezaka. Itekako bih volio živjeti sve dok ne završim to djelo. Želim to dijete. I to me tako stavlja u strah pred smrću. Ako ne bih imao želje završiti tu knjigu, ne bih mario umrijeti. E sad, i Buddha i Krist našli su spasenje s one strane smrti, i vratili

se iz divljine kako bi izabrali i poučili učenike, koji su onda svijetu donijeli njihovu poruku.

Poruke velikih učitelja - Mojsija, Buddhe, Krista, Muhameda - uvelike se razlikuju. Ali njihova vizionarska putovanja u mnogočemu su ista. U doba svoje predestinacije, Muhamed je bio nepismeni vodič karavana deva. Ali je svakog dana napuštao svoj dom u Mekki i odlazio meditirati u planinskoj špilji. Jednoga dana glas ga je pozvao: "Piši!" i on je slušao, i sada imamo *Kur'an*. To je stara, stara priča.

MOYERS: U svakom od slučajeva, primatelji blagodati učinili su neke prilično smiješne stvari sa svojim tumačenjem junakove poruke.

CAMPBELL: Postoje neki učitelji koji se odlučuju uopće ne podučavati, zbog onoga što će društvo učiniti s onim što su oni dokučili.

MOYERS: Što ako se junak vrati sa svojih teških iskušenja, a svijet ne želi ono što je on sa sobom donio?

CAMPBELL: To je, naravno, normalno iskustvo. Nije uvijek da svijet ne želi dar, nego ne zna kako ga primiti i kako ga institucionalizirati -

MOYERS: - kako ga držati, kako ga obnoviti?

CAMPBELL: Da, kako pomoći da se održava, kreće.

MOYERS: Uvijek sam volio tu predodžbu da je život udahnut natrag u suhe kosti, u ruševine i relikvije.

CAMPBELL: Postoji neka vrsta sekundarnog heroja koji revitalizira tradiciju. Taj heroj reinterpretira tradiciju i čini ju vrijednom kao živo iskustvo danas, umjesto mnogih zastarjelih klišea. To se mora načiniti sa svakom tradicijom.

MOYERS: Tako je mnogo religija počelo sa svojom vlastitom pričom o heroju. Čitav je Orijent blagoslovljen učenjem o dobrom zakonu, kojeg je natrag sa sobom donio Buddha, a Zapad je bio blagoslovljen zakonima, koje je natrag sa sobom donio Mojsije sa Sinaja. Plemenski ili lokalni junaci izvode svoja djela za pojedinačan narod, a univerzalni heroji poput Muhameda, Isusa i Buddhe donose poruku iz daleka. Ti religijski heroji, vraćaju se s čudom Božjim, a ne s planom Božjim.

CAMPBELL: Pa, u Starom zavjetu nalazite strašno velik broj zakona.

MOYERS: Ali to je preobrazba religije u teologiju. Religija počinje s osjećajem čuda i strahopoštovanja i pokušajem da se ispričaju priče koje će nas povezati s Bogom. Onda ona postaje skup teoloških radova u kojima je sve svedeno na zbornik zakona, na vjerska načela.

CAMPBELL: To je svođenje mitologije na teologiju. Mitologija je vrlo fluidna. Većina je mitova kontradiktorna u sebi. Možete čak naći četiri ili pet mitova u danoj kulturi, koji svi daju različite verzije iste tajne. Onda dolazi teologija i kaže da to mora baš biti na ovaj način. Mitologija je pjesništvo, a pjesnički jezik je vrlo fleksibilan.

Religija pretvara pjesništvo u prozu. Bog je doslovce tamo gore, i ovo je doslovce što on misli, a ovo je način na koji se morate ponašati kako biste došli u pravilan odnos s tim bogom tamo gore.

MOYERS: Ne morate vjerovati da je postojao kralj Arthur da biste shvatili važnost tih priča, ali kršćani kažu da moramo vjerovati da je postojao Krist, jer u protivnom čudo nema smisla.

CAMPBELL: To su ista čuda koja je izvodio Elijah. Postoji čitav korpus čuda koja plutaju, poput čestica u zraku, i onda nailazi čovjek određene vrste, koga već prati glas dostignuća, i najednom se sve te stvari grupiraju oko njega. Te nam priče o čudima jednostavno govore da je taj izniman čovjek propovijedao duhovni red, koji se ne smije poistovijetiti s običnim fizičkim redom, tako da je on mogao izvesti duhovnu čaroliju. Iz toga ne slijedi da je on stvarno učinio bilo koju od tih stvari, premda je naravno to moguće. Tri ili četiri puta sam vidio ono što je izgledalo kao da se zbiva čarobno djelo: muškarci i žene koji imaju moć mogu učiniti stvari za koje biste Vi mislili da su nemoguće. Mi doista ne znamo koje su granice mogućega. Ali čuda iz legendi nisu nužno trebala biti činjenice. Buddha je hodao po vodi, kao i Isus. Buddha se uspeo na nebesa i vratio.

MOYERS: Sjećam se Vašeg predavanja gdje ste narisali krug i rekli: "To je Vaša duša."

CAMPBELL: Pa to je jednostavno bila pedagoška akrobacija radi pobude pozornosti. Platon je negdje rekao da je duša krug. Ja sam tu ideju uzeo kako bih na ploči sugerirao čitavu sferu psihe. Onda sam povukao vodoravnu crtu preko kruga, koja je predstavljala crtu razdvajanja svjesnoga od nesvjesnoga. Središte iz kojeg sva naša energija dolazi predstavio sam točkom u središtu krugu, ispod te vodoravne crte. Malo dijete nema nikakvih želja koje ne dolaze iz potreba njegovog vlastitog malog tijela. To je način na koji počinje život. Malo dijete je ponajviše impuls života. Onda dolazi um i mora utvrditi o čemu se to radi, što je to što ja hoću? I kako to dobivam?

Iznad vodoravne crte nalazi se ego, kojeg sam predstavio kvadratićem: onaj vid naše svjesnosti koji identificiramo kao naše središte. Ali vidite, ono je prilično izvan središta. Mi mislimo da je to ono što upravlja stvarima, ali to nije tako.

"Pedagoška akrobacija."

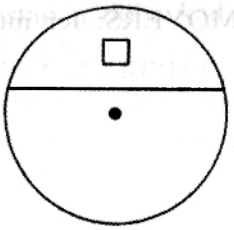

Platon je rekao da je duša krug. Ja sam tu ideju uzeo kako bih na ploči sugerirao čitavu sferu psihe. Onda sam povukao vodoravnu crtu preko kruga, koja je predstavljala crtu razdvajanja svijesti i nesvijesti. Središte iz kojeg sva naša energija dolazi predstavio sam točkom u središtu krugu, ispod te vodoravne crte.

MOYERS: Što upravlja stvarima?

CAMPBELL: Ono što upravlja stvarima jest ono što dolazi daleko odozdo. Razdoblje kada čovjek počinje shvaćati da ne upravlja stvarima jest mladenačko doba, kada se iz tijela počinje najavljivati čitav novi sustav potreba. Osoba u pubertetu nema uopće ni najmanjeg pojma kako postupati sa svime time, te mladić ne može ništa drugo doli čuditi se i pitati što je to što ga gura - ili čak tajanstvenije kod djevojke, što ju to gura.

MOYERS: Izgleda prilično očito da mi ovdje dolazimo kao dojenčad s nekom vrstom memorijske kutije tamo dolje.

CAMPBELL: Pa, iznenađujuće je koliko se mnogo memorije nalazi tamo dolje. Dojenče zna što treba činiti kada mu je bradavica dojke u ustima. Postoji čitav sustav ugrađenih akcija, koje kada ih vidimo u životinjama, nazivamo instinktima. To je biološko tlo. Ali onda se mogu dogoditi izvjesne stvari, koje prouzročuju da nam neke od tih stvari, koje smo primorani činiti, postaju odbojne ili teške ili zastrašujuće ili griješne, i to je kada počinjemo imati naše najuznemiravajuće psihološke probleme.

Mitovi su primarno za fundamentalne instrukcije u svezi s time. Naše nam društvo ne daje adekvatne mitske instrukcije te vrste, i tako mladi ljudi teško nalaze sebe i teško djeluju uravnoteženo. Imam teoriju da bi, ako možete naći gdje je osoba blokirana, bilo moguće naći mitološki pandan za prag tog konkretnog problema.

MOYERS: Čujemo kako ljudi kažu: "Dođi u dodir sa sâmim sobom." Što to Vama znači?

CAMPBELL: Sasvim je moguće da se bude tako pod utjecajem ideala i zapovijedi svoje okoline, da ne znate što stvarno želite i što biste mogli biti. Mislim da, za svakoga tko je odgojen u ekstremno strogoj autoritativnoj društvenoj sredini, nije vjerojatno da će ikada spoznati samoga sebe.

MOYERS: Jer mu je rečeno što da radi.

CAMPBELL: Stalno Vam se govori što točno morate raditi, za svaki trenutak Vašeg vremena. Sada ste u vojsci. Dakle, to je ono što i činimo danas. Kao dijete u školi, uvijek činite što Vam drugi govore da činite, i tako brojite dane do ferija, jer je to vrijeme kada ćete biti svoji.

MOYERS: Što nam mitologija govori o tome kako doći u dodir s onim drugim sebstvom, onim pravim sebstvom?

CAMPBELL: Prvi naputak bio bi slijediti sugestije i aluzije samoga mita i svoga gurua, svoga učitelja, koji bi trebao znati. To je kao kada atletičar odlazi treneru. Trener mu kaže kako da u igru unese svoju vlastitu energiju. Dobar trener ne govori trkaču kako treba držati ruke ili bilo što poput toga. On ga promatra kako trči, onda mu pomaže da popravi svoj prirodan način. Dobar učitelj gleda mladu osobu i prepoznaje joj mogućnosti - onda daje savjet, ne zapovijedi. Zapovijed bi bila: "Ovo je način na koji ja radim, pa i ti također moraš raditi tako." Neki umjetnici podučavaju svoje studente na taj način. Ali, učitelj bi u svakom slučaju morao to odagnati i dati neku opću nit vodilju. Ali ako nemate nekoga tko bi to za Vas učinio, morate poći od samoga početka - poput ponovnog izumljivanja kotača.

Dobar način učenja jest naći knjigu, koja se bavi problemima s kojima se i Vi sada susrećete. To će Vam sigurno dati neku nit vodilju. U svome vlastitom životu prihvatio sam naputke čitajući Thomasa Manna i James Joycea, koji su, obojica, primijenili bazične mitološke teme na interpretaciju problema, pitanja, saznavanja i briga mladih ljudi, koji su rasli u modernom svijetu. Možete otkriti svoje vlastite mitove-vodiče kroz djela dobrog romansijera, koji je sam razumio te stvari.

MOYERS: To je ono što u meni pobuđuje radoznalost. Ako imamo sreće, ako se bogovi i muze smiješe, otprilike u svakom naraštaju nailazi netko i nadahnjuje maštu za putovanje, koje svaki od nas poduzima. U Vaše doba, to su bili Joyce i Mann. U naše doba, to često izgleda da su filmovi. Stvaraju li filmovi herojske mitove? Mislite li, na primjer, da film poput *Star Wars*-a ispunjava neku od tih potreba za modelom heroja?

CAMPBELL: Čuo sam mladež kako rabi neke George Lucasove izraze - "Sila" i "tamna strana." Dakle, mora da pogađa negdje. Rekao bih da je to dobro solidno učenje.

MOYERS: Mislim da to djelomice objašnjava uspjeh *Star Wars*-a. Nije samo proizvodna vrijednost ona koja je film učinila tako uzbudljivim

za gledati, nego je to bilo i zbog toga što je on nastao u doba kada su ljudi trebali vidjeti u prepoznatljivim slikama sukob dobra i zla. Trebalo ih je podsjetiti na idealizam, da vide romancu temeljenu na nesebičnosti, a ne na sebičnosti.

CAMPBELL: Činjenica da sila zla nije identificirana s nijednom konkretnom nacijom na ovoj zemlji znači da postoji apstraktna sila, koja predstavlja načelo, a ne specifičnu povijesnu situaciju. Priča se mora odnositi na djelovanje načela, a ne da je ova nacija protiv one. Maske čudovišta koje su stavljene na ljude u *Star Wars*-u predstavljaju stvarnu čudovišnu silu u modernom svijetu. Kada se skine maska Darth Vadera, vidite neformiranog čovjeka, onoga koji se nije razvio kao ljudska individua. Ono što vidite jest čudna i sažalna vrsta neizdiferenciranog lica.

MOYERS: Kakvo je značenje toga?

CAMPBELL: Darth Vader nije razvio svoju vlastitu ljudsku prirodu. On je robot. On je birokrat, koji ne živi u terminima vlastitog sebe, nego u terminima nametnutog sustava. To je prijetnja našim životima s kojom smo svi mi danas suočeni. Hoće li Vas sustav zgaziti i negirati Vam Vašu ljudskost, ili ćete biti u stanju rabiti sustav za postizanje ljudskog smisla? Kako se odnositi prema sustavu, a da mu se prisilno ne služi? Ne pomaže pokušati ga promijeniti kako bi bio u skladu s Vašim misaonim sustavom. Zamah povijesti iza njega je prevelik da se išta stvarno značajno razvije iz takve vrste djelovanja. Stvar je da se nauči živjeti u svome razdoblju povijesti kao ljudsko biće. To je nešto drugo, i može se postići.

MOYERS: Čineći što?

CAMPBELL: Držeći se svojih vlastitih ideala i, poput Lukea Skywalkera, ne dopuštajući da neosobni, bezlični sustav polaže na Vas pravo.

MOYERS: Kada sam poveo naša dva sina pogledati *Star Wars*, oni su učinili isto što i publika u onom trenutku kada je u klimaktičkom trenutku posljednje borbe glas Ben Kenobija kazao Skywalkeru: "Ugasi svoj kompjutor, ugasi svoj stroj i učini to sam, slijedi svoje osjećaje, vjeruj svojim osjećajima." I kada je on to učinio, postigao je uspjeh, i publika je sponatno reagirala pljeskanjem.

CAMPBELL: Pa, vidite taj film komunicira. On je na jeziku koji govori mladim ljudima, i to je ono što je važno. On pita, hoćete li biti osoba srca i ljudskosti - jer to je mjesto gdje je život, u srcu - ili ćete činiti štogod od Vas traži ono što bi se moglo nazvati "svrhovitom si-

lom"? Kada Ben Kenobi kaže: "Neka Sila bude s tobom," on govori o sili i energiji života, ne o programiranim političkim ciljevima.

MOYERS: Bio sam zbunjen i zagolican definicijom Sile. Ben Kenobi kaže: "Sila je energetsko polje koje su stvorila sva živa bića. Ono nas okružuje, ono prodire u nas, ono veže galaksiju." A u *The Hero with a Thousand Faces* čitao sam slične opise o svjetskoj središnjoj točki, o svetom mjestu, o sili koja je tu u trenutku stvaranja.

CAMPBELL: Da, naravno, Sila se pokreće iznutra. Ali sila Imperije je temeljena na namjeri da se savlada i zavlada. *Star Wars* nije jedno-

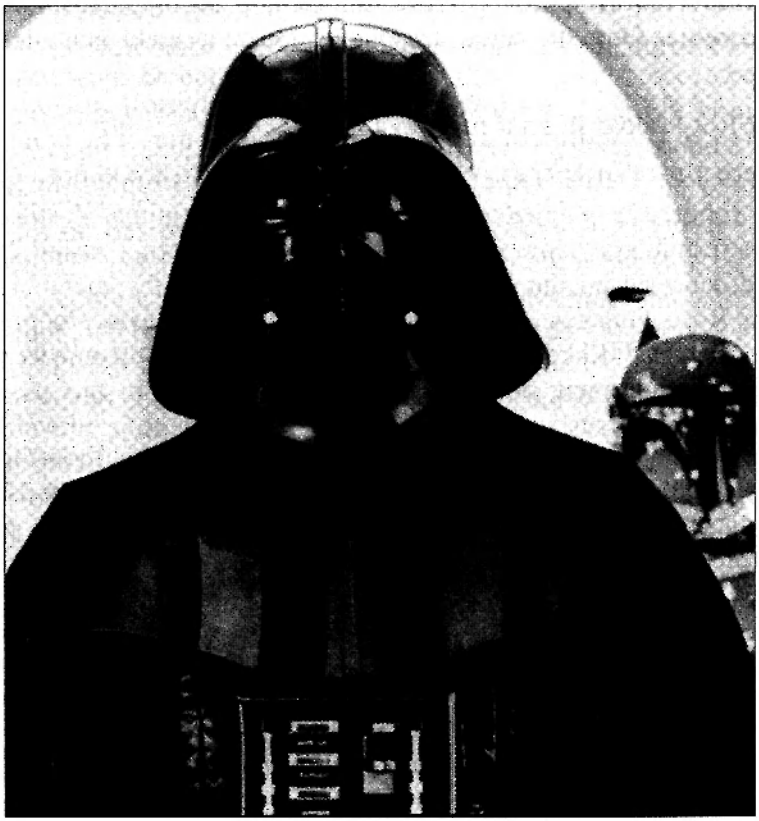

Darth Vader i Boba Fett u
***The Empire Strikes Back* (*Imperija uzvraća udarac*)**

Maske čudovišta koje su stavljene na ljude u Star Wars-u predstavljaju stvarnu čudovišnu silu u modernom svijetu. Kada se skine maska Darth Vadera, vidite neformiranog čovjeka, onoga koji se nije razvio kao ljudska individua. On je birokrat, koji ne živi u terminima vlastitog sebe, nego u terminima nametnutog sustava.

stavno igrokaz o moralu, on se odnosi na moći života, kako su one ili ispunjene ili slomljene i potisnute djelovanjem čovjeka.

MOYERS: Prvi puta kada sam vidio *Star Wars*, pomislio sam: "To je vrlo stara priča u vrlo novoj odjeći." Priča o mladom čovjeku pozvanom na pustolovinu, junaku koji odlazi sučeljavati se s kušnjama i mukama, i vraćajući se nakon svoje pobjede natrag s blagodati za zajednicu -

CAMPBELL: Sigurno da je Lucas rabio standardne mitološke figure. Starac kao savjetnik navrće mi misao na japanske majstore mačevanja. Poznavao sam neke od tih ljudi, i Ben Kenobi ima malčice od njihova karaktera.

MOYERS: Što čini majstor mačevanja?

CAMPBELL: On je potpuni stručnjak u mačevalaštvu. Orijentalno njegovanje borilačkih vještina ide iznad bilo čega što sam ja ikada susreo u američkim sportskim dvoranama. Tu su i psihološke i fiziološke tehnike, koje idu ruku pod ruku. Taj karakter u *Star Wars*-u ima tu kakvoću.

MOYERS: Postoji također nešto mitološko, također, u tome da je junaku pomogao stranac, koji se pojavljuje i daje mu neki instrument -

CAMPBELL: On mu ne daje samo fizički instrument nego i psihološku predanost i psihološko središte. Predanost ide dalje od običnog sustava namjere. Vi ste jedno s događajem.

MOYERS: Moja najomiljenija scena je kada su bili u preši za smeće, i kada su se zidovi počeli zatvarati, te pomislih: "To je poput utrobe kita, koji je progutao Jonu."

CAMPBELL: To je gdje su oni i bili, dolje u utrobi kita.

MOYERS: Kakvo je mitološko značenje utrobe?

CAMPBELL: Utroba je tamno mjesto gdje se odvija probava i stvara se nova energija. Priča o Joni u kitu je primjer mitske teme koja je praktično univerzalna, o junaku koji odlazi u utrobu ribe i ultimativno ponovno izlazi van, preobražen.

MOYERS: Zašto junak mora to učiniti?

CAMPBELL: To je spuštanje u mrak. Psihološki, kit predstavlja moć života zabravljenu u nesvjesnom. Metaforički, voda je nesvjesno, a stvorenje u vodi je život ili energija nesvjesnog, koje je savladalo svjesnu osobnost i mora biti razvlašćeno, pobijeđeno i kontrolirano.

U prvom stadiju pustolovine te vrste, junak napušta područje poznatog, nad kojim u nekoj mjeri ima kontrolu, i dolazi do praga, recimo do ruba jezera ili mora, gdje mu ususret dolazi čudovište iz bezdana. Tu su sada dvije mogućnosti. U priči Jonine vrste, junak je progutan i odveden u podzemni svijet da bi kasnije bio uskrsnut - varijanta teme smrt-i-uskrsnuće. Svjesna osobnost ovdje došla je u dodir s nabojem nesvjesne energije, s kojom nije u stanju rukovati, i sada mora prolaziti kroz patnje svih kušnji i otkrivenja zastrašujućeg noćnog morskog putovanja, istodobno učeći kako se sporazumjeti s tom silom mraka i izroniti, napokon, u novi način života.

Druga je mogućnost da ju junak, po susretu sa silom mraka, svladava i ubija, kao što su to učinili Siegfried i Sveti Juraj kada su ubili zmaja. Ali kako je Siegfried ubrzo uvidio, morao je okusiti zmajevu krv kako bi sàm uzeo nešto od te zmajeve snage. Kada je Siegfried ubio zmaja i kušao njegovu krv, on čuje pjesmu prirode. On je transcendirao svoju ljudskost i ponovno se povezao sa silama prirode, koje su sile našeg života, i od kojih ih naši umovi odvajaju.

Vidite, svjesnost misli da upravlja nama. Ali to je sekundarni organ ukupnog ljudskog bića, i ne smije se staviti u poziciju kontrole. Ona se mora podložiti i služiti ljudskosti tijela. Kada se stavlja u poziciju kontrole, dobivate čovjeka poput Darth Vadera u *Star Wars*-u, čovjeka koji prelazi na svjesno svrhovitu stranu.

MOYERS: Mračna figura.

CAMPBELL: Da, to je figura koja je u Goetheovu *Faustu* predstavljena Mephistophelesom.

MOYERS: Ali mogu čuti kako netko kaže: "Dobro, to je sve dobro i u redu za maštanja George Lucasa ili akademstvo Josepha Campbella, ali to nije ono što se događa u mome životu."

CAMPBELL: Možete se kladiti da se događa - i ako on ne prepoznaje to, to ga može pretvoriti u Darth Vadera. Ako osoba inzistira na izvjesnom programu, i ne sluša zahtjeve svoga vlastitog srca, na putu je rizika da doživi šizofreno raspuknuće. Takva se osoba pomakla od središta. Ona si je zacrtala program za čitav život, i uopće nije ona koja se zanima za tijelo. Svijet je pun ljudi koji su prestali slušati sami sebe, ili su samo slušali svoju okolinu da bi saznali što trebaju činiti, kako se trebaju ponašati, i koje su vrijednosti za koje bi trebali živjeti.

MOYERS: S obzirom na ono što znate o ljudskim bićima, je li zamislivo postojanje nekog utočišta mudrosti iznad sukoba istine i iluzija kod kojeg se naši životi mogu ponovno sabrati? Možemo li mi razviti nove modele?

Jona i kit.

Utroba je tamno mjesto gdje se odvija probava i stvara se nova energija. Priča o Joni u kitu je primjer mitske teme koja je praktično univerzalna, o junaku koji odlazi u utrobu ribe i ultimativno ponovno izlazi van, preobražen. Kit predstavlja moć života zabravljenu u nesvjesnom. Metaforički, voda je nesvjesno, a stvorenje u vodi je život ili energija nesvjesnog, koje je savladalo svjesnu osobnost i mora biti razvlašćeno, pobijeđeno i kontrolirano.

CAMPBELL: Ona su već tu, u religijama. Sve su religije bile istina za svoje vrijeme. Ako možete prepoznati trajni aspekt njihove istine i odvojiti ga od vremenskih primjena, imate ih.

O tome smo upravo ovdje govorili: o žrtvovanju fizičkih želja i o strahovima tijela pred onime što duhovno podupire tijelo; uči li tijelo spoznavati i izražavati svoj vlastiti najdublji život u polju vremena? Na jedan ili drugi način, svi moramo naći ono što najbolje pospješuje cvjetanje naše ljudskosti u ovom suvremenom životu, i posvetiti se tomu.

MOYERS: Ne prvom načelu, nego višem načelu?

CAMPBELL: Rekao bih, više unutarnjoj stvari. "Više" je jednostavno tamo gore, a "tamo gore" nema nikoga. To znamo. Taj stari čovjek gore je otpuhan. Morate naći Silu unutar sebe. To je razlog zašto su danas mladim ljudima orijentalni *gurui* tako uvjerljivi. Oni kažu: "To je u Vama. Idite i nađite to."

MOYERS: Ali nije li, da se samo nekolicina može suočiti s izazovom nove istine i staviti svoje živote u suglasje s time.

CAMPBELL: Uopće ne! Nekolicina mogu biti učitelji i vođe, ali ovo je nešto na što svatko može odgovoriti, baš kao što svatko ima potencijal istrčati i spasiti dijete. Unutar svakoga je da prepozna vrijednosti u svome životu, koje nisu ograničene na održavanje tijela i ekonomskih briga svakodnevnice.

MOYERS: Kada sam bio dječak i čitao *Knights of the Round Table* (*Vitezovi okruglog stola*), mit je u meni pobuđivao misao da bih mogao biti junak. Htio sam izaći napolje i boriti se sa zmajevima. Htio sam otići u mračnu šumu i ubiti zlo. Što Vam kazuje to, da mitovi mogu prouzročiti da sin farmera iz Oklahome misli o sebi kao o junaku?

CAMPBELL: Mitovi nadahnjuju spoznaju o mogućnosti Vaše savršenosti, punoće Vaše snage i donošenja solarnog svjetla u svijet. Ubijanje čudovišta je ubijanje mračnih stvari. Mitovi Vas zgrabe negdje dolje unutar Vas. Kao dječak, tome prilazite na jedan način, kao što sam i ja čitajući indijanske priče. Kasnije Vam mitovi kazuju više, i više, i još više. Mislim da će Vam svatko, tko se iole ozbiljno bavio religijskim ili mitskim idejama, reći da ih kao dijete spoznajemo na jednoj razini, ali da se onda otkrivaju mnoge različite razine. Mitovi su beskonačni u svojim otkrivenjima.

MOYERS: Kako ja u sebi ubijam tog zmaja? Kakvo je putovanje koje svaki od nas treba poduzeti, koje Vi nazivate "velikom pustolovinom duše"?

CAMPBELL: Moja opća formula za moje studente je: "Slijedite svoj žar." Nađite u čemu je, i ne bojte se slijediti ga.

MOYERS: Je li to moj posao ili moj život?

CAMPBELL: Ako je posao koji radite onaj koji ste odabrali raditi, jer u tome uživate, to je to. Ali ako mislite: "Oh, ne! To ne mogu!" to je zmaj koji Vas je zaključao. "Ne, ne, ne bih mogao biti pisac," ili "Ne, ne, nikako ne bih mogao raditi što radi Taj-i-taj."

MOYERS: U tom smislu, za razliku od heroja poput Prometeja ili Isusa, na naše putovanje ne idemo da spasimo svijet, nego da spasimo sebe.

CAMPBELL: Ali postupajući tako, spašavate svijet. Utjecaj vitalne osobe vitalizira, o tome nema nikakve dvojbe. Svijet bez duha je pustopoljina. Ljudi imaju predodžbu o spašavanju svijeta premještajući stvari, mijenjajući pravila, i tko je na vrhu, i tako dalje. Ne, ne! Svaki je svijet valjani svijet ako je živ. Stvar je, da se u njega unese život, a jedini način da se to postigne jest, da se u svome vlastitom slučaju nađe gdje je život i da sami postanete živi.

MOYERS: Kada poduzmem to putovanje i odlazim tamo dolje ubiti one zmajeve, moram li ići sam?

CAMPBELL: Ako imate nekoga tko Vam može pomoći, to je također u redu. Ali, ultimativno, posljednji čin morate sami učiniti. Psihološki, zmaj je čovjekovo vlastito vezanje sebe za svoj ego. Mi smo ulovljeni u svoj vlastiti zmajev kavez. Problem psihijatra je da rastavi tog zmaja, slomi ga, tako da se možete proširiti na veće polje odnosa. Ultimativni zmaj je unutar Vas, Vaš je ego ono što Vas čvrsto priteže.

MOYERS: Što je moj ego?

CAMPBELL: Ono što mislite da želite, ono u što hoćete vjerovati, ono što mislite da si možete priuštiti, ono što odlučite voljeti, ono za što se smatrate vezanim. Sve to može biti puno premalo, čime ćete biti prikovani. I ako jednostavno činite ono što od Vas traži okolina, sigurno ćete biti prikovani. Tada su Vaši susjedi Vaš zmaj koji se reflektira unutar Vas samoga.

Naši zapadni zmajevi predstavljaju lakomost. Međutim kineski zmaj je različit. On predstavlja vitalnost močvare i pristupa lupajući po svome trbuhu i ričući: "Ho ha ha hoo." To je lijepa vrsta zmaja, ona vrsta koja donosi dar vode, velik, bajan dar. Ali zmaj iz naših zapadnih priča pokušava prikupiti i držati sve za sebe. U svojoj tajnoj špilji on čuva stvari: hrpe zlata i možda zarobljenu djevicu. On ne zna što da s time radi, tako da ih on samo čuva i drži. Postoje i ljudi poput

toga, i mi ih zovemo puzavcima. Od njih nema života, nikakvog davanja. Oni se jednostavno "prilijepe" i drže Vas se, te si iz Vas nastoje usisati život.

Jung je imao pacijenticu, koja mu je došla, jer se osjećala samom na svijetu, u škripcu, te kada mu je narisala sliku o svome osjećaju, to je prikazala kao da je na obali turobnog mora, ulovljena u stijenje sve do pasa. Vjetar je puhao, kosa joj je lepršala, i sve zlato, sva radost života, bila je zaključana za nju u stijenama. Međutim, sljedeća slika koju mu je narisala, slijedila je nakon što joj je on nešto rekao. Bljesak munje udara na stijenje, i izdiže se zlatni disk. Više nema zlata zaključanog unutar stijena. Sada su na površini zlatne mrlje. U tijeku razgovora koji je uslijedio, te mrlje zlata su identificirane. One su bile njezini prijatelji. Ona nije bila sama. Ona se zaključala u svoju vlastitu malu

***Sveti Juraj i Zmaj*, Paolo Uccello, ca. 1460.**

Mi smo ulovljeni u svoj vlastiti zmajev kavez. Problem psihljatra je da rastavi tog zmaja, slomi ga, tako da se možete proširiti na veće polje odnosa. Ultimativni zmaj je unutar Vas, Vaš je ego ono što Vas čvrsto priteže.

sobu i život, no ona je ipak imala prijatelje. Ona je to prepoznala tek nakon što je ubila svog zmaja.

MOYERS: Volim ono što kažete o starom mitu o Tezeju i Arijadni. Tezej kaže Arijadni: "Volit ću te zauvijek ako mi pokažeš izlaz iz labirinta." I tako mu ona dade klupko konca, koji on odmotava kako prolazi kroz labirint, i onda ga slijedi kako bi našao svoj put van. Vi kažete: "Sve što je imao bio je konac. To je sve što trebate."

CAMPBELL: To je sve što trebate - Arijadninu nit.

MOYERS: Ponekad tražimo veliko bogatstvo da nas spasi, veliku silu da nas spasi, velike ideje da nas spase, kada je sve što trebamo taj komad konca.

CAMPBELL: To nije uvijek lako naći. Ali je lijepo imati nekoga tko Vam može dati tu nit. To je učiteljev posao, pomoći Vam naći vlastitu Arijadninu nit.

MOYERS: Poput svih junaka, Buddha Vam ne pokazuje samu istinu, on Vam pokazuje put do istine.

CAMPBELL: Ali to mora biti Vaš put, ne njegov. Buddha Vam ne može reći točno kako se riješiti svojih konkretnih strahova, na primjer. Različiti učitelji mogu predložiti vježbe, ali one ne moraju biti uspješne za Vas. Sve što učitelj može načiniti je sugerirati. On je poput svjetionika koji kaže: "Ovdje su stijene, pazi kako kormilariš. Međutim, postoji kanal kojim se može proći."

Velik problem svakog života mlade osobe je imati modele koji će sugerirati mogućnosti. Nietzsche kaže: "Čovjek je bolesna životinja." Čovjek je životinja koja ne zna što da radi sa sobom. Um ima mnogo mogućnosti, ali mi ne možemo živjeti više od jednog života. Što ćemo učiniti sa sobom? Živi mit predstavlja suvremene modele.

MOYERS: Danas imamo beskrajnu raznolikost modela. Mnogo ljudi skonča izabravši mnoge i nikada ne saznajući tko su.

CAMPBELL: Kada odaberete svoj poziv, Vi ste ustvari odabrali model, i on će Vam odgovarati neko vrijeme. Nakon srednje životne dobi, na primjer, možete s priličnom sigurnošću pogoditi koje je zanimanje pojedine osobe. Gdjegod idem, ljudi znaju da sam profesor. Ne znam što to činim, ili kako izgledam, ali ja Vam također mogu reći i razlikovati profesore od inženjera ili trgovaca. Vi ste oblikovani svojim životom.

MOYERS: Postoji divna slika u *Kralju Arthuru* upravo prije negoli će se *Vitezovi okrugla stola* otputiti u potragu za Gralom u Mračnu šumu, i pripovjedač kaže: "Mislili su da bi bilo nečasno ići skupno u potragu.

Tako je svaki ušao u šumu na različitoj točki po vlastitu izboru." Vi ste to protumačili da to izražava Zapadni naglasak na jedinstven fenomen pojedinačnog ljudskog života - pojedinac se suočava s carstvom mraka.

CAMPBELL: Ono što me se strahovito dojmilo kada sam to pročitao u trinaestostoljetnom *Queste del Saint Graal* jest da to epitomizira jedan naročit Zapadni duhovni cilj i ideal, a koji je, živjeti život koji je potencijal u *Vama* i nije nikada bio u nekome drugome kao mogućnost.

To je, vjerujem, velika Zapadna istina: da je svatko od nas potpuno jedinstveno stvorenje i da, ako ikada trebamo dati neki dar svijetu, on će morati izaći iz našeg vlastitog iskustva i ispunjenja naših potencijala, a ne od nekoga drugoga. S druge strane, na tradicionalnom Orijentu, i općenito u tradicionalno utemeljenim društvima, pojedinac je kao oblikovani kolačić. Njegove su mu dužnosti nametnute u točnim i preciznim terminima, i nema načina da se s njih skrene. Kada odlazite *guru*-u da Vas on vodi na duhovnom putu, on točno zna gdje ste na tradicionalnoj stazi, točno gdje morate ići dalje, točno što morate učiniti da dođete tamo. On će Vam dati svoju sliku da ju nosite, kako biste mogli biti poput njega. To nije pravi Zapadni pedagoški put vođenja. Mi moramo našim studentima dati uputstva za razvoj njihovih vlastitih slika o sebi. Ono što svatko mora tražiti u svome životu nije nikada bilo, ni na kopnu ni na moru. To je nešto što bi se trebalo nalaziti u svome vlastitom jedinstvenom potencijalu za doživljaj, nešto što nikada nitko drugi nije iskusio, niti je ikada mogao iskusiti.

MOYERS: Tu je i pitanje koje je postavio Hamlet: "Jeste li na visini svoje sudbine?"

CAMPBELL: Hamletov je problem da on nije bio. Dana mu sudbina, za njega je bila prevelika da se s njome nosi, i ona ga je je razbila na komadiće. To se također može dogoditi.

MOYERS: Koje nam priče iz mitologije mogu pomoći razumjeti smrt?

CAMPBELL: Smrt ne razumijete, učite se pomiriti s njom. Rekao bih da je priča o Kristovu uzimanju oblika ljudskog sluge, čak do smrti na križu, glavna lekcija za nas o prihvaćanju smrti. Priča o Edipu i Sfingi ima također nešto za reći o tome. Sfinga u Edipovoj priči nije egipatska Sfinga, nego ženski lik s krilima ptice, tijelom životinje i prsima, vratom i licem žene. Ono što ona predstavlja jest sudbina sveg života. Ona je diljem zemlje poslala kugu i da bi kuga nestala, junak mora odgovoriti na zagonetku koju ona postavlja: "Sto je to što prvo hoda na četiri noge, onda na dvije, a potom na tri?" Odgovor je: "Čovjek." Dijete puže na četiri noge, odrasli hoda na dvije, a čovjek u starosti hoda sa štapom.

Sfingina zagonetka je slika samog života kroz vrijeme - djetinjstvo, zrelost, starost i smrt. Kada ste se bez straha sučelili i prihvatili Sfinginu zagonetku, smrt nad Vama nema takvu vlast, i Sfingina kletva nestaje. Pobjeda nad strahom od smrti je obnavljanje životne radosti. Čovjek može iskusiti bezuvjetno potvrđivanje života samo kada prihvati smrt, ne kao suprotnost životu, nego kao aspekt života. Život u svome pravom obliku uvijek zrači smrt, i na rubu je smrti. Pobjeda nad strahom donosi hrabrost života. To je glavna inicijacija svake junačke pustolovine - nepostojanje straha i postignuće.

Sjećam se kako sam kao dječak čitao o ratnom pokliču indijanskih ratnika dok su u bitki jašili ususret kiši metaka Custerovih ljudi. "Kakvog li divnog dana za umrijeti!" Tu nije bilo nikakve vezanosti za život. To je jedna od velikih poruka mitologije. Ja, onakav kakvog sebe znam, nisam konačan oblik svoga bića. Moramo stalno umirati, na jedan ili drugi način, u odnosu na već postignuto sebstvo.

MOYERS: Imate li priču koja to ilustrira?

CAMPBELL: Pa, stara engleska priča o Sir Gawainu i Zelenom vitezu je glasovita. Jednoga je dana zeleni gorostas dojašio na velikom zelenom konju u objednu dvoranu kralja Arthura. "Izazivam bilo koga ovdje," povikao je on, "da uzme ovu veliku bojnu sjekiru koju nosim sa sobom i odsječe mi glavu, a onda, godinu dana od danas, da me susretne u Zelenoj kapeli, gdje ću mu ja odsjeći njegovu."

Jedini vitez u dvorani, koji je imao hrabrosti prihvatiti taj neprimjeren poziv bio je Gawain. Ustao je od stola, Zeleni je vitez sjašio s konja, predao Gawainu sjekiru, podmetnuo svoj vrat, i Gawain mu je jednim jedinim udarcem odsjekao glavu. Zeleni je vitez ustao, pokupio svoju glavu, uzeo natrag svoju sjekiru, zajašio svoga konja, te odlazeći viknuo začuđenom Gawainu: "Vidimo se za godinu dana."

Te je godine svatko bio vrlo ljubazan prema Gawainu. Otprilike dva tjedna prije isteka tog vremena i početka pustolovine, on je odjašio u potragu za Zelenom kapelom održavajući riječ danu gorostasnom Zelenom vitezu. Kako se datum približavao, s otprilike samo tri preostala dana, Gawain se našao pred lovačkom kolibom, gdje je pitao za put do Zelene kapele. Lovac, ugodan, veseo drugar, pojavio se na vratima i izašao u susret, odgovorivši mu: "Pa, kapela je baš tu dolje niz put, nekoliko stotina metara daleko. Zašto ne provedeš svoja sljedeća tri dana ovdje s nama? Mi bismo Vas voljeli ugostiti. A kada Vam vrijeme dođe, Vaš zeleni prijatelj je tamo dolje niz put."

Gawain pristane na to. A lovac mu te večeri kaže: "Rano ujutro odlazim u lov, ali ću se vratiti navečer, kada ćemo razmijeniti svoje dobitke dana. Dati ću ti sve što ulovim, a ti ćeš meni dati štogod će ti

doći." Nasmijali su se tomu, i Gawain je to prihvatio. I tako su se svi povukli u krevet.

Rano ujutro, lovac je odjašio dok je Gawain još spavao. Ali u to mu dođe iznimno lijepa lovčeva žena, koja ga škaklja ispod brade, probudi ga, i strastveno ga poziva na vođenje jutarnje ljubavi. Ali, on je vitez kralja Arthura, i izdati svoga domaćina je posljednja stvar kojom bi se takav vitez mogao poniziti, te se stoga Gawain nepokolebljivo odupro. Međutim, ona je ustrajna i pravi od toga sve veće pitanje, sve dok mu konačno nije rekla: "Pa dobro onda, daj da te samo jednom poljubim!" I tako mu ona dade velik poljubac. I to je bilo to.

Te večeri, lovac dolazi s velikom lovinom svih vrsta sitne divljači, baci to na pod, a Gawain mu dade jedan veliki poljubac. Smijahu se, i to je, također, bilo to.

Drugo jutro, žena ponovno ulazi u sobu, još strastvenija negoli prije, i plod tog susreta su dva poljupca. Lovac se navečer vraća s polovicom ulova od prijašnjeg dana i prima dva poljupca, i oni se opet duboko nasmijahu.

Trećeg jutra, žena je bajna, a Gawain, mlad čovjek pred sámu svoju smrt, ima, s tim posljednjim darom životnog užitka koji je pred njim, sve što može učiniti kako bi zadržao svoju glavu i sačuvao svoju vitešku čast. Ovoga puta on prihvaća tri poljupca. A kada mu ih je ona dala, moli ga, kao znak svoje ljubavi, da prihvati njezinu podvezicu. "Ona je začarana," kaže ona, "i zaštitit će te od svake opasnosti." I tako Gawain prihvaća podvezicu. A kada se lovac vratio sa samo jednom bijednom smrdljivom lisicom, koju je bacio na pod, on kao razmjenu dobiva tri poljupca od Gawaina - ali ne i podvezicu.

Zar ne vidimo pred kakvim se kušnjama nalazi ovaj mladi vitez Gawain? One su iste kao i prve dvije pred kojima se našao Buddha. Jedna je žudnja, pohota. Druga je strah od smrt. Gawain je dokazao da je pri toj pustolovini imao dovoljno hrabrosti samo za održanje svoga uvjerenja. Međutim, podvezica je bila jedna kušnja previše za njega.

I tako kada se Gawain približavao Zelenoj kapeli, on tamo čuje Zelenog viteza kako oštri veliku sjekiru - žm, žm, žm, žm. Gawain stiže, i gorostas mu jednostavno kaže: "Ispruži svoj vrat ovdje na ovom panju." Gawain to učini, i Zeleni vitez podiže sjekiru, ali onda zastane. "Ne, ispruži ga još malo," kaže on. Gawain to učini, te gorostas ponovno podigne veliku sjekiru. "Malo više," kaže on ponovno. Gawain istegne vratom što je više mogao i onda zummm - samo malko ogrebavši Gawainov vrat. Onda Zeleni zmaj, ustvari sám preobraženi lovac, protumači: "To je zbog podvezice."

To je, kažu, podrijetlo legende o odličju Vitezova podvezice.

MOYERS: A moralna strana priče?

CAMPBELL: Moral, pretpostavljam da bi moral bio u tome da su prvi zahtjevi za herojsku karijeru viteške vrline: lojalnost, uzdržljivost i hrabrost. Lojalnost u ovom slučaju sadrži dva stupnja ili dvije obveze: prva, prema odabranoj pustolovini, ali također i prema idealima viteškog reda. Izgleda da ova druga obveza stavlja Gawainov postupak u suprotnost s Buddhinim, koji je kada mu je Bog dužnosti zapovijedio da obavlja društvene dužnosti odgovarajuće njegovoj kasti, jednostavno ignorirao zapovijed, te je te noći postigao prosvjetljenje, a također i oslobođenje od ponovnog rođenja. Gawain je Europljanin i, poput Odiseja, koji je ostao vjeran zemlji i vratio se s Otoka Sunca u svoj brak s Penelopom, prihvatio je, kao obvezu svoga života, ne oslobođenje od života, nego lojalnost vrijednostima života na ovome svijetu. Pa ipak, kao što smo upravo vidjeli, bez obzira slijedilo se Buddhin ili Gawainov srednji put, put do ispunjena leži između dviju opasnosti: želje i straha.

Treća pozicija, bliža Buddhinoj negoli Gawainovoj, a ipak vjerna vrijednostima na ovoj zemlji, jest Nietzscheova u *Dakle, tako je govorio Zarathuštra.* U nekoj vrsti parabole, Nietzsche opisuje nešto što naziva trima preobrazbama duha. Prva je parabola o devi, o djetinjstvu i mladosti. Deva se spusti na koljena i kaže: "Stavi tovar na mene." To je vrijeme poslušnosti, primanja naputaka i znanja, koje od Vas traži Vaše društvo kako biste živjeli odgovornim životom.

Ali kada je deva bila dobro natovarena, teškom se mukom diže i otrči u pustinju, gdje se preobrazi u lava - i to, što je teži bio tovar što ga je nosila, jači je lav bio. Sada, zadaća je lava bila ubiti zmaja, a ime zmaja je: "Ti ćeš." Na svakoj ljusci te ljuskaste zvijeri, bilo je otisnuto "ti ćeš", od kojih su neki otisci bili stari četiri tisuće godina; dok su drugi bili s "jutarnjih naslova". Dok se deva, dijete, moralo pokoravati svim tim "*ti ćeš*", lav, mladić, trebao ih je zbaciti i doći do svoga vlastitog ispunjenja.

I tako, kada je zmaj već sigurno bio mrtav, kada su svi "ti ćeš-i" bili svladani, lav se preobražava u dijete koje izlazi iz svoje vlastite prirode, poput kotača, skinutog s vlastite glavčine. Nema više pravila kojima se treba pokoravati. Nema više pravila izvedenih iz povijesnih potreba i zadaća lokalnog društva, nego čisti poriv za življenje života u cvatu.

MOYERS: Dakle, vraćamo se u Raj?

CAMPBELL: U Raj prije Grijeha.

MOYERS: Što su svi ti "ti ćeš" djeteta, koje ono mora sa sebe skinuti?

CAMPBELL: Sve ono što inhibira njegovo samo-ispunjenje. Za devu, "ti ćeš" je ono što se mora, civilizirajuća sila. Ona preobraća ljudsku životinju u civilizirano ljudsko biće. Ali razdoblje mladosti je razdoblje samootkrivanja i preobrazbe u lava. Pravila su sada da se rabe po volji radi života, nisu podastrijeta poput prisiljavajućih "ti ćeš."

Takvo što mora prepoznati i pozabaviti se svaki iole ozbiljan student umjetnosti. Ako idete učitelju studirati i učiti tehnike, marljivo slijedite sve naputke koje Vam učitelj daje. Ali, onda dolazi vrijeme za uporabu pravila na svoj vlastiti način i da se pritom nije vezan njima. To je vrijeme za lavovsko djelo. Ustvari možete zaboraviti pravila, jer ste ih asimilirali. Vi ste umjetnik. Vaša vlastita bezazlenost je ona koja je postala umjetnicom, koja je bila, tako reći, transmutirana. Ne ponašate se više poput osobe koja nije nikada ovladala umjetnošću.

MOYERS: Kažete da vrijeme dolazi. Kako dijete zna da mu vrijeme dolazi? U drevnim društvima, dječak je, na primjer, prolazio kroz obred koji mu je rekao da je došlo vrijeme. On je znao da više nije dijete i da treba odagnati utjecaj drugih i stati na vlastite noge. Mi u našem društvu nemamo takvog jasnog trenutka ili nekog očitog obreda koji bi mom sinu rekao: "Ti si čovjek." Gdje je danas prijelaz?

CAMPBELL: Nemam odgovora. Pretpostavljam da to morate ostaviti dječaku da sâm spozna kada mu dolazi vrijeme. Mala ptičica zna kada može poletjeti. Mi imamo par ptičjih gnijezda, evo baš tu gdje smo jutros doručkovali, i vidjeli smo nekoliko obitelji kako je poletjelo. Ta mala bića ne čine pogrješke. Ona ostaju na granama sve do trenutka kada znaju kako letjeti, i onda lete. Mislim nekako, da u svojoj nutrini, osoba zna to.

Mogu Vam dati primjer iz onoga što znam o studentima studija umjetnosti. Dolazi trenutak kada su naučili ono u čemu ih umjetnik može naučiti. Asimilirali su zanat, i spremni su za svoj vlastiti let. Neki umjetnici dopuštaju svojim studentima da to učine. Oni očekuju da student odleti. Drugi žele uspostaviti školu, i student ubrzo spoznaje da mora biti zločest prema učitelju, ili reći loše stvari o njemu, kako bi se otputio na vlastiti let. Ali to je učiteljeva pogrješka. On je trebao znati da je bilo vrijeme da student poleti. Studente koje ja poznajem, oni koji su stvarno vrijedni kao studenti, znaju kada je vrijeme da se otisnu.

MOYERS: Postoji stara molitva koja kaže: "Gospode, poduči nas kada da ih pustimo iz ruke." Svi mi moramo znati to, zar ne?

CAMPBELL: To je veliki problem roditelja. Biti roditelj je jedan od najzahtjevnijih poziva koji znam. Kada pomislim čega su se moj otac i

majka odrekli kako bi podigli obitelj - dobro, ja to doista cijenim.

Moj je otac bio poslovni čovjek, i, naravno, bio bi vrlo sretan da mu je sin pošao u posao s njim i poslije ga preuzeo. Ustvari, tijekom nekoliko mjeseci bio sam s tatom u poslu, a onda sam pomislio: "Bože, ja to ne mogu." I on mi je dopustio da odem. To je to vrijeme provjere u svome životu kada morate samoga sebe testirati za svoj vlastiti let.

MOYERS: Mitovi su nam pomagali da znamo kada se otpustiti i otputiti.

CAMPBELL: Mitovi formuliraju stvari za Vas. Na primjer, oni Vam kažu da morate postati odrastao u nekoj konkretnoj dobi. Dob može biti jedan dobar prosjek za tako što - ali stvarno, u pojedinčevu životu, ona se uvelike razlikuje. Neki ljudi kasno procvjetaju i dolaze u određena razdoblja u relativno kasnoj dobi. Morate imati osjećaj za to gdje ste. Imate samo jedan život, i ne morate živjeti za šestero ljudi. Obratite pozornost na to.

MOYERS: Što je sa srećom? Ja sam mlada osoba i želim biti sretan. Što mi mitovi kažu o sreći?

CAMPBELL: Put otkrivanja svoje sreće jest da na umu držite one trenutke kada ste se osjećali najsretnijim, kada ste stvarno sretni - ne uzbuđeni, ne samo ushićeni, nego duboko sretni. To zahtijeva malo samoanalize. Što je to što Vas čini sretnim? Ostanite s tim, bez obzira što Vam ljudi rekli. To je ono što ja nazivam "slijeđenjem svoga žara."

MOYERS: Ali kako Vam mitologija kaže o tome što Vas čini sretnim?

CAMPBELL: Neće Vam reći što Vas čini sretnim, ali će Vam reći što se događa kada počinjete slijediti svoju sreću, na koje ćete prepreke naići.

Na primjer, postoji motiv u američkim indijanskim pričama, kojeg nazivam "odbijanje prosaca." Recimo, imamo mladu, prekrasnu, dražesnu djevojku, koju mladić zaprosi za brak. "Ne, ne, ne," kaže ona, "nema nikoga uokolo koji bi bio dobar za mene." I tako dolazi zmija, ili ako je to mladić koji ne želi imati išta s djevojkama, zmijska kraljica velikog jezera. Čim ste odbili prosce, izdigli ste se iznad lokalnog polja i stavili se u polje viših moći, više opasnosti. Pitanje je, hoćete li biti u stanju nositi se s time?

Drugi ameroindijanski motiv uključuje majku i dva mala dječaka. Majka kaže: "Možete se igrati oko kuća, ali ne idite na sjever." I tako oni odlaze na sjever. Tu imamo pustolova.

MOYERS: A poanta?

CAMPBELL: S odbijanjem prosaca, s prijelazom granice, počinje avantura. Odlazite u polje koje je nezaštićeno, novo. Ne možete imati stvaralaštvo ako iza sebe ne ostavite vezanost, fiksiranost, sva pravila.

Evo jedne irokeške priče, koja ilustrira motiv odbijanja prosaca. Djevojka je živjela sa svojom majkom u *wigwamu* na rubu sela. Bila je vrlo lijepa, ali strahovito ohola i nije htjela prihvatiti udvaranje ni jednog mladića. Majka je bila strašno uznemirena njome.

Jednoga dana, njih dvije su skupljale drva na poprilično udaljenosti od sela i, dok su bile vani, nad njih se spustila zlokobna tama. To nije bila noćna tama. Kada se dogodi mrak takve vrste, iza toga je negdje na djelu čarobnjak. I tako majka kaže: "Ajmo prikupiti nešto drvene kore i načinimo si mali *wigwam*, kao i nešto granja za vatru, te ćemo provesti noć ovdje."

I one učiniše točno to, te pripreme skromnu večeru, nakon čega majka zaspi. Iznenada djevojka digne pogled, a pred njom stoji veličanstven mladić sa širokom vrpcom od *wampuma** oko pasa, krasnim crnim perjem - vrlo ljubak momak. On kaže: "Došao sam te oženiti, i pričekat ću tvoj odgovor."

A ona kaže: "Moram se posavjetovati s majkom."

Ona to i učini, majka prihvati mladića, a on dade majci remen od *wampuma* kako bi dokazao da je ozbiljan glede svoga prijedloga. Onda on reče djevojci: "Volio bih da večeras dodeš u moj tabor." I tako ona odlazi s njim. Obična ljudska bića nisu bila dovoljno dobra za tu mladu damu, i tako ona sada ima nešto stvarno osobito.

MOYERS: Da prvim proscima, koji su joj pristupili kroz uobičajena društvena pravila, nije rekla ne -

CAMPBELL: - ona ne bi doživjela tu pustolovinu. Pustolovina je čudna i čudesna. Ona prati čovjeka do njegova sela, i oni uđu u njegovu kolibu. Provedu zajedno dvije noći i dva dana, a trećega dana on joj kaže: "Odlazim danas u lov." I tako on ode. Ali nakon što je zaklopcem zatvorio vrata, ona čuje čudan zvuk koji dolazi izvana. U brvnari provede sâma čitav dan, a kada je došla večer, opet čuje taj čudan zvuk. Ulazni zaklopac se naglo otvori i unutra ugmiže golema zmija palucajući jezikom. Zmija stavlja svoju glavu u njezino krilo i kaže joj: "Pretraži i počisti mi glavu od ušiju." Ona je tu našla svu silu strašnih stvari, i kada ih je sve potamanila, zmija povuče svoju glavu, odgmiže iz brvnare i, samo tren nakon što su se vrata zatvorila, ona se opet otvore i njoj priđe onaj isti prekrasan mladić. "Jesi li se uplašila kada sam maloprije došao na takav način?" pita ju on.

---

* Nanizane probušene školjke (ukras ili novac sjevernoameričkih Indijanaca).

"Ne," odgovori mu ona, "nisam se uopće uplašila."

I tako sljedećeg dana on opet odlazi u lov, ali ovaj puta ona izađe van iz brvnare kako bi prikupila nešto ogrjevnog drveta. Prvo što je vidjela bila je golema zmija kako se sunča na stijeni - pa još jednu, i još jednu. Počinje se osjećati vrlo čudno, nostalgična za domom i uplašena, te se vrati u brvnaru.

Te je večeri zmija opet dogmizala, opet odlazi i vraća se kao čovjek. Trećeg dana kada je on otišao, mlada je žena odlučila napustiti to mjesto. Napušta brvnaru i nađe se sâma u šumi, stojeći, misleći, kada čuje glas. Okrene se i tu je mali starac, koji kaže: "Draga, nalaziš se u problemima. Čovjek za koga si se udala je jedan od sedmero braće. Oni su svi veliki čarobnjaci i, kao kod mnogih ljudi te vrste, njihova srca nisu u njihovim tijelima. Vrati se u kolibu, i u vreći koja je skrivena pod krevetom onoga za kojeg si se udala, naći ćeš skupinu od sedam srca." To je standardni šamanistički motiv, koji nalazimo diljem svijeta. Srce nije u tijelu, tako da čarobnjak ne može biti ubijen. Trebate naći i uništiti srce.

Ona se vrati u kolibu, nađe vreću punu srcâ, i trčeći s time van čuje glas kako ju zove: "Stani, stani." Naravno, to je glas čarobnjaka. Ali ona nastavlja s trčanjem. A glas viče za njom: "Možeš samo misliti da od mene možeš pobjeći, ali to nikada nećeš uspjeti."

Upravo na toj točki, ona počinje padati u nesvjest, kada opet čuje glas malog starca. Glas kaže: "Pomoći ću ti," i na njezino iznenađenje, on ju izvlači iz vode. Nije ni znala da je u vodi. To će reći, da se sa svojom udajom ona preselila iz racionalne, svjesne sfere u polje prisila nesvjesnog. Takve pustolovine u svezi s vodom uvijek predstavljaju to. Karakter je iskliznuo iz područja kontrolirane akcije u područje transpersonalnih prisila i događaja. E sad, s time se osobe možda mogu nositi, a možda i ne.

Sljedeće što se u priči događa jest da se, kada ju je starac povukao iz vode, ona nađe usred skupine staraca, koji stoje duž obale, izgledajući svi poput njezina spasitelja. Oni su Gromovnici, sile gornjeg neba. To će reći, ona je još uvijek u transcendentnom području u koje se dovela svojim odbijanjem prosaca; samo je sada, otrgnuvši se iz negativnog aspekta sila, došla u posjed pozitivne.

Ima toga još puno više u toj irokeškoj priči, o tome kako im je mlada žena, sada u službi viših sila, omogućila uništenje negativnih sila bezdana i kako su je, nakon toga, dopratili natrag, kroz olujnu kišu, u kolibu njezine majke.

MOYERS: Biste li ovo ispričali svojim studentima kao ilustraciju o tomu kako je - ako slijede svoj žar, ako idu u rizik sa svojim životima, ako rade ono što žele raditi - pustolovina sama po sebi nagrada?

Ilustracija Stevena Partona.

Na njezino iznenađenje, on ju izvlači iz vode.
Ona nije ni znala da je u vodi - to će reći, da se ona svojom udajom preselila iz racionalne, svjesne sfere u polje prisila nesvjesnog.

CAMPBELL: Pustolovina je sama po sebi nagrada - ali ona je nužno opasna, imajući i negativne i pozitivne mogućnosti, koje su obje izvan kontrole. Mi slijedimo svoj vlastiti put, ne put našega tate ili naše mame. Tako smo izvan zaštite, u polju viših sila, u odnosu na one koje znamo. Čovjek mora imati neki osjećaj o tomu koje će sukobljavajuće mogućnosti biti u tom polju, i tu je nekoliko dobrih arhetipskih priča poput ove, koje nam mogu pomoći saznati što nam je za očekivati. Ako smo bili bezočni i posve nesposobni za ulogu u koju smo se bacili, to će biti demonski brak i pravi nered. Međutim, i tu se može čuti spasilački glas, da preobrati pustolovinu u divotu iznad ičega ikada zamišljenog.

MOYERS: Lakše je ostati kod kuće, ostati u utrobi, ne poduzeti putovanje.

CAMPBELL: Da, ali onda se život može osušiti, jer se niste uputili na vlastitu pustolovinu. S druge strane, imao sam jedan suprotan, i za mene prilično iznenađujući doživljaj, kada sam susreo nekoga, čijom su

čitavom mladošću kontrolirali i upravljali drugi, od početka do kraja. Moj je prijatelj, Tibetanac, kao dijete bio prepoznat kao reinkarnacija jednog opata koji se reinkarnirao još od sedamnaestog stoljeća. Uzet je u samostan u dobi od četiri godine i od tog trenutka nije ga se nikada pitalo što bi volio raditi, nego je doslovce u svim stvarima slijedio pravila i naputke svojih učitelja. Njegov čitav život za njega je bio isplaniran u skladu s obrednim zahtjevima tibetanskog budističkog samostanskog života. Svaki stadij u njegovu duhovnom razvoju obilježavao se ceremonijom, a njegov osobni život bio je pretvoren u arhetipsko putovanje tako da, premda je površinski izgledalo kao da uopće nije imao nikakvog osobnog postojanja, on je na vrlo dubokoj duhovnoj razini ustvari živio arhetipskim životom poput života božanstva.

Godine 1959. taj je život okončan. Vojna posada komunističke Kine u Lhasi bombardirala je ljetnu palaču Dalaj Lame i vrijeme krvoprolića je otpočelo. Oko Lhase je bilo samostana u kojima je bilo i po šest tisuća redovnika - svi su bili razoreni, a njihovi redovnici i opati poubijani ili mučeni. Mnogi su, zajedno sa stotinama drugih izbjeglica, pobjegli u Indiju preko gotovo neprolaznih Himalaja. To je strašna priča - uvelike neispričana.

Konačno, svi ti raspršeni ljudi stigli su u Indiju, koja je jedva mogla voditi brigu o svojoj vlastitoj populaciji, a među izbjeglicama je bio i sâm Dalaj Lama i povelik broj vodećih dužnosnika i opata velikih samostana, koji su sada razoreni. I oni su se svi složili da je gotovo s budističkim Tibetom. Stoga je, mome prijatelju i drugim mladim redovnicima, koji su uspjeli pobjeći, savjetovano da svoje zavjete drže kao stvar prošlosti, i da se osjećaju slobodnima izabrati: ili nastaviti nekako kao redovnici, ili odbaciti redovnički život i pokušati preoblikovati život u skladu sa zahtjevima i mogućnostima modernog svjetovnog čovjeka.

Moj je prijatelj odabrao ovaj drugi put, ne uviđajući, naravno, što bi to moglo značiti u smislu frustracija, siromaštva i patnji. On je doista prolazio kroz teško razdoblje života, ali je to preživio s voljom i smirenošću sveca. Ništa ga ne uznemirava. Poznajem ga i radim s njim više od jednog desetljeća, i u svo to vrijeme nisam čuo niti jednu riječ, bilo optužbe na račun Kineza, bilo žalbe na postupke prema njemu na Zapadu. Niti od sâmoga Dalaj Lame nećete nikada čuti riječ negodovanja ili osude. Ti su ljudi i svi njihovi prijatelji bili žrtve strašnog preokreta, strašnog nasilništva, pa ipak u njima nema mržnje. Od tih sam ljudi naučio što je religija. Tu je istinska religija, živa - danas.

MOYERS: Voli svoga neprijatelja.

CAMPBELL: Voli svoje neprijatelje, jer oni su oruđe tvoje sudbine.

MOYERS: Što nam mitovi kažu o Bogu, koji dopušta da dva sina u obitelji umru u relativno kratkom vremenskom razdoblju, i koji tu obitelj nastavlja obasipati s mukama jednom za drugom? Sjećam se priče o mladom Buddhi, koji je vidio oronulog starca i rekao: "Neka se srami rođenje, jer će svakome tko se rodi, doći starost." Što mitologija kaže o patnji?

CAMPBELL: Budući da ste spomenuli Buddhu, govorimo o tom primjeru. Priča o Buddhinom djetinjstvu kaže da je on rođen kao princ i da je u trenutku njegova rođenja, prorok rekao njegovu ocu da će dojenče, kada naraste, ili biti svjetski vladar ili učitelj svijeta. Dobri je kralj bio zainteresiran za svoje vlastito zanimanje i posljednja stvar koju je želio bila je da njegov sin postane učitelj bilo koje vrste. Stoga je naredio da dijete bude odgajano u naročito lijepoj palači, gdje neće doživljavati niti trunčicu ružnoće ili neugodnosti što bi mu moglo okrenuti um na ozbiljne misli. Prekrasne mlade žene su svirale glazbu i vodile brigu o djetetu. A tu su bili i prekrasni vrtovi, bazenčići s lotosima i sve tako.

Ali jednoga dana je mladi princ rekao svome vozaču dvokolice, svome najboljem prijatelju: "Volio bih otići van i vidjeti kakav je život u gradu." Njegov otac, čuvši to, pokušao je sve kako bi učinio da sve izgleda lijepo tako da njegov sin, mladi princ, ne bi vidio ništa od patnji i siromaštva života na ovome svijetu. Međutim, bogovi, su se pobrinuli da očev program za svoga sina bude osujećen.

I tako se kraljevska kočija kotrljala kroz grad, koji je bio čisto pometen, a sve što je ružno bilo je odstranjeno iz vidokruga. No, jedan je bog poprimio oblik oronulog starca i stao u vidokrug. "Što je to?" pitao je mladi princ kočijaša, a dobiveni odgovor je bio: "To je stari čovjek. To je starost."

"Postaju li svi ljudi stari?" pitao je princ.

"Ah, da," odgovorio je vozač.

"Onda neka se srami život," reče traumatizirani mladi princ, i zamoli, s boli u srcu, da bude odvežen kući.

Na drugom izlasku, vidio je bolesnog čovjeka, mršavog i slabog kako tetura, i ponovno, spoznavši značenje tog prizora, srce ga iznevjeri, te se kočija vrati u palaču.

Na trećem izlasku, princ je vidio truplo za kojim su išli žalobnici. "To je," kazao je vozač, "smrt."

"Okreni natrag," reče princ, "kako bih nekako mogao naći oslobođenje od tih razarača života - starosti, bolesti i smrti."

Samo još jedan izlazak - i toga puta princ vidje prosjačkog redovnika: "Kakva vrsta čovjeka je to?" pitaše on.

"To je sveti čovjek," odgovori vozač, "onaj koji je napustio dobra ovog svijeta i živi bez želje i bez straha." Nakon čega je mladi princ, po povratku u svoju palaču, odlučio napustiti očev dom i tražiti put oslobođenja od patnji života.

MOYERS: Kaže li većina mitova da je patnja bitni sastojak života, i da joj se ne može izbjeći?

CAMPBELL: Ne mogu se prisjetiti ni jednoga koji bi rekao da, ako ćete živjeti nećete patiti. Mitovi nam kažu kako da se sučelimo, suprotstavimo, nosimo i tumačimo patnju, ali nam ne kažu da u životu ne može ili ne bi trebalo biti patnje.

Kada Buddha izjavljuje da postoji izlaz iz patnje, izlaz je Nirvana, koja nije mjesto, poput nebesa, nego psihološko stanje uma u kojem ste oslobođeni od želje i straha.

MOYERS: I život Vam postaje -

CAMPBELL: - skladan, centriran i potvrdan.

MOYERS: Čak i s patnjom?

CAMPBELL: Točno. Budisti govore o *bodhisattvi* - onaj koji je spoznao besmrtnost, pa ipak dobrovoljno ulazi u polje fragmentacije vremena voljno i radosno sudjelujući u čemerima svijeta. A to znači ne samo prolaziti kroz svoju vlastitu patnju, nego supatnički sudjelovati u patnjama drugih. Supatnja je osvješćivanje srca od bestijalne sebičnosti i otvaranje prema ljudskosti. Riječ "supatnja" doslovce znači "patnja s nekim."

MOYERS: Ali Vi ne mislite da supatnja tolerira patnju, zar ne?

CAMPBELL: Naravno da supatnja tolerira patnju u tome što ona priznaje, da, patnja je život.

MOXERS: Da se život živi s patnjom -

CAMPBELL: - *s* patnjom - ali je se nećete riješiti. Tko je, kada ili gdje, ikada bio oslobođen od životne patnje u ovome svijetu?

Bio sam svjedokom prosvjetljujućeg iskustva jedne žene koja je godinama bila u fizičkom bolu, od jedne nedaće koja ju je pogodila u mladosti. Odgajana je kao aktivna kršćanka i stoga je mislila da joj je to Božja kazna za nešto što je u to doba učinila, ili nije učinila. Bila je i u duhovnoj i u fizičkoj boli. Rekao sam joj da, ako želi oslobođenje, da na svoju patnju treba afirmativno gledati kao sastavnicu svoga života, a ne negirati ju, i da je kroz nju postala plemenito stvorenje, kakva je sada. I dok sam sve to govorio, mislio sam: "Tko sam ja da

tako govorim osobi, koja je u pravom bolu, kada sam nikada nisam imao više od zubobolje?" Ali u tom razgovoru, u potvrđivanju svoje patnje kao oblikovatelju i učitelju svoga života, ona je iskusila preobraćenje - točno tamo. S njom sam od tada ostao u vezi - a to je bilo prije mnogo, mnogo godina - i ona je doista bila preobražena žena.

MOYERS: Postojao je trenutak prosvjetljenja?

CAMPBELL: Točno tamo - vidio sam kako se to dogodilo.

MOYERS: Je li to nešto, što ste rekli, mitološko?

CAMPBELL: Da, premda je to malo teže objasniti. Naveo sam ju vjerovati da je ona sama uzrok svoje patnje, da si ju je ona na neki način sama navukla. Kod Nietzschea imamo jednu važnu misao o *Amor fati*-ju, "ljubavi Vaše sudbine," koja je ustvari Vaš život. Kao što on kaže, ako jednom čimbeniku u svome životu kažete ne, razmrsili ste cijelu stvar. Nadalje, što je izazovnija ili više prijeteća situacija ili kontekst, koji se treba usvojiti i potvrditi, veći je ugled osobe, koja to može dostići. Demon kojeg možete progutati daje Vam svoju snagu, i što je veća životna bol, veći je životni odgovor.

Moja je prijateljica mislila: "Bog mi je to učinio." Ja sam joj pak rekao: "Ne, ti si si sama to učinila. Bog je unutar tebe. Ti si sama svoj stvoritelj. Ako u sebi nađeš to mjesto s kojeg si to prouzročila, biti ćeš u stanju živjeti s time i potvrditi, možda čak i uživati u tome, kao svoj život."

MOYERS: Jedina bi alternativa bila ne živjeti.

CAMPBELL: "Sav je život patnja," rekao je Buddha, a Joyce ima liniju - "Je li život vrijedan življenja?"

MOYERS: Ali što je s mladom osobom, koja kaže: "Nisam izabrala da budem rođena - moja majka i moj otac su načinili izbor za mene."

CAMPBELL: Freud nam kaže da optužimo svoje roditelje za sve nedostatke našega života, a Marx, više klase našega društva. Ali jedino koga se treba optužiti jest - samoga sebe. Tu pomaže indijski pojam karme. Vaš je život plod Vaših vlastitih čina. Nemate nikoga za optužiti doli samoga sebe.

MOYERS: A što je sa slučajem? Pijani vozač naglo skrene i zgazi Vas. To nije Vaša pogrješka. Vi si to niste sami učinili.

CAMPBELL: S te točke gledišta, postoji li išta u Vašem životu što se nije dogodilo kao slučajno? Radi se o tome, da se bude u stanju prihvatiti slučajnost. Ultimativna podloga Vašeg života jest slučajnost - slu-

čajnost da su se Vaši roditelji susreli, na primjer! Slučajnost, ili ono što bi moglo izgledati da je slučajnost, jest sredstvo kroz koje se život ostvaruje. Problem nije da se optuži ili objasni, nego da se rukovodi životom koji izrasta. Negdje je proglašen rat i regrutirani ste u vojsku, i prođe pet ili šest godina Vašega života s čitavim novim skupom slučajnih događaja. Najbolji savjet jest da se sve to uzme *kao* da je to bila Vaša namjera - s time, zazivate sudjelovanje svoje volje.

MOYERS: U svim tim mitološkim putovanjima, postoji mjesto koje svatko želi naći. Budisti govore o Nirvani, a Isus o miru, o dvorcu s mnogo soba. Je li to tipično za junakovo putovanje - da postoji mjesto koje se treba naći?

CAMPBELL: Mjesto koje se treba naći jest unutar sebe. O tome sam nešto spoznao u atletici. Atletičar koji je u vrhunskoj formi ima unutar sebe samoga tiho mjesto, i upravo oko toga se, na neki način, zbiva njegova akcija. Ako je pak sav u akcijskom polju, njegov nastup neće uspješan. Moja je supruga plesačica i kaže mi da je isto tako i u plesu. Postoji središte mira unutar, za koje se treba znati i za koje se treba držati. Ako izgubite to središte, u napetosti ste i počinjete se raspadati.

Budistička Nirvana je središte mira te vrste. Budizam je psihološka religija. Ona počinje s psihološkim problemom patnje: sav je život pun patnje; međutim, postoji izlaz iz patnje; izlaz je Nirvana - koja je stanje uma ili svjesnosti, a ne neko mjesto negdje, poput nebesa. Ono je točno tu, usred meteža života. To je stanje koje susrećete kada Vas više ne guraju živjeti snažne želje, strahovi i društvene obveze, kada ste našli svoje središte slobode i možete djelovati po izboru iz njega. Dobrovoljno djelovanje iz tog središta jest djelovanje *bodhisattvi* - radosno sudjelovanje u čemerima svijeta. Niste ščepani, jer ste se oslobodili od gramzljivaca: straha, pohote i dužnosti. To su vladari svijeta.

Postoji jedna vrlo poučna tibetanska budistička slika u kojoj je prikazan takozvani *Kotač nastajanja.* U samostanima, ta se slika ne pojavljuje unutar samostana, nego na vanjskom zidu. Ono što slika prikazuje jest slika svijeta onako kako ga vidi um dok je još čvrsto u zagrljaju straha od Boga smrti. Šest područja postojanja predstavljena su zavorima vječno vrtećeg kotača: jedno je područje životinjskog života, drugo ljudskog života, treće je područje bogova na nebesima, a četvrto je za duše kažnjene u paklu. Peto je područje ratobornih demona, antibogova, ili titana. I konačno, šesto, je područje gladnih duhova, duše onih u čijoj je ljubavi za druge bilo vezanosti, priljubljenosti i očekivanje. Gladni duhovi imaju goleme proždrljive trbuhe i šiljata usta. Međutim, usred svakog od tih područja nalazi se Buddha, označavajući mogućnost oslobađanja i prosvjetljenja.

U glavčini kotača nalaze se tri simbolične životinje - svinja, pijetao i zmija. One su sile koje drže kotač u vrtnji - neznanje, želja i zloba. I onda, konačno, rub kotača predstavlja ograničavajući obzor svijesti svakoga onoga koji je pokrenut trojstvom sila glavčine i držan u zagrljaju straha od smrti. U središtu, koje okružuje glavčinu i ono što je znano kao "tri otrova", nalaze se duše, koje se spuštaju u mrak, a druge se uzdižu prema prosvjetljenju.

MOYERS: Što je prosvjetljenje?

CAMPBELL: Prosvjetljenje je prepoznavanje sjaja jedne vječnosti kroz sva bića, bez obzira jesu li u vremenskom viđenju ta bića prosuđena kao dobra ili zla. Da bi se došlo do toga, morate se potpuno osloboditi od želje za dobrima ovoga svijeta i straha da ćete ih izgubiti. "Ne sudi da ti se ne bi sudilo," čitamo u Isusovim riječima. "Ako bi vrata percepcije bila očišćena," pisao je Blake, "čovjek bi sve vidio onako kako jest, beskonačno."

MOYERS: To je teško putovanje.

CAMPBELL: To je *nebesko* putovanje.

MOYERS: Ali, je li to doista samo za svece i redovnike?

CAMPBELL: Ne, mislim da je to također i za umjetnike. Pravi je umjetnik onaj koji je naučio prepoznavati i umjetnički prikazati ono što je Joyce nazvao "sjajem" svih stvari, kao bogojavljanje ili obznanjivanje njihove istine.

MOYERS: Ali, ne ostavlja li to, nas sve ostale obične smrtnike, otraga na obali?

CAMPBELL: Ne mislim da postoji takva stvar kao što je običan smrtnik. Svatko ima svoju vlastitu mogućnost zanosa i ushićenja u doživljavanju života. Sve što treba učiniti jest prepoznati to i onda njegovati to i krenuti s time. Uvijek se osjećam neugodno kada ljudi govore o običnim smrtnicima, jer nisam nikada susreo običnog muškarca, ženu ili dijete.

MOYERS: Ali je li umjetnost jedini put kojim netko može postići to prosvjetljenje?

CAMPBELL: Umjetnost i religija su dva preporučljiva puta. Ne mislim da to možete postići kroz čistu akademsku filozofiju, koja se zapetljava u pojmove. Ali jednostavno živeći sa svojim srcem supatnički otvorenim prema drugima, put je široko otvoren svima.

MOYERS: Dakle iskustvo prosvjetljenja je dostupno svakomu, ne samo svecima ili umjetnicima. Ali ako je ono potencijalno u svakome od nas, duboko u toj neotključanoj memorijskoj kutiji, kako ju otključati?

CAMPBELL: To otključavate time što imate nekoga da Vam pomogne otključati ju. Imate li dragog prijatelja ili dobrog učitelja? To doista može doći od stvarnog ljudskog bića, ili iz iskustva poput automobilske nesreće, ili iz prosvjetljujuće knjige. U mom vlastitom životu, većinom mi dolazi iz knjiga, premda sam imao dugi niz veličanstvenih učitelja.

MOYERS: Kada čitam Vaše djelo, mislim: "Moyers, ono što je mitologija učinila za tebe jest da te posjela na granu vrlo starog stabla. Ti si dio društva živih i mrtvih, koji su došli davno prije negoli si ti bio tu i biti će tu dugo nakon što ti nestaneš. Ono te hranilo i štitilo, i ti ga za uzvrat moraš hraniti i štititi."

CAMPBELL: Pa, mogu Vam reći da je ono bila divna potpora životu. Bilo je silno to što je ovakva vrsta izvorskog izlijevanja u moj život učinila.

MOYERS: Ali ljudi se pitaju, nije li mit laž?

CAMPBELL: Ne, mitologija nije laž, mitologija je pjesništvo, ona je metaforička. Dobro je rečeno da je mitologija predzadnja istina - predzadnja, jer se ono ultimativno ne može staviti u riječi. Ona je iznad riječi, iznad slika, iznad ograničavajućeg ruba budističkog *Kotača nastajanja.* Mitologija podiže um iznad i preko tog ruba, u ono što se može spoznati, ali ne i izreći. Dakle, ona je predzadnja istina.

Važno je živjeti život s iskustvom, i stoga sa znanjem o njegovoj tajanstvenosti i o svojoj vlastitoj tajanstvenosti. To životu daje novi sjaj, novi sklad, novu veličajnost. Misleći u mitološkim terminima pomaže Vam staviti se u sklad s neizbježnostima ove doline suza. Učite prepoznavati pozitivne vrijednosti u onome što izgleda kao da su negativni trenuci i vidovi Vašega života. Veliko je pitanje hoćete li svojoj pustolovini biti u stanju reći srčano da.

MOYERS: Pustolovini junaka?

CAMPBELL: Da, pustolovini junaka - pustolovini bivanja živim.

Rana Božica

Kada imate Božicu kao stvoritelja, njezino vlastito tijelo je svemir. Ona je identična sa svemirom.

VI.

DAR BOŽICE

Mitovi o Velikoj Božici uče nas samilosti prema svim živim bićima. Tu počinjete cijeniti stvarnu svetost same zemlje, jer je ona tijelo Božice.

* * * * * * *

MOYERS: Gospodnja molitva počinje: "Oče Naš koji si na nebesima..." Je li ona mogla početi: "Majko Naša"?

CAMPBELL: To je simbolička slika. Sva spominjanja religijskih i mitoloških slika su u odnosu na ravninu svijesti, ili polja iskustva koja su potencijalno u ljudskom duhu. Sve te slike izazivaju stajališta i iskustva koja su odgovarajuća za meditaciju o tajni izvora Vašeg vlastitog bića.

Postojali su religijski sustavi gdje je majka primarni roditelj, izvor. Majka je doista neposredniji roditelj negoli otac, jer je čovjek rođen od majke, i prvo iskustvo svakog dojenčeta je majka. Često sam mislio da je mitologija sublimacija majčinske slike. Mi govorimo o Majci Zemlji. A u Egiptu imate Majku Nebesa, Božicu Nut, koja je prikazana kao čitava nebeska sfera.

MOYERS: Ukočio sam se u Egiptu nakon što sam prvi puta vidio lik božice Nut na stropu jednog od tamošnjih hramova.

CAMPBELL: Da, znam taj hram.

MOYERS: Ona je neodoljiva i po svojoj sposobnosti da izazove strahopoštovanje i po svome senzualnom karakteru.

CAMPBELL: Da. Ideja o Božici povezana je s činjenicom da Vas je rodila majka, a otac Vam može biti i nepoznat, ili je mogao umrijeti. U epici je čest slučaj da, kada je rođen junak, njegov otac umire, ili je na nekom drugom mjestu, i onda junak mora ići u potragu za ocem.

U priči o reinkarnaciji Isusa, Isusov otac bio je otac na nebesima, barem u terminima simbologije. Kada Isus ide na križ, on je na putu ka svome ocu, ostavljajući iza sebe majku. A križ, koji je simbol zemlje, jest simbol majke. Tako na križu Isus ostavlja svoje tijelo na majci, od koje je dobio svoje tijelo, i odlazi ocu, koji je krajnji transcendentni izvor tajne.

MOYERS: Kakve je posljedice kroz stoljeća imalo na nas to traženje oca?

CAMPBELL: To je glavna tema mita. Postoji motiv koji se nalazi u mnogim pripovijetkama, koji se odnosi na junakov život, gdje dječak kaže: "Majko, tko je moj otac?" Ona će reći: Pa, tvoj je otac na tom i tom mjestu," i onda on odlazi u potragu za njim.

U *Odiseji,* Odisejev sin Telemah je malo dojenče kada Odisej odlazi u trojanski rat. Rat traje deset godina, i onda, na svome putu kući, Odisej biva izgubljen tijekom više od deset godina u tajanstvenom svijetu mitološkog Mediterana. Atena dolazi do Telemaha, kome je sada dvadeset godina i kaže: "Idi i traži oca." On ne zna gdje mu je otac. Odlazi do Nestora i pita: "Što misliš gdje bi mogao biti moj otac?" A Nestor kaže: "Pa, idi pitaj Proteusa." On je u potrazi za ocem.

MOYERS: U *Star Wars,* Luke Skywalker kaže svojim drugarima: "Volio bih da sam poznavo svoga oca." Ima nešto snažnoga u slici traženja oca. Ali zašto ne postoji traženje majke?

CAMPBELL: Pa, majka je upravo ovdje. Rođeni ste od svoje majke, i ona je ona koja Vas doji, podučava i podiže Vas do dobi kada morate naći svoga oca.

E sad, nalaženje oca ustvari se odnosi na nalaženje svoga vlastitog karaktera i sudbine. Postoji predodžba da se karakter nasljeđuje od oca, a tijelo, a vrlo često i um, od majke. Ali Vaš je karakter ono što je tajna, i Vaš je karakter Vaša sudbina. Dakle, otkrivanje vlastite sudbine simbolizirano je traženjem oca.

MOYERS: Dakle, kada nađete svoga oca, nalazite sebe?

CAMPBELL: U engleskom jeziku imamo riječ "at-one-ment"* s ocem. Sjećate se priče o Isusu izgubljenom u Jeruzalemu kada je bio dječak

* ujednjenje

oko dvanaest godina. Njegovi ga roditelji traže, i kada ga nađu u hramu, u razgovoru s doktorima prava, oni ga pitaju: "Zašto si nas napustio na taj način? Zašto si nam priskrbio ovaj strah i nemir?" A on kaže: "Zar niste znali da se moram pozabaviti poslom svoga oca?" On je dvanaest godina star - to je dob mladenačke inicijacije, naći tko ste.

MOYERS: Ali što se uzduž tog puta dogodilo tom slavljenju, koje je u primitivnim društvima bilo usmjereno na lik Božice, prema Velikoj Božici, majci zemlji - što se s time dogodilo?

CAMPBELL: Pa, to je povezano u prvom redu s ratarstvom i ratarskim društvima. Ono se odnosi na zemlju. Ljudska ženka rađa baš kao što zemlja rađa biljke. Ona daje hranu, kao što i biljke daju. Tako da su ženska čarolija i zemljina čarolija iste. One su srodne. I personifikacija energije koja rađa i hrani oblike je s pravom ženska. Upravo u ratarskom svijetu drevne Mezopotamije, egipatskog Nila, i u ranijim sustavima sadilačke kulture, Božica je dominantan mitski oblik.

Našli smo stotine ranih europskih neolitičkih figurica Božice, ali jedva, ako li ikoju, mušku figuricu. Bik i neke druge životinje, poput vepra i koze, mogu se simbolično pojaviti kao muška snaga, ali Božica je jedino vizualno božanstvo u to doba.

A kad imate Božicu kao stvoritelja, njezino vlastito tijelo je svemir. Ona je identična sa svemirom. To je smisao figure Božice Nut, koju ste vidjeli u egipatskom hramu. Ona je čitava nebeska sfera, koja obuhvaća život.

MOYERS: Postoji jedna scena gdje Božica guta sunce. Sjećate li se?

CAMPBELL: Zamisao je da ona guta sunce na zapadu i rađa sunce na istoku, i da ono tijekom noći prolazi kroz njezino tijelo.

MOYERS: Dakle, za ljude koji pokušavaju objasniti čuda svemira bilo bi prirodno gledati na ženski lik kao objašnjenje onoga što vide u svojim vlastitim životima.

CAMPBELL: Ne samo to, nego kada krenete prema filozofskoj točki gledišta, kao u religijama božica u Indiji - gdje je simbologija Božice dominantna do danas - žensko predstavlja *maya*-u. Žensko predstavlja ono što mi u kantovskoj terminologiji nazivamo *osjetilnim formama.* Ona je vrijeme i sâm prostor, i tajna iznad nje je iznad svih parova suprotnosti. Tako da to nije muško i nije žensko. To niti je, niti nije. Ali *sve* je unutar nje, tako da su bogovi njezina djeca. Sve što možete zamisliti, sve što možete vidjeti, je proizvod Božice.

Jednom sam gledao divan znanstveni film o protoplazmi. On je za mene bio otkrivenje. Ona je čitavo vrijeme u pokretu, talasanju. Katka-

A

B

A. Slika rađanja.

B. Sovo-božica obnavljanja.

Žensko predstavlja ono što mi u kantovskoj terminologiji nazivamo osjetilnim formama. Ona je vrijeme i sám prostor, i tajna iznad nje je iznad svih parova suprotnosti. Tako da to nije muško i nije žensko. To niti je, niti nije. Ali sve je unutar nje, tako da su bogovi njezina djeca.

da izgleda da se talasa amo tamo, i onda oblikuje stvari. Ona ima potencijal dovođenja stvari u oblik. Taj sam film vidio u sjevernoj Kaliforniji, i dok sam vozio uz obalu do Big Sura, čitavim putem, sve što sam mogao vidjeti bila je protoplazma u obliku trave koju jede protoplazma u obliku krava; protoplazma u obliku ptica kako zaronjava grabeći protoplazmu u obliku riba. Jednostavno dobivate taj divan osjećaj o prvobitnom kaosu iz kojega je sve to proizašlo. Ali svaka forma ima svoju vlastitu svrhu, svoje vlastite mogućnosti, i to je onda ono gdje dolazi smisao. Ne u sâmoj protoplazmi.

MOYERS: Onda smo se opet točno vratili Indijcima, koji vjeruju da je zemlja ona koja oblikuje i daje energiju svim bićima. Vi te retke citirate iz *Upanišada*: "Ti si tamnoplava ptica, i zeleni papagaj s crvenim očima. Ti imaš munje kao i tvoje dijete. Ti si vrijeme i veliko prostranstvo. Nemajući početka, ti prebivaš sa sveprisutnošću, iz koje su sve stvari rođene." To je ta misao, zar ne - da smo mi i zemlja isto?

Ali nije li postalo neizbježno, da ta misao umre pod težinom znanstvenih otkrića? Mi sada znamo da biljke ne rastu iz tijela mrtvih ljudi, one rastu u skladu sa zakonima sjemena, tla i sunca. Nije li Newton ubio mit?

CAMPBELL: Oh, mislim da se mit vraća. Jedan suvremeni znanstvenik rabi izraz "morfogenetičko polje," polje koje proizvodi oblike. To je ono što je Božica, polje koje proizvodi oblike.

MOYERS: Kakvo je značenje toga za nas?

CAMPBELL: Pa, to znači naći ono što je izvor Vašeg vlastitog života, i koji je odnos Vašega tijela, Vašeg fizičkog oblika, prema toj energiji koja Vas oživotvoruje. Tijelo bez energije nije živo, zar ne? Tako u svome vlastitom životu razlikujete ono što je od tijela i ono što je od energije i svjesnosti.

Najčešći osnovni simbol u Indiji jest falus, ili *lingam*, kako ga oni nazivaju, bog stvaranja, koji prodire u Božičinu vaginu, ili *yoni*, kako ju oni nazivaju. Kontemplirajući o tom simbolu, kontemplirate sâm trenutak stvaranja sveg života. Čitava tajna stvaranja života je simbolično kontemplirana u tom znaku.

Vidite, seksualna tajna u Indiji, i u većem dijelu svijeta, je sveta tajna. To je tajna stvaranja života. Čin stvaranja djeteta je kozmički čin i treba se razumjeti kao sveti. I tako, simbol koji najneposrednije predstavlja tu tajnu izlijevanja energije života u polje vremena, je *lingam* i *yoni*, muške i ženske moći u stvaralačkom sjedinjenju.

MOYERS: Što bi to značilo nama, ako bismo negdje uzduž tog puta

počeli moliti: "Majko Naša" umjesto "Oče Naš"? Kakvu bi psihološku razliku to činilo?

CAMPBELL: To je sigurno prouzročilo psihološku razliku u karakteru naše kulture. Na primjer, temeljno rođenje Zapadne civilizacije zbilo se u velikim riječnim dolinama - Nila, Tigris-Eufrata, Inda, kasnije Gangesa. To je bio svijet Božice. Ime rijeke Ganges (Gangā) je ime božice, na primjer.

A onda je došla invazija. To se stvarno počelo događati u četvrtom tisućljeću p.n.e. i postajalo je sve razornije. Oni su došli sa sjevera i s juga i preko noći zbrisali gradove. Čitajte samo *Knjigu stvaranja* o ulozi koju je igralo Jakovljevo pleme u padu Shechema. Ti stočari, koji su se iznenada pojavili, zbrisali su grad preko noći. Semitski invazori bili su gojitelji koza i ovaca, a Indoeuropljani goveda. I jedni i drugi bili su ranije lovci, i tako su njihove kulture bile u bîti životinjski-orijentirane. Kada imate lovce, imate ubojice. I kada imate stočare imate ubojice, jer su oni uvijek u pokretu, nomadskom, dolazeći u sukob s drugim ljudima i osvajajući područja u koja se useljavaju. I te invazije donose ratničke bogove, bacače munja, poput Zeusa ili Jahvea.

MOYERS: Mač i smrt umjesto falusa i plodnosti?

CAMPBELL: Točno, oni su izjednačeni.

MOYERS: Postoji priča o zbacivanju majke božice Tiamat.

CAMPBELL: Mislim da bi se to ovdje moglo uzeti kao ključni arhetipski događaj.

MOYERS: Vi ste to nazvali kritičnim trenutkom u povijesti.

CAMPBELL: Da. Semitski su narodi prodrli u svijet sustava Majke Božice, i tako su muški orijentirane mitologije postale dominantne, a Majka Božica postaje, pa - neka vrsta Bake Božice, daleko, daleko unatrag.

To je bilo u doba rasta grada Babilona. I svaki od tih ranih gradova imao je svoga vlastitog zaštitinog boga ili božicu. Karakteristika imperijalističkog naroda jest da pokuša svoga vlastitog lokalnog boga nametnuti gospodarom čitavog svemira, vidite. Ni jedno drugo božanstvo ne vrijedi. A način da se to postigne je da se uništi bog ili božica koji su tamo prije štovani. Božica koja je tamo bila prije babilonskog boga Marduka, bila je Božica Sve-Majka. Priča počinje tako da se gore na nebu, gdje je svaki bog jedna zvijezda, sastalo veliko vijeće muških bogova, koji su čuli da dolazi Baka, stara Tiamat, Bezdan, neiscrpni Izvor. Ona stiže u obliku velike ribe ili zmaja - i koji će bog imati hrabrosti

poći protiv nje i ubiti ju? I onaj koji ima hrabrosti je, naravno, bog našeg sadašnjeg velikog grada. On je taj veliki.

I tako, kada Tiamat otvori usta, mladi bog Marduk od Babilona pošalje vjetrove u njezin vrat i trbuh koji je rasprše u komadiće, i on je onda rastavi i iz dijelova njezina tijela oblikuje zemlju i nebesa. Ovaj motiv rastavljanja primordijalnog bića i pretvaranja njegova tijela u svemir pojavljuje se u mnogim mitologijama u mnogim oblicima. U Indiji se pojavljuje s likom Purushe, čijeg je tijela svemir odraz.

E sad, majka božica je u starim mitologijama majke-božice već sâma bila svemir, tako da je Mardukovo veliko stvaralačko djelo bio suvišan čin. Nije bilo potrebe da ju on isječe i od nje napravi svemir, jer je ona već bila svemir. Ali muški orijentiran mit je preuzeo vlast, i *on* postaje - prividno - stvoritelj.

MOYERS: I moć se s Božice prebacila na njezina sina, tog mladog "političkog" skorojevića koji -

CAMPBELL: Dobro, vlast se preokrenula u vlast specifično muških upravljača grada Babilona.

MOYERS: Tako matrijarhalno društvo počinje ustupati mjesto do -

CAMPBELL: O, otprilike do 1750. p.n.e. ono je bilo okončano.

MOYERS: Postoje danas žene koje kažu da je duh Božice već pet tisuća godina u progonstvu, još od -

CAMPBELL: Ne možete to staviti tako daleko unatrag, pet tisuća godina. Ona je u helenističko doba u Sredozemlju bila vrlo moćna figura, a s Djevicom se vratila natrag u rimokatoličku tradiciju. Tu tradiciju slavljenja Božice nemate ljepše i divnije izraženu negoli u dvanaestom i trinaestom stoljeću u francuskim katedralama, od kojih se svaka naziva Notre Dame.

MOYERS: Da, ali sve te motive i teme su kontrolirali muškarci - svećenici, biskupi - koji su isključili žene, tako da štogod forma značila vjerniku, što se vlasti tiče, slika je bila u rukama dominantnog muškog lika.

CAMPBELL: Na to možete staviti i takav naglasak, ali mislim da je to malo prejako, jer je bilo i velikih ženskih svetica. Hildegarde od Bingena - ona je bila ravna Innocentu III. A Eleonora od Aquitaine - ne mislim da postoji itko u srednjem vijeku tko se po veličini može mjeriti s njom. Možemo se vratiti unatrag i svađati u svezi čitave te situacije, ali položaj žena po bilo kom kriteriju nije bio tako loš.

MOYERS: Ne, ali nijedna od tih svetica ne bi nikada mogla postati papom.

CAMPBELL: Postati papa, to doista nije nekakav posao. To je poslovni položaj. Nijedan od papa nije nikada mogao postati Kristovom majkom. Postoje različite uloge za igranje. Muški je posao bio zaštititi žene.

MOYERS: To je korijen iz kojeg je izrasla paternalistička ideja.

CAMPBELL: Žene su plijen, one su dobra. S padom grada, svaka bi žena u gradu bila silovana.

MOYERS: Tu je ta etička proturječnost spomenuta u Vašoj knjizi, gdje citirate *Izlazak*: "Kad ti ga Jahve, Bog tvoj, preda u ruke, sve njegove muškarce pobij oštrim mačem! A žene, djecu, stoku, sve što bude u gradu - sav plijen - uzmi sebi, i uživaj plijen od svojih neprijatelja što ti ga daje Jahve, Bog tvoj. Tako čini sa svim gradovima koji budu vrlo daleko od tebe, koji ne budu gradovi ovih naroda odavde."* To je točno iz Starog zavjeta.

CAMPBELL: *Ponovljenog zakona.* To su oštri odlomci.

MOYERS: A što Vam oni vele o ženama?

CAMPBELL: Oni više govore o *Ponovljenom zakonu* negoli o ženama. Hebreji su bili apsolutno okrutni kada su u pitanju njihovi susjedi. Ali ovaj je odlomak jedna ekstremna izjava nečega što je inherentno u većini sociološki orijentiranih mitologija. To će reći, ljubav i samilost, supatnja, su rezervirani za unutarnju grupu, a agresija i zloporaba su projicirani prema van, na druge. Samilost, supatnja, se treba rezervirati za svoju vlastitu grupu. S vanjskom grupom se treba postupati na način opisan u *Ponovljenom zakonu.*

E sad, danas na ovoj planeti nema više vanjske grupe. I problem moderne religije jest da pokaže samilost i djeluje supatnički za čitavo čovječanstvo. Ali onda što se događa s agresijom? To je problem s kojim će se svijet morati suočiti - jer je agresija prirodan nagon baš kao što je i samilost, čak i neposrednija od nje, i ona će uvijek biti tu. To je biološka činjenica. Naravno, u biblijskim vremenima, kada su na scenu stupili Hebreji, oni su doista zbrisali Božicu. Izraz za kanaansku božicu, koji se rabi u Starom zavjetu je "Odvratnost." Očito, kroz razdoblje predstavljeno *Knjigom kraljeva,* bilo je stalno lutanja amo-tamo između dvaju kultova. Mnogi hebrejski kraljevi su osuđivani u Starom zavjetu, jer su bogoslužili na planinskim vrhovima. Te su planine bile simboli Božice. A u hebrejskoj je mitologiji doista bio vrlo jak naglasak protiv Božice, koji ne nalazite u indoeuropskim mitologijama. Ovdje

* Prijevod je po Bibliji, *Stvarnost,* Zagreb, 1966.

imate Zeusa kako se *ženi* s Božicom, i onda se to dvoje zajedno igra. To što imamo u Bibliji je ekstreman slučaj, i naše vlastito, Zapadno, podjarmljivanje ženske je funkcija biblijskog mišljenja.

***Leda i labud*, II Bacchiacca (1494.- 1557.).**

U hebrejskoj je mitologiji doista bio vrlo jak naglasak protiv Božice, koji ne nalazite u indoeuropskim mitologijama. Ovdje imate Zeusa kako se ženi s Božicom, i onda se to dvoje zajedno igra.

MOYERS: Zbog toga što kada supstituirate muško za žensko, dobivate drugačiju psihologiju, drugačiju kulturalnu sklonost. A u Vašoj je kulturi dopustivo činiti ono što Vaši bogovi čine, tako da Vi baš -

CAMPBELL: To je točno to. Ovdje mogu vidjeti tri situacije. Prvo, rana, koja se odnosi na Božicu, kada je muško jedva bilo ikakvo značajno božanstvo. Onda dolazi obrat, kada muško preuzima njezinu ulogu. I onda, konačno, klasični stadij, kada je to dvoje u interakciji - kao što su također, na primjer, u Indiji.

MOYERS: Odakle to proizlazi?

CAMPBELL: To dolazi iz stajališta Indoeuropljana, koji nisu u potpunosti obezvrijedili žensko prapočelo.

MOYERS: Što je s djevičanskim rođenjem? Iznenada se Božica ponovno pojavljuje u obliku kreposne i čiste "posude" odabrane za Božju akciju.

CAMPBELL: U povijesti Zapadnih religija, to je strahovito zanimljiv razvoj. U Starom zavjetu imate Boga koji stvara svijet bez Božice. Onda kada dođete do *Mudrih izreka*, ona se pojavljuje, Sofija, Božica Mudrosti, koja kaže: "Kada je On stvorio svijet, ja sam bila tamo, i ja sam bila Njegova najveća radost."* Ali u hebrejskoj tradiciji ideja *sina* Božjeg je odbojna, nju se uopće ne razmatra. Mesija kao sin Božji nije stvarno Božji sin. On je onaj koji je po svome karakteru i dostojanstvu vrijedan da bude *usporediv* sa sinom Božjim. Siguran sam da u toj tradiciji nema ideje o djevičanskom rođenju. Djevičansko rođenje dolazi u kršćanstvo putem grčke tradicije. Kada čitate četiri Evanđelja, na primjer, jedino u kojem se pojavljuje djevičansko rođenje je Evanđelje po Luki, a Luka je bio Grk.

MOYERS: A u grčkoj su tradiciji bile predodžbe, legende, mitovi o djevičanskom rođenju?

CAMPBELL: O, da - Leda i labud, Persefon i zmija, i ova i ona, i druge. Djevičansko rođenje je svugdje predstavljeno kroz čitavu njihovu mitologiju.

---

* Hrvatska Biblija to ima ovako: Jahve me stvori kao počelo svoga djela,
kao najraniji od svojih čina,
u pradoba;
oblikovana sam još od vječnosti, od iskona, prije nastanka zemlje.
---
bila sam kraj njega, kao graditeljica,
bila u radosti, iz dana u dan,
igrajući pred njim sve vrijeme [8:22-30].

MOYERS: Onda to znači da u Bethlehemu to nije bila nova ideja. Ali koji je smisao djevičanskog rođenja?

CAMPBELL: Mislim da je najbolji način odgovoriti na to ako govorimo o sustavu koji imaju u Indiji, a koji opisuje stadije duhovnog razvoja. U Indiji, postoji sustav od sedam psiholoških središta (čakri) uzduž kralježnice. Ona predstavljaju psihološke ravni od važnosti, te svjesnost i akciju. Prvo je na *rectumu*, predstavljajući hranjenje, temeljnu, životno podržavajuću funkciju. Zmija dobro predstavlja taj poriv - kao neka vrsta putujućeg jednjaka, koji kroz život ide samo jedući, jedući, jedući. Nitko od nas ne bi bio ovdje ako stalno ne bi jeo. Ono što jedete je uvijek nešto što je samo trenutak prije bilo živo. To je sakramentalna tajna hrane i jedenja, koja nam ne pada na um dok sjedamo za jelo. Ako prije objeda i izreknemo molitve, mi za našu hranu zahvaljujemo tom liku iz Biblije. Ali u ranijim mitologijama, kada bi ljudi sjeli za stol s jelom, oni bi se zahvalili životinji, koju će pojesti zato što se dala ubiti kao voljna žrtva.

U jednoj od *Upanišada* postoji divna izreka: "O divno, o divno, o divno, ja sam hrana, ja sam hrana, ja sam hrana! Ja sam jedatelj hrane, ja sam jedatelj hrane, ja sam jedatelj hrane." Mi o sebi ne mislimo na taj način. Ali ustrajući na sebi i ne dopuštajući si postati hrana, primarno je životno-negirajući negativni čin. Vi zaustavljate tok! A podvrgavanje toku je veliko misterijsko iskustvo koje ide uz zahvaljivanje životinji, koja će upravo biti pojedena, zato što se žrtvovala. Vi ćete, također, s vremenom biti žrtvovani.

MOYERS: Ja sam priroda, priroda je ja.

CAMPBELL: Da. Drugo psihološko središte u indijskom poretku duhovnog razvoja simbolizirano je spolnim organima, koji, da se tako izrazim, gone na rađanje. Treće središte je na razini pupka, i tu je središte volje za moći, za ovladavanjem i postignućem, ili, u njegovom negativnom aspektu, za osvajanjem, gospodarenjem, razbijanjem i mlaćenjem drugih. To je treća, ili agresivna funkcija. I onako kako nam je to dano, u simbolizmu indijskog psihološkog sustava prepoznajemo da, prva funkcija, hranjenje, pripada životinjskom nagonu; druga, rađanje, pripada životinjskom nagonu; a treća, ovladavanje i osvajanje, također pripada životinjskom nagonu - i ta tri središta su simbolično locirana u zdjeličnom predjelu.

Sljedeće, ili četvrto središte je na razini srca; i ono je središte otvaranja supatnji. Ovdje izlazite iz polja životinjske akcije i ulazite u polje koje je pravo ljudsko i duhovno.

I za sva četiri ova središta zamišljena je simbolična forma. Na

primjer, na bazi, prvom središtu, simbol su *lingam* i *yoni*, muški i ženski organ u sjedinjenju. A u srčanom središtu, *ponovno* su *lingam* i *yoni*, to će reći, muški i ženski organ u sjedinjenju, ali ovdje su prikazani u zlatu kao simbolu djevičanskog rođenja, što će reći, to je rođenje duhovnog čovjeka iz životinjskog čovjeka.

MOYERS: I to se događa -

CAMPBELL: To se događa kada se na razini srca osvijestite za supatnju, su-patnja, dijeljena bol: zajedničko proživljavanje patnje s drugom osobom. To je početak ljudskosti. I ispravno, religijske meditacije su na toj razini, razini srca.

MOYERS: Kažete da je to početak ljudskosti. Ali u tim pričama, to je trenutak kada se rađaju bogovi. Djevičansko rođenje - bog je onaj koji se pojavljuje.

CAMPBELL: A znate li tko je taj bog? To ste *Vi*. Svi ti simboli u mitologiji odnose se na Vas. Možete ostati *tamo* zaglibljeni, i misliti da je sve *tamo*. Tako mislite i o Isusu sa svim osjećajima u svezi toga koliko je patio - tamo na križu. Ali ta je patnja ono što bi trebalo biti u Vama. Jeste li bili duhovno ponovno rođeni? Jeste li umrli za Vašu životinjsku prirodu i došli u život kao ljudska inkarnacija samilosti?

MOYERS: Zašto je to tako važno da je to od djevice?

CAMPBELL: Stvoritelj je duhovni. To je duhovno rođenje. Djevica je zanijela rječju kroz uho.

MOYERS: Riječ je došla poput zrake svjetlosti.

CAMPBELL: Da. Za Buddhu se, s istim značenjem, kaže da ga je majka rodila sa strane, na razine srčane čakre.

MOYERS: Srčana čakra značeći...?

CAMPBELL: O, srčana čakra je simbolično središte povezano sa srcem. Čakra znači "krug" ili "sfera."

MOYERS: Dakle Buddha dolazi iz -

CAMPBELL: - Buddha je rođen iz majčine strane. To je simbolično rođenje. On nije fizički rođen iz majčine strane, nego simbolično.

MOYERS: Ali Krist je došao na isti način na koji smo i Vi i ja došli.

CAMPBELL: Da, ali od djevice. I onda, po rimokatoličkoj doktrini, njezino je djevičanstvo obnovljeno. Tako da biste mogli reći da se ništa fizičkog nije dogodilo. Ono na što se simbolično odnosi nije Isusovo

A

A. *Blagovijest i rano djetinjstvo Kristovo*, Antoine Dufour, ca. 1505.
B. *Scene iz Buddhina života*, detalj s korica indijskog rukopisa.

Djevičansko rođenje predstavlja rođenje supatnje u srcu, rođenje duhovnog čovjeka iz životinjskog čovjeka. To je duhovno rođenje - Djevica je zanijela rječju kroz uho. Za Buddhu se, s istim značenjem, kaže da ga je majka rodila sa strane, na razine srčane čakre.

B

fizičko rođenje nego njegov duhovni smisao. To je ono što djevičansko rođenje predstavlja. Junaci i polubogovi su rođeni na taj način kao bića motivirana supatnjom, a ne ovladavanjem, seksualnošću ili samoočuvanjem.

To je smisao drugog rođenja, kada počinjete živjeti iz srčanog središta. Tri niža središta ne trebaju se opvrći nego transcendirati, kada postaju podložna i sluge srca.

MOYERS: Ako se vratimo u drevno doba, postoji li Madona kao majka djeteta Spasitelja?

CAMPBELL: Antikni model Madone, ustvari je Izida s Horom na svojim prsima.

MOYERS: Izida?

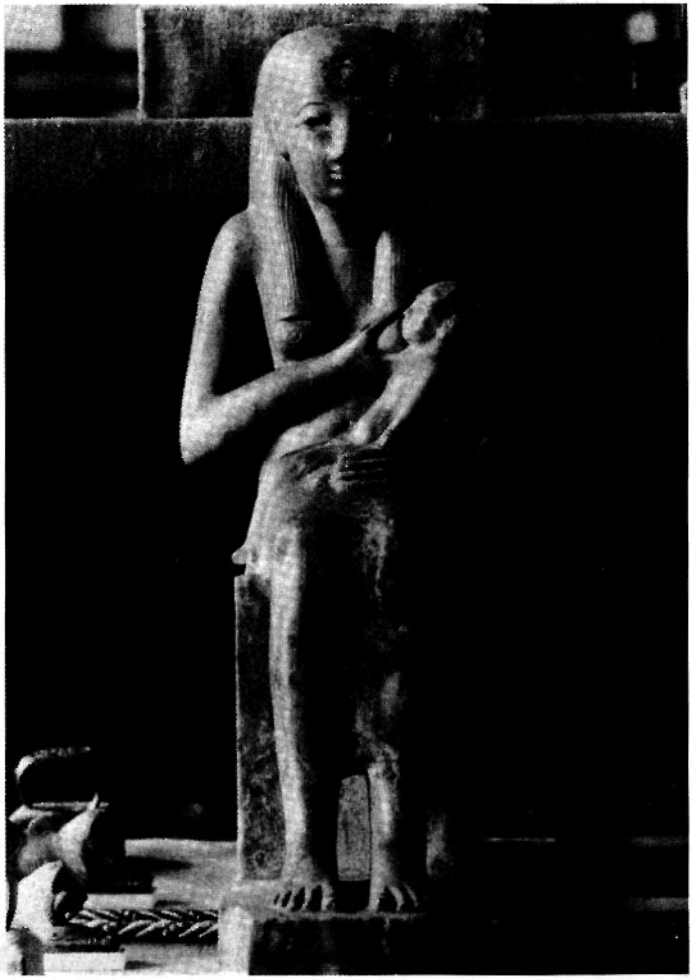

Izida doji Hora.

Raniji model Madone je Izida s Horom na svojim prsima.

CAMPBELL: To je komplicirana priča. Doista sve to počinje biti prilično komplicirano. Ali Izida i njezin muž Oziris bili su blizanci, koje je rodila Božica Nut. A njihova mlađa braća su bili Set i Neftis, koje je također kao blizance rodila Nut. Jedne noći, Oziris je spavao s Neftis, misleći da je Izida - mogli biste reći, neka vrsta nepažnje u detalju. Iz tog noćnog događaja rođen je Anubis, Ozirisov najstariji sin, ali od pogrješne žene. Set, njezin muž, jako je to loše primio i odlučio je ubiti svoga starijeg brata, Ozirisa. Potajno je uzeo Ozirisove mjere i dao napraviti prekrasan sarkofag koji će mu točno pristajati. I onda, jedne večeri, kada se odvijao lijepi domjenak za bogove, Set je ušao sa sarkofagom i izjavio da ga bilo tko kome on savršeno pristaje može imati kao dar za svoj grob. Svatko je na domjenku probao, i naravno, kada je Oziris legao u nj, on mu je savršeno pristajao. Sedamdeset i dvoje suučesnika je smjesta utrčalo, zatvorili su poklopac sarkofaga, pričvrstili ga remenima i bacili u Nil. Dakle, ono što ovdje imamo je smrt boga. I kadagod imamo smrt takvog boga poput ovog, možete očekivati uskrsnuće.

Ozirisova smrt bila je simbolično povezana s godišnjim rastom i poplavom rijeke Nil, čime se tlo Egipta godišnje gnojilo. To je izgledalo kao da se truljenjem Ozirisova tijela gnoji i oživljuje zemlja.

Oziris je otplovio niz Nil i izbačen je na obalu mora u Siriji. Tamo je izraslo prekrasno drvo s divnom aromom, koje je u svoje deblo inkorporiralo sarkofag. Baš nekako u to doba, lokalnom se kralju rodio sin, te se on odlučio na gradnju palače. A zbog toga što je aroma tog drveta bila tako divna, on ga je dao posjeći i dovući da bude središnji stup u glavnoj prostoriji palače.

U međuvremenu je jadna božica Izida, čiji je muž bačen u Nil, počela s potragom za njegovim tijelom. Ova tema traženja Boga, koji je suprug duše, je primarna mitološka tema tog razdoblja: o Božici koja ide u potragu za svojim izgubljenim suprugom ili ljubavnikom i, kroz vjernost i spuštanje u kraljevstvo smrti, postaje njegov iskupitelj.

Izida dolazi na vrijeme u palaču i tamo saznaje o aromatičnom stupu u kraljevskoj palači. Ona sluti da je to u nekoj vezi s Ozirisom, i uspije dobiti posao kao dadilja novorođenčetu. Doduše, ona hrani dijete iz svoga prsta - na koncu konca, ona je božica, a postoji i granica stupnju poniženja pri ostvarenju cilja. Ali ona voli malog dječaka i odlučuje mu podariti besmrtnost stavljajući ga u vatru kako bi mu spalila smrtno tijelo. Kao božica, može sprječiti da ga vatra ne ubije, razumijete. A svake večeri, dok je dijete u vatri, ona se preobražava u lastavicu i žalobno leti oko stupa u kojem je zatvoren njezin muž.

Jedne večeri, djetetova majka ulazi u sobu dok je ova mala scena bila u tijeku, vidi svoje dojenče u vatri, zavrišti, što pak razori čaroli-

ju, i dijete mora biti spašavano od sagorijevanja. U međuvremenu se lastavica pretvorila natrag u krasnu dadilju i božicu, koja objasni situaciju i kaže kraljici: "Usput rečeno, moj je suprug tamo u onom stupu, i bila bih Vam zahvalna ako biste mi dopustili da ga uzmem kući." Tako kralj, koji se pojavio na sceni, kaže: "Zašto da ne! Sigurno." Dao je ukloniti stup, predao ga Izidi, a prekrasan sarkofag u kojem je bio Oziris stavljen je na kraljevski brod.

Na putu natrag do delte Nila, Izida makne poklopac kovčega, leže na svoga mrtvog supruga i začne. To je motiv koji se u drevnim mitologijama pojavljuje čitavo vrijeme u mnogim simboličkim oblicima - *iz smrti dolazi život.* Kada je brodica doplovila do kopna, Božica u papirusovoj močvari rodi dijete, Hora; i upravo je figura te božanske majke s djetetom začetim od Boga, ona koja je postala model Madone.

MOYERS: A lastavica je postala, zar ne, golub?

CAMPBELL: Pa, golub, ptica u letu, je prilično univerzalan simbol duha, kao u kršćanstvu, simbol Svetog Duha -

MOYERS: - povezan sa svetom majkom?

CAMPBELL: S majkom koja začne po duhu, da. Ali ovdje je jedan mali detalj više. Ljubomorni mlađi brat, Set, u međuvremenu je uzurpirao Ozirisovo prijestolje. Međutim, da bi pravilno predstavljao prijestolje, on bi se trebao oženiti Izidom. U egipatskoj ikonografiji, Izida predstavlja prijestolje. Faraon sjedi na prijestolju, koje je Izida, kao dijete u krilu svoje majke. I tako, kada stojite ispred katedrale u Chartresu, vidjet ćete preko jednog portala na zapadnoj strani sliku Madone kao prijestolje na kojem dijete Isus sjedi i blagoslivlje svijet kao njegov car. To je točno slika koja je do nas došla iz najdrevnijeg Egipta. Rani očevi i rani umjetnici preuzeli su te slike namjerno.

MOYERS: Kršćanski oci preuzeše sliku Iziđe?

CAMPBELL: Definitivno. Oni to sami kažu. Čitajte tekst gdje se izjavljuje da: "oni oblici koji su bili samo mitološki oblici u prošlosti, sada su stvarni i inkarnirani u našem Spasitelju." Mitologije na koje se to odnosi bile su o mrtvom i uskrsnulom bogu: Attisu, Adonisu, Gilgamešu, Ozirisu, jednom za drugim. Smrt i uskrsnuće boga je svugdje povezano s mjesecom, koji umire i uskrsava svakog mjeseca. Tijekom dvije noći, ili tri dana je mrak, i Krist je tijekom dvije noći, ili tri dana u grobu.

Nitko ne zna koji bi stvarni datum Isusova rođenja mogao biti, ali je za datum uzet onaj dan koji je nekada bio datum zimskog solsticija, 25. prosinac, kada noći počinju biti kraće a dani dulji. To je trenu-

tak ponovnog rođenja svjetlosti. To je bio točan datum rođenja perzijskog Boga svjetlosti, Mithre, Sola, Sunca.

MOYERS: Što Vam to govori?

CAMPBELL: Govori mi da u našim životima i mišljenjima postoji ideja smrti za prošlost i rođenja za budućnost: smrt za životinjsku prirodu i rođenje za duhovnu. Ti simboli govore o tome na jedan ili drugi način.

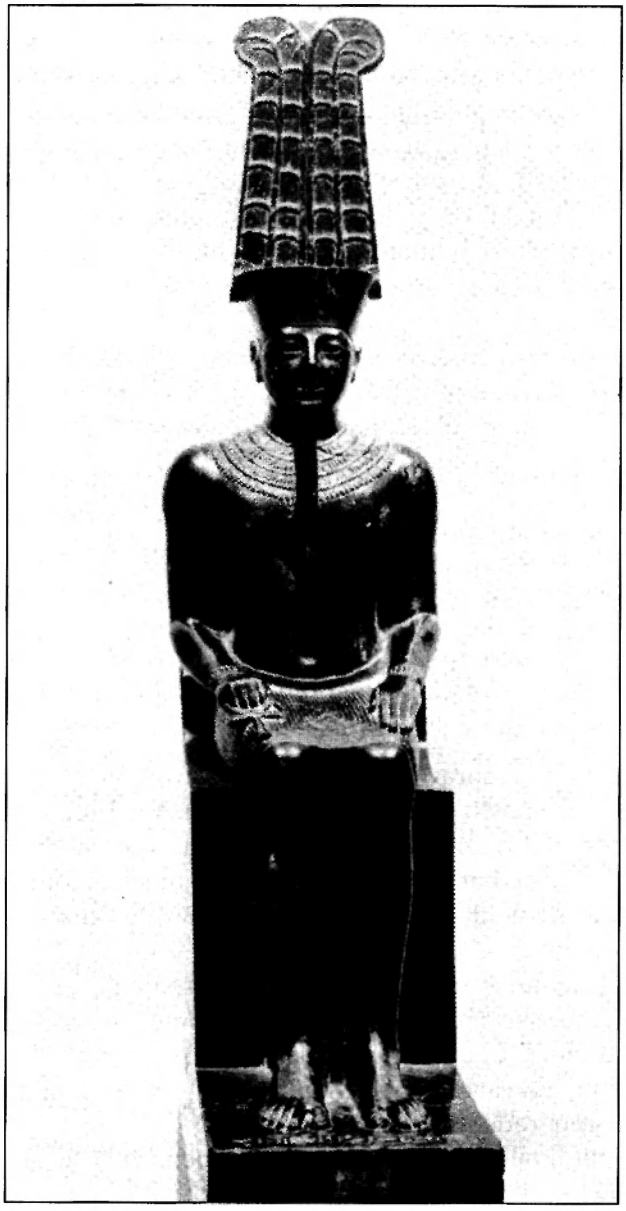

Kip Amon Ra-a.

Faraon sjedi na prijestolju, koje je Izida, kao dijete u krilu svoje majke. Kada stojite ispred katedrale u Chartresu, vidjet ćete preko jednog portala na zapadnoj strani sliku Madone kao prijestolje na kojem dijete Isus sjedi i blagoslivlje svijet kao njegov car. To je točno slika koja je do nas došla iz najdrevnijeg Egipta

MOYERS: Tako je Izida u stanju reći: "Ja sam ona koja je prirodna majka svih bića. Vladarica i upraviteljica svih prirodnih sila. Vladarica božanskih moći, kraljica svega onoga što je u paklu, ali gospodar svima onima koji nastavaju nebesa. Objelodanjujući se sama i u jednom obliku svih bogova i božica."

CAMPBELL: To je prilično kasna izjava te čitave teme. Ona dolazi u Apulijevu *Zlatnom magarcu*, drugo stoljeće A.D. *Zlatni magarac* je jedna od prvih novela, usput rečeno. Njezin glavni karakter, njezin junak, pohotom i čarolijom je pretvoren u magarca, i mora proći muke bolnih i ponižavajućih pustolovina sve dok njegovo iskupljenje ne dođe kroz milost Božice Izide. Ona se pojavljuje s ružom u ruci (simbolom božanske ljubavi, ne pohote), i kada on kao magarac pojede tu ružu, pretvoren je ponovno u čovjeka. Ali on je sada više od čovjeka, on je prosvijetljeni čovjek, svetac. Vidite, on je iskusio drugo, djevičansko rođenje. Tako iz obične životinjolike bludnosti, čovjek može proći kroz duhovnu smrt i biti ponovno rođen. Drugo rođenje je uzvišena, duhovno oblikovana inkarnacija.

A Božica je ona koja to prouzročuje. Drugo rođenje je kroz duhovnu majku. *Notre Dame de Paris, Notre Dame de Chartres* - naša Majka Crkva. Mi smo ponovno rođeni ulaženjem i izlaženjem iz crkve.

MOYERS: U njoj se iskazuje moć, koja je jedinstvena ženskom načelu.

CAMPBELL: U toj noveli, to je tako postavljeno, ali to nije nužno jedinstveno za nju. Možete biti ponovno rođeni i kroz muškarca. Ali rabeći ovaj sustav simbola, žena postaje regenerator.

MOYERS: Dakle, kada se sastao Koncil u Efezu 431. godine nakon Kristove smrti i proglasio Mariju Majkom Božjom, to nije bilo po prvi puta?

CAMPBELL: Ne, ustvari ta se rasprava u Crkvi odvijala već dulje vremena. Ali je slučaj bio da je mjesto gdje je donešena odluka, Efez, bilo najveći svetišni grad Božice Artemide, ili Dijane, u Rimskom carstvu. A postoji i priča da je, kada je koncil zasjedao raspravljajući o tome, narod Efeza formirao špalir i uzvikivao u slavu Marije: "Božica, Božica, naravno da je ona Božica."

Dakle, onda ono što imate u katoličkoj tradiciji je spajanje patrijarhalne, monoteističke hebrejske ideje o Mesiji kao onome koji sjedinjuje duhovne i svjetovne moći, i helenističke, klasične ideje o Spasitelju kao mrtvom i uskrslom, djevičanski rođenom, sinu Velike Božice. Bilo je puno takvih ponovno rođenih spasitelja.

Na Bliskom istoku, bog koji se spustio u polje vremena bila je prvotno božica. Isus je preuzeo ono što je stvarno bila Božičina uloga u

supatničkom spuštanju. Ali kada je Djevica pristala biti sredstvom inkarnacije, ona je već sama utjecala na iskupljenje. Postalo je sve očitije da je Djevica u svojoj patnji ekvivalent patnji svoga sina. Mislim da ju se sada u katoličkoj crkvi naziva "su-spasiteljem."

MOYERS: Što to sve veli o ponovnom sjedinjenju muškog i ženskog? Dugo je vremena u primitivnim društvima žena bila dominantna mitološka slika. Onda nailazi ta muška, agresivna, ratoborna slika, a onda smo vrlo brzo natrag gdje imamo situaciju da žensko igra ulogu u stvaranju i ponovnom stvaranju. Govori li to nešto o temeljnoj čežnji muškaraca i žena jednih za drugima?

CAMPBELL: Da, ali ja o tomu mislim u prilično povijesnim terminima. Vrlo je zanimljiva stvar vidjeti da je ta Majka Božica bila kraljica sve do doline Inda u Indiji. Od Egeja do Inda, ona je dominantan lik. Onda imate Indoeuropljane, koji dolaze sa sjevera, u Perziju, Indiju, Grčku, Italiju i imate dolazak muški orijentirane mitologije uzduž te cjelokupne linije. U Indiji su to Vede, u Grčkoj njezina homerska tradicija, i onda oko stotinu godina kasnije, Božica se vraća natrag. Postoji ustvari jedan *Upanišad* iz sedmog stoljeća p.n.e. - koji je upravo iz doba kada se ona također vraća punom silinom na Egej - gdje su vedski bogovi na okupu, i vide čudnu vrstu amorfne stvari dolje na putu, neka vrsta dimne magle i pitaju se: "Što je to?" Nijedan od njih ne zna što bi to moglo biti. I tako jedan od njih predloži: "Poći ću dolje i pogledati što je to." I on ode do tog dima i kaže: "Ja sam Agni, Bog Vatre; mogu sve spaliti. Tko si ti?" I iz magle izleti komad slame, koji pade na tlo, i glas kaže: "Ajde da vidimo hoćeš li to spaliti." Agni brzo uvidje da ne može to zapaliti, te se vrati natrag drugim bogovima i reče: "To je sigurno nešto čudno!" "Dobro, onda," kaže Bog Vjetra, "Ajde da ja pokušam." I tako on odlazi, i dogodi se ista vrsta stvari. "Ja sam Vayu, Bog Vjetra, mogu otpuhati sve što se uokolo nalazi." Opet je bačena slamka. "Ajde da vidimo, možeš li ju otpuhnuti." I on ne mogaše. Tako se i on vrati. Onda pristupi Indra, najveći od vedskih bogova, ali kako se on približava, utvara iščezava, i na njezinom se mjestu pojavljuje žena, prekrasna, tajanstvena žena, koja poduči bogove, otkrivajući im tajnu temelja njihova vlastita bivstvovanja. "Ono je ultimativna tajna sveg bivstvovanja," kaže im ona, "iz kojeg ste vi dečki sami primili svoje moći. I Ono Vam, po Svojoj volji, može uključiti i isključiti vaše moći." Indijsko ime za taj Sveobuhvatni Bitak je *brahman*, što je imenica srednjeg roda, niti muška, niti ženska. A indijsko ime za tu ženu je Maya-Shakti-Devi, "Božica Davateljica Života i Majka Oblika." I tu, u toj *Upanišadi* ona se pojavljuje kao učiteljica samih vedskih bogova u svezi ultimativnog temelja i izvora njihovih vlastitih moći i bivstvovanja.

MOYERS: To je ženska mudrost.

CAMPBELL: To je ženska kao davateljica oblika. Ona je ta, koja je oblicima dala život i ona zna odakle oni dolaze. Dolaze iz onoga što je iznad muškog i ženskog. Dolaze iz onoga što je iznad bitka i nebitka. Taj izvor je oboje: on i je i nije. On niti je, niti nije. On je iznad svih kategorija misli i uma.

MOYERS: U Novom zavjetu se nalazi ta divna izreka: "U Isusu nema ni muškog ni ženskog." U krajnjem smislu stvari, nema ni jednog.

CAMPBELL: To bi moralo tako biti. Ako Isus predstavlja izvor našeg bitka, mi smo svi, tako reći, misli u Isusovu umu. On je riječ, koja je također postala tijelo u nama.

MOYERS: Vi i ja posjedujemo karakteristike koje su i muške i ženske?

CAMPBELL: Tijelo posjeduje. Ne znam ništa o stvarnom datiranju svega toga, ali u neko doba u fetusnom razdoblju postaje očito da će ovo dijete biti muško, a ono žensko. U međuvremenu, to je tijelo s potencijalima za obje infleksije.

MOYERS: Dakle, kroz život ističemo ili potiskujemo jedno ili drugo.

CAMPBELL: I u onoj *yin/yang* figuri iz Kine, u tamnoj ribi, ili kako god to hoćete nazvati, postoji svijetla točka. A u bijeloj tamna. To je kako se one dovode u vezu. Ne možete se uopće dovesti u vezu s nečim u čemu na neki način ne sudjelujete. To je i razlog zašto je i ideja o Bogu kao Apsolutnom Drugom smiješna ideja. Ne može biti nikakvog odnosa s Apsolutno Drugim.

MOYERS: U toj duhovnoj preobrazbi o kojoj Vi govorite, neće li promjene ovisiti o onim ženskim karakteristikama kao što su dojenje, stvaralaštvo i suradnja umjesto konkurencije? Nije li to u srcu ženskog načela o kojem raspravljavamo?

CAMPBELL: Pa, majka voli svu svoju djecu - glupu, bistru, zločestu, dobru. Nije važan njihov konkretan karakter. Tako da žensko, na neki način, u sebi uključuje ljubav za potomstvo. Otac je više disciplinarac. On je puno više povezan s društvenim redom i društvenim karakterom. Tako ustvari to funkcionira u društvima. Majka mu daje njegovu prirodu, a otac njegov društveni karakter, mogli biste reći, kako bi trebao funkcionirati.

Tako će vraćanje natrag prirodi sigurno ponovno iznjedriti majčinsko načelo. U kakav će ono odnos doći s patrijarhalnim načelom, ne znam, jer će organizacija planete biti golema operacija, a to je muška

funkcija, tako da ne možete predvidjeti, koje će biti nove stvari. Ali sigurno je da se priroda vraća.

MOYERS: Dakle, kada kažemo: "Spasimo zemlju," govorimo o spašavanju samih sebe.

CAMPBELL: Da. Sva ta nada da se nešto dogodi u društvu mora čekati na nešto u ljudskoj psihi, čitav nov način doživljavanja društva. A krucijalno pitanje ovdje, onako kako ga ja vidim, je jednostavno: S kojim se društvom, s kojom društvenom grupom identificirate? Hoće li to biti sa svim ljudima planete, ili će to biti s Vašom vlastitom konkretnom *in-grupom*? U bîti, to je pitanje koje je bilo na umu utemeljitelja naše nacije kada su ljudi trinaest država počeli o sebi misliti kao o jednoj naciji, a da nisu izgubili konfederaciju za one posebne interese koji se tiču svake pojedine od tih država. Zašto se i sada u svijetu ne bi moglo tako nešto dogoditi?

MOYERS: Pri raspravljanju o svemu ovome izrasta pitanje - načelo muško-žensko, djevičansko rođenje, duhovna moć koju nam daje drugo rođenje. Mudri ljudi svih vremena rekli su da možemo živjeti dobar život ako naučimo živjeti duhovni život. Ali kako čovjek može naučiti živjeti duhovno ako je od mesa? Pavao je rekao: "Želje tijela su protiv duha, a želje duha su protiv tijela." Kako naučiti živjeti duhovno?

CAMPBELL: U drevnim vremenim, to je bio posao učitelja. On Vam je morao dati naznake za duhovni život. Svećenik je za to i postojao. Također, to je bio i razlog postojanja obreda. Obred se može definirati kao *predstava* mita. Sudjelujući u obredu, Vi u stvari proživljavate mitološki život. I iz tog sudjelovanja čovjek može naučiti živjeti duhovno.

MOYERS: Mitološke priče ustvari ukazuju na put do duhovnog života?

CAMPBELL: Da, morate imati naznaku. Morate imati cestovnu kartu neke vrsti, a one su posvuda oko nas. Ali one nisu sve iste. Neke govore samo o interesima ove ili one *in-grupe*, o ovome ili onome bogu. Druge, naročito one koje su nam dane kao otkrivenja Velike Božice, majke svemira i svih nas, uče nas supatnji sa svim živim bićima. Tu također počinjete cijeniti stvarnu svetost same zemlje, jer je ona tijelo same Božice. Kada Jahve stvara, on stvara čovjeka od zemlje i udahnjuje život u oblikovano tijelo. On sâm nije tamo nazočan u tom obliku. Ali Božica jest unutra, a isto tako i izvana. Vaše je tijelo od njezinog tijela. U tim mitologijama postoji prepoznanje te vrste univerzalnog identiteta.

MOYERS: To je razlog zašto nisam baš siguran da je budućnost ljudskog roda i spasenje putovanja u izvanzemaljskom prostoru. Mislim da

bi ona mogla biti točno tu na Zemlji, u tijelu, u utrobi našeg bitka.

CAMPBELL: Pa, sigurno je. Kada idete u izvanzemaljski prostor, ono što nosite je Vaše tijelo, i ako ono nije preobraženo, svemirski Vas prostor neće preobraziti. Ali pomisao na svemirski prostor može Vam pomoći nešto spoznati. Možete u širom otvorenom astronomskom atlasu vidjeti našu galaksiju unutar mnogih drugih galaksija, a unutar naše galaksije solarni sustav. I tu dobivate osjećaj veličine tog prostora o kojem se sada propitujemo. Ono što mi te otvorene stranice daju jest viđenje svemira nezamislive veličine i nepojmljive siline. Milijarde i milijarde zahuktalih termonuklearnih peći raspršuje se jedna od druge. Svaka termonuklearna peć je zvijezda, i naše je Sunce medu njima. Mnoge se od njih same rasprskavaju u komadiće, zagađujući najudaljenije predjele svemira s prašinom i plinom iz kojeg se nove zvijezde s kružećim planetama rađaju upravo sada. I onda iz još udaljenijih predjela, iznad i preko svega ovoga dolazi šum, mikrovalovi koji su jeka najveće kataklizmičke eksplozije od svih, naime rođenje svemira velikim praskom, što se, po nekim računanjima, dogodilo prije nekih osamnaest milijardi godina.

To je gdje smo mi, momče moje, i spoznajući to, spoznajete koliko ste doista važni, znate - jedan mali *microbit* u toj velikoj golemosti. I onda mora doći doživljaj da ste Vi i to u nekom smislu jedno, i da ste Vi sudionik svega toga.

MOYERS: I to počinje tu.

CAMPBELL: To počinje tu.

Shu razdvaja Sibu i Nuta.

Često sam mislio da je mitologija sublimacija majčinske slike. Govorimo o Majci Zemlji. A u Egiptu imate Majku Nebesa, Božicu Nut, koja je prikazana kao čitava nebeska sfera.

Stranica iz *Manesse Codexa*-a, trubadur Werner von Teufen.

Trubaduri su prvi na Zapadu koji su o ljubavi stvarno mislili na način na koji mi sada mislimo - kao odnos osobe-s-osobom.

VII.

PRIČE O LjUBAVI I BRAKU

Tako kroz oči ljubav doseže srce:
Jer oči su izviđači srca,
I oči odlaze u izviđanje
Onoga što će srcu biti drago posjedovati.
I kada su oni u punom suglasju
I čvrsto, sve troje, u jednoj namisli,
Tada je, savršena ljubav rođena
Iz onoga čime su oči ugodile srcu.
Inače ljubav se ne bi mogla roditi, niti imati početka
Nego ovim rođenjem i početkom pokrenutim sklonošću.

Milošću i zapovjedi
Od to troje, i iz njihova zadovoljstva,
Ljubav je rođena, koja svojom lijepom nadom
Ide ugađati svojim prljateljima.
Jer svi istinski ljubavnici
Znaju, ljubav je savršena dobrota,
Koja je rođena - nema dvojbe - iz srca i očiju.
Očima procvjeta; srcem ju ozreli:
Ljubav, koja je plod tog njihovog sjemena.

GUIRAUT DE BORNEILH (1138.-1200.?)

* * * * * * *

MOYERS: Ljubav je tako široka tema da - dobro, ako bih došao Vama i rekao: "Razgovarajmo o ljubavi," gdje biste počeli?

CAMPBELL: Počeo bih s trubadurima iz dvanaestog stoljeća.

MOYERS: A tko su oni bili?

CAMPBELL: Trubaduri su bili plemići u Provansi, a poslije i u drugim dijelovima Francuske i Europe. U Njemačkoj su poznati kao *Minnesingers*, pjevači ljubavi. *Minne* je srednjovjekovna njemačka riječ za ljubav.

MOYERS: Jesu li oni bili pjesnici svoga doba?

CAMPBELL: Da, oni su bili pjesnici od nekog značaja. Razdoblje trubadura je dvanaesto stoljeće. Čitava trubadurska tradicija se ugasila u Provansi za vrijeme takozvanog albigenškog križarskog rata 1209. godine, kojeg je pokrenuo papa Innocent III. i koji se drži najmonstruoznijim križarskim ratom u povijesti Europe.

Trubaduri su postali povezani s manihejskom herezom Albigenza, raširenom u to doba - premda je albigenški pokret stvarno bio prosvjed protiv korupcije srednjovjekovnog svećenstva. Tako su se trubaduri, sa svojom preobrazbom ideje o ljubavi, upetljali u religijski život na jedan vrlo kompliciran način.

MOYERS: Preobrazba ljubavi? Što pod time mislite?

CAMPBELL: Trubaduri su se vrlo zanimali za psihologiju ljubavi. I oni su prvi na Zapadu koji su o ljubavi stvarno mislili na način na koji mi sada mislimo - kao odnos osobe-s-osobom.

MOYERS: Što je bilo prije toga?

CAMPBELL: Prije toga ljubav je jednostavno bila Eros, bog koji u Vama pobuđuje seksualnu želju. To nije iskustvo zaljubljivanja na način na koji su to shvaćali trubaduri. Eros je puno više neosobna stvar negoli zaljubljivanje. Vidite, ljudi nisu znali o Amoru. Amor je nešto osobno, što su trubaduri prepoznali. Eros i Agape su *neosobne* ljubavi.

MOYERS: Objasnite.

CAMPBELL: Eros je biološki nagon. To je žar organa jednog za drugim. Tu osobni čimbenik nije važan.

MOYERS: A Agape?

CAMPBELL: Agape je voljenje svoga susjeda kao samoga sebe - duhovna ljubav. Nije važno tko je susjed.

MOYERS: E sad, to nije patnja u smislu strasti Erosa, to je supatnja, rekao bih.

CAMPBELL: Da, to je supatnja. To je otvaranje srca. Ali ona nije individualizirana poput Amora.

MOYERS: Agape je religiozni poticaj.

CAMPBELL: Da. Ali i Amor može postati religiozni poticaj, također. Trubaduri su prepoznali Amora kao najviše duhovno iskustvo.

Vidite, iskustvo Erosa je neka vrsta obuzetosti. U Indiji je bog ljubavi velik, živahan mladić s lukom i tobolcem strijelica. Imena strijelica su: "Agonija koja donosi smrt" i "Otvori se" i tako dalje. Stvarno, on jednostavno zabija tu stvar u Vas, tako da je to totalna fiziološka i psihološka eksplozija.

Ona druga ljubav, Agape, je voljenje svoga susjeda kao samoga sebe. Opet, nije važno tko je ta osoba. Ona je Vaš susjed, i morate imati tu vrstu ljubavi.

Ali, s Amorom, imamo čisto osobni ideal. Vrsta općinjenosti, koja dolazi iz susreta očiju, kao što kažu u trubadurskoj tradiciji, to je iskustvo osobe-s-osobom.

Kama cilja svoj cvijećem okićen luk na Radhu dok djevojka mami Krišnu,
Indija, sedamnaesto stoljeće.

U Indiji je bog ljubavi velik, živahan mladić s lukom i tobolcem strijelica. Imena strijelica su: "Agonija koja donosi smrt" i "Otvori se" i tako dalje. Stvarno, on jednostavno zabija tu stvar u Vas. To je totalna fiziološka i psihološka eksplozija.

MOYERS: U jednoj od Vaših knjiga nalazi se poema, koja govori o tom susretu očiju: "Tako kroz oči ljubav doseže srce..."

CAMPBELL: To je potpuno u suprotnosti prema svemu za što je stajala Crkva. Ona je osobno iskustvo, individualan doživljaj, i mislim da je to bitna stvar po čemu je Zapad velik i čini ga različitim od svih drugih tradicija koje znam.

MOYERS: Dakle hrabrost da se voli, postaje hrabrost da se istakne i potvrdi svoje vlastito iskustvo i doživljaj u odnosu na tradiciju - tradiciju Crkve. Zašto je to bilo važno u evoluciji Zapada?

CAMPBELL: Važnost je bila u tome što je to Zapadu dalo taj naglasak na pojedincu, da čovjek-pojedinac ima vjere u svoje iskustvo, a ne samo u usmenu predaju, koju prima od drugih. Ona naglašava valjanost osobnog, pojedinčevog iskustva o tome što je ljudskost, što je život, koje su vrijednosti u odnosu na monolitički sustav. Monolitički sustav je strojni sustav: svaki stroj radi poput svakog drugog stroja, koji izlazi iz iste radionice.

MOYERS: Što ste podrazumijevali kada ste pisali da je početak romantične ljubavi na Zapadu bila pobjeda "libida nad kredom"?

CAMPBELL: Pa, kredo kaže: "Ja vjerujem," i vjerujem ne samo u zakone, nego vjerujem da je te zakone uveo Bog, a s Bogom nema prepiranja. Ti su zakoni velik teret na meni, i prekršiti ih je grijeh i ima posljedice po moj vječni karakter.

MOYERS: To je kredo?

CAMPBELL: To je kredo. Vjerujete, i onda idete na ispovijed, i prolazite kroz listu grijehova i smatrate da ste protiv njih, i umjesto da odete svećeniku i kažete: "Blagoslovi me oče, jer mi je ovaj tjedan bio krasan," Vi meditirate o grijesima, i meditirajući o grijesima, doista postajete griješnik u svome životu. Ustvari, to je osuda volje za životom, to je ono što je kredo.

MOYERS: A libido?

CAMPBELL: Libido je poticaj životu. On dolazi iz srca.

MOYERS: A srce je -

CAMPBELL: - srce je organ otvaranja prema nekomu drugome. To je ljudska kakvoća za razliku od životinjske, koja se odnosi na vlastiti interes.

MOYERS: Dakle, Vi govorite o romantičnoj ljubavi za razliku od požude, ili strasti, ili općeg religioznog sentimenta?

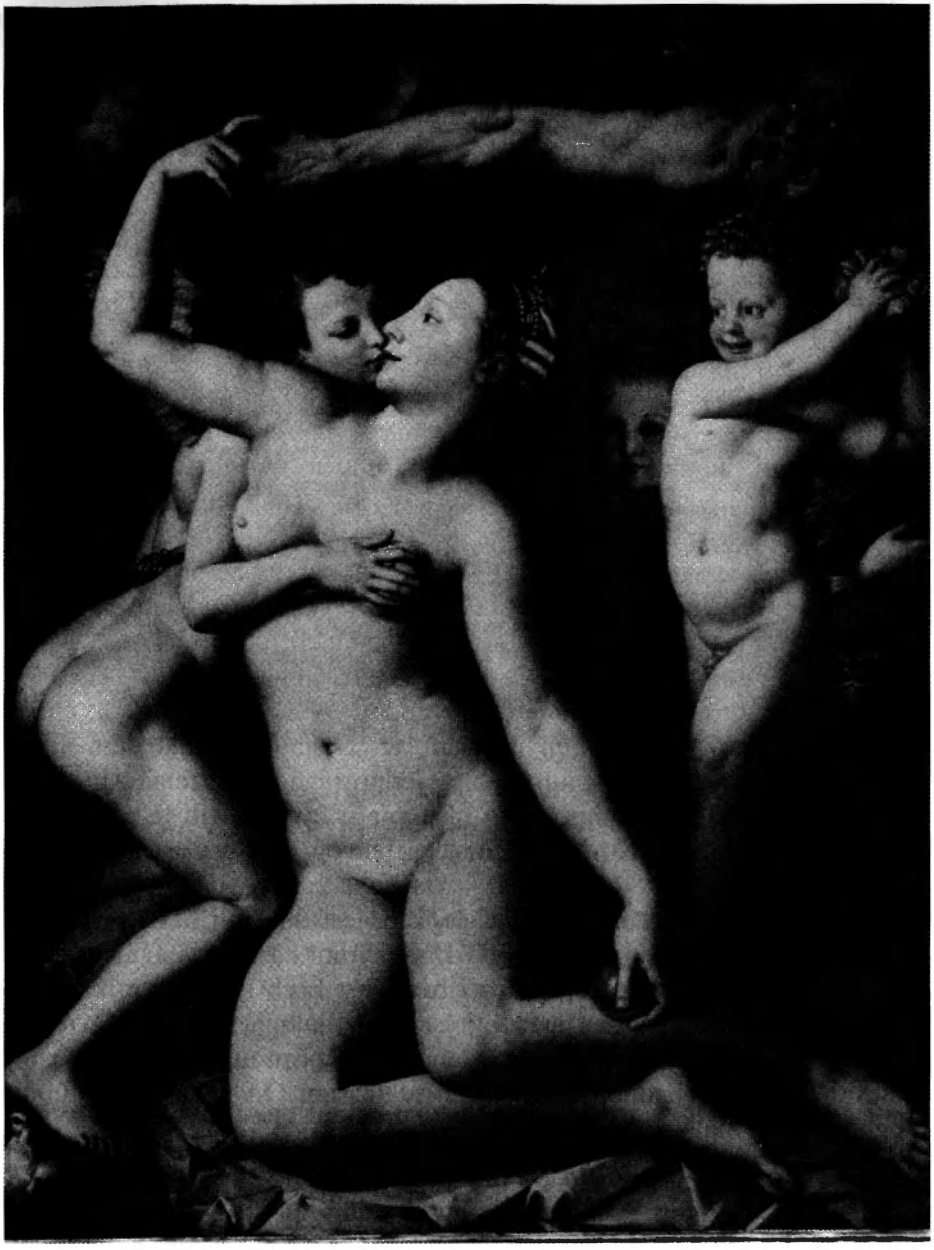

Venera, Cupid, ludost i vrijeme,
Il Bronzino (1503.-72.).

S Amorom, imamo čisto osobni ideal -
neku vrstu opčinjenosti, koja dolazi iz susreta očiju.

CAMPBELL: Da. Znate, uobičajeni brak u tradicionalnim kulturama dogovorile su obitelji. Tu uopće nije bilo odluke dviju osoba. U Indiji i do dana današnjeg, imate u novinama stupce s oglasima o ženama za udaju, koje stavljaju ženidbeni posrednici. Sjećam se kako je u jednoj obitelji koju sam tamo znao, kćer trebala biti udana. Ona nije nikada vidjela mladog čovjeka za kojeg se trebala udati i pitala bi svoju braću: "Je li visok? Je li taman? Jeli svijetle puti? Što li sve ne?"

U srednjem vijeku, to je bila vrsta braka koju je sanktificirala Crkva. A trubadurska ideja o stvarnom Amoru dviju osoba bila je vrlo opasna.

MOYERS: Jer je to bila hereza?

CAMPBELL: Ne samo hereza, to je bilo preljubništvo, ono što biste mogli nazvati duhovnim preljubništvom. Budući da je društvo aranžiralo sve brakove, ljubav koja je dolazila iz susreta očiju, bila je od više duhovne vrijednosti.

Na primjer, u romanci o Tristanu, Izolda je zaručena za kralja Marka. Oni nisu nikada vidjeli jedno drugo. Tristan je poslan da Marku dovede Izoldu. Izoldina majka priprema ljubavni napitak, tako da dvoje, koje se treba oženiti, ima pravu pravcatu ljubav jedno za drugo. I taj ljubavni napitak dan je na čuvanje dadilji, koja treba poći s Izoldom. Ljubavni napitak je ostavljen nečuvan, te Tristan i Izolda pomisle da je to vino, te ga popiju. Ljubav ih je jednostavno preuzela. Ali oni su već i bili zaljubljeni, jedino što to nisu znali. Ljubavni ih je napitak jednostavno pogurnuo. Čovjek se prisjeća takvog iskustva iz vlastite mladosti.

Problem s trubadurske točke gledišta, jest da kralj Marko i Izolda, koji se trebaju oženiti, nisu stvarno kvalificirani za ljubav. Oni čak nisu nikada ni vidjeli jedno drugo. Pravi brak jest brak koji izvire iz prepoznavanja identiteta u drugome, a tjelesno sjedinjenje je jednostavno sakrament u kojem je sve to potvrđeno. Nije obrnuto, da prvo postoji tjelesni interes, koji onda postaje spiritualiziran. On počinje od duhovnog dodira ljubavi - Amora.

MOYERS: Krist je govorio o "preljubništvu u srcu," povrjedi sjedinjenosti, koja se odvija duhovno, u umu i srcu.

CAMPBELL: I svaki je brak bio takva povreda kada ga je utanačilo društvo, a ne srce. To je smisao udvorne ljubavi u srednjem vijeku. Ona je u izravnoj suprotnosti onome što je zagovarala Crkva. Riječ AMOR, kada se čita natraške je ROMA, Rimokatolička Crkva, koja je opravdavala brakove, koji su po svome karakteru jednostavno bili politički i društveni. I tako je došao pokret koji potvrdio osobni izbor, ono što ja nazivam slijeđenjem svoga žara.

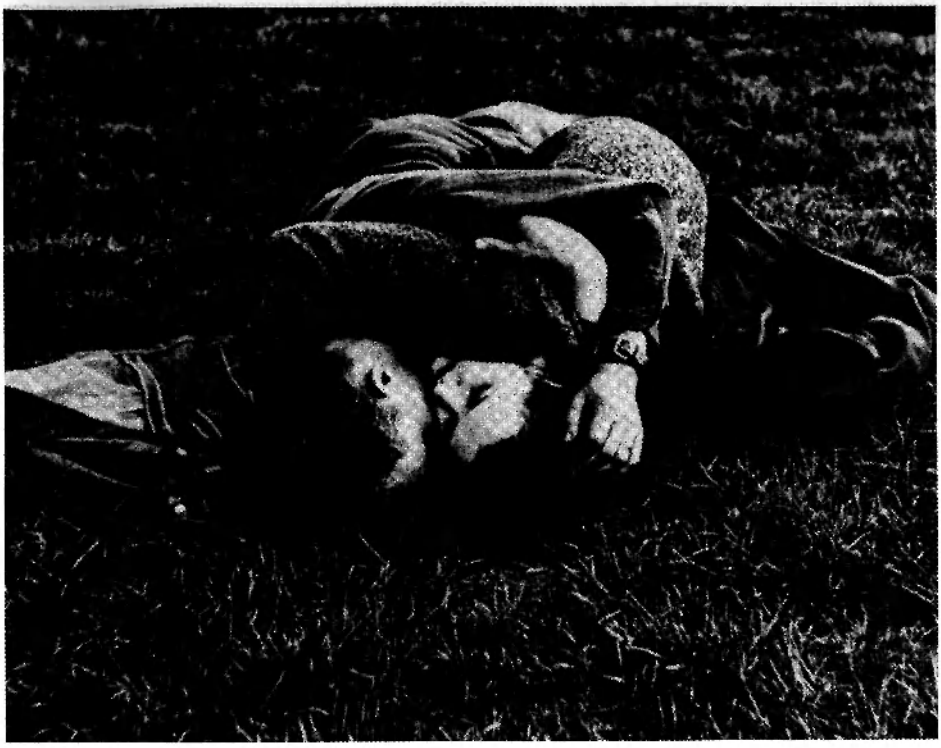

***G.I. i djevojka u Hyde Parku*, London,**
Ralph Morse, 1944.

Pravi brak jest brak koji izvire iz prepoznavanja identiteta u drugome, a tjelesno sjedinjenje je jednostavno sakrament u kojem je sve to potvrđeno. Nije obrnuto, da prvo postoji tjelesni interes, koji onda postaje spiritualiziran. On počinje od duhovnog dodira ljubavi - Amora.

Ali naravno, tu je također i opasnost. U romanci o Tristanu, kada je mladi par popio svoj ljubavni napitak i Izoldina dadilja spoznaje što se dogodilo, ona odlazi do Tristana i kaže: "Ti si popio svoju smrt." A Tristan kaže: "Misliš li pod mojom smrću ovu ljubavnu bol?" - jer to je bila jedna od glavnih poanti, da se treba osjećati ljubavnu bolest. U ovome svijetu nema mogućeg dovršenja one istovjetnosti koju čovjek iskusi. Tristan kaže: "Ako pod mojom smrću podrazumijevaš ovu ljubavnu agoniju, to je moj život. Ako pod mojom smrću podrazumijevaš kaznu koja će nas snaći, ako budemo otkriveni, prihvaćam ju. A ako pod mojom smrću podrazumijevaš vječnu kaznu u plamenu pakla, prihvaćam i to, također." E sad, to je doista velika stvar.

MOYERS: Osobito za srednjovjekovnog katolika, koji je doslovno vjerovao u pakao. Dakle, što je značenje onoga što je Tristan rekao?

CAMPBELL: Ono što je on rekao jest da je ljubav veća čak i od smrti i boli, od bilo čega. To je potvrđivanje životne boli na velik način.

MOYERS: I on bi odabrao tu ljubavnu bol čak i sada, premda bi ona mogla značiti vječnu bol i prokletstvo u paklu.

CAMPBELL: Bilo koji životni poziv, koji odaberete slijedeći svoj žar, trebao bi biti odabran s tim osjećajem - da me nitko ne može preplašiti i odagnati od te stvari. I bez obzira što se dogodilo, to je opravdanje moga života i moga djelovanja.

MOYERS: I u odabiranju ljubavi, također?

CAMPBELL: I u odabiranju ljubavi, također.

MOYERS: Jednom ste napisali da je svojstvo pakla, isto kao i nebesa, da kada ste tamo, da ste na svome pravom mjestu, gdje u konačnici i želite biti.

CAMPBELL: To je misao Bernarda Shawa, a u stvari Danteova također. Kazna u paklu je u tome da imate za vječnost ono što ste mislili da želite na zemlji.

MOYERS: Tristan je želio svoju ljubav, htio je slijediti svoj žar, i bio je voljan stradati i patiti zbog toga.

CAMPBELL: Da. Ali onda William Blake kaže u svojoj divnoj seriji aforizama *The Marriage of Heaven and Hell* (*Brak Nebesa i Pakla*): "Dok sam hodao među vatrama pakla... koje su anđelima izgledale poput muka" - što će reći, za ljude koji su tamo, koji nisu anđeli, to nije vatra bola, već vatra užitka.

MOYERS: Sjećam se u Danteovu *Infernu*, dok Dante promatra velike ljubavnike iz povijesti, on vidi Helenu, vidi Kleopatru i vidi Tristana. Koje značenje toga?

CAMPBELL: Dante je zauzeo crkveno gledište da je to pakao i da oni tamo pate. Sjećate se, on vidi dvoje mladih ljubavnika iz Italije svoga doba, Paola i Francescu. Francesca je imala ljubavnu aferu s Paolom, bratom svoga supruga. I Dante, poput društvenog znanstvenika, kaže: "Draga, kako se to dogodilo? Što je to prouzročilo?" I onda dolazi najglasovitiji redak u Danteu. Francesca kaže da su Paolo i ona sjedili ispod stabla u vrtu čitajući priču o Lancelotu i Guineveri. "I kada smo pročitali o njihovom prvom poljupcu, pogledali smo se i tog dana knjigu nismo više čitali." I to je bio početak njihova grijeha.

***Francesca da Rimini*, William Dyce (1806.-64.)**

Paolo i Francesca su sjedili pod stablom i čitali priču o Lancelotu i Guineveri. "I kada smo pročitali o njihovom prvom poljupcu, pogledali smo se i tog dana knjigu nismo više čitali."

Da bi se taj divni doživljaj trebalo osuditi kao grijeh stvar je kojoj trubadur jednostavno kaže ne. Ljubav je smisao života - ona je vrhunac života.

MOYERS: Je li to ono što je Wagner mislio u svojoj velikoj operi *Tristan i Izolda*, kada je rekao: "Dopustite mi da u ovome svijetu imam svoj svijet, i da budem proklet ili spašen s njim"?

CAMOBELL: Da, to je točno ono što je Tristan rekao.

MOYERS: Značeći, želim svoju ljubav, želim svoj život.

CAMPBELL: Da, to je moj život. I voljan sam pretrpjeti bilo koju vrstu boli za njega.

MOYERS: I za to je trebalo hrabrosti, zar ne?

CAMPBELL: *Zar ne treba*? Čak i pomisliti na to.

MOYERS: "*Zar ne treba*" - kažete u prezentu.

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Čak i sada?

CAMBELL: Da.

MOYERS: Rekli ste da je glavna stvar kod svih tih pionira ljubavi bila u tome što su oni odlučili biti autori i sredstva svojih vlastitih samoispunjenja, da je ostvarenje ljubavi prirodino najplemenitije djelo, i da su oni svoju mudrost htjeli crpsti iz svoga vlastitog iskustva, a ne iz dogme, politike ili bilo kojeg tekućeg koncepta društvenog dobra. I je li to početak romantične ideje Zapadnog pojedinca o uzimanju stvari u svoje vlastite ruke?

CAMPBELL: Apsolutno. U orijentalnim pričama možete također naći primjere te vrsti, ali oni nisu postali društveni sustav. To je sada postalo ideal ljubavi u Zapadnom svijetu.

MOYERS: Ljubav iz svoga vlastitog iskustva, uzimanje svoga vlastitog iskustva kao izvor mudrosti?

CAMPBELL: Da, to je pojedinac. Najbolji dio Zapadne tradicije je uključivao priznavanje i poštivanje pojedinca kao živog entiteta. Funkcija društva je da njeguje pojedinca. Nije funkcija pojedinca da podupire društvo.

MOYERS: Ali što se događa s institucijama - sveučilištima, korporacijama, crkvama, političkim institucijama našeg društva - ako svi mi jednostavno odmaglimo i slijedimo svoju ljubav? Nije li u tome napetost? Pojedinac protiv društva? Mora biti neka legitimna točka iznad koje pojedinčeva intuicija, pojedinčev libido, pojedinčeva želja, pojedinčeva ljubav, pojedinčeva težnja da čini ono što želi činiti mora biti ograničena - inače, imate metež, anarhiju i nijedna institucija ne bi mogla preživjeti. Kažete li Vi doista da bismo trebali slijediti svoj žar, slijediti našu ljubav, kamogod nas ona vodila?

CAMPBELL: Pa, morate rabiti svoju glavu. Znate, oni kažu da je uski put vrlo opasan put - oštrica noža.

MOYERS: Dakle, glava i srce ne bi trebali ratovati?

CAMPBELL: Ne, ne bi. Oni bi trebali surađivati. Glava bi trebala biti nazočna, a srce bi ju tu i tamo trebalo poslušati.

MOYERS: Postoje li vremena kada srce vodi?

CAMPBELL: To bi bila poželjna situacija u većini slučajeva. Mogli bismo ovdje iznijeti pet glavnih vrlina srednjovjekovnog viteštva. To su: uzdržljivost, hrabrost, ljubav, vjernost i uljudnost. Uljudnost je poštivanje dostojanstva društva u kojem živite.

MOYERS: Dakle ljubav se ne kreće sama, nju prati -

CAMPBELL: Ona je jedna od mnogih funkcija. Jedan način da se poludi jest da jedna od funkcija počne dominirati čitavim sustavom i ne služi poretku. A srednjovjekovna ideja, usprkos činjenice da su ti ljudi bili u prosvjedu protiv crkvenih vlasti, bila je poštivanje društva u kojem su sudjelovali. Sve je bilo učinjeno u skladu s pravilima. Kada su se vitezi borili, nisu kršili pravila borbe, premda su bili uključeni u *smrtnu* borbu. Na umu se morala imati uljudnost.

MOYERS: Je li bilo zakonskih pravila? Ljubavnih pravila? Je li bilo obuzdavanja preljubništva, na primjer? Ako su Vaše oči susrele neku osobu, koja Vam nije bila supruga ili suprug, koji je u srednjovjekovno doba trebao biti Vaš odgovor?

CAMPBELL: Pa, to je bio početak udvornog ljubavnog odnosa. Postojala su pravila igre, i oni su svoje uloge igrali u skladu s pravilima. I imali su svoj vlastiti sustav pravila. To nisu bila pravila Crkve, ali su bila pravila za igranje igre skladno i s rezultatima koji su bili naumljeni. Sve što činite uključuje sustav pravila koja kazuju što treba učiniti i učiniti to dobro. Govorilo se da je umijeće načiniti stvari dobro. A vođenje ljubavne afere - dobro, u tome možete biti nespretni klipan, ali koliko je ljepše poznavati izvjesna pravila, koja daju mogućnost da se postane elokventniji i ugodniji.

MOYERS: Dakle doba viteštva raslo je u doba kada se počela širiti romantična ljubav.

CAMPBELL: Rekao bih da je to bila ista stvar. To je bilo vrlo čudno razdoblje, jer je bilo strašno okrutno. Nije bilo središnjeg zakona. Svatko je bio samostalan, i, naravno, postojale su velike povrede svega. Ali unutar te okrutnosti, postojala je civilizirajuća sila, koju su stvarno predstavljale žene, jer su one uspostavile pravila te igre. A muškarci su morali igrati u skladu sa zahtjevima žena.

MOYERS: Kako se to dogodilo da su žene zadobile dominantan utjecaj?

CAMPBELL: Zbog toga, što Vas je ona, ako sa ženom želite voditi ljubav, već upecala. Tehnički izraz za ženino podarivanje sebe bio je

"merci." Žena podaruje svoj "merci." E sad, to se moglo sastojati u tome da je dopustila da ju se poljubi u stražnji dio vrata jednom za svake Duhove, znate, nešto poput toga - ili je to moglo biti puno podavanje u ljubavi. To bi ovisilo o njezinoj procjeni karaktera kandidata.

MOYERS: Dakle, postojala su pravila za testiranje?

CAMPBELL: Da. Postojao je bitan zahtjev - da se moralo imati blago srce, što će reći, srce sposobno za ljubav, ne jednostavno pohotu. Žena bi testirala kako bi saznala ima li kandidat za njezinu ljubav blago srce, je li on sposoban za ljubav.

Morate se također prisjetiti da su te dame bile plemkinje i da su pripadnici plemstva toga doba bili prilično sofisticirani ljudi, i po svojoj okrutnosti i po svojoj nježnosti. Danas ne znam što bi netko trebao činiti kako bi testirao narav i vidio ima li on blago srce, ili bi li to bio ideal, koji bi netko čak i želio - blago srce.

MOYERS: Što Vam sugerira ideja blagog srca?

CAMPBELL: Onoga koji je u stanju - dobro, ključna riječ za mene je supatnja.

MOYERS: Koja znači?

CAMPBELL: Patnju sa. *"Passion"* je "patnja," i *"com-"* je "sa". Njemačka nam riječ doista to daje na jasniji način: *mitleid*, "s" (*mit*) "bolom ili patnjom" (*leid*). Bitna ideja je bila da se testira tog čovjeka i da se bude siguran da će on stradavati zbog ljubavi, i da to jednostavno nije pohota.

MOYERS. Joe, to se možda i pojavilo u trubadurskom razdoblju, ali je još uvijek bilo živo, dobrano u pedesetim, u istočnom Texasu.

CAMPBELL: To je snaga tog stajališta. Ona je nastala u dvanaestostoljetnoj Provansi, a imate ju sada u dvadesetostoljetnom Texasu.

MOYERS: Ona je u posljednje vrijeme razbijena, moram Vam to reći. Pod time mislim da nisam više siguran da je ona baš nekakav test kako je bila nekoč. Bio sam zahvalan zbog testa - mislim. Nisam siguran...

CAMPBELL: Ondašnji su testovi uključivali, na primjer, slanje čovjeka da čuva most. Promet je u srednjem vijeku bio ponešto otežan zbog tih mladića koji su čuvali mostove. Ali testovi su uključivali i odlazak u bitku. Ženu, koja je bila previše nemilosrdna u traženjima od svoga ljubavnika, čak i da riskira smrt prije negoli što bi pristala na išta, smatralo se da je *sauvage* ili "divlja." Također, žena koja se dala bez testiranja bila je "divlja." Tu se odvijala vrlo lijepa psihološka procjenjivačka igra.

MOYERS: Trubaduri nisu namjeravali, zar ne, razvrći brakove ili svijet, niti je njihov cilj bio spolni snošaj, pohota, ili čak utaživanje Božje duše. Vi pišete: "Prije će biti da su oni slavili život izravno u doživljaju ljubavi kao pročišćujuće, sublimirajuće sile, otvarajući srce žalosnoj gorkoslatkoj melodiji postojanja kroz ljubav, kroz svoju vlastitu tjeskobu i vlastitu radost." Oni nisu pokušavali uništiti stvari, zar ne?

CAMPBELL: Ne, vidite, taj motiv moći nije bio u njima. Njihov motiv je bio motiv osobnog iskustva i oplemenjenja. To je nešto sasvim različito. Nije bilo izravnog napada na Crkvu. Ideja je bila uzvisiti život na duhovnu ravan iskustava.

MOYERS: Ljubav je točno preda mnom. Amor je put koji je izravno ispred mene, oči -

CAMPBELL: - susret očiju, ta ideja. "Tako kroz oči ljubav doseže srce: /Jer oči su izviđači srca."

MOYERS: Što je to što su trubaduri spoznali o psihi? Čuli smo o psihi - Eros je volio Psihu - i danas nam se govori da moramo razumjeti svoju psihu. Što su to trubaduri otkrili o ljudskoj psihi?

CAMPBELL: Oni su otkrili njezin izvjestan individualan aspekt, o čemu se ne može govoriti u čisto općim terminima. Individualno iskustvo, individualna predaja iskustvu, individualno vjerovanje u svoje iskustvo i življenje s njim - i to je ono bitno o čemu se ovdje radi.

MOYERS: Dakle, ljubav nije općenita, to je ljubav za *tu* ženu?

CAMPBELL: Za tu, jednu, ženu. Točno.

MOYERS: Zašto mislite da se mi zaljubljujemo u tu jednu osobu, a ne u drugu?

CAMPBELL: Pa, ja ne bih to mogao reći. To je vrlo tajanstvena stvar, električna stvar koja se dogodi, i onda agonija koja može uslijediti. Trubaduri su slavili agoniju ljubavi, bolest koju liječnici ne mogu izliječiti, rane koje može zacijeliti samo oružje koje ih je nanijelo.

MOYERS: Značeći?

CAMPBELL: Rana je rana moje čežnje i agonija moje ljubavi za to stvorenje. Jedina koja me može izliječiti je ona koja mi je nanijela udarac. To je motiv koji se pojavljuje u simboličkom obliku u mnogim srednjovjekovnim pričama o kopljaniku koji nanese ranu. Tek onda kada taj kopljanik može ponovno dotaći ranu, rana može zacijeliti.

MOYERS: Nije li nešto od te ideje u legendi o Svetom Gralu?

CAMPBELL: U monastičkoj verziji priče, Gral je povezan s Kristovom patnjom. Gral je kalež Posljednje večere i kalež koji je primio Kristovu krv, kada je skinut s križa.

MOYERS: Što onda Gral predstavlja?

CAMPBELL: Postoji vrlo zanimljiva tvrdnja o podrijetlu Grala. Jedan rani pisac kaže da su Gral s neba donijela dva neutralna anđela. Vidite, tijekom rata na nebesima između Boga i Sotone, između dobra i zla, neki anđeoski vojnici stali su na stranu Sotone, a neki na stranu Boga. Gral su kroz sredinu dolje donijeli neutralni anđeli. On predstavlja duhovnu stazu, koja je između parova suprotnosti, između straha i želje, između dobra i zla.

Tema romance o Gralu jest da je zemlja, čitav teritorij u pitanju, opustošena. Nazvana je pustopoljinom. I, kakva je priroda pustopoljine? To je zemlja gdje svatko živi neautentičan život, radeći ono što drugi ljudi rade, radeći ono što im je rečeno da rade, bez ikakve hrabrosti da se nešto učini za svoj vlastiti život. To je pustopoljina. I to je ono što je T.S. Eliot podrazumijevao u svojoj poemi *The Waste Land* (*Pustopoljina*).

U pustopoljini površina ne predstavlja stvarnost koju bi trebala predstavljati, a ljudi u njoj žive neautentičnim životima. "Nisam u čitavom svom životu nikada učinio ni jednu stvar koju sam želio. Radio sam kako mi je rečeno." Znate?

MOYERS: I Gral postaje?

CAMPBELL: Gral postaje - kako to možemo zvati? - ono što su postigli i ostvarili ljudi koji su živjeli svoje vlastite živote. Gral predstavlja ispunjenje najviših duhovnih potencijala ljudske svjesnosti.

Gralski kralj, na primjer, bio je lijepi mladi čovjek, ali on nije *zaslužio* položaj gralskog kralja. On je odjahao iz svoga dvorca s ratnim pokličem "Amor!" Dobro, to je ispravno za mladića, ali nije odgovarajuće skrbništvu Grala. I dok on jaši, musliman, poganski vitez, izlazi iz šume. Obojica usmjere svoja koplja jedan na drugoga i zalete se jedan prema drugom. Koplje gralskog kralja ubija poganina, ali poganovo koplje kastrira gralskog kralja.

Ono što to znači jest, da je kršćansko razdvajanje materije i duha, dinamizma života i kraljevstva duha, prirodnog uresa i natprirodnog uresa, stvarno kastriralo prirodu. I europski um, europski život, bio je, takoreć, uškopljen tim razdvajanjem. Istinska duhovnost, koja bi nastala iz sjedinjenja materije i duha, ubijena je. I onda, što predstavlja poganin? On je bio osoba iz susjedstva Raja. Za njega se držalo da je čovjek prirode i na vršku njegova koplja bilo je napisano "Gral." To će

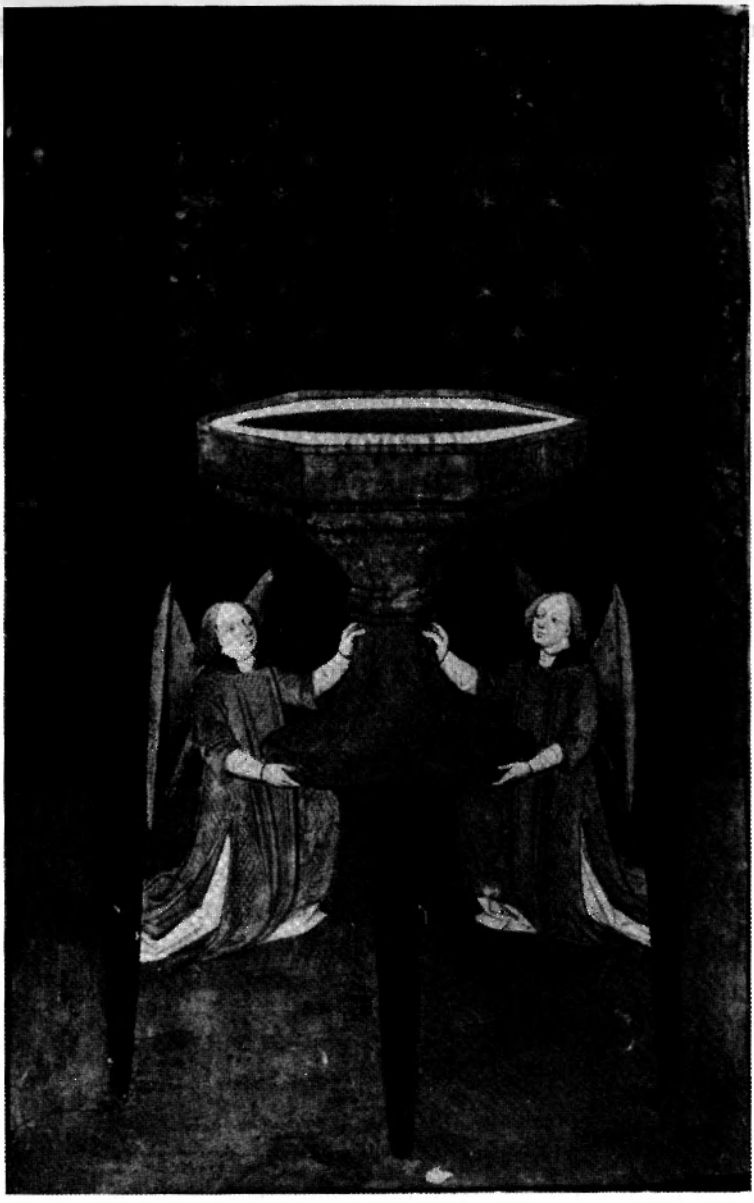

Anđeli koji nose Gral, iz The Playfair Book of Hours,
Engleska, petnaesto stoljeće.

Tijekom rata na nebesima između Boga i Sotone, između dobra i zla, neki anđeoski vojnici stali su na stranu Sotone, a neki na stranu Boga. Gral su kroz sredinu dolje donijeli neutralni anđeli. On predstavlja duhovnu stazu, koja je između parova suprotnosti, između straha i želje, između dobra i zla.

reći, priroda znači Gral. Duhovni život je kita cvijeća, miris, cvjetanje i ispunjenje ljudskog života, a ne natprirodna vrlina nametnuta mu.

I tako su poticaji prirode ono što daje autentičnost životu, a ne pravila koja dolaze iz natprirodnog autoriteta - to je smisao Grala.

MOYERS: Je li to ono što je Thomas Mann mislio kada je govorio da je čovječanstvo najplemenitije djelo, jer spaja prirodu i duh?

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Priroda i duh čeznu jedno za drugim, kako bi se spojili u tom doživljaju. A Gral, koji su te romantične legende tražile jest ponovno sjedinjenje onoga što je bilo podijeljeno, mir koji proizlazi iz spajanja.

CAMPBELL: Gral postaje simbol autentičnog života koji se živi u terminima svoje vlastite volje, u terminima svoga vlastitog poticajnog sustava, koji samoga sebe nosi između parova suprotnosti dobra i zla, svjetla i tame. Jedan pisac legende o Gralu počinje svoj dugačak ep s kratkom poemom kažući: "Svaki čin ima i dobre i zle posljedice." Svaki životni čin, kao svoj rezultat, daje par suprotnosti. Najbolje što možemo učiniti jest nagnuti se prema svjetlosti, prema harmoničnim odnosima, koji dolaze iz supatnje s patnjom, iz razumijevanja druge osobe. To je ono o čemu se radi u Gralu. I to je ono što izlazi iz te romance.

U legendi o Gralu, majka je mladog Percevala odgojila na selu, odbijajući dvorove i želeći da njezin sin ne zna ništa o dvorskim pravilima. Percevalov život je proživljen u terminima dinamike njegovog vlastitog poticajnog sustava, sve dok nije postao zreliji. Onda mu je čovjek, koji ga je obučavao viteštvu, ponudio svoju lijepu mladu kćer za ženu. A Perceval kaže: "Ne, ja moram zaslužiti ženu, a ne da mi ona bude dana." I to je početak Europe.

MOYERS: Početak Europe!

CAMPBELL: Da - individualne Europe, gralske Europe.

E sad, kada Perceval dolazi u gralski dvorac, tamo se susreće s gralskim kraljem, koji je ranjen i donešen na nosiljci, i održavan na životu prisutnošću Grala. Percevalova supatnja potiče ga da upita: "Što te boli, Striče?" Ali on ne postavlja pitanje, jer ga je njegov instruktor podučio da vitez ne postavlja nepotrebna pitanja. I tako se on pokorava pravilu, i pustolovina ne uspijeva.

I onda mu je potrebno pet godina muka i neugodnosti i svih drugih nedaća kako bi se vratio u taj dvorac i postavio pitanje koje izlječuje i kralja i društvo. Pitanje nije izraz pravila društva, nego je izraz supatnje, prirodnog otvaranja ljudskog srca prema drugom ljudskom biću. To je Gral.

MOYERS: I to je neka vrsta ljubavi koja -

CAMPBELL: Dobro, to je spontana supatnja, patnja s nekim.

MOYERS: Što je to što je Jung rekao - da duša ne može postojati u miru sve dok ne nađe svoju drugu, a druga je uvijek jedan ti? Je li to što romantičari -

CAMPBELL: Da, točno, romanca. To je romanca. To je ono što mit i jest.

MOYERS: Ne sentimentalna vrsta romance?

CAMPBELL: Ne, sentiment je odjek nasilja. On doista nije vitalan izraz.

MOYERS: Što mislite što nam ovo sve kazuje o romantičnoj ljubavi? O našim pojedinačnim sebstvima?

CAMPBELL: To nam govori da smo mi u dva svijeta - u svome vlastitom svijetu i u svijetu koji nam je dan izvana, i stvar je u tome da postignemo skladan odnos između toga dvoga. Dolazim u ovo društvo, dakle moram živjeti u sustavu vrijednosti ovog društva. Smiješno je ne živjeti u sustavu vrijednosti ovog društva, jer, ukoliko ne živim, ne živim. Ali, ne smijem dopustiti ovom društvu da mi diktira kako bih trebao živjeti. Čovjek mora izgrađivati svoj vlastiti sustav koji može i uznemiriti očekivanja društva, te društvo to ponekad ne prihvaća. Ali zadaća života jest živjeti unutar polja, koje daje društvo, koje Vas stvarno podupire.

Dolazi se do točke - na primjer, rat, gdje se mladi muškarci moraju javiti za vojsku. To uključuje važnu odluku. Kako ćete daleko ići u pristajanju na ono što društvo od Vas traži - da ubijate druge ljude, koje ne poznate? Za što? Za koga? I sve te i slične vrste pitanja.

MOYERS: To je ono što sam mislio prije jedne minute kada sam rekao, da društvo ne bi moglo postojati ako bi svako srce bilo skitničko, svako oko lutajuće.

CAMPBELL: Da, to je sigurno tako. Ali postoje neka društva koja ne bi trebala postojati, znate.

MOYERS: Prije ili kasnije ona -

CAMPBELL: - puknu.

MOYERS: Trubaduri su slomili taj stari svijet.

CAMPBELL: Ne mislim, stvarno, da su to bili oni, koji su ga slomili.

MOYERS: To je bila ljubav.

CAMPBELL: To je bila - dobro, to je uvelike bila ista stvar. Luther je bio, na neki način, trubadur Krista. On je imao svoje vlastite ideje što to znači biti svećenik. I to je razbilo srednjovjekovnu Crkvu, stvarno. Ona se nije nikada oporavila.

Znate, vrlo je zanimljivo promišljati o povijesti kršćanstva. Tijekom prvih pet stoljeća, bilo je puno kršćanstava, mnogo načina da se bude kršćanin. I onda, u razdoblju Teodozija, u četvrtom stoljeću, jedina dopuštena religija u Rimskom carstvu bila je kršćanska, i jedini dopušteni oblik kršćanstva u Rimskom carstvu bilo je kršćanstvo bizantskog prijestolja. Teško da se išta u svjetskoj povijesti može mjeriti s vandalizmom kojim se tada uništavalo poganske hramove iz drevnog doba.

MOYERS: Uništavano od strane organizirane Crkve?

CAMPBELL: Od strane organizirane Crkve. A zašto kršćani nisu mogli živjeti s drugom religijom? Što je to bilo s njima?

MOYERS: Što Vi mislite?

CAMPBELL: To je vlast, to je vlast. Mislim da je poticaj sile, temeljni poticaj u europskoj povijesti. I to je ušlo u našu religijsku tradiciju.

Jedna od vrlo zanimljivih stvari u svezi legendi o Gralu jest da se one zbivaju oko četristo godina nakon što je kršćanstvo nametnuto Europi. One predstavljaju spajanje dviju tradicija.

Oko konca dvanaestog stoljeća, opat Joachim od Florisa pisao je o tri razdoblja duha. Nakon Grijeha u Vrtu, kazao je on, Bog je morao kompenzirati tu nesreću i ponovno uvesti duhovno načelo u povijest. U tu svrhu je izabrao jedan narod da bude sredstvo te komunikacije, i to je razdoblje Oca i Izraela. I onda taj narod, pripravljen kao svećenička skupina, kompetentna da bude posuda Inkarnacije, daje Sina. Na taj način, drugo razdoblje je doba Sina i Crkve, kada je čitavo čovječanstvo, a ne samo jedan narod, trebalo primiti poruku duhovne volje Boga.

Treće razdoblje, za koje ovaj filozof kaže da je pred početkom oko 1260. jest razdoblje Svetog Duha, koji izravno govori pojedincu. Bilo tko, tko inkarnira ili unese u svoj život poruku Riječi je ekvivalentan Isusu - to je smisao tog trećeg razdoblja. Baš kao što je institucija Crkve učinila Izrael arhaičnim, tako je osobno iskustvo Crkvu učinilo arhaičnom.

To je prouzročilo čitav pokret pustinjaka, koji su odlazili u šume kako bi to iskusili. Svetac, koga se drži prvim predstavnikom tih zbivanja, bio je Sveti Franjo Asiški, koji je predstavljao ekvivalent Krista i koji je u fizičkom svijetu sam bio manifestacija Svetog Duha.

E sad, to je ono što leži iza traženja Grala. Galahad je u svome

traženju bio ekvivalent Krista. On je na Arthurovom dvoru predstavljen u vatreno crvenom oklopu, na Svetkovini Duhova, koja je svetkovina spuštanja Svetog Duha u obliku vatre na apostole. Svatko od nas može biti Galahad, znate. To je gnostička pozicija u odnosu na poruku kršćanstva. Gnostički dokumenti, zakopani u pustinji tijekom Teodozijeva vremena, izražavaju tu ideju.

U gnostičkom Evanđelju po Tomi, na primjer, Isus kaže: "Onaj koji pije iz mojih usta postat će ja i ja ću biti on." To je ideja u tim romancama o Gralu.

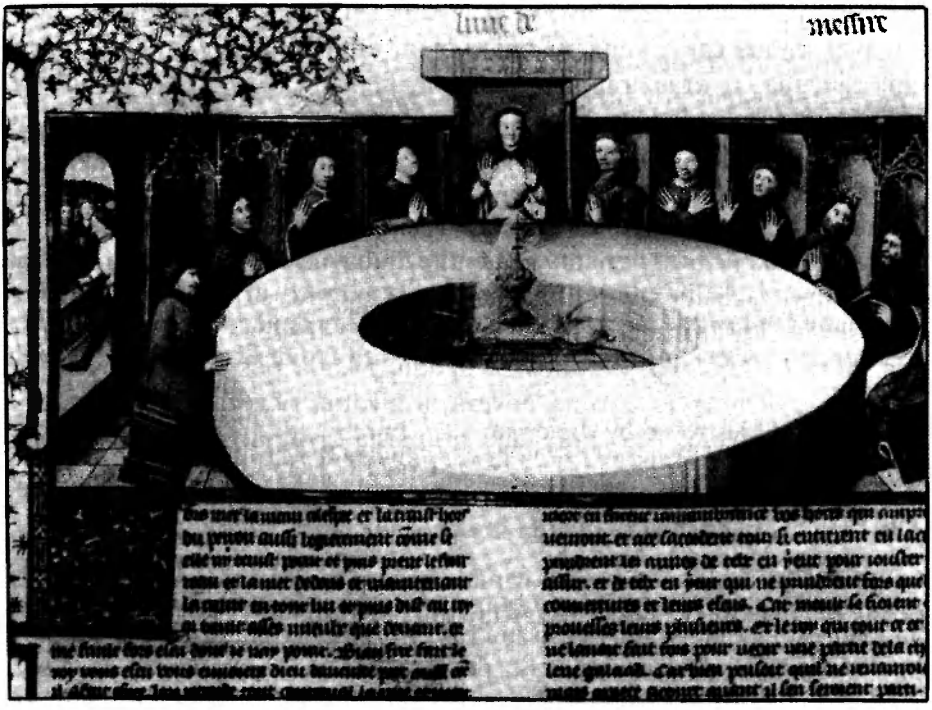

***Galahad dolazi za Okrugli stol*, iz srednjovjekovnog rukopisa.**

Galahad je na Arthurovom dvoru predstavljen u vatreno crvenom oklopu, na Svetkovini Duhova, koja je svetkovina spuštanja Svetog Duha u obliku vatre na apostole. Svatko od nas može biti Galahad, znate. To je gnostička pozicija u odnosu na poruku kršćanstva. Gnostički dokumenti, zakopani u pustinji tijekom Teodozijeva vremena, izražavaju tu ideju. U gnostičkom Evanđelju po Tomi, na primjer, Isus kaže: "Onaj koji pije iz mojih usta postat će ja i ja ću biti on." To je ideja u tim romancama o Gralu.

MOYERS: Rekli ste da je ono što se dogodilo u dvanaestom i trinaestom stoljeću bilo jedna od najvažnijih mutacija ljudskih osjećaja i duhovne svjesnosti, da je do izražaja došao nov način doživljavanja ljubavi.

CAMPBELL: Da.

MOYERS: I to je bilo u suprotnosti crkvenom despotizmu nad srcem, koji je zahtijevao od ljudi, osobito mladih djevojaka, da se udaju za koga god Crkva ili njezini roditelji žele da se uda. Što je to učinilo za čežnju srca?

CAMPBELL: Dakle, da bi se rekla riječ za ono drugo, prvo se mora priznati da u domaćem životu, u životu između muža i žene, izrasta ljubavni odnos čak i kada su oni spojeni aranžiranom ženidbom. Drugim riječima, u aranžiranim brakovima te vrste, postoji puno ljubavi. Postoji obiteljska ljubav, bogati ljubavni život na toj razini. Ali tu ne dobivate tu drugu stvar, ono što dolazi od obuzetosti pri prepoznavanju pandana svoje duše u drugoj osobi. I to je ono za što su trubaduri stajali, i to je postao ideal u našim životima danas.

Ali brak je brak, znate. Brak nije ljubavna afera. Ljubavna afera je potpuno različita stvar. Brak je obveza onome što ste Vi. Ta osoba je doslovce Vaša druga polovina. I Vi i druga [osoba] ste jedno. Ljubavna afera to nije. To je odnos za ugodu, i kada postaje neugodan, on je gotov. Ali brak je životna obveza, a životna obveza znači primarnu stvar Vašeg života. Ako brak nije primarna životna obveza, niste oženjeni.

MOYERS: Traje li romanca u braku?

CAMPBELL: U nekim brakovima ona traje. U drugima ne. Vidite, problem je u toj velikoj riječi trubadurske tradicije: "lojalnosti."

MOYERS: Što podrazumijevate pod lojalnošću?

CAMPBELL: Ne varati, ne pobjeći - kroz sve moguće nevolje ili patnje ostajete vjerni.

MOYERS: Puritanci su brak zvali "malom crkvom unutar Crkve." U braku volite svakog dana i svakog dana opraštate. To je neprestani sakrament - ljubav i opraštanje.

CAMPBELL: Pa, mislim da je prava riječ "mučenje", u svome pravom smislu. To je pojedinčevo podvrgavanje nečemu višem od njega samoga. Pravi bračni život ili prava ljubavna afera je u odnosu, što je ono gdje ste i Vi. Razumijete što mislim?

MOYERS: Ne, nije mi to jasno.

CAMPBELL: Poput simbola *yin/yanga*, vidite. Ja sam ovdje, a tu je ona, a ovdje smo mi. Sada, kada se moram žrtvovati, ne žrtvujem se njoj, žrtvujem se odnosu. Ogorčenost na drugoga je krivo postavljena. Život je u odnosu, i to je gdje je Vaš život sada. To je ono što je brak - dočim, u ljubavnoj aferi, imate dva života u manje-više uspješnom odnosu jedan prema drugome kroz izvjesno vrijeme, sve dok izgleda ugodno.

MOYERS: U svetom braku, ono što je Bog spojio je jedno i čovjek to ne može rastaviti.

CAMPBELL: Počelo je s jednim, a brak ponovno to jedinstvo simbolično naglašava.

MOYERS: Počelo je s jednim?

CAMPBELL: Brak je simbolično priznavanje naše istovjetnosti - dva vida istog bića.

MOYERS: Vi znate zanimljivu staru legendu o slijepom proroku Tiresiju?

CAMPBELL: Da, to je velika priča. Jednoga je dana Tiresija kročio šumom ugledavši dvije zmije kako se pare. I on je stavio svoj štap između njih, pretvorivši se u ženu, te je izvjestan broj godina živio kao žena. Onda je ponovno, Tiresija žena hodala kroz šumu kada je ugledala dvije zmije kako se pare i stavila je svoj štap između njih i bila preobražena natrag u muškarca.

I, jednog lijepog dana na Capitol Hillu, Zeusovu brdu -

MOYERS: Planini Olimp?

CAMPBELL - planini Olimp, da - Zeus i njegova žena su se prepirali tko više uživa u spolnom snošaju, muško ili žensko. I naravno nijedno od njih nije moglo doći do zaključka, jer su oni bili svaki na jednoj strani mreže, da tako kažem. Onda je netko rekao: "Ajde pitajmo Tiresiju."

I tako oni odoše do Tiresija i postave mu to pitanje, a on im odgovori: "Pa, žena, devet puta više od muškarca." I onda je, iz nekog razloga, kojeg doista ne razumijem, Hera, Zeusova žena, to loše primila i udarila Tiresiju tako da je oslijepio. A Zeus, osjećajući izvjesnu odgovornost, dao je Tiresiji dar proroštva unutar njegove sljepoće. Tu je jedna dobra misao - kada su Vam oči zatvorene u odnosu na uznemiravajuće pojave, Vi ste u svojoj intuiciji, i možete doći u dodir s morfologijom, temeljnim oblikom stvari.

MOYERS: Pa, što je glavna misao - da je Tiresija, bijući od zmija pretvoren u ženu pa onda u muškarca, imao znanje obojega, i žensko i muško iskustvo, i da je znao više negoli bilo koji od njih pojedinačno, pa čak i od boga ili božice pojedinačno?

CAMPBELL: Točno. Nadalje, on je predstavljao činjenicu jedinstva toga dvoga. I kada je Kirka poslala Odiseja u podzemni svijet, njegova prava inicijacija zbila se kada se susreo s Tiresijom i spoznao jedinstvo muškoga i ženskoga.

MOYERS: Često sam mislio, ako biste mogli doći u dodir sa svojom ženskom stranom, ili ako ste žena, sa svojom muškom stranom, da biste znali ono što su bogovi znali, pa čak i možda iznad onoga, što bogovi znaju.

CAMPBELL: To je informacija koju čovjek dobiva sa ženidbom. To je način da dođete u dodir s Vašom ženskom stranom.

MOYERS: Ali što se događa s tim samo-otkrivanjem u ljubavi, kada susretnete nekoga drugoga i odjedanput osjećate: "Znam tu osobu," ili "Želim znati tu osobu"?

CAMPBELL: To je vrlo tajanstveno. To je gotovo kao da Vam je budući život, koji ćete s tom osobom imati već rekao: To je ona s kojom ćeš imati taj život.

MOYERS: Je li to nešto što dolazi iz našeg memorijskog inventara, koji ne razumijemo i ne prepoznajemo? Izlazeći van i bivajući na putu dotaknut od te osobe -

CAMPBELL: To je gotovo kao da reagirate na budućnost. To je nešto što Vam govori iz onoga što bi trebalo biti. To ima nešto s tajnom vremena i transcendencijom vremena. Ali mislim da tu dodirujemo vrlo duboku tajnu.

MOYERS: Ostavljate li Vi to u Vašem vlastitom životu jednostavno kao tajnu? Ili mislite da čovjek može imati uspješan brak i drugi odnos koji nije brak?

CAMPBELL: Formalno bi se moglo reći: "Pa, da, naravno."

MOYERS: Ali meni se čini da kadgod se netko preda ljubavnoj aferi, da je isključen iz bračnog odnosa i umanjuje lojalnost odnosu.

CAMPBELL: Mislim da svatko za sebe to mora riješiti. Može biti ljubavna obuzetost i nakon što ste bračno obvezni, i to bi mogla biti takva obuzetost da bi neodgovaranje na nju moglo - što mogu reći? - otupiti čitavo iskustvo životne snage ljubavi.

MOYERS: Mislim da je to srž pitanja. Ako oči izviđaju za srce i donesu natrag ono što srce strastveno želi, hoće li srce željeti samo jednom?

CAMPBELL: Ljubav ne imunizira osobu prema drugim odnosima, dopustite mi da samo to kažem. Ali može li čovjek imati pravu pravcatu ljubavnu aferu, mislim stvarnu pravu pravcatu ljubavnu aferu, i u isto doba biti lojalan braku - pa, ne mislim da bi se to sada moglo dogoditi.

MOYERS: Jer?

CAMPBELL: Jer bi se [brak] razvrgnuo. Ali lojalnost Vam ne zabranjuje imati nježan, čak pun ljubavi odnos s drugom osobom suprotnog spola. Način na koji viteške romance opisuju nježnost odnosa prema drugim ženama, onoga koji je lojalan svojoj vlastitoj ljubavi, je vrlo dražestan i osjećajan.

MOYERS: Trubaduri bi pjevali svojim damama čak i onda kada je bilo vrlo malo nade za produbljavanje odnosa s njima.

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Kaže li nam mitologija išta o tome je li bolje da se voljelo i izgubilo?

CAMPBELL: Mitologija se, općenito govoreći, stvarno ne bavi problemom osobne, individualne ljubavi. Čovjek se ženi s onom s kojom mu je dopušteno oženiti se, znate. Ako pripadate tom klanu, onda se možete oženiti s onom, ali ne s ovom, i tako dalje.

MOYERS: Onda, kakve veze ima ljubav s moralom?

CAMPBELL: Narušava ga.

MOYERS: Narušava ga?

CAMPBELL: Da. U onoj mjeri u kojoj se ljubav izražava, ona se ne izražava u terminima društveno odobrenog životnog ponašanja. To je razlog zašto je ona tako tajna. Ljubav nema ništa s društvenim redom. Ona je više duhovno iskustvo negoli društveno organizirani brak.

MOYERS: Kada kažemo da je Bog ljubav, ima li to ikakve veze s romantičnom ljubavi? Dovodi li mitologija ikada u vezu romantičnu ljubav i Boga?

CAMPBELL: To je ono što je ona činila. Ljubav je bila božanska vizitacija, i zato je ona bila viša od braka. To je trubadurska ideja. Ako

je Bog ljubav, onda je ljubav Bog. Meister Eckhart je rekao: "Ljubav ne poznaje bol." I to je točno ono što je Tristan mislio kada je rekao: "Voljan sam prihvatiti paklene boli za svoju ljubav."

MOYERS: Ali Vi ste govorili da ljubav uključuje patnju.

CAMPBELL: To je druga ideja. Tristan je doživljavao ljubav - Meister Eckhart je govorio o njoj. Ljubavna bol nije druga vrsta boli, ona je životna bol. Gdje je Vaša bol, tamo je i Vaš život, mogli biste reći.

MOYERS: Postoji odlomak u Korinćanima gdje Pavao kaže: "Ljubav podnosi sve stvari, izdržava sve stvari."

CAMPBELL: To je ista stvar.

MOYERS: Pa ipak jedan od mojih najomiljenijih mitova jest priča iz Perzije u kojoj je Sotona bio osuđen na pakao, jer je tako mnogo volio Boga.

CAMPBELL: Da, to je bazična muslimanska ideja da je Sotona najveći Božji obožavatelj. Postoji velik broj načina promišljanja o Sotoni, ali ovaj je temeljen na pitanju: "Zašto je Sotona bačen u pakao?" Standardna priča jest da je Bog, kada je stvorio anđele, rekao njima da se nikomu ne klanjaju, doli njemu. Onda je stvorio čovjeka, kojeg je smatrao višim oblikom od anđela, te je anđele zamolio da služe čovjeku. No Sotona se nije htio pokloniti čovjeku.

E sad, to je u kršćanskoj tradiciji protumačeno, koliko se sjećam iz mojih dječačkih instrukcija, kao egotizam Sotone. On se nije htio pokloniti čovjeku. Ali u perzijskoj priči, on se nije mogao pokloniti čovjeku zbog svoje ljubavi prema Bogu - on se mogao pokloniti samo Bogu. Bog je promijenio svoje poruke, vidite? Ali Sotona se toliko predao prvom skupu poruka, da ih nije mogao narušiti, i u svome - ne znam ima li Sotona srce - ali u svome umu, on se nije mogao pokloniti nikome doli Bogu, koga je volio. I onda Bog kaže: "Gubi se iz moga vida."

Sada, najgora od paklenih patnji, onako kako je pakao opisan, jest odsutnost Voljenoga, koji je Bog. Pa kako Sotona izdržava situaciju u paklu? Memorijom odjeka Božjeg glasa, kada je Bog rekao: "Idi u pakao." To je veliki znak ljubavi.

MOYERS: Pa, sigurno je istinito u životu da je najveći pakao koji se može poznavati odvojenost od onoga koga volite. To je razlog zašto sam volio perzijski mit. Sotona je Božji žarki pristaša -

CAMPBELL: - i on je razdvojen od Boga, i to je Sotonina prava bol.

MOYERS: Postoji još jedna priča iz Perzije o prva dva roditelja.

CAMPBELL: To je velika priča, doista. Oni su stvarno bili jedno u početku i rasli su kao neka vrsta biljke. Ali onda su bili razdvojeni i postali dvoje, i začeli djecu. I tako su mnogo voljeli djecu, da su ih pojeli. Bog je pomislio: "E, to tako ne može ići." I tako je roditeljsku ljubav smanjio za otprilike 99,9 posto, tako da roditelji ne bi proždirali svoju djecu.

***India*, Margaret Bourke-White (1906.-71.).**

Ljubav je goruća točka života i, budući da je čitav život patnički, takva je i ljubav. Što je jača ljubav, to je veća bol.

MOYERS: Kakav je to bio mit -

CAMPBELL: Čuo sam kako ljudi kažu: "To je tako fina mala stvar, mogao bih ju pojesti."

MOYERS: Moć ljubavi?

CAMPBELL: Moć ljubavi.

MOYERS: Tako snažna, da je morala biti smanjena.

CAMPBELL: Da. Jednom sam vidio sliku široko otvorenih, još gutajućih usta, i u tome je bilo srca. To je ona vrsta ljubavi koja Vas pojede. To je ona vrsta ljubavi, koju majke moraju naučiti smanjiti u sebi.

MOYERS: Gospode, poduči me kada da ga pustim.

CAMPBELL: Da. U Indiji su postojali mali obredi koji su pomagali majkama da puste, poglavito svoje sinove. Obiteljski guru došao bi i pitao majku da mu dade ono što joj je najdragocjenije. To je mogao biti i neki vrlo vrijedan dragulj ili nešto slično. A onda su se obavljale te vježbe u kojima bi se majka učila odricanju onoga što joj je najdraže. U konačnici je uvijek bilo da se morala odreći svoga sina.

MOYERS: Dakle u ljubavi su radost i bol.

CAMPBELL: Da. Ljubav je goruća točka života i, budući da je čitav život patnički, takva je i ljubav. Što je jača ljubav, to je veća bol.

MOYERS: Ali ljubav nosi sve stvari.

CAMPBELL: Sâma ljubav je bol, mogli biste reći - bol bivanja istinski živim.

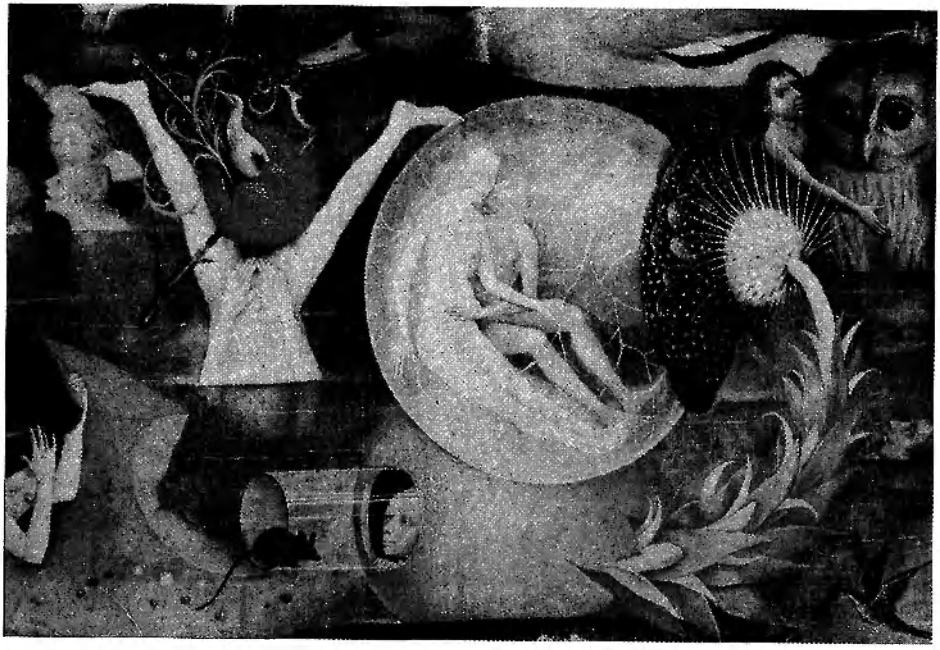

Detalj, *Vrt zemaljskih užitaka,*
Hieronymus Bosch (ca. 1450.-1516.).

***Kali ubija Asurine generale, Rakta-Vija*, India, osamnaesto stoljeće.**

Postoje bogovi nasilja, postoje bogovi samilosti, postoje bogovi koji sjedinjuju dva svijeta nevidljivog i vidljivog. To su sve personifikacije energijā u igri. Ali ultimativni izvor energlja ostaje tajna.

VIII.

MASKE VJEČNOSTI

Slike mitova su odrazi duhovnih potencijala svakoga od nas. Kroz kontempliranje o njima, u naše živote zazivamo njihove moći.

* * * * * * *

MOYERS: Dok ste se kretali među različitim svjetskim gledištima, ulazeći i izlazeći iz kultura, civilizacija i religija, jeste li našli nešto zajedničko u svakoj kulturi što stvara potrebu za Bogom?

CAMPBELL: Svatko, tko je iskusio tajanstvenost, zna da postoji dimenzija svemira koja nije dostupna našim osjetilima. Postoji zgodna izreka u jednoj od *Upanišada*: "Kada pred ljepotom zalaska Sunca ili ljepotom planine zastanete i uskliknete: 'Ah,', sudjelujete u božanskom." Takav trenutak sudjelovanja uključuje spoznaju čuda i puke ljepote postojanja. Ljudi koji žive u svijetu prirode doživljavaju takve trenutke svakoga dana. Oni žive u znaku prepoznavanja nečega što je puno veće od ljudske dimenzije. Međutim, čovjekova tendencija je da personificira takva iskustva, da antropomorfizira prirodne sile.

Naš Zapadni način promišljanja vidi Boga kao konačni izvor ili uzrok energija i čudesnosti Svemira. Ali u većini orijentalnih promišljanja, a također i u primarnim promišljanjima, bogovi su prije manifestacije i opskrbljivači energije, koja je u konačnici bezlična. Oni nisu njezin izvor. Bog je nositelj svoje energije. A sila ili kvaliteta energije, uključene ili utjelovljene u njemu određuje karakter i funkciju boga. Postoje bogovi nasilja, postoje bogovi samilosti, postoje bogovi koji sjedinjujuju dva svijeta nevidljivog i vidljivog, a postoje i bogovi koji su jednostavno

zaštitnici kraljeva ili nacija u njihovim vojnim pohodima. To su sve personifikacije energija u igri. Ali ultimativni izvor energija ostaje tajna.

MOYERS: Ne čini li to sudbinu nekom vrsti anarhije, neprekidnog rata između kneževina?

CAMPBELL: Da, kao što je to i u samom životu. Čak i u našim umovima - kada se dolazi do donošenja odluka, biti će rat. Djelujući u odnosu s drugim ljudima, na primjer, može biti četiri ili pet mogućnosti. Utjecaj dominantnog božanstva u umu biti će ono što određuje moju odluku. Ako je moje vodeće božanstvo okrutno, i moje će odluke također biti okrutne.

MOYERS: Kakve to posljedice ima za vjeru? Vi ste čovjek vjere, čuda, i -

CAMPBELL: Ne, ne moram imati vjeru, ja imam iskustvo.

MOYERS: Kakvu vrstu iskustva?

CAMPBELL: Imam iskustvo čuda života. Imam iskustvo ljubavi. Imam iskustvo mržnje, zloće i željenja da udarim tog čovjeka u čeljust. S te točke gledišta simboličkog zamišljanja, to su različite sile koje djeluju u mome umu. O njima bi se moglo misliti - čudu, ljubavi, mržnji - kao da su potaknute različitim božanstvima.

Kada sam bio mali dječak, odgajan kao rimokatolik, rečeno mi je da sa svoje desne strane imam anđela čuvara, a s lijeve napastujućeg vraga, i da će odluke, koje ću donositi u životu, ovisiti o tome ima li vrag, ili anđeo, veći utjecaj na mene. Kao dječak konkretizirao sam te misli, a mislim da su to isto činili i moji učitelji. Mislili smo da tamo stvarno postoji anđeo, i da je anđeo činjenica, i da je vrag također činjenica. Ali sada umjesto da ih smatram činjenicama, o njima mislim kao o metaforama za poticaje koji me pokreću i vode.

MOYERS: Odakle te energije dolaze?

CAMPBELL: Iz Vašeg vlastitog života, iz energija Vašega tijela. Različiti organi u tijelu, uključujući i Vašu glavu, u sukobu su jedan s drugim.

MOYERS: A odakle dolazi Vaš život?

CAMPBELL: Iz ultimativne energije koja je život svemira. I onda kažete: "Dobro, mora postojati netko tko generira tu energiju"? Zašto to morate reći? Zašto konačna tajna ne može biti bezlična?

MOYERS: Mogu li ljudi živjeti s bezličnošću?

CAMPBELL: Da, oni posvuda i žive tako. Idite jednostavno istočno od Sueza. Znate da na Zapadu postoji ova tendencija antropomorfizira-

nja i naglašavanja ljudskosti bogova, personifikacije: na primjer Jahve kao bog srdžbe, pravde i kazne, ili kao bog-zaštitnik koji je potpora Vašeg života, kao što recimo čitamo u *Psalmima*. Ali na Istoku, bogovi su puno više elementarni, puno manje ljudski, više poput moći prirode.

MOYERS: Kada netko kaže: "Zamisli Boga," dijete će u našoj kulturi reći: "Starac s dugom bijelom haljom i bradom."

CAMPBELL: U našoj kulturi da. Naš je način da o Bogu mislimo u muškom obliku, ali mnoge tradicije misle o božanskoj moći uglavnom u ženskom obliku.

MOYERS: Ideja je da ne možete zamisliti ono što ne možete personificirati. Mislite li da je moguće usredotočiti um na ono što je Platon nazvao "besmrtnim i božanskim mislima"?

CAMPBELL: Naravno. To je ono što meditacija i jest. Meditacija znači stalno promišljanje o nekoj temi. Ona može biti na bilo kojoj razini. U svome mišljenju ne činim veliki razdjel između fizičkog i duhovnog. Na primjer, meditacija o novcu je savršeno dobra meditacija. A podizanje obitelji je vrlo važna meditacija. Ali postoji sama meditacija, kada idete u katedralu, na primjer.

MOYERS: Dakle, molitva je, ustvari, meditacija.

CAMPBELL: Molitva se odnosi i jest meditiranje o tajni.

MOYERS: Zovući moć iznutra.

CAMPBELL: Postoji oblik meditacije kojem ste podučavani u rimokatolicizmu gdje molite krunicu, istu molitvu, ponovno i ponovno i ponovno. To priteže um. U sanskrtu se ta vježba naziva *japa*, "ponavljanje svetog imena." Ona blokira druge utjecaje i dopušta Vam da se koncentrirate na jednu misao, i onda, ovisno o Vašim vlastitim moćima imaginacije, iskusite dubinu te tajne.

MOYERS: Kako se dolazi do dubokog iskustva?

CAMPBELL: Posjedovanjem dubokog osjećaja za tajnu.

MOYERS: Ali, ako je Bog bog, kojeg smo samo zamislili, kako možemo stajati u strahopštovanju pred vlastitom kreacijom?

CAMPBELL: Kako možemo biti užasnuti snom? Morate prokrčiti put pored svoje slike Boga, kako biste se probili do u sebi sadržanog prosvjetljenja. Psiholog Jung ima relevantnu izreku: "Religija je obrana od doživljavanja Boga."

Tajna je svedena na skup predodžbi i ideja i naglašavanje tih predodžbi i ideja može sprječiti, u sebi sadržano, transcendentno iskustvo.

Intenzivan doživljaj tajne je ono što se smatra ultimativnim religioznim iskustvom, doživljajem.

MOYERS: Ima mnogo kršćana koji vjeruju da biste za spoznaju Isusa, morali proći mimo kršćanske vjere, mimo kršćanske doktrine, mimo kršćanske Crkve -

CAMPBELL: Morate proći mimo zamišljene slike o Isusu. Takva nečija slika o bogu postaje konačna smetnja, nečija krajnja prepreka. Vi se držite za svoju vlastitu ideologiju, svoj vlastiti način mišljenja i kada se približava šire iskustvo Boga, doživljaj veći nego što ste ga pripravni prihvatiti, od toga bježite tako da se držite za sliku u svome umu. To je poznato kao očuvanje vlastite vjere.

Vi znate za ideju o uzdizanju duha kroz različite stupnjeve ili arhetipske stadije iskustva. Počinje se s elementarnim životinjskim iskustvom gladi i lakomosti, zatim sa spolnim žarom, a potom se prelazi na fizičko ovladavanje jedne ili druge vrste. To su sve stadiji iskustva, koji daju moć. Ali onda, kada je dotaknuto središte srca, i probuđen osjećaj samilosti s drugom osobom ili stvorenjem, i kada shvatite da ste Vi i onaj drugi u nekom smislu stvorenja jednog postojećeg života, otvara se čitav novi stadij duhovnog života. To otvaranje srca prema svijetu jest ono što je mitološki simbolizirano kao djevičansko rođenje. Ono označava rođenje duhovnog života u onome što je prije bilo elementarno življenje ljudske životinje za čisto fizičke ciljeve zdravlja, potomstva, moći i malo veselja.

Ali sada dolazimo do nečega drugoga. Jer, da bi se iskusio taj osjećaj supatnje, sklada, ili čak istovjetnosti s drugim, ili nekim egotranscendirajućim načelom, koje je pohranjeno u Vašem umu, kao dobro, koje se mora štovati i služiti, jest početak, jednom i za svagda, ispravnog religioznog načina života i iskustva; i to bi onda moglo voditi do traženja, u trajanju čitavog života, punog doživljavanja tog jednog Sveobuhvatnog bitka, kojeg su svi vremenski oblici refleksije.

Sada, taj posljednji, osnovni temelj sveg bivstvovanja, može se iskusiti u dva smisla, od kojih je jedan s oblikom, a drugi je bez i iznad oblika. Kada svoga boga doživljavate s oblikom, postoji Vaš zamišljajući um, i postoji bog. Postoji subjekt i postoji objekt. Ali krajnji mistički cilj jest sjedinjenje sa svojim bogom. S time je transcendirana dualnost i nestaju oblici. Tamo nema nikoga, nema boga, nema Vas. Vaš se um, prolazeći mimo svih predodžbi, rasplinuo u poistovjećivanju s temeljem Vašeg vlastitog bitka, jer ono na što se metaforička slika Vašeg boga odnosi jest skrajnja tajna Vašeg vlastitog bitka, koja je također tajna bitka svijeta. I dakle, to je to.

MOYERS: Naravno da je u srži kršćanske vjere da je Bog bio u Kristu, da su se te elementarne sile o kojima govorite utjelovile u ljudskom biću, koje je pomirilo čovječanstvo s Bogom.

CAMPBELL: Da, i temeljna gnostička i budistička ideja jest, da je to također istinito i za Vas i za mene. Isus je bio povijesna osoba, koja je u sebi spoznala da su on i ono što je on nazivao Ocem jedno, i živio je od te spoznaje da je njegova priroda Krist(ova).

Sjećam se da sam jednom držao predavanje u kojem sam govorio da se živi od osjećaja Krista u sebi, a svećenik u slušateljstvu (kao što mi je kasnije rečeno) prišapnuo je ženi pored sebe: "To je bogohuljenje."

MOYERS: Što podrazumijevate pod Kristom u sebi?

CAMPBELL: Ono što sam mislio jest da morate živjeti, ne u terminima svoga vlastitog ego sustava, svojih vlastitih želja, nego u terminima onoga što biste mogli nazvati osjećajem čovječanstva - Krista - u sebi. Postoji hindu izreka: "Nitko doli boga ne može obožavati boga." Morate se u nekoj mjeri poistovjetiti s bilo kojim duhovnim načelom, koje Vam Vaš bog predstavlja, kako biste ga ispravno mogli obožavati i živjeti u skladu s njegovom rječju.

MOYERS: Raspravljajući o bogu unutar čovjeka, Kristu unutar čovjeka, prosvjetljenju ili osvješćivanju koje dolazi iznutra, nije li tu opasnost da se postane narcisoidan, opsjednut sobom, što vodi do iskrivljenog gledišta o sebi samom i o svijetu?

CAMPBELL: To se, naravno, može dogoditi. To je neka vrsta strujnog kratkog spoja. Ali čitava svrha jest proći mimo sebe, mimo vlastitih predodžbi o sebi prema onome čega je čovjek samo nesavršena manifestacija. Kada izlazite iz meditacije, na primjer, trebali biste je okončati ustupajući sve koristi, štogod da su one, svijetu, svim živim bićima, ne držeći ih za sebe.

Vidite, postoje dvije mogućnosti kada se misli: "Ja sam Bog." Ako mislite: "Ja, ovdje, u svojoj fizičkoj prisutnosti i u svome vremenskom karakteru, sam Bog," onda ste ludi i načinili ste kratki spoj s iskustvom. Vi ste Bog - ne u svome egu - nego u svome najdubljem biću, gdje ste jedno s nedualnim transcendentom.

MOYERS: Negdje ste rekli da mi možemo postati spasiteljski likovi onima u našem krugu - našoj djeci, našim suprugama, našim voljenima, našim susjedima - ali nikada Spasitelj. Kažete da možemo biti majka i otac, ali nikada Majka i Otac. To je priznavanje ograničenja, zar ne?

CAMPBELL: Da, jest.

MOYERS: Što mislite o Spasitelju Isusu?

CAMPBELL: Mi jednostavno ne znamo mnogo o Isusu. Sve što znamo su četri kontradiktorna teksta kojima je svrha da nam kažu što je on rekao i učinio.

MOYERS: Pisana mnogo godina nakon njegova života.

CAMPBELL: Da, ali usprkos tomu, mislim da otprilike možemo znati što je Isus rekao. Mislim da su citirane Isusove izreke, vjerojatno, prilično blizu originalu. Glavno Kristovo učenje, na primjer, jest, Voli svoje neprijatelje.

MOYERS: Kako voljeti svoga neprijatelja bez osude onoga što neprijatelj čini, bez prihvaćanja njegove agresije?

CAMPBELL: Reći ću Vam kako da to činite: ne čupaj trn iz očiju svoga neprijatelja, nego čupaj brvno iz svoga vlastitog. Nitko nije u položaju da diskvalificira način života svoga neprijatelja.

MOYERS: Mislite li da bi Isus danas bio kršćanin?

CAMPBELL: Ne ona vrsta kršćanina kojeg mi poznajemo. Možda bi neki od redovnika i redovnica, koji su doista u dodiru s visokim duhovnim tajnama, mogli biti neka vrsta kršćanina kakav je bio Isus.

MOYERS: Dakle, Isus možda ne bi pripadao crkvenim militantima?

CAMPBELL: Nema ničega militantnoga u Isusu. Ne čitam ništa takvoga u bilo kojem od evanđelja. Petar je izvukao svoj mač i odsjekao uho sluge velikog svećenika, a Isus je rekao: "Stavi mač u korice, Petre." Ali Petar je svoj mač imao vani i odonda stalno na djelu.

Živio sam kroz dvadeseto stoljeće i znam što mi je rečeno kao dječaku o ljudima koji još nisu, i nikada nisu bili naši neprijatelji. Da bismo ih prikazali kao naše potencijalne neprijatelje, i opravdali naš napad na njih, pokrenuta je kampanja mržnje, lažnog prikazivanja i ocrnjenja, čije odjeke još i danas čujemo.

MOYERS: Pa ipak nam se kaže da je Bog ljubav. Jednom ste naveli Isusovu izreku: "Volite svoga neprijatelja i molite se za one koji Vas kažnjavaju, kako biste mogli biti sinovi svoga Oca, koji je na nebesima; jer on uzročuje da se Sunce diže i nad zlim i nad dobrim, i šalje kišu i na pravedne i na nepravedne" - jednom ste tu izjavu uzeli da predstavlja najviše, najplemenitije, najodvažnije od kršćanskih učenja. Osjećate li još uvijek tako?

CAMPBELL: Mislim o supatnji kao fundamentalnom religioznom iskustvu i, ukoliko nje nema, nemate ničega.

***Izdaja Krista*, Fra Angelico (1387.-1453.).**

Nema ničega militantnoga u Isusu. Ne čitam ništa takvoga u bilo kojem od evanđelja. Petar je izvukao svoj mač i odsjekao uho sluge velikog svećenika, a Isus je rekao: "Stavi mač u korice, Petre." Ali Petar je svoj mač imao vani i odonda stalno na djelu.

MOYERS: Reći ću Vam koji je odlomak u kršćanskom Novom zavjetu na mene najviše djelovao: "Vjerujem. Pomozi mi u mojoj nevjerici." Vjerujem u tu ultimativnu stvarnost, koju mogu iskusiti i koju doživljavam. Ali nemam odgovora na svoja pitanja. Vjerujem u pitanje: Ima li Boga?

CAMPBELL: Prije nekoliko godina, imao sam vrlo zabavan doživljaj. Bio sam na bazenu njujorškog Atletskog kluba, gdje sam se upoznao sa svećenikom, koji je bio profesor na jednom od naših katoličkih sveučilišta. I tako, nakon što sam se naplivao, vratio sam se na svoju ležaljku, a svećenik, koji je bio pored mene zapita me: "Gospodine Campbell, jeste li Vi svećenik?"

Odgovorih: "Ne, Oče."

Pitao je dalje: "Jeste li katolik?"

Odgovorih: "Bio sam, Oče."

Onda me upitao - i mislim da je vrlo zanimljivo što je pitanje formulirao na ovaj način - "Vjerujete li u osobnog boga?"

"Ne, Oče," rekoh.

A on je odgovorio: "Pa, pretpostavljam da nema načina da se logikom dokaže postojanje osobnog boga."

"Ako bi postojao, Oče," rekoh "u čemu bi onda bila vrijednost vjere?"

"Dobro, gospodine Campbell," kazao je svećenik brzo: "drago mi je da smo se upoznali." I on se diže i ode. Osjetio sam se kao da sam izveo *jujitsu* zahvat.

Ali to je za mene bio prosvjetljujući razgovor. Činjenica da je katolički svećenik pitao: "Vjerujete li u osobnog boga?", meni je značila da je on također priznao mogućnost postojanja bezličnog boga, naime, transcendentnog temelja ili energije same po sebi. Ideja Buddhine svjesnosti jest ideja o unutarnjoj, prosvjećujućoj svjesnosti, koja oblikuje, prožima i nadahnjuje životom sve stvari i sve živote. Mi, nemisleći, živimo na fragmentima te svjesnosti, fragmentima te energije. Ali religiozni način života ne znači živjeti u terminima sebičnih namjera ovog konkretnog tijela u ovom konkretnom trenutku, nego u terminima shvaćanja te šire svjesnosti.

Postoji jedan važan odlomak u nedavno otkrivenom gnostičkom evanđelju po Svetom Tomi: "'Kada će doći kraljevstvo?' pita Kristov učenik." U evanđelju po Marku, mislim da je to 13., čitamo da konac svijeta samo što nije došao. To znači da je mitološka slika - konca svijeta - tamo uzeta kao predviđanje stvarne, fizičke, povijesne činjenice, koja se treba dogoditi. Ali u Tominoj verziji, Isus odgovara: "Kraljevstvo Oca neće doći očekivanjem. Kraljevstvo Oca je rasprostrto po zemlji, a ljudi ga ne vide" - tako u tom smislu i ja sada gledam na Vas, a sjaj nazočnosti božanskog, meni je poznat kroz Vas.

MOYERS: Kroz mene?

CAMPBELL: Kroz Vas, sigurno. Kada Isus kaže: "Onaj tko pije iz mojih ustiju postat će ja, a ja ću biti on," on govori s točke gledišta tog

bića nad bićima, kojeg mi nazivamo Krist, koji je bitak svih nas. Svatko, tko živi sukladno tom gledištu, jest poput Krista. Svatko tko u svoj život unosi poruku Riječi ekvivalentan je Isusu, to je smisao toga.

MOYERS: Dakle to je ono što Vi mislite kada kažete: "Ja Vama zračim Boga."

CAMPBELL: Vi zračite, da.

MOYERS: I Vi meni?

CAMPBELL: I ja ovo ozbiljno govorim.

MOYERS: Ja to i shvaćam ozbiljno. Ja doista osjećam da postoji božanstvo u drugome.

CAMPBELL: Ne samo to, nego ono što Vi predstavljate u ovom razgovoru i ono što pokušavate iznijeti jest realizacija tih duhovnih načela. Dakle Vi ste sredstvo. Vi ste žarište duha.

MOYERS: Je li to istinito za svakoga.

CAMPBELL: Istinito je za svakoga tko je u svome životu dosegao razinu srca.

MOYERS: Vi doista vjerujete da postoji geografija psihe?

CAMPBELL: To je metaforički jezik, ali može se reći da neki ljudi žive na razini spolnih organa, i da je to sve za što oni žive. To je za njih smisao života. To je Freudova filozofija, zar ne? Onda dolazite do adlerovske filozofije o volji za moći, da je sav život usredotočen na opstrukcije i prevladavanje opstrukcija. Dobro, sigurno, to je savršeno dobar život, i to su također oblici božanstvenoga. Ali oni su na životinjskoj razini. Onda dolazi druga vrsta života, koja uključuje davanje sebe drugima, na jedan ili drugi način. To je onaj koji je simboliziran otvaranjem srca.

MOYERS: Gdje je izvor takvog života?

CAMPBELL: To mora biti prepoznavanje Vašeg života u drugome, jednoga života u nama dvojici. Bog je predodžba za taj jedan život. Pitamo se odakle dolazi taj jedan život i ljudi, koji misle da netko mora sve stvoriti, mislit će: "Dobro, Bog je to stvorio." Dakle, Bog je izvor svega toga.

MOYERS: Dobro onda, što je religija?

CAMPBELL: Riječ "religija" znači *religio*, povezivanje unatrag. Ako kažemo da je jedan život u nama obojici, onda je moj odvojeni život

povezan s jednim životom, *religio*, povezan unatrag. To je simbolizirano u religijskim slikama, koje predstavljaju tu povezujuću kariku.

MOYERS: Jung, glasoviti psiholog, kaže da je krug jedan od najsnažnijih religioznih simbola. On kaže, da je krug jedna od velikih primordijalnih slika čovječanstva i da, razmatrajući simbol kruga, mi analiziramo sebe. Što iz toga izvodite?

CAMPBELL: Čitav svijet je krug. Sve te kružne slike odražavaju psihu, tako da bi moglo biti nekog odnosa između tih arhitektonskih oblika i stvarnog strukturiranja naših duhovnih funkcija.

Kada čarobnjak želi izvoditi čarolije, on oko sebe riše krug, i upravo unutar tog ograđenog kruga, tog hermetično zatvorenog područja, te sile, koje su izgubljene izvan kruga, mogu biti uvedene u igru.

MOYERS: Sjećam se priče o jednom indijanskom poglavici koji je rekao: "Kada podižemo tabor, tabor podižemo u krugu. Kada orao gradi gnijezdo, gnijezdo je okruglo. Kada gledamo na obzor, obzor je u krugu." Krugovi su bili vrlo važni nekim Indijancima, zar ne?

CAMPBELL: Da. Ali oni su također nešto što smo uvelike baštinili iz sumeranske mitologije. Baštinili smo krug s četiri glavne točke i tristoišezdeset stupnjeva. Službena sumerska godina imala je tristoišezdesetišest dana s pet svetih dana koji se ne uračunavaju, koji su izvan vremena i tijekom kojih su imali ceremonije, koje su njihovo društvo dovodile u svezu s nebesima. Mi sada gubimo taj smisao kruga u odnosu na vrijeme, jer imamo digitalno vrijeme, gdje Vam vrijeme samo prozuji pored Vas. Iz digitalnog dobivate osjećaj protjecanja vremena. Na *Penn Station-u* u New Yorku nalazi se sat koji pokazuje sate, minute, sekunde, desetinke sekundi i stotinke sekundi. Kada vidite kako prozuji stotinka sekunde, spoznajete kako vrijeme juri kroz Vas.

S druge strane, krug predstavlja ukupnost. Sve unutar kruga je jedna stvar, koja je okružena, uokvirena. To bi bio prostorni aspekt. Ali vremenski aspekt kruga je da to napuštate, odete negdje, i uvijek se vraćate natrag. Bog je alfa i omega, izvor i konac. Krug odmah sugerira ispunjenu cjelokupnost, bez obzira je li u vremenu ili u prostoru.

MOYERS: Nikakvog početka, nikakvog kraja.

CAMPBELL: Uokrug, uokrug, uokrug. Uzmite godinu, na primjer. Kada se počinje koturati studeni imamo ponovno *Thanksgiving* (Dan zahvalnosti). Onda dolazi prosinac, i imamo Božić. Ne samo da se mjeseci ponovno odvijaju, nego također i mjesečev ciklus, dnevni ciklus. Na to smo podsjećeni kada pogledamo na naše satove i vidimo ciklus vremena. Isti je sat, ali drugi dan.

Faust i Mefistofelo.

Kada čarobnjak želi izvoditi čarolije, on oko sebe riše krug, i upravo unutar tog ograđenog kruga, tog hermetično zatvorenog područja, te sile, koje su izgubljene izvan kruga, mogu biti uvedene u igru.

MOYERS: Kina se nazivala Carstvom sredine, a Azteci su imali sličnu izreku o svojoj vlastitoj kulturi. Pretpostavljam da svaka kultura, rabeći krug kao kozmološki red, stavlja sebe u središte. Zašto pretpostavljate da je krug postao tako univerzalno simboličan?

CAMPBELL: Jer se čitavo vrijeme doživljava - u danu, u godini, u napuštanju doma kako biste otišli na svoju pustolovinu - u lov ili gdjegod drugdje - i vraćajući se natrag domu. Zatim postoji dublje iskustvo, također, tajna utrobe i groba. Kada su ljudi sahranjeni, to je radi ponovnog rađanja. To je podrijetlo ideje sahranjivanja. Stavljate nekoga natrag u utrobu zemlje radi ponovnog rođenja. Vrlo rane predodžbe Božice pokazuju je kao majku koja prima natrag dušu.

MOYERS: Kada čitam Vaša djela - *The Masks of God (Maske Boga)*, ili *The Way of the Animal Powers (Životinjske moći)*, ili *The Mythic*

Image (Mitske slike) - često nailazim na slike kruga, bez obzira radi li se o magijskim crtežima ili arhitekturi, i u antičkoj i u modernoj; bez obzira je li u indijskim hramovima u obliku kupole ili paleolitičkim urezima u stijenama Rodezije ili kalendarskom kamenju Azteka ili drevnim kineskim brončanim štitovima ili viđenjima proroka Ezekijela iz Starog zavjeta, koji govori o kotaču na nebu. Stalno nailazim na te slike. I ovaj prsten, moj vjenčani prsten, je krug, također. Što to simbolizira?

CAMPBELL: To ovisi o tome kako razumijete brak. Sâma riječ "simbol" znači staviti dvije stvari zajedno. Jedna osoba ima jednu polovinu, druga drugu, i onda se združuju. Tu se činjenicu prepoznaje zajedničkim stavljanjem prstena, dovršenog kruga. To je moj brak, to je stapanje moga individualnog života u širi život koji se sastoji od dvoje, gdje je dvoje jedno. Prsten indicira da smo zajedno, u jednom krugu.

MOYERS: Kada se ustoličuje novi papa, on uzima ribarev prsten - još jedan krug.

CAMPBELL: Taj konkretan prsten simbolizira Isusa koji zove apostole, koji su ribari. On reče: "Načinit ću od Vas ribare ljudi." To je stari motiv i dolazi prije kršćanstva. Orfej je bi zvan "Ribarom," koji lovi ljude, koji poput riba žive u vodi, i iznosi ih na svjetlo dana. To je stara ideja o metarmofozi ribe u čovjeka. Riblja priroda je najsirovija životinjska priroda u našem karakteru, i religijska linija ima svrhu da Vas izbavi iz toga.

MOYERS: Novi kralj ili nova kraljica Engleske dobivaju krunidbeni prsten.

CAMPBELL: Da, jer postoji još jedan aspekt prstena - on je veza. Kao kralj, Vi ste vezani za načelo. Vi ne živite jednostavno svojim vlastitim načinom. Vi ste označeni. U inicijacijskim obredima, kada se ljudima urezuje koža i bivaju tetovirani, oni su vezani jedan za drugoga i za društvo.

MOYERS: Jung govori o krugu kao o mandali.

CAMPBELL: "Mandala" je sanskrtska riječ za "krug", ali krug koji je koordiniran ili simbolički dizajniran tako da ima značaj kozmičkog reda. Kada slažete mandalu, pokušavate uskladiti Vaš osobni krug s univerzalnim krugom. U vrlo razrađenoj budističkoj mandali, na primjer, imate božanstvo u središtu kao izvor moći, prosvjetljavajući izvor. Rubne slike bile bi manifestacije ili aspekti božanskog sjaja.

U izradbi mandale za sebe, povlačite krug i onda promišljate o različitim poticajnim i vrijednosnim sustavima u svome životu. Onda ih slažete i pokušavate naći gdje Vam je središte. Izrada mandale jest disciplina stavljanja na okup svih onih raspršenih aspekata Vašega života,

nalaženja središta i određivanja sebe u odnosu na njega. Svoj krug pokušavate koordinirati s univerzalnim krugom.

MOYERS: Da se bude u središtu?

CAMPBELL: U središtu, da. Na primjer, kod Navajo Indijanaca, ceremonije liječenja se izvode putem crteža u pijesku, koji su većinom mandale na tlu. Čovjek koji se treba liječiti seli se u mandalu u smislu seljenja u mitološki kontekst s kojim će biti identificiran - on se identificira sa simboliziranom moći. Ta se ideja pješčanih crteža s mandalama, i njihova uporaba u meditativne svrhe, također pojavljuje u Tibetu. Tibetanski redovnici rabe pješčane crteže, rišući kozmičke slike, koje im predstavljaju sile duhovnih moći koje djeluju u našim životima.

MOYERS: Postoji očito neki napor da čovjek pokuša uskladiti svoj život sa središtem svemira -

CAMPBELL: - putem mitoloških slika, da. Slika Vam pomaže da se poistovjetite sa simboliziranom slikom. Ne možete baš očekivati da se osoba identificira s nečim nediferenciranim. Ali kada tome date kakvoće, koje su usmjerene prema izvjesnim ostvarenjima, osoba može slijediti.

MOYERS: Postoji teorija da je Sveti Gral predstavljao središte savršenog sklada, traženje savršenstva, ukupnosti i jedinstva.

CAMPBELL: Postoji povelik broj izvora za Sveti Gral. Jedan je da postoji kotao obilja u palači boga mora, dolje u dubinama nesvjesnosti. Upravo iz tih dubina nesvjesnosti do nas dolaze životne energije. Kotao je neiscrpan izvor, središte, žuboreći izvor iz kojega se razvija sav život.

MOYERS: Mislite li da je to nesvjesnost?

CAMPBELL: Ne samo nesvjesnost, nego i dolina svijeta. Stvari oko Vas dolaze u život čitavo vrijeme. Život se izlijeva u svijet, i on navire iz neiscrpnog izvora.

MOYERS: Recite mi kako tumačite to - da se u vrlo različitim kulturama, odvojenim vremenom i prostorom, pojavljuju iste slike?

CAMPBELL: To mi govori da u psihi postoje izvjesne moći, koje su zajedničke čitavom čovječanstvu. Inače ne možete imati tako detaljne podudarnosti.

MOYERS: Dakle ako nalazite da mnoge različite kulture kazuju priču o stvaranju, ili priču o djevičanskom rođenju, ili priču o spasitelju koji dolazi i umire i biva uskrsnut, one govore nešto o onome što je unutar nas, i našoj potrebi da razumijemo.

CAMPBELL: Točno. Slike mita su odraz duhovnih potencijala svakoga

od nas. Kroz kontempliranje o njima zazivamo njihove moći u naše živote.

MOYERS: Dakle, kada Sveto pismo govori o tome da je čovjek napravljen na Božju sliku, ono govori o izvjesnoj kakvoći koju posjeduje svako ljudsko biće, bez obzira kojoj religiji, kulturi, geografiji ili baštini osoba pripadala?

CAMPBELL: Bog bi bio temeljna elementarna predodžba o čovjeku.

MOYERS: Izvorna potreba.

CAMPBELL: I mi smo svi napravljeni na sliku Božju. To je temeljni arhetip čovjeka.

MOYERS: Elliot govori o nepokretnoj točki okrečućeg svijeta, gdje su gibanje i *stasis* (mirovanje) zajedno, središte gdje su zajedno gibanje vremena i mirnoća vječnosti.

CAMPBELL: To je neiscrpno središte koje je predstavljeno Gralom. Kada nastaje život, on nije niti uplašen niti ima želja, on je jednostavno nastajanje. Onda kada postane biće, i postaje uplašen i počinje imati želje. Kada se riješite straha i želje i jednostavno se vratite tamo gdje ste bili nastajanje, udarili ste na pravo mjesto. Goethe kaže da je božanstvo na snazi u živome, a ne u mrtvome, u nastajanju i promjeni, ne u onome što je već nastalo i očvrslo. Dakle, razum se bavi, kaže on, s težnjom prema božanskom kroz nastajanje i promjene, dočim inteligencija koristi očvrsnulost, ono što je spoznatljivo, poznato, te se kao takva rabi za oblikovanje života. Ali cilj Vašeg traganja za spoznavanjem sâmoga sebe trebao bi se naći u toj gorućoj točki u sebi, tom nastajućem biću u sebi, koje je nevino od dobára i zála već nastalog svijeta, i stoga bez želja i bez straha. To je stanje ratnika kada ide u bitku sa savršenom hrabrošću. To je život u pokretu. To je bît misticizma rata isto kao i rasta biljaka. Mislim o travi - znate, svaka dva tjedna čovo izlazi s kosilicom i pokosi ju. Pretpostavite da trava kaže: "Dobro, zaboga miloga, kakve li koristi ako tako nastaviš s košnjom?" Umjesto toga, ona nastavlja rasti. To je smisao energije središta. To je smisao predodžbe Grala, neiscrpne fontane, izvora. Izvor ne mari što se događa jednom kada se preda bivstvovanju. Ono što je važno jest predavanje i postajanje, a to je točka nastajanja života u Vama. To je ono čime se svi ti mitovi bave i što Vam nastoje reći.

U studiju komparativne mitologije, uspoređujemo slike u jednom sustavu sa slikama drugog, i oba postaju prosvijetljena, jer jedan će naglašavati i davati jasan izraz jednom aspektu značenja, a drugi nekom drugom. Oni pojašnjavaju jedan drugoga.

Kada sam počeo predavati komparativnu mitologiju, bojao sam se da ću uništiti religiozna vjerovanja svojih studenata, ali sam ubrzo utvr-

dio da se dogodilo baš suprotno. Religijske tradicije, koje njima nisu puno značile, ali koje su bile tradicije koje su im njihovi roditelji dali, odjednom su im postale osvijetljene na nov način kada smo ih usporedili s drugim tradicijama, gdje je sličnim slikama dano tumačenje, koje je bilo više duhovno ili više okrenuto prema nutrini.

Imao sam studente kršćane, židove, budiste, čak i nekoliko zarathuštranista - svi su imali to iskustvo. Nema nikakve opasnosti interpretirati simbole religijskog sustava i nazivati ih metaforama umjesto činjenicama. Time se one pretvaraju u poruke za Vaš vlastiti unutarnji doživljaj i život. Sustav odjednom postaje osobno iskustvo.

MOYERS: Osjećam se jači u svojoj vlastitoj vjeri znajući da su drugi iskusili iste čežnje i tražili slične slike u nastojanju da izraze iskustvo koje nadilazi mogućnosti izražavanja običnim ljudskim jezikom.

CAMPBELL: To je razlog zašto su klaunovi i klaunovske religije od pomoći. Germanski i keltski mitovi su puni klaunovskih likova, pravih grotesknih božanstava. To daje poruku, ja nisam ultimativna slika, transparentan sam za nešto. Gledaj kroz mene, kroz moj smiješan oblik.

MOYERS: Postoji divna priča u nekoj afričkoj predaji o bogu koji ide niz cestu noseći šešir crven s jedne, a plav s druge strane. Kada su se poljodjelci navečer vratili u selo kazaše: "Jeste li vidjeli onog boga s plavim šeširom?" A drugi kazaše: "Ne, ne, on je imao crveni šešir." I počeše se tući.

CAMPBELL: Da, to je nigerijski bog varalica, Edshu. On je ustvari to načinio još i gorim, time što je prvo hodao u jednom smjeru, a onda se okrenuo istodobno okrenuvši šešir, tako da je opet bio crven i plav s iste strane. Onda kada su se ta dvojica potukla, te dovedeni nakon toga pred kralja da presudi, pojavi se bog varalica i kaže: "To je moja krivnja, ja sam to načinio, i to sam htio. Širenje kavge je moja najveća radost."

MOYERS: Ima u tome istine.

CAMPBELL: Sigurno ima. Heraklit je rekao da je kavga stvoritelj svih velikih stvari. Nešto poput toga možda je implicitno u ovoj simboličnoj ideji varanja. U našoj tradiciji, zmija u Vrtu je učinila taj posao. Baš kada je sve bilo uređeno i fino postavljeno, ona je u tu sliku ubacila jabuku.

Bez obzira koji sustav mišljenja imate, on nikako ne može uključivati neograničen život. Kada mislite da sve izgleda upravo tako, stiže varalica, i sve prsne, i ponovno dobivate promjenu i nastajanje.

MOYERS: Primjećujem Joe da, kada pričate te priče, kazujete ih s humorom. Izgleda da uvijek u njima uživate, čak kada su o čudnim i okrutnim stvarima.

CAMPBELL: Ključna razlika između mitologije i naše judeokršćanske religije jest da je slikovitost mitologije presvučena humorom. Shvaćate da je slika simbol nečega. Na nekoj ste udaljenosti od toga. Ali u našoj religiji sve je prozaično, i vrlo, vrlo ozbiljno. Ne možete se zafrkavati s Jahveom.

MOYERS: Kako objašnjavate ono što je psiholog Maslow nazvao "doživljajnim vrhuncima", a što je James Joyce nazvao "bogojavljanjem"?

CAMPBELL: Pa dobro, to baš nije sasvim isto. Doživljajni vrhunac odnosi se na stvarne trenutke Vašega života kada doživljavate svoju povezanost s harmonijom bivstvovanja. Svi moji vlastiti doživljajni vrhunci, oni za koje znam da su bili doživljajni vrhunci nakon što sam ih doživio, bili su u atletici.

MOYERS: Koji je bio Mt. Everest Vašega doživljajnog iskustva?

Pueblo klaunovi, Otis Poleloma.

Bez obzira koji sustav mišljenja imate, on nikako ne može uključivati neograničen život. Klaunovi i klaunovske religije daju poruku:
"Ja nisam ultimativna slika, transparentan sam za nešto.
Gledaj kroz mene, kroz moj smiješan oblik."

CAMPBELL: Kada sam kao student *Sveučilišta Columbia* imao nekoliko utrka koje su, jednostavno rečeno, bile prekrasne. Za vrijeme druge trke, znao sam da ću pobijediti, premda nije bilo nikakvog razloga ili temelja da bih to mogao unaprijed znati, jer sam štafetnu trku počeo sa zaostatkom nekih tridesetak metara iza vodećeg trkača. Ali ja sam jednostavno znao, i to je bio moj doživljajni vrhunac. Nitko me tog dana nije mogao pobijediti. To znači biti u punoj formi i stvarno to znati. Mislim da u svome životu nikada nisam učinio išta tako potpuno, kao što sam tada trčao te dvije utrke - to je doista iskustvo stvarnog osjećaja punine i savršenog obavljanja posla.

MOYERS: Nisu svi doživljajni vrhunci fizički.

CAMPBELL: Ne, postoje i druge vrste doživljajnih vrhunaca. Ali oni mi padaju na um tek kada promišljam o doživljajnim vrhuncima.

MOYERS: Što je s James Joyceovim bogojavljanjem?

CAMPBELL: E, to je nešto drugo. Joyceova formula za estetski doživljaj jest da Vas on ne pokreće prema želji da posjedujete predmet. Umjetničko djelo koje Vas pokreće na posjedovanje opisanog predmeta, on naziva pornografijom. Niti Vas estetski doživljaj pokreće na kritiziranje i odbijanje predmeta - takvu umjetnost on naziva didaktičkom, ili društvenim kriticizmom u umjetnosti. Estetski doživljaj je jednostavno motrenje predmeta. Joyce kaže da oko toga stavljate okvir i prvo to vidite kao jednu stvar, i da, u doživljavanju toga kao jedne stvari, postajete svjesnim odnosa jednog dijela prema drugom, svakog dijela prema cjelini i cjeline prema svakom od svojih dijelova. To je bitno, estetski faktor - ritam, harmonični ritam odnosa. I kada umjetnik pogodi sretan ritam, doživljavate zračenje. Držani ste u estetskoj skamenjenosti. To je bogojavljanje. I to je ono o čemu bi se u religijskim izričajima moglo promišljati kao o svenadahnjujućem Kristovom načelu prikazanja.

MOYERS: Lice sveca ugledavši Boga?

CAMPBELL: Nije važno koga. Možete uzeti i nekoga koga smatrate čudovištem. Estetski doživljaj nadilazi etiku i didaktiku.

MOYERS: To je ono u čemu se s Vama ne slažem. Čini mi se da bi se doživjelo bogojavljanje, da predmet koji gledate, ali ga ne želite posjedovati, mora biti na neki način prekrasan. Prije jednog trenutka, kada ste govorili o doživljajnom vrhuncu, u utrci, rekli ste da je bilo prekrasno. "Prekrasno" je riječ iz estetike. Ljepota je sklad.

CAMPBELL: Da.

MOYERS: I još ste rekli da je to također i u Joyceovim bogojavljanjima, i da se tiče i umjetnosti i estetike.

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Čini mi se da su one iste, ako su obje prekrasne. Kako možete gledati na čudovište i imati bogojavljanje?

CAMPBELL: Postoji još jedan osjećaj povezan s umjetnošću, koji ne pripada prekrasnome nego uzvišenome, onome što budi strahopoštovanje. Ono što mi nazivamo čudovištima može biti doživljeno kao strahopoštovanje. Ona predstavljaju sile, koje su pregoleme da ih normalni oblici života sadrže. Beskonačno prostranstvo svemira izaziva uzviše-

***Pobjeda kod Samotrakije*, ca. 200. p.n.e.**

Kada umjetnik pogodi sretan ritam, doživljavate zračenje. Držani ste u estetskoj skamenjenosti. To je bogojavljanje. I to je ono o čemu bi se u religijskim izričajima moglo promišljati kao o svenadahnjujućem Kristovom načelu prikazanja.

nost, strahopoštovanje. Budisti znaju kako postići taj efekt tako da svoje hramove često smještaju visoko u brdima. Na primjer, neki od hramskih vrtova u Japanu su oblikovani tako da prvo iskusite zatvorenost, intimne aranžmane. U međuvremenu, penjući se, odjedanput prekidate s tom scenom i pred Vama se otvara prostranstvo obzora, i nekako, s umanjenjem svoga vlastitog ega, Vaša se svjesnost širi doživljavajući uzvišenost, strahopoštovanje.

Drugi oblik uzvišenosti, strahopštovanja, jest onaj koji se dobiva zbog silne energije, sile i moći. Znam dosta ljudi koji su bili u srednjoj Europi tijekom angloameričkih bombardiranja njihovih gradova - i nekoliko njih mi je opisalo to nečovječno iskustvo ne samo kao strašno nego u nekoj mjeri i uzvišeno.

MOYERS: Jednom sam intervjuirao veterana iz II. svjetskog rata. Razgovarao sam s njim o njegovu doživljaju bitke kod Bulgea, za oštre zime kada je iznenadni njemački napad skoro uspio. Rekao sam: "Kada na to gledate unatrag, kako je to bilo?" A on je rekao: "Bilo je uzvišeno."

CAMPBELL: I tako se čudovište prikazuje kao neka vrsta boga.

MOYERS: A pod čudovištem mislite -

CAMPBELL: Pod čudovištem mislim na neku strašnu nazočnost ili pojavu, koja eksplozivno raspršuje sve Vaše standarde sklada, reda i etičkog ponašanja. Na primjer, Višnu se na kraju svijeta pojavljuje kao čudovište. Tamo je on, razara svemir, prvo vatrom, a onda bujičnom poplavom koja gasi vatru i potapa sve drugo. Ništa ne ostaje doli pepela. Čitav svemir, sa svim svojim životom i životima potpuno je zbrisan. To je Bog u ulozi razarača. Takva iskustva idu mimo etičkih ili estetskih prosudbi. Etika je zbrisana. Dočim u našim religijama, s njihovim naglaskom na ljudskom, postoji također naglasak na etičkom - Bog je kvalificiran kao dobar. Ne, ne! Bog je strašan. Svaki bog koji može izmisliti pakao nije nikakav kandidat za Armiju spasa. Konac svijeta, pomislite samo na to! Ali postoji islamska izreka o Anđelu Smrti: "Kada se približava Anđeo Smrti, on je strašan. Kada Vas dosegne, on je ushit, blaženstvo."

U budističkom sustavu, poglavito u tibetanskom, meditacijski Buddhe se pojavljuju u dva vida, jedan miroljubiv, a drugi gnjevan. Ako se čvrsto držite svoga ega i njegova malog vremenskog svijeta boli i radosti, držeći se za svoj dragi život, pojavit će se gnjevni vid božanstva. Izgledat će zastrašujuće. Ali onoga trenutka kada Vaš ego popušta i odustaje, taj se isti meditacijski Buddha doživljava kao podaritelj blaženstva.

A

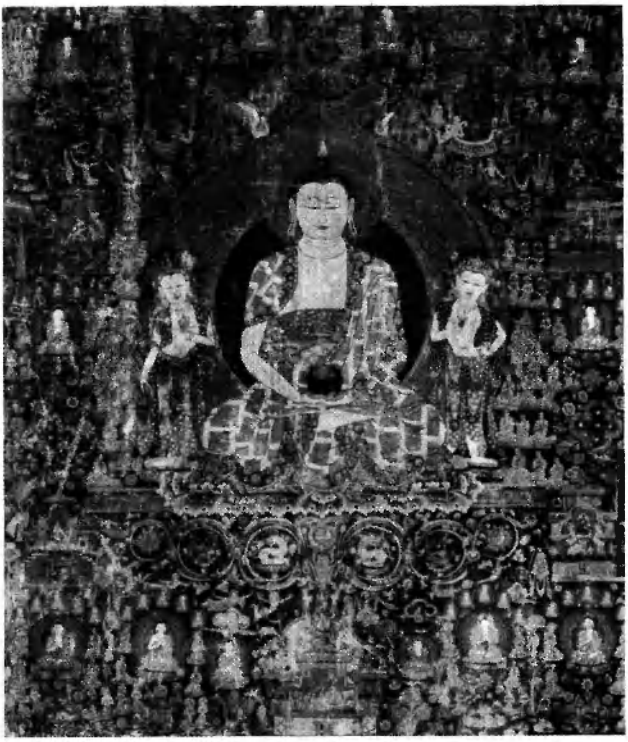

A. *Nebesa Sukhavatija*, Tibet, petnaesto stoljeće.

B. *Mahakala*, Tibet, osamnaesto stoljeće.

Meditacijski Buddhe se pojavljuju u dva vida, jedan miroljubiv, a drugi gnjevan. Ako se čvrsto držite svoga ega i njegova malog vremenskog svijeta boli i radosti, držeći se za svoj dragi život, pojavit će se gnjevni vid božanstva. Izgledat će zastrašujuće. Ali onoga trenutka kada Vaš ego popušta i odustaje, taj isti meditacijski Buddha se doživljava kao podaritelj blaženstva.

B

***Višnu kao Varaha, Kozmički vepar, ubija demonskog vojskovođu,* Indija, ca. 1800.**

Višnu se na kraju svijeta pojavljuje kao čudovište. Tamo je on, razara svemir, prvo vatrom, a onda bujičnom poplavom koja gasi vatru i potapa sve drugo. Ništa ne ostaje doli pepela. Čitav svemir, sa svim svojim životom i životima potpuno je zbrisan. To je Bog u ulozi razarača. Takva iskustva idu mimo etičkih ili estetskih sudova. Etika je zbrisana.

MOYERS: Isus je govorio o donošenju mača, i ne vjerujem da ga je mislio upotrijebiti protiv Vašeg drugara. On je mislio u terminima otvaranja ega - dolazim presjeći, osloboditi te vezujućeg ega tvoga vlastitog sebstva.

CAMPBELL: To je ono što je u sanskrtu poznato kao *viveka*, "lučenje." Postoji jedna vrlo važna Buddhina figurica na kojoj se vidi kako on nad svojom glavom drži užareni mač - a čemu služi taj mač? To je mač lučenja, odvajajući od vječnog ono što je samo vremensko. To je mač kojim se razlikuje ono što je trajno od onoga što je samo prola-

zno. Tik-tik-tik vremena isključuje vječnost. Mi živimo u polju vremena. Ali ono što se odražava u tom polju jest vječno načelo koje je načinjeno vidljivim.

MOYERS: Doživljavanje vječnoga.

CAMPBELL: Doživljavanje onoga što ste Vi.

MOYERS: Da, ali štogod vječnost bila, ona je tu pred nama.

***Manjusri*, Tibet,**
četrnaesto do petnaesto stoljeće.

Postoji jedna vrlo važna Buddhina figurica na kojoj se vidi kako on nad svojom glavom drži užareni mač - a čemu služi taj mač? To je mač lučenja, odvajajući od vječnog ono što je samo vremensko.

CAMPBELL: I nigdje drugdje. Ili svugdje drugdje. Ako ju ne iskusite tu i sada, nećete ju dobiti u nebesima. Nebesa nisu vječna, ona samo traju neodređeno dugo.

MOYERS: Ne slijedim to.

CAMPBELL: Nebesa i pakao su opisani kao da su zauvijek. Nebesa pripadaju neokončanom vremenu. Ona nisu vječna. Vječno je iznad vremena. Koncept vremena isključuje vječnost. Upravo nad temeljem tog dubokog doživljaja vječnosti, dolaze i odlaze sve te vremenske boli i problemi. Postoji budistički ideal voljnog i radosnog participiranja u prolaznim bolima svijeta. Gdjegod postoji vrijeme, postoji patnja. Ali to doživljavanje patnje giblje se nad osjećajem trajnog bivstvovanja koje je naš vlastiti, istinski život.

MOYERS: Postoji slika Šive, boga Šive, okruženog krugovima vatre, prstenovima vatre.

CAMPBELL: To je zračenje božjeg plesa. Šivin ples je svemir. U njegovoj kosi je lubanja i mladi mjesec, smrt i ponovno rođenje u istom trenutku, trenutku nastajanja. U jednoj ruci drži mali bubanj koji udara tik-tik-tik. To je bubanj vremena, tik vremena koji isključuje znanje o vječnosti. Mi smo zatvoreni u vremenu. Ali u Šivinoj suprotnoj ruci nalazi se plamen koji sagorijeva koprenu vremena i naš um otvara vječnosti.

Šiva je vrlo drevno božanstvo, možda najdrevnije koje se danas u svijetu štuje. Postoje slike otprilike iz vremena 2000 do 2500 godina p.n.e., mali pečati koji prikazuju figure koje jasno sugeriraju da se radi o Šivi.

U nekim njegovim manifestacijama on je stvarno strašan bog, predstavljajući zastrašujuće vidove prirode bivstvovanja. On je arhetipski jogi, poništavajući iluziju života, ali on je također stvoritelj života, njegov tvorac, kao i njegov prosvjetitelj.

MOYERS: Mitovi se bave s metafizikom. Ali religije se također bave etikom, dobrim i zlom, i kako se moram odnositi prema Vama, i kako bih se pred Bogom trebao ponašati prema Vama i prema svojoj ženi i prema svome drugaru čovjeku. Koje je mjesto i kakva je uloga etike u mitologiji?

CAMPBELL: Govorili smo o metafizičkom iskustvu u kojem spoznajete da ste Vi i onaj drugi jedno. Etika je način podučavanja kako trebate živjeti kao da ste jedno s drugim. Ne morate imati iskustvo, jer Vam religijsko učenje daje obrasce za djelovanja, koji impliciraju supatnički odnos s drugim. Religija za to nudi poticaj učeći Vas da je grijeh jednostavno djelovanje u svome vlastitom samointeresu. To je poistovjećivanje sa svojim tijelom.

***Šiva Nataraja*, Bog plesa,**
južna Indija, jedanaesto stoljeće.

U Šivinoj kosi je lubanja i mladi mjesec, smrt i ponovno rođenje u istom trenutku, trenutku nastajanja. U jednoj ruci drži mali bubanj koji udara tik-tik-tik. To je bubanj vremena, tik vremena koji isključuje znanje o vječnosti. Mi smo zatvoreni u vremenu. Ali u Šivinoj suprotnoj ruci nalazi se plamen koji sagorijeva koprenu vremena i naš um otvara vječnosti.

MOYERS: Voli svoga bližnjega kao sebe, jer tvoj bližnji si ti sam.

CAMPBELL: To je ono što ste naučili kada ste tako postupili.

MOYERS: Što mislite zašto tako mnogo ljudi ima tako duboku čežnju da živi zauvijek?

CAMPBELL: To je nešto što ja ne razumijem.

MOYERS: Dolazi li to iz straha od pakla i poželjne alternative?

CAMPBELL: To je dobro standardno kršćansko učenje - da će na koncu svijeta biti opći sud, te će oni koji su djelovali vrlinski biti poslani u nebesa, a oni koji su djelovali na zao način, u pakao.

Ta tema ide unatrag do Egipta. Oziris je bog koji je umro i bio uskrsnut i u svome vječnom aspektu sjedit će kao sudac mrtvima. Mumifikacija je trebala pripremiti osobu na sučeljenje s bogom. Ali u Egiptu je zanimljiva stvar, da osoba koja ide pred boga treba prepoznati svoju istovjetnost s Bogom. U kršćanskoj tradiciji, to nije dopušteno. Dakle, ako kažete da je alternativa pakao ili nebesa, e onda, dajte mi nebesa zauvijek. Ali kada spoznate da su nebesa ugledanje blažene slike Boga - to bi bio bezvremeni trenutak. Vrijeme eksplodira, tako da opet, vječnost nije nešto što traje vječno. Možete ju imati evo točno tu, sada, u svome doživljaju svojih zemaljskih odnosa.

Izgubio sam mnogo prijatelja, kao i svoje roditelje. Međutim, spoznaja da ih nisam izgubio došla mi je vrlo, vrlo silovito. Taj trenutak kada sam bio s njima ima u sebi trajnu kvalitetu, koja je još uvijek samnom. Ono što mi je on tada dao, još je uvijek samnom, i u tome ima neka vrsta aluzije na besmrtnost.

Postoji kratka priča o Buddhi, koji je susreo ženu koja je upravo izgubila svoga sina, te bila u velikoj boli. Buddha joj je rekao: "Predlažem ti da se sama uokolo propitaš i nađeš nekoga tko nije izgubio drago dijete, supruga, rođaka ili prijatelja." Shvaćanje odnosa smrtnosti prema nečemu u Vama što je transcendentno smrtnosti jest teška zadaća.

MOYERS: Mitovi su puni želje za besmrtnošću, zar ne?

CAMPBELL: Da. Ali kada se besmrtnost pogrešno shvaća u smislu vječnosti tijela, ona se pretvara u klaunovski čin, stvarno. S druge strane, kada se besmrtnost shvati da je poistovjećenje s onim što sada pripada vječnosti u Vašem vlastitom životu, to je opet nešto drugo.

MOYERS: Rekli ste da se čitavo pitanje života okreće oko odnosa bivstvovanja i nastajanja.

CAMPBELL: Da. Nastajanje je uvijek djelomično. A bivstvovanje je ukupno.*

MOYERS: Što pod time mislite?

CAMPBELL: Pa, hajde uzmimo primjer da ćete Vi postati potpuni čovjek. U nekoliko prvih godina dijete ste, te ste stoga samo djelomično ljudsko biće. Za nekoliko daljnjih godina u mladosti ste, i tu ste još sigurno necjelovito ljudsko biće. U doba zrelosti još ste uvijek necjelovit - niste dijete, ali još niste stari. Postoji slika u *Upanišadima* o početnoj, koncentriranoj energiji, koja je kao veliki prasak stvaranja otpočela svijet, stavljajući sve stvari u vremensku fragmentaciju. No da bi se kroz vremenske fragmente vidjelo punu moć izvornog bitka - to je funkcija umjetnosti.

MOYERS: Ljepota je izraz tog ushita bivanja živim.

CAMPBELL: Svaki bi trenutak trebao biti jedno takvo iskustvo.

MOYERS: I ono što ćemo postati sutra nije važno u usporedbi s tim iskustvom.

CAMPBELL: To je velik trenutak, Bille. Ono što mi na neki način pokušavamo činiti jest, da bitak našeg predmeta razgovora umjetnički prikažemo kroz parcijalne načine izražavanja koje imamo.

MOYERS: Ali ako ne možemo opisati Boga, ako naš jezik nije adekvatan, kako to da gradimo te građevine koje bude strahopoštovanje? Kako stvaramo ta umjetnička djela koja odražavaju ono što umjetnici misle o Bogu? Kako to činimo?

CAMPBELL: Pa, to je ono što umjetnost odražava - ono što umjetnici misle o Bogu, ono što ljudi doživljavaju o Bogu. Ali, ultimativno, potpuna tajna je iznad ljudskog iskustva.

MOYERS: Dakle, štogod bilo ono što čini naše iskustvo, moramo ga izraziti jezikom koji jednostavno nije na visini zadaće.

CAMPBELL: To je to. Zato i postoji pjesništvo. Pjesništvo jest jezik u koji se mora prodrijeti. Pjesništvo uključuje precizan izbor riječi koje će imati implikacije i sugestije koje nadilaze same riječi. Onda doživljavate zračenje, bogojavljanje. Bogojavljanje je izbijanje bitka.

---

* Na str. 149, autor veli da su bivstvovanje i nastajanje isto, što je u suprotnosti s ovdje rečenim. Prevoditelj drži da je ovo na ovoj stranici ispravno, a na 149. pogrešno, suglasno argumentaciji ovdje, nastajanje je fragmentarni aspekt bivstvovanja.

MOYERS: Dakle, iskustvo doživljaja Boga je iznad opisa, ali osjećamo se primoranima pokušati to opisati?

CAMPBELL: Točno. Schopenhauer, u svome veličanstvenom eseju naslovljenom "O prividnoj namjeri u sudbini pojedinca," ukazuje na situaciju kada dosegnete duboku starost i gledate unatrag na svoj život, on može izgledati kao da je imao sustavan red i plan, kao da ga je sastavio neki pisac. Događaji koji su, kada su se dogodili, izgledali slučajni i od male važnosti, pokazali su se nužnim čimbenicima pri sastavljanju skladne radnje romana. Dakle, tko je sastavio tu radnju? Schopenhauer predlaže da je baš kao što su Vaši snovi sastavljeni od jednog vida samoga sebe, kojega je Vaša svjesnost nesvjesna, tako je, također, Vaš čitav život sastavljen od volje unutar Vas. I baš kao što će ljudi, koje budete susreli prividno pukim slučajem, postati vodeći agensi u strukturiranju Vašeg života, tako budete i Vi, i neznajući, služili kao agens, dajući smisao životima drugih. Čitava je stvar zajedno usklađena kao jedna velika simfonija, gdje sve nesvjesno strukturira sve drugo. I Schopenhauer zaključuje, da ispada kao da su naši životi obličja jednog velikog sna jednog jedinog sanjara u kojem svi karakteri iz snova također sanjaju; tako je sve povezanao sa svime, pokrenuto jednom životnom voljom, koja je univerzalna volja u prirodi.

To je veličanstvena ideja - ideja koja se pojavljuje u Indiji u mitskoj slici Mreže Indre, koja je mreža dragulja, gdje se na svakom čvoru jedne niti s drugom nalazi dragulj, koji reflektira sve druge reflektirajuće dragulje. Sve izrasta u međusobnom odnosu prema svemu drugome, tako da nikoga nemožete za bilo što kriviti. To je, kao da je iza svega toga bila jedna jedina volja, koja uvijek daje neki smisao, premda nitko od nas ne zna kakav bi to smisao mogao biti, niti je živio životom koji je stvarno namjeravao.

MOYERS: Pa ipak, svi smo živjeli život koji je imao svrhu. Vjerujete li u to?

CAMPBELL: Ne vjerujem da život ima svrhu. Život je jednostavno mnogo protoplazme s nagonom da se reproducira i nastavi s bivstvovanjem.

MOYERS: Nije istina - nije istina.

CAMPBELL: Čekajte malo. Jednostavno se za puki život ne može reći da ima svrhu, jer pogledajte na sve različite svrhe koje nalazimo uokolo. Ali svaka inkarnacija, mogli biste reći, ima potencijal, i misija života je da živi taj potencijal. Kako to činite? Moj je odgovor: "Slijedite svoj žar." Postoji nešto unutar Vas što zna kada ste u središtu, koje zna kada ste na prečki ili izvan prečke. I ako siđete s prečke kako biste

zarađivali novac, izgubili ste svoj život. A ako ostanete u središtu i ne dobijete nikakav novac, još uvijek imate svoj žar.

MOYERS: Sviđa mi se ideja po kojoj nije odredište ono što je važno, nego je to putovanje.

CAMPBELL: Kao što Karlfried Graf Dürckheim kaže: "Kada ste na putovanju, a kraj je sve dalji i dalji, onda spoznajete da je stvarni kraj sâmo putovanje."

Navajo imaju tu divnu sliku onoga što oni nazivaju peludska staza. Pelud je izvor života. Peludska staza je staza prema središtu. Navajo kaže: "O, ljepote li preda mnom, ljepote li iza mene, ljepote li nadesno od mene, ljepote li nalijevo od mene, ljepote li iznad mene, ljepote li ispod mene, ja sam na peludskoj stazi."

MOYERS: Eden nije bio. Eden će biti.

CAMPBELL: Eden *jest.* "Kraljevstvo Oca je rasprostrto diljem zemlje, a čovjek to ne vidi."

MOYERS: Eden *jest* - u ovom svijetu boli i patnje i smrti i nasilja?

CAMPBELL: To je način na koji ga se osjeća, ali to je to, to je Eden. Kada vidite kraljevstvo rasprostrto diljem zemlje, poništen je stari način življenja u svijetu. To je konac svijeta. Konac svijeta nije neki događaj koji bi trebao doći, to je događaj psihološke preobrazbe, vizionarske transformacije. Ne vidite svijet čvrstih stvari, nego svijet sjaja.

MOYERS: Ja sam si onu snažnu i tajanstvenu izjavu: "Riječ je pretvorena u tijelo," tumačio kao da to vječno načelo pronalazi sebe u ljudskom putovanju, u našem iskustvu.

CAMPBELL: I riječ možete naći u sebi, također.

MOYERS: Gdje ju nalazite, ako ju ne nalazite u sebi?

CAMPBELL: Rečeno je da se pjesništvo sastoji od dopuštanja da se riječ čuje iznad riječi. A Goethe kaže: "Sve su stvari metafore." Sve što je prolazno nije ništa drugo doli metaforički spomen. To je ono što smo i svi mi.

MOYERS: Ali kako čovjek obožava metaforu, voli metaforu, umire za metaforu?

CAMPBELL: To je ono što ljudi čine diljem svijeta - umiru za metafore. Ali kada stvarno spoznate zvuk: "AUM," svugdašnji zvuk tajanstvenosti riječi, onda ne morate ići van i umrijeti za išta, jer ona je točno

tu posvuda uokolo. Jednostavno mirno sjedite i gledajte ju i doživljavajte ju i znajte ju. To je doživljajni vrhunac.

MOYERS: Objasnite AUM.

CAMPBELL: "AUM" je riječ koja našim ušima predstavlja onaj zvuk energije svemira čije su sve stvari manifestacije. Počinjete otraga u ustima s "ahh," i onda prelazite na "u," ispunivši usta, i "mm" zatvarajući usta. Kada to ispravno izgovorite, svi samoglasni zvuci su uključeni u izgovoranju. AUM. Suglasnici su ovdje smatrani jednostavno kao prekidi bitnog samoglasnog zvuka. Sve su riječi na taj način dijelovi AUM-a, baš kao što su sve slike fragmenti Oblika nad oblicima. AUM je simboličan zvuk koji Vas stavlja u dodir s onim odjekujućim bivstvovanjem, koje je svemir. Ako ste čuli snimke tibetanskih redovnika kako poju AUM, znali biste što ta riječ znači, u redu. To je AUM bivstvovanja u svijetu. Biti u dodiru s time i dobiti osjećaj toga jest doživljajni vrhunac vrhunaca.

A-U-M. Rođenje, nastajanje i nestajanje, koje ciklira to natrag. AUM se naziva "četveroelementni slog." A-U-M - a koji je četvrti element? Tišina iz koje izrasta AUM, i u koju natrag odlazi, i koja to naglašava. Moj je život A-U-M, ali tu je i tišina, koja ga naglašava. To je ono što bismo nazvali besmrtnim. Ovo je smrtno, a ono je besmrtno, i ne bi bilo smrtnoga, kada ne bi bilo besmrtnoga. Čovjek mora razlikovati između smrtnog aspekta i besmrtnog aspekta svoje vlastite egzistencije. U doživljavanju svoje majke i svoga oca, koji su umrli, od kojih sam rođen, došao sam do spoznaje da ima nečega više od onoga što je bio naš vremenski odnos. Naravno, postojali su neki trenuci u tom odnosu, kada je dolazilo do naglašenog pokazivanja onoga što me je dovelo do te moje spoznaje. Jasno se sjećam nekih od njih. Oni stoje kao trenuci bogojavljanja, otkrivenja, zračenja i sjaja.

MOYERS: Smisao je u bîti bez riječi.

CAMPBELL: Da. Riječi su uvijek uvjetovanosti i ograničenja.

MOYERS: Pa ipak, Joe, svi mi malešna ljudska bića ostavljeni smo s tim siromašnim jezikom, premda je prekrasan, koji je uvijek za dlaku nedostatan pri pokušaju da opišemo -

CAMPBELL: Točno, i to je razlog zašto je, tu i tamo, doživljajni vrhunac probiti se mimo svega toga i shvatiti: "Oh...ah...."

✸ ✸ KONAC ✸ ✸

Bilješke o autoru i priređivačima

Joseph Campbell započeo je svoju karijeru 1934. godine kao predavač na *Sarah Lawrence College*, gdje je bio nastavnik gotovo četrdeset godina, i gdje je u njegovu čast utemeljena *Joseph Campbell katedra Komparativne mitologije.*

Bill Moyers je priznati televizijski novinar, naširoko poštovan zbog svoga rada na CBS mreži, kao i na javnoj mreži (PBS), gdje mu je jedno od primarnih nastojanja bilo da na televiziju dovede velikane misli našega doba.

Betty Sue Flowers predaje poeziju i mit na *University of Texas*, Austin. Autorica i suautorica je nekoliko knjiga, uključujući *Browning and the Modern Tradition*, *Four Shields of Power* i *Daughters and Fathers.*

KAZALO

Agape 246-247
Amor 246-251, 257
Apachi Indijanci 128, 141
Arhetipovi 78
Arhitektura, kao indikator društvenih vrijednosti 131-134
AUM 300-301
Automobili, kao moderni mitski simboli 37

Besmrtnost 297-301
Bivstvovanje vs. nastajanje 150, 297
Black Elk 124-126, 140
Blaženstvo 14, 19, 149, 162-166, 291-292
Bogojavljanje 218, 289-290, 298, 301
Bodhisattva 153-154, 215, 217
Bog 14, 21, 38, 41, 43, 46, 49, 55, 59, 68-69, 74-98, 142, 149-152, 157, 159-162, 236, 258-259, 262, 267-269, 273-298
  životinjske predodžbe kao glasnik boga 107
  nalaženja kroz ženidbu 23
  Muze 87
  unutar, *vidi* također Krist unutar 63, 75, 80
Bogovi
  klaun/varalica 287
  smrti/seksa 152
  definiran 43
  zemljopis kao oblikovatelj slike o 141
  slike (maske vječnosti) 14, 273-301
  lokalni 174
  jedan vs. mnogi 142
  vs. Zapadni Bog 273-275
Božica, vatre 107
Božica, Majka/Zemlja 56, 73, 81, 139, 142, 159, 220-242, 283
Božica, neba 146, 147, 220-223
Brak 30, 120, 163, 264-266, 284
  aranžirani 250, 264, 267
  definicija 23-24
  vs. ljubavna afera 23-24, 264-267
  stadiji 24
Buddha/budizam 22, 43, 51, 71, 85, 129, 149, 184, 186, 189-191, 203, 207, 214, 216-219, 232-233, 291-297
Buffalo, mit Blackfoota 109-111
Bushmen, afrički 105-106, 122-123

Chartres, katedrala 134-137

Čakre (psihološka središta) na kralježnici 231-232
Čovjekov grijeh 45-46, 52, 71-74, 78, 84, 88, 139, 148-149, 262
Čudovišta 289-293

Dedel i Ikar 180-181
Demokracija 47, 51, 162
Djevičansko rođenje 147, 230, 232, 241, 276
Domoroci 117
Doživljajni vrhunac 288-289
Droge 31-32, 90
Društvo 105, 261
  moderno, problemi 179
  patrijarhalno 142

Državni pečat SAD-a 46-50
Duhovni identitet, prepoznavanje, u braku 23
Duhovno/drugo rođenje. *Vidi* pod Rođenje

Ekstaza 121-124, 139, 149
Ego 149, 192, 277
definiran 201
žrtvovanje 201, 276
žrtvovanje u braku 24
Energija, i svjesnost 33
Eros 246-247
Etika 291, 293, 295
Etos 26

Filmovi 34-36, 116-117

Gaia načelo 56
Gawain i Zeleni vitez, Sir 205-207
Gral, Sveti 139, 258-260, 263, 285-286
Gralski, Kralj 16, 155, 258, 260
Grijeh 83-86

Imaginacija 66
Indijanci, američki 27-29, 106, 109-113, 121, 124-131, 143, 146-147, 150-151, 209-212, 282
Indra 92-94
Inicijacijski obredi 25, 30, 116-118, 170, 187
Isus Krist 14, 40, 84-85, 97, 133-156, 160-161, 184-186, 188-192, 218, 222, 232-236, 240, 258, 262-263, 276-281, 284, 293
unutar 63, 67, 90, 277
Izida/Oziris, Hor mit o 234-238, 297

Japan 45, 291
Jedenje 71, 231
Vidi također Ubijanje kao fundamentalni dio života
Jona 197-199
Joyce, James 20, 96, 160-161
koncept bogojavljanja 289-290
Junak 10-14, 66, 153, 168-219
karakteristike 169-170, 176, 185
vs. vođa 173-174

Kain i Abel 147
Kali 41, 272
Karma 216
Katedrale 88-89, 114-115, 131-139
Katolicizam 27, 227, 238, 250
Kennedy, John F., ubojstvo i pogreb 9-10
Kit, kao simbol 64, 197-199
Kolo sreće 162-163
Kompjutori 38-40
Kotač nastajanja 217, 219
Krist. *Vidi* Isus Krist
Krist unutar 63, 67, 90, 277
Krivnja 105, 107
Kršćanstvo 262, 276-277
ponovno rođen 124
Vidi također Mitovi o stvaranju, Bog, Isus Krist
Krug 282-285

Libido 248
Lov na glave 152, 154
Lov/lovne kulture 13, 105-116, 140-143, 148

Ljepota 289-290
Ljubav 245-270
udvorna 250, 255
romantična 247-248, 250, 255, 261, 267
duhovna 246

Ljubavna afera *vs.* brak 24, 264-267

Magija 43

Majčinska ljubav 240, 270

Majčinstvo
- rađanje kao herojski čin 170-172
- kao žrtvovanje 158, 270

Majka
- kao primarni roditelj 221-222
- napuštanje, u pubertetu 116, 270

Majka Zemlja/Božica. *Vidi* Božica, Majka/Zemlja

Mandala 284-285

Maske vječnosti (slike Boga) 14, 273-301

Meditacije 33, 90-91, 275

Metafore 37, 84-89, 126, 287

Mit(ologija)
- odsutnost u modernom svijetu 25, 30-31, 54, 117
- stvaratelji 87-88, 121, 139
- smrt/poslije života 22, 103, 118, 143-144, 149-150, 205-205
- definicije 13-15, 20, 22, 42-44, 62-67, 82
- etika u 295
- *vs.* narodne priče i bajke 86-87, 187
- budućnost 54-58
- humor 287
- ljubav u 267
- priroda *vs.* orijentacija društva 42-43
- kao predzadnja istina 219
- ratarskih kultura 142-149
- kao javni san 64-66
- svrha/funkcije 33, 54-55, 102-104, 129, 193-194, 209
- otkrivenje 200
- obred kao predstava 116, 241
- znanost 180
- vs. teologija 191
- univerzalne slike/teme 28-29, 78-79, 285-286
- mladež i starost 102-104

Mitološki karakteri, stvarni ljudi koji predstavljaju 30, 34-35

Mitovi o stvaranju 67-84, 159

Mjesec, kao simbol 71

Mladost, u grčkim mitovima 103

Muškarac, kao sluga života 123

Muški bogovi. *Vidi* Bog, Bogovi, Isus Krist

Muški inicijacijski obredi 25, 116-119

Natprirodni koncept 137-139

Narodne priče 86-87

Navajo Indijanci 129, 131, 141, 146, 285, 300

Nesvjesno 87, 124, 285
- kolektivno 78

Nirvana 215, 217

Novac 34, 117, 171

Obred 9-10, 30
- opadanje, u modernom svijetu 25, 117-118
- kao predstava mita 116-118, 241
- krivnja i 105-107
- lov kao *Vidi* Lov/lovne kulture
- brak kao 23-24, 120
- obredi puberteta 25, 30-31, 116-120, 170, 187
- svrha 102-106

Obrezivanje 116-117

Očinska ljubav 240

Okoliš
- utjecaj na mit 120-123
- sveta mjesta 129-136
- sanktifikacija 129-132

Orao, kao simbol 48-49, 61

Oružje, kao simbol 37

Osjetilne forme 223

Otac, kao prvi neprijatelj 107

Patnja 9, 21, 74, 155-157, 215, 217, 260, 300
Pima Indijanci 69, 159
Piramida, kao simbol 46-52
Pjesništvo 88, 298, 300
Pojedinac, Zapadni naglasak na 203-204
Pričest 90, 148
  u Novoj Gvineji 148
Priroda 43-45, 55-58, 137-139, 241, 258
Psiha 78, 257
Ptice, kao simboli 37
Putovanje
  junaka. *Vidi* Junak
  u nutrinu 32, 61-98
  život kao 299-300

Rajski vrt 73-76, 148-149, 300
  Vidi također Čovjekov grijeh
Ramakrishna 14, 83
Rambo 37
Ratarske kulture 142-149, 223
Ratarstvo, rano 142-146, 223
Razum 11, 46-47, 51-54
Reinkarnacija 86
Religija 14, 41, 83, 90, 200, 275, 281, 295
  konzervativna 30-31
  Bog viđen kao dobro u 291
  junaci 191
  junakovo putovanje i 173
  priroda *vs.* sociološki 42-45, 84
  početak 140
  ozbiljnost 288
  vs. teologija 191-192
Religiozni način života 276-280
Rođenje 77, 102, 214
  djeteta kao smrt roditelja 152
  kao junački čin 170-173
  odnos prema smrti 147-148, 152, 283
  drugo/duhovno/simbolično 25, 157, 170, 232-234, 237-238, 241, 276
  djevičansko 147, 230, 232-234, 238, 241, 276

Seattle, poglavica 57-59
Simboli 37, 47-53
Sioux Indijanci 130
Sjedinjene Države, kao simbol 46-47, 49-51
Sjeme, simbolizam 14
Skywalker, Luke. *Vidi Star Wars*
Slavne osobe 35, 182
  vs. junaci 11
Smrt 22, 102-104, 118, 204-207
  pogreb, simbolizam 104, 283
  koncept, u ratarskim vs. lovnim kulturama 142-145
  kao život 149, 152
  odnos prema rođenju 147, 152, 283
Smrtnost, kao primarni uvjet života 9
  Vidi također Smrt.
Solo, Han 177
Spasitelj, slika i arhetip 41, 90, 148, 155-159, 238-239, 278
  Vidi također Isus Krist
Snovi 34, 56, 64-67
  osobni vs. arhetipski 67
Spol 76, 225, 234
Star Wars 10, 38, 52-53, 177, 194-198, 222
Starenje 19, 103
Strah 76-77, 149
Strahopoštovanje 83, 290
Strojevi, kao moderni mitski simboli 38, 45
Supatnja 153-156, 160, 215, 228, 232-233, 241, 246, 256, 260-261, 278
Suprotnosti 74-76, 83-84, 96-97, 223, 258-260

Svećenik
funkcija 241
vs. šaman 88-90
Sveta mjesta 130-139
Svjesnost 76, 103, 170, 192, 197
definicija 33
razina 34, 74
preobrazba 173

Šamani 87, 109, 121-123, 139-140
Black Elk 124-126, 140
vs. svećenici 90, 140
Šiva 63, 97-98, 295, 296
Špiljske slike 100, 113-115

Tehnologija 10, 26
Televizija 36, 45
Tišina iznad zvuka (velika tišina) 137
Traženje oca 176, 188, 222
Traženje vizije 176
Trinaest, simbolizam 47-51
Ti osjećaj 131
Ti *vs*, to 111-113
Tiresija 256-266
Trans ples 122-124
Transcendentno 74, 79, 84, 90-92, 96, 137, 149, 165, 277
Tristan i Izolda 139, 250-253, 268
Trubaduri 244-247, 257, 261-262, 264, 267

Umjetnici 218
kao stvaratelji mita 121, 139

Vader, Darth 195-196, 198
Višnu 93-94, 293
Viteštvo 255
Vječnost 75, 98, 294-297
Vrag/Sotona 155, 189, 258-259, 268
Vrijeme snova 64, 73-74
definirano 64-67

Zakon *vs.* etos 26
Zmajevi 61, 198-202
Zrakoplovi kao moderni mitski simboli 37, 39

Žar 149, 162-166, 201, 209, 251-254
Žena
i udvornička ljubav 255-256
u ranim ratarskim kulturama 142
kao grešnica 72-73
kao simbol osjetilnih formi 223
kao simbol života 74-75
Vidi također Božica, Majka/Zemlja
Ženski inicijacijski obredi 118
Život
potvrda 94-98
kao smrt 150
iskustvo da se je živ 13, 22
smisao 13, 22-23
zmija kao simbol 71
žena kao simbol 74
Životinja gospodar 105-108
Životinje 104, 143
stajalište lovnih kultura 100-101, 105-116
kao očinski simbol 107
Životinjski duh zaštitnik 109
Životinjski mitovi 109-112
Žrtvovanje
životinjsko 104
Vidi također Lov/lovne kulture
božanstva (pričest) 90, 143, 145, 147-149
ega 150, 201, 276, 291
ega u braku 24
majčinstvo kao 158
samožrtvovanje 152-159
seksualnog para 148
kao pobjeda 150-151

Bill Moyers se zahvaljuje sljedećim osobama koje su omogućile realizaciju televizijske serije:

IZVRŠNI PRODUCENTI: Joan Konner, Alvin H. Perlmutter

PRODUCENT SERIJE: Catherine Tatge

PRIDRUŽENI PRODUCENT: Vera Aronow

KONZULTANT SERIJE: Betty Sue Flowers

ISTRAŽIVAČI: Lynn Novick, Elizabeth Fischer, Ilisa Barbash

PROIZVODNI ASISTENTI: John Farinet, John Moyers

PROIZVODNI IZVRŠITELj: Douglas P. Sinsel

Snimano u prostorima *Library of Lucasfilm Ltd.*, Skywalker Ranch, San Rafael, California i u *The American Museum of Natural History*, New York City.

Proizvedeno u suradnji s Alfred van der Marck Editions.

Proizvodnja
Apostrophe S Productions, Inc., zajedno s
Alvin H. Perlmutter, Inc., i
Public Affairs Television, Inc.

Emitiranje programa *Moyers: Joseph Campbell and the Power of Myth* omogućile su svojim donacijama: *Corporation for Public Broadcasting*, mreža javnih televizijskih postaja i *John D. and Catharine T. MacArthur Foundation.*

U bibliotekama nakladničke kuće MISL možete dobiti i sljedeće naslove:

1) Alexandra David-Neel: Tibet
2) Alexandra David-Neel/lama Yongden: Tajna usmena učenja tibetanskih budista
3) Hellmut Wilhelm: Osam lekcija o *I Chingu*
4) Kazivanja Konfucija
5) Sun Tzu: Umijeće ratovanja
6) George Soros: Alkemija financija
7) Ernest van den Haag: Mistika Židova
8) Shaikh al-Nafzawi: Ljubavnoga vrta čari
9) Richard M. Garvin: Kristalna lubanja
10) Steven Weinberg: Prve tri minute svemira
11) Kamal Salibi: Biblija dolazi iz Arabije
12) Gershom Scholem: Kabala i njezin simbolizam
13) Andrew Tomas: Atlantida
14) Arthur Koestler: Kazari - 13. židovsko pleme?
15) Maxime Rodinson: Muhamed
16) Ž.M. Slavinski: Ključevi psihičke magije
17) Ž.M. Slavinski: Psihički trening jogija
18) B.V. Gnjedenko/A.J. Hinčin: Elementarni uvod u teoriju vjerojatnosti
19) Englesko-hrvatski rječnik engleskih glagolskih idioma
20) John T. Molloy: Put do uspjeha
21) Lobsang Rampa: Treće oko
22) Lobsang Rampa: Špilja davninaca
23) Roger Dalet: Ublažite si bol pritiskom prsta
24) Lyall Watson: Nadpriroda
25) Roland H. Bainton: Na tome stojim: Život Martina Luthera
26) Jeremy Rifkin: Entropija
27) George Woodcock: Divot stoljeće
28) Dragutin Hlad: Zov divljine
29) S.N. Lazarev: Dijagnostika karme - sustav samoregulacije biopolja
30) Arnold Toynbee: Kršćanstvo među religijama svijeta

Nakladnička kuća: MISL
Hebrangova 25

Za nakladnika: Dragutin Hlad

Prevoditelj: Dragutin Hlad
Lektor: Antun Drndelić
Korektor: Dragutin Mraković
Likovno rješenje: Dragutin Hlad
Izradba prijeloma: Hermes izdavaštvo d.o.o.
II. Njivice 15, Zagreb

Tisak:
KRATIS

Naklada: 1000 komada

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb

UDK 291.13

CAMPBELL, Joseph
Moć mita : (razgovor s Bill Moyersom) / Joseph Campbell ; <prijevod Dragutin Hlad>. - Zagreb : Misl, 2001. - (Biblioteka Serendipity ; knj. 7)

Prijevod djela: The power of myth with Bill Moyers. - Kazalo

ISBN 953-6306-06-9

410522119

ISBN: 953-6306-06-9

Nakladnička kuća MISL je u službi poklonika istine, mudrosti, znanja i otkrivanja novih svjetova

Joseph Campbell u razgovoru s B

MOĆ MITA

"Nisam nikada ikoga sreo koji tako lijepo priča pri
Campbell govori o prvobitnim društvima, bivao sa
ravnice pod veliku kupolu široko otvorenog neba,
baldahina drveća, te počeo razumijevati kako glaso
i grmljavine, i kako duh Boga teče u svakoj plani
Zemlja izgledala poput posvećenog mjesta: kraljevs

Bill Moyers

Joseph Campbell bio je jedan od najpoznatijih svjetskih autoriteta o mitologiji, istaknuti znanstvenik, pisac i učitelj, čije je djelo imalo dubok utjecaj na milijune. Njemu je mitologija bila "pjesma svemira, glazba sfera."

U ovoj knjizi, MOĆ MITA, on i istaknuti novinar Bili Moyers nude briljantnu kombinaciju mudrosti i humora, u razgovoru koji ide od modernog braka do djevičanskog rođenja, od spasiteljskih likova do junačkih osoba poput Luke Skywalkera iz *Rata zvijezda* ("...Svladavajući tamne strasti, junak simbolizira našu sposobnost da unutar sebe kontroliramo iracionalne divljake").

MOĆ MITA je veliko zaokruženje djela Josepha Campbella, koje stoji uz bok njegovih glasovitih klasika: *Junak s tisuću lica*, *Maske Boga* i *Atlas svjetske mitologije*.

ISBN: 053-6306-06-9